

ANADOLU AKDENİZİ Arkeoloji Haberleri

2005-3

*News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS*

Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations

İÇİNDEKİLER

KAZI RAPORLARI

- Alanya Kalesi Çalışmaları 2004
- Arykanda Kazısı Raporu 2004
- Bademacı Kazıları 2004
- Elaiussa Sebaste'de Arkeolojik Çalışmalar 2004
- Harmanören-Göndürle Höyük Mezarlık Kazısı 2004
- Karain Kazıları 2004
- Kelenderis 2004 Yılı Kazıları
- Kсантос - Letoon Kazı ve Araştırmaları 2004
- Limyra Kazı Çalışmaları 2004
- Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları 2004
- Patara 2004
- 2004 Yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları
- Sagalassos ve Çevresinde Arkeolojik Araştırmalar 2004
- Side Tiyatrosu ve Çevresinde Kazı, Koruma-Onarım Çalışmaları 2004
- Soli/Pompeipolis Antik Liman Kenti Kazıları 2004

M. Oluş Arık	1
Cevdet Bayburtluoğlu	5
Refik Duru	11
Eugenia Equini Schneider	17
Mehmet Özsait	23
Harun Taşkıran	29
Levent Zoroğlu	35
Jacques des Courtils	41
Thomas Marksteiner	47
S. Yıldız Ötüken - Nilay Çorağan Bülent İşler	51
Fahri Işık	57
Haluk Abbasoğlu	67
Marc Waelkens	73
Ülkü İzmirligil	79
Remzi Yağcı	85

YÜZYEY ARAŞTIRMA RAPORLARI

- Adana Yüzey Araştırmaları 2004: Kozan
- Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004
- Asi Deltası ve Asi Vadisi Arkeoloji Projesi:
Samandağ ve Antakya Yüzey Araştırmaları 2004
- Bey Dağları Yüzey Araştırmaları 2004
- Burdur İli Yüzey Araştırmaları 2004
- Dağlık Kilikya Deniz Kıyısı Arkeolojisi Projesi:
Ön Rapor 2004
- Dağlık Kilikya Yüzey Araştırması Projesi:
Mimarî Çalışmalar 2004
- Kilikya Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2004

K. Serdar Giriner - Fatih Erhan	93
Sema Doğan	97
Hatice Pamir - Gunnar Brands	103
Nevzat Çevik	109
Mehmet Özsait	117
Cheryl Ward	123
Rhys F. Townsend - Michael C. Hoff	129
Volkan Evrin - Mert Ayaroglu Korhan Özkan - Çiğdem Toskay Evrin - Korhan Bircan - Murat Bircan Levent Zoroğlu	135

CONTENTS

EXCAVATION REPORTS

• Work at the Alanya Citadel in 2004	M. Oluş Arık	1
• Excavations at Arykanda 2004	Cevdet Bayburtluoğlu	5
• Excavations at Bademağacı 2004	Refik Duru	11
• Archaeological Research at Elaiussa Sebaste in 2004	Eugenia Equini Schneider	17
• The Harmanören-Göndürle Höyük Necropolis Excavations of 2004	Mehmet Özsait	23
• Excavations at Karain in 2004	Harun Taşkıran	29
• Excavations at Kelenderis in 2004	Levent Zoroğlu	35
• Excavations and Research at Xanthos and Letoon in 2004	Jacques des Courtils	41
• Excavations at Limyra in 2004	Thomas Marksteiner	47
• Excavations at the Church of St. Nicholas in Myra-Demre and the Conservation-Restoration and Documentation of the Wall Paintings 2004	S. Yıldız Ötüken - Nilay Karakaya Ayşe Çaylak Türker	51
• Patara in 2004	Fahri Işık	57
• Excavation and Restoration Work at Perge in 2004	Haluk Abbasoğlu	67
• Archaeological Research in and Around Sagalassos in 2004	Marc Waelkens	73
• Excavation, Conservation-Restoration Work in the Side Theatre and its Environs in 2004	Ülkü İzmirligil	79
• Excavations at the Ancient Port City of Soli/Pompeipolis in 2004	Remzi Yağcı	85

SURVEY REPORTS

• Surveys in Adana - Kozan in 2004	Serdar Girginer - Fatih Erhan	93
• Byzantine Surveys in and Around Alanya in 2004	Sema Doğan	97
• The Asi Delta and the Asi Valley Archaeological Project in 2004 Samandağ and Antalya Surveys	Hatice Pamir - Gunnar Brands	103
• Surveys in the Bey Mountains in 2004	Nevzat Çevik	109
• Surveys in Burdur Province in 2004	Mehmet Özsait	117
• The Rough Cilicia Maritime Archaeological Project in 2004: A Preliminary Report	Cheryl Ward	123
• The Rough Cilicia Survey Project: Architectural Work, 2004	Rhys F. Townsend - Michael C. Hoff	129
• Archaeological Underwater Surveys of the Cilician Coasts	Volkan Evrin - Mert Ayaroğlu Korhan Özkan - Çiğdem Toskay Evrin - Korhan Bircan - Murat Bircan Levent Zoroğlu	135

İÇİNDEKİLER

• Doğu ve Kuzeydoğu Likya - Güneybatı Pisidya Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 2004	Bülent İplikçioğlu	141
• Mersin-Olba (Uğuralanı) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2004	Emel Erten	143
• Olympos Antik Kenti Çalışmaları 2004	B. Yelda Olcay Uçkan Yalçın Mergen	149
• Likçe Yazılı Anıtlar Projesi: Rhodiapolis, Karmylessos ve Pınara 2004 Yılı Araştırmalarının Bazı Sonuçları	Martin Seyer	153

DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI

• Burdur Müzesi Çalışmaları 2004: Gölhisar, Yusufça Erken Bizans Dönemi Kilisesi Kurtarma Kazısı	Hacı Ali Ekinci	159
--	-----------------	-----

CONTENTS

• <i>The Epigraphical-Historical Survey Project of East and Northeast Lycia - Southwest Pisidia, Work During 2004</i>	Bülent İplikçioğlu	141
• <i>Archaeological Surveys at Mersin-Olba (Uğuralanı) in 2004</i>	Emel Erten	143
• <i>Work at Ancient Olympos in 2004</i>	B. Yelda Olcay Uçkan Yalçın Mergen	149
• <i>The Lycian Inscribed Monuments Project: Some Results from the 2004 Surveys at Rhodiapolis, Karmylessos and Pinara</i>	Martin Seyer	153

OTHER REPORTS

• <i>Work Conducted by Burdur Museum in 2004: The Rescue Excavation of the Early Byzantine Church in Yusufça, Gölhisar</i>	Hacı Ali Ekinci	159
--	-----------------	-----

KAZI RAPORLARI / EXCAVATION REPORTS

Alanya Kalesi Çalışmaları 2004

Work at the Alanya Citadel in 2004

M. Oluş ARIK

Alanya Kalesi’nde 2003 yılında başlanan “Tonozlu Galeri (TG3)”, Kilise’nin doğusu ve Tonozlu Koğuş ile Kilise ve güneyindeki sarnıcı arasında başlatılan çalışmalar 2004 yılında da devam edilmiştir. 2004 yılı çalışmalarının ağırlığını İçkale Kilisesi ve çevresinde yapılan kazılar oluşturmaktadır.

Güney Nef’te Yapılan Çalışmalar

İçkale’nin aşağı yukarı ortalarında, Tonozlu Koğuş (TG1) ile İçkale Kapısı’nın bulunduğu kesimde yer alan Kilise, bugünkü haliyle, çeşitli dönemlerde müdahale edildiği anlaşılan bir bina harabesidir (Plan 1).

Kilise’nin güney bölümünde 2003 yılında başlanan çalışmalar 2004 yılında da devam edilmiştir. 2003 yılı çalışmalarından sonra, üç nefli bir bazilika olarak yapıldığı anlaşılan ilk binanın güney nefi olarak tanımladığımız bu kesimde yürütülen çalışmalarında, mevcut döşeme kotunun altında -0.45 m.’de güney nefin orta duvarının temel kalıntıları ortaya çıkartılmış; aynı kotta ayrıca hayatı sağlam durumda slip teknliğinde bir Bizans seramik kâsesi de ele geçirilmiştir (Res. 1). Çalışmalar ilerledikçe, daha alt katlarda, sırlı ve sırsız çeşitli seramik fragmanları, kiremit kırıkları, bir benzeri 2003 yılı çalışmaları sırasında da ele geçirilen bir kurşun ağırtı ile kimi metal parçalar, bozuk sikkeler ve şşârtıcıdır ki yoğun olarak istiridye kabukları ele geçirilmiştir. Bu kotta böylesine yoğun bir şekilde deniz kabuklusuna tesadüf edilmesinin herhalde özel bir anlamı olması gereklidir. Belki de bu yoğunluk, istiridye kabuklarının kalsiyum kaynağı olması ve kalsiyumun cam imalatında kullanılması ile ilişkili olabilir; ne var ki, kesin birşey söylemek için henüz erkendir.

Güney nefteki çalışmaları sırasında, mekanın güney-batı köşesine yakın bir konumda ve doğu-batı yönünde uzanan bir iskeletin çıkması hayli sürpriz olmuştur. İskelet,

The work at the Vaulted Gallery (TG3), east of the Church and in the area between the Vaulted Ward, the Church and the Cistern to the south initiated in 2003 continued in 2004. However, the 2004 campaign focused mainly in and around the Church in the Inner Citadel.

Work in the Southern Aisle

The Church is located about the centre of the Inner Citadel, close to the Gate of the Inner Citadel and the Vaulted Ward (TG1). It is in a very bad state of preservation and is understood to have been altered many times (Plan 1).

The work initiated in 2003 in the southern part of the Church continued also in 2004. Following the work in 2003, this section was identified as the southern aisle of the first construction here – a three-aisled basilica. In 2004, 0.45 m below the present floor, the remains of the foundations of the middle of the southern aisle were found, as well as a well-preserved Byzantine slipware bowl (Fig. 1). As the work progressed further below, various glazed and unglazed potshards, brick fragments, a lead loom weight – a similar example of which was recovered in 2003, various metal pieces, coins in a poor condition and surprisingly enough, a large number of oyster shells. The fact that numerous seashells were encountered at this elevation must have a particular meaning and might indicate glass production, which required calcium, which could be procured from oyster shells; however, it is too early to reach any secure conclusions as to their use.

Another surprise was to uncover near the southwest corner a skeleton lying in an east-west direction. This skeleton extends under the south wall, i.e. the wall was built over the grave.

mekanın güney duvarının altına doğru uzanmaktadır; başka bir deyişle, duvar, iskeletin bulunduğu mezarin üzerine yapılmıştır.

Kuzey Cephe Boyunca Yapılan Çalışmalar

Kilise'nin kuzey cephesinin batı köşesinde yapılan sondaj çalışmaları sırasında, eski bazilikanın kuzey nefinin temel duvarı ortaya çıkartılmış; duvarın, buraya sonradan pik su borusunun döşenmesi sırasında büyük ölçüde yıkılarak ortadan kalktığı sonucuna varılmıştır. Çalışmalar genişletildiğinde, Kilise'nin kuzey cephesindeki küçük kapının önünde, -0.35 m.'de yoğun olarak yanmış çivi ve ahşap parçalarına tesadüf edilmiştir. Mevcut izleme bakılarak, bu kesimde vakityle ahşap bir döşemenin olduğu muhakkaktır. Çalışmalar ilerlediğinde, Kilise'nin kuzey-batı köşesinde -0.80 m.'de bir mezar (M1) ve bunun da kuzey-doğusunda -0.80 m.'de ikinci bir mezar (M2) ortaya çıkartılmıştır. Mezarların, alanın kuzey-batısına da yayıldığı anlaşılıyor. Neredeyse, buradaki bütün kaya formasyonları, doğal bir mezar yeri gibi kullanılmışa benziyor. Bu kesimde ortalama -0.40 m. ile -0.80 m. arasında üç mezar ortaya çıkartılmıştır (M3; M4; M5). Bunlardan, özellikle M3'de ortaya çıkan sedef haç ilgi çekicidir (Res. 2). İskeletin çenesinin hemen altına gelecek şekilde yerleştirilmiş bu zarif parça, temizlenerek Alanya Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Yerli kayalarla dolu bu kesimde yapılan çalışmaları sırasında, çeşitli kotlarda, Hellenistik Dönem'e ait bol sayıda sırsız seramik, boncuk, cam parçaları, cam bilezik parçaları, okunamayacak kadar bozuk durumda sikke ve pişmiş topraktan bir figürine ait kol parçası ele geçirilmiştir.

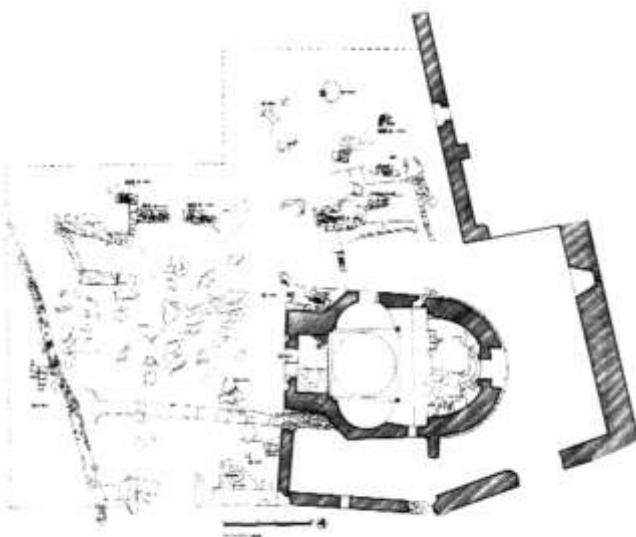
Çalışmalar, bu kesimin kuzey ucuna ve TG1'in önüne doğru yayıldığında, burada da kimi mezarların yer aldığı görülmüştür. Üzerleri 45x65 cm. ölçülerinde ve belli ki mezar için yapılmış pişmiş topraktan kiremitlerle örtülü bu mezarlar, zamanımız kalmadığı için açılmış; 2005 sezonunda ele alınmak üzere, çamur harçla kapatılıp geçici koruma altına alınmışlardır. Öyle anlaşılıyor ki, kilisenin kuzeyindeki alan, vakityle burada mevcut üç nefli bir bazilikanın ortadan kalkmasından sonraki bir devirde, ihtimal Bizans Dönemi'nde (10. yy. ?), bazilikanın yıkılıp ortadan kalkmış kuzey nefinin bulunduğu yer bir nekropole dönüşmüştü. Bu alanda ele geçirilen Bizans sikkelerinin çoğunu II. Iustinos'a ait (565-578) olması, söz konusu bazilikanın da İ. S. 6. yy.'a ait olabileceği anlamına gelebilir. Diğer taraftan, Kilise'nin kuzeyinde ele geçirilen seramikler ve sikkeler bakılarak, bazilikanın inşaatından önceki bir dönemde, bu kesimin, Hellenistik Dönem'de de kullanıldığı sonucuna

Work along the Northern Façade

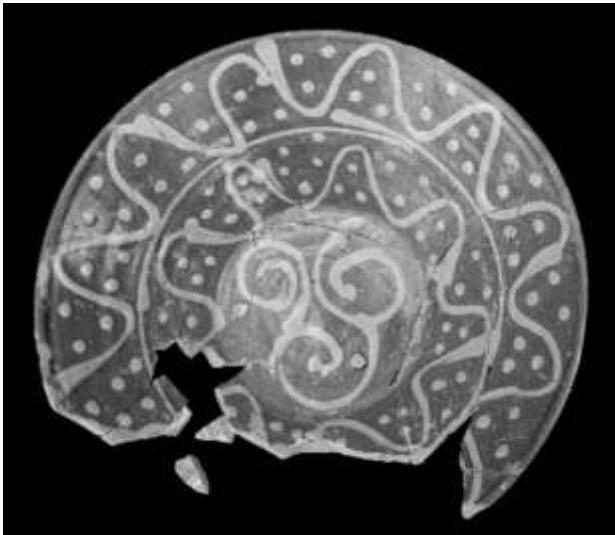
The soundings made at the western corner of the northern façade of the Church exposed the foundations of the wall of the north aisle of the old basilica and it was inferred that the wall was largely removed during the installation of the pig iron water pipe. When the excavation work was extended, burnt nails and wood pieces were found at a depth of -0.35 m, in front of the small doorway in the northern side of the church. Existing remains suggest the presence of an original timber flooring here. As the work progressed, one grave (M1) at -0.80 m in the northwest corner and a second one (M2) at -0.80 m to the northeast of the first one were found. It is also understood that the burial site extended to the northwest. Almost all the rock formations in this area seem to have been used for burials. Three more burials were uncovered here between -0.40 and -0.80 m (M3, M4, M5). The mother-of-pearl cross uncovered in M3 is especially noteworthy (Fig. 2). This elegant find was found placed just below the chin of the skeleton and having been cleaned it is today in the Alanya Museum.

During the course of the work in this area of bedrock, numerous unglazed potshards, beads, glass fragments, glass bracelet fragments, illegible coins and an arm-piece belonging to a terra cotta figurine, all dating from the Hellenistic Period, were found.

When the work was extended to the north end of this section towards the front side of TG1, some other graves were identified. As we ran out of time, we were unable to open these graves, which were covered by baked clay tiles measuring 45x65 cm that were especially

Plan 1 / Plan 1

Res. 1 / Fig. 1

varılabilir. Özellikle terrakotta figürin başı, kol ve kimi kaplar ve sikkeler, kentin akropolü sayılan bu bölümünde, bir Hellenistik Dönem tapınağının da bulunduğuunu düşündürmektedir.

Batı Cephe Boyunca Yapılan Çalışmalar

Kilise'nin batısında yapılan çalışmalara, cephenin güney kesimindeki duvarın önünde başlanmış; burada, ağızı ve duvarları moloz taş ve tuğlalarla örtülmüş dairesel ağızlı bir kuyuya tesadüf edilerek içi boşaltılmıştır. İçinde yoğun olarak II. Keyhüsrev dönemine ait bakır sikkeler, cam parçaları ve çini hamurlu seramik parçaları ele geçirilmiştir. -0.80 m.'ye kadar kazıldığı halde, daha da derin olduğu anlaşılmış; dar oluşu kadar toprağın da sertleşmesi dikkate alınıp çalışma zorluğu dolayısıyla bu kotta çalışmalar son verilmiş; içi doldurulup ağızı taş ve çamur harçla kapatılıp geçici koruma altına alınmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, mevcut kalıntılarla göre, kuyu, hemen güneyindeki toprak altında görülebilen sarnıçla irtibatlıydı; bilemediğimiz bir dönemde ve nedenden ötürü doldurulup iptal edilmiş; bu esnada da ocak olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim, ocak olarak kullanıldığı, kuyunun gövdesindeki tuğlalar kadar, içinde ele geçirilen buluntuların büyük bölümünün yanmış olmasıyla da anlaşılmaktadır. Bütün bu işlemler, kuyunun ocağa dönüştürülmesi sürecinin geç devirlerde olduğunu; ocak haline dönüştürüldüğü sırada burada kapalı bir mekanın da bulunduğu gösteriyor.

Kilise'nin bugünkü batı girişinin önünde yapılan çalışmalarda, mevcut döşeme kotunun altına inilmiş ve temel seviyesinde kalan yerli kayalık zemin ortaya çıkartılmıştır.

Res. 2 / Fig. 2

made for these graves. So these graves were covered by a mud mortar in order to protect them until the campaign of 2005. As can be inferred, when the first basilica deteriorated (possibly in the Byzantine Period, 10th century?), its northern aisle area, which is to the north of the present church, became a necropolis. As the majority of the coins recovered in this area belong to Justin IInd (565-578), it is possible that this basilica can also be dated to the 6th century. On the other hand, potsherds and coins recovered to the north of the church suggest that this area was also used in the Hellenistic Period, long before the construction of the basilica. In particular, the terra cotta head and arm of a figurine, some vessels and coins suggest the fact that there should have been a Hellenistic Period temple erected here, upon the acropolis of the city.

Work along the Western Façade

The work along the western façade began before the wall by the south end of the façade; a round shaped well, built from rubble and bricks, was found and its filling was removed. Mainly copper coins dating to the reign of Sultan Keyhüsrev IInd, glass fragments and potsherds with tile paste were recovered. This well was excavated down to a depth of -0.80 m but it was understood to be deeper; its small diameter, as well as the hardness of the earth caused us to terminate work at this depth and it was then filled in and its mouth covered with mud mortar and stones for protection. As can be understood from the remains, this well was connected to the underground cistern discernible just to its south. This was filled in at some point in time for unknown

Res. 3 / Fig. 3

Kayalar üzerindeki müdahaleler, kilisenin döşeme kotonun üzerine gelen kaya formasyonlarının elle düzeltildiğini göstermektedir. Girişin hemen önünde ortaya çıkartılan yanmış civiler, ahşaplar ve madeni putreller, vaktiyle burada bulunan basit bir ahşap sundurmanın varlığına işaret etmektedir. Diğer taraftan, çalışmalar sonucunda, üç nefli olduğu anlaşılan bazilikanın muhtemel batı cephe duvarı da tesbit edilebilmiştir. Ayrıca alanın genelinde çeşitli dönemlere ait sikkeler, kiremit parçaları, küpe, yüzük, çok sayıda sırlı ve sırsız seramik ve metal parçaları da ele geçirilmiştir.

Kilise'nin İçinde Yapılan Çalışmalar

Kilise'nin içinde yapılan çalışmaları, kubbe yükünün ciddi strüktürel problemler doğuracağı anlaşıldığından, doğu bölümdeki apsisin bulunduğu kesim ile batıda giriş bölümü ile sınırlı kalmıştır.

Apsis bölümünde yapılan çalışmalarda yoğun bir kül tabakası ile karşılaşılmış; bu kesimde ele geçirilen kimi metal parçalardaki bozulmaların, yüksek ateş dolayısıyla oluştuğu gözlenmiştir. Bu veriler, pik borunun döşenmesi sırasında kaynak işlerinin burada yapıldığını düşündürüyor.

Çalışmaların bu ylinky bölüm tamamlandığında, eski bazilikanın apsisine, yıkıldıktan sonra bu defa tonozlu derin bir niş halinde ikinci bir apsisin yapıldığı, apsis penceresinin içine de yeniden üç kemerli bir pencere yerleştirildiği anlaşılmış; ayrıca, apsis döşemesinin de kare tuğlalarla oluşturulduğunu ortaya koymuştur. Döşemenin büyük ölçüde ortadan kalktığı tesbit edilmektedir (Res. 3). Giriş bölümünde ise, eşikten yaklaşık 40 cm. aşağıda kare tuğlaların meydana gelen bir döşeme ortaya çıkartılmıştır.

reasons and it began to be used as a kiln. This function is further supported by the fact that both the bricks and the finds therein were largely burnt. All these suggest that its conversion into a kiln took place at a very late and that it was contained within a building.

The work in front of the present western entranceway to the church was continued below the present floor level and the bedrock was reached at the foundation level. Traces on the rocks show that those rocks rising above the intended floor level were levelled off by hand. The burnt nails, wood fragments and metal angle irons suggest the presence of a simple timber lean-to roof, built to protect the entrance.

In addition, works culminated in the probable identification of the west façade of the three-aisled basilica.

Further, coins, tile fragments, earrings, rings, numerous glazed and unglazed potsherds and metal fragments, dating from various periods have been recovered from this excavated area.

Work inside the Church

The work inside the church had to be restricted to the apsidal part in the east and to the entranceway in the west, due to the structural danger presented by the weight of the dome.

The work in the apse revealed an extensive layer of ash. The deterioration of some metal fragments that were recovered here is understood to have been caused by a big fire. This evidence suggests that welding was carried out here, during the installation of the pig iron pipe.

When the 2004 campaign ended, it was understood that when the old basilica fell down, a new apse in the form of a deep niche was built inside the previous apse and a new triple-arched window was built inside the apse window and the apse was then paved with square shaped bricks. The floor paving has largely disappeared (Fig. 3).

In the entrance area, a floor paving of square bricks was exposed 40 cm below the threshold.

Arykanda Kazısı Raporu 2004

Excavations at Arykanda 2004

Cevdet BAYBURTLUOĞLU

2003-2004 kışının çok yağışlı geçmesi, Arykanda'nın çok eğimli ve genelde kayalık arazi üzerinde olmasına rağmen kentin bazı kesimlerinin sel sularının tahribatına ve ören yerinde rutin yıllık temizlik işleminin ötesinde moloz ve birikinti temizliğini zorunlu kılmış bir ortamda işe başlamamızı gerektirdi. Ç. Ulutaş'ın Bakanlık temsilciliğini üstlendiği kazı, İ. Bayburtluoğlu, Arş. Gör. A. Özcan, Y. Mimar-Restoratör E. Erder, Fotoğrafçı M. A. Dögenci ve arkeoloji öğrencileri H. Sancaktar, S. Topçuoğlu, G. Bilen ve R. Meral ile gerçekleştirildi. Dr. A. T. Tek ve Sanat Tarihçisi Dr. M. Tekinalp üniversitelerinin kendilerine izin verdiği sürece kazıda yer aldılar. Tüm ekip üyelerine teşekkür ediyorum. Kazı ve onarım çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın birimleri olan DÖSİMM ile Kültür Varlıklarını ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün daima ilk sırada yer alan katkılarıyla yürütüldü. Yöneticilerinin kimliklerinde onlara teşekkür borçluyum. On seneyi aşkın bir süredir Arykanda kazısına önceleri araçla, sonraları daima maddi katkılarıyla destekçi olan Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'ne Genel Müdürleri Sayın Ergun Özen'in şahsında şükranları sunuyorum. Son olarak AKMED (Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü) kurucuları Sayın Suna ve İnan Kıraç'a desteklerinden ötürü teşekkürler ediyorum.

2004 yılı Arykanda çalışmalarını dört ana başlık altında özetlemek gerekir.

1- Temizlik ve Ören Yerinin Yeniden Gezilebilir Duruma Getirilmesi Çalışmaları

Yukarıda da de濂ildiği gibi 2003/2004 kış aylarının çok yağışlı geçmesi yüzünden sel suları bazı yapılarda duvar yıkımlarına ve ören yeri genelinde yoğun bir molozpislik birikimine neden olmuştu. Yıkılan duvarlar arasında stadionun batı ucundaki teras duvarı en önemli göçüğü oluşturmaktaydı. Ayrıca 2001'den beri temizliği süren sarnıça da bir miktar moloz daha eklenmişti. Yıkılan veya dökülen-akarak gelen birikintiler nedeniyle Arykanda kazı bitirilip terk edilmiş ve uzunca bir süre

As the winter of 2003-2004 had higher precipitation than average, certain areas of Arykanda, which is located on a steep and generally rocky terrain, were damaged by floods and this led us to begin our campaign with the removal of rubble and flood deposits beyond the regular field cleaning work carried out every year. The state representative was Ç. Ulutaş of the Antalya Archaeological Museum. The team members were İ. Bayburtluoğlu, Research Assistant A. Özcan, architect-restorer E. Erder (MA), photographer M. A. Dögenci and students of archaeology: H. Sancaktar, S. Topçuoğlu, G. Bilen and R. Meral. Dr. A. T. Tek and art historian Dr. M. Tekinalp joined the campaign for a certain period of time as allowed by their universities. I would like to thank all of the participants. Excavation and restoration work was carried out with the primary support of DÖSİM and the Directorate General of Cultural Heritage and Museums, both departments of the Ministry of Culture and Tourism. I would like to thank the directors of both institutions. Again I would like to send my sincere thanks to Türkiye Garanti Bankası Inc., and particularly the general manager Ergun Özen, for supporting our expedition for over 10 years, firstly with vehicles, than with financial support. Finally, I would also like to thank Suna and İnan Kıraç, the founders of AKMED, for their continuous support.

I can summarise the 2004 campaign at Arykanda under four titles:

1- Cleaning and Arrangement in Order to Make the Site again Suitable for Visitors

As mentioned above, the high precipitation and flooding during the winter of 2003-2004 caused damage to the walls and the site was, in general, covered with rubble and silt. The most important architectural destruction occurred where the terrace wall at the western end of the stadium collapsed. In addition, the cistern that has been undergoing cleaning since 2001 was filled

temizlenmemiş-bakılmamış manzarası arzetmekteydi. Yaklaşık 15 günlük bir çalışma sonucu stadionun duvarı onarılmış; yapıların içlerine dolan molozlar ve birikintiler temizlenmiş ve ören yeri tekrar rahat dolaşılabilenek duruma sokulmuştur.

2- Sağlamaştırma, Koruma-Onarım Çalışmaları

Küçük eser ve yapı bazında yürütülen çalışmalar sonucu 2001 yılında kazıda bulunan ve Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu'nda temizlik ve konservasyonu yapılan iki kılıç, bir gladis ve bir kargı ucu 2004 kazı mevsimi başında teşhire konulabilecek şartlara sahipti. Ancak eserleri Ankara'dan Antalya'ya getirecek resmi yazı, taşıyıcıların yanında olmadığı için getirilemedi. Keza Anadolu Üniversitesi'nde temizlik ve onarım yapılan cam kaplar da aynı gerekçeyle müzeye teslim edilemedi. Yapı bazındaki çalışmalarla öncelik "Fellows Mezarı" diye tanımladığımız, kapısı zengin mimari süslü anıt mezardadır. Yapılan taş analizleri ve bunları sağlamlaştıracak kimyasal maddeler ODTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü laboratuvarında araştırılmış ve 2004'te hem koruyucu hem de sağlamlaştırıcılar denenmiştir. 2005 yılında büyük ölçüde uygulama aşamasına gelinmiştir.

3- Yayın Çalışmaları

Arykanda'yı kapsayan ve ziyaretçilere cevap verebilecek rehber kitabı yayınından sonra kazının genel ve nihai yayın çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Otuz yıldır aşkın bir süredir farklı kişilerce yapılan mimari çizimlerde el ve uygulama farklılığını gidermek bile epey zaman almaktadır. Buna bazı yapıların kazısının başlama ve uzun bir süreçten sonra bitirilmesi gibi faktörler de eklenince resim ve çizim, yayın için bir sorun durumuna girmiştir. Bununla birlikte ilk nihai raporlardan birinin Mayıs ayındaki sempozyuma kadar basım aşamasına girebileceği umuyoruz.

4- Kazı Çalışmaları

2004 kazı sezonunda iki yerde kazı faaliyeti sürdürmüştür.

a- Sarnıç

2002'de temizliğine başlanan ve yaklaşık 800 m³'luk moloz ve tonoz bloklarının temizlenerek istiflenmesini hedefleyen çalışma çift makara kullanmasına rağmen toprağı elenerek atıldığı için ancak 2004'te tamamen temizlenebilmiştir. Konglomera türü oluşumlu yerli kayanın yontulmasıyla oluşturulan sarnıç tonoz ayağına

with more rubble. Due to all the damage caused and the rubble and silt accumulation, Arykanda looked like a site that had been abandoned for a long period of time after excavations. It took us approximately 15 days to repair the wall of the stadion, remove the rubble deposits and bring the site into a condition suitable for visitors.

2- Reinforcement, Conservation-Restoration Work

Two swords, one gladis and one javelin head recovered in 2001 have been cleaned and conserved at Başkent University Technical School in Ankara and were ready for display at the beginning of 2004 campaign. However, due to the lack of an official letter they could not be brought to Antalya. Similarly, the glass vessels cleaned and restored at Anadolu University could not be brought and turned over to the museum either. For the architectural works, the priority was given to the monumental tomb with its richly decorated doorway, known as the "Fellows Tomb". Material analysis was made and chemicals to reinforce them were investigated at the laboratory of the Restoration Department of the Middle East Technical University and both preservative and reinforcing substances were tested in 2004. In 2005, the work reached the stage of application.

3- Publication Work

Following the guidebook on Arykanda for visitors, efforts for general and final publications of the excavations were initiated. It has been a great effort to harmonise the architectural drawings prepared by different people during the course of 30 years. When it is taken into consideration that the excavation of some structures lasted a very long time, the collation of drawings and photography become a real problem for publication purposes. Yet, we hope that one of the main final reports on the site will go to the printing house by May.

4- Excavations

Excavations were carried out at two sites in 2004:

a- Cistern

Initiated in 2002, the cleaning work conducted at the cistern aimed at the removal and piling up of 800 cubic meters of rubble and vaulting blocks. Although two pulleys were used, the work could be accomplished only in 2004 as the deposit was also sieved. The cistern was carved from the conglomerate bedrock. If it is filled to the start of the vault, it can hold 800 tons of water. The single aisled and rectangular cistern ends in an apse

kadar su ile doldurulduğunda en az 800 ton su biriktirme kapasitesine sahiptir. Plan olarak tek nefli, batı tarafı apsidal bitimli dikdörtgen olan sarnıç, konglomera bloklarından yapılmış basık beşik tonoz örtülüdür. Taban su sızdırımayacak şekilde döşenmiş kare şeklindeki pişmiş toprak plakalarla kaplanmıştır. Batı taraftaki apsidal bitimin zemini özel olarak hazırlanmış ve dibe doğru sıvırileşen çokgen piramit veya koni formundadır. 6-7 m.'den düşen suyun düşme ile yapacağı yıpranma bu tarz çukurlaştırma ile önlenmiştir.

Dolgusundan birçok buluntu beklediğimiz sarnıç büyük olasılıkla İ.S. 5. veya 6. yy.'da son kez temizlenmiş; ağır olduğu için çıkarılmayan yazılı mermer blok sarnıçta bırakılmıştır. Bulunan eserlerin azlığı ele geçenlerin de sert yagan yağmur sularının ufak çaplı sel denilebilecek hızındaki suyun taşıyabileceği ağırlıktaki malzemelerden oluşması bu kanımızı desteklemektedir.

b- Büyük Bazilika'nın Güneyindeki Alan

2000'den itibaren Arykanda'da kaçak kazıların tekrar başlaması ve hırsızlık olayları nedeniyle 2001'de sel yatağının batısındaki çalışmaları durdurmuş ve gece çalışan kaçakçıların eser bulma ümitlerini aşağıye indirmek, aynı zamanda kolay kaçip kaybolma olanaklarını ortadan kaldırırmak için kazi ağırlığını akropol ve daha üst seviyelere kaydırılmıştı. 2003'te bu alanı tamamen kazınca 2001'de aşağı şehirde iş terk ettiğimiz kesimde yeniden çalışmalara başlandı. Başlangıçta Nal Tepesi önünden 1 no.'lu mezar yanına kadar giden yaya ve araç yolunu iptal edip kabaca üçgen şeklindeki bir adayı tamamen kazmak ve ortaya çıkarmaktı. Böylece hem şehrin aşağı kesimindeki ulaşım sistemini kalıntılarıyla sergilemek, hem şehircilik açısından insulaların nasıl oluşturulduğunu saptamak ve hem de işlik-ev dokusundaki bu kesimde belki farklı iş kollarından yeni örnekler bulabilmemiz olanağı mevcuttu. Yukarıda değinilen bekentilerin bir kısmı gerçekleştirilemedi. Çünkü şehrin üst kesimlerine araç ve yaya trafiği için eski sel yatağına yığıdgımız atık toprağı düzelterek yaptırmayı düşündüğümüz yolu kepçeli traktör iki gün çalışmasına rağmen toz bahane edilerek gerçekleştirilemedi. Böyle olunca Bazilika'nın güneyindeki olmuş yol yaya ve araçlarca kullanırlılığını yitiremedi. Arykanda'yı gezen ziyaretçilere kullanılan, Nal Tepesi öbünden biri doğu doğuya, diğeri verev olarak 1 no.'lu mezar binası yanına ulaşan yollar ortasındaki alan maki türü ağaçlardan arındırılıp kuzeyden güneye doğru kazılmaya başlandığında mimari kalıntıların yüzeyden yaklaşık 0.50 m.'de başladığını görüldü.

Kazı safahatı ile ilgili ayrıntılara girmeden önce açılan ve görülebilir durumdaki kalıntılardan bahsetmekte yarar vardır. Kazısı yapılan yaklaşık 25x25 m. boyutundaki

in the west and is covered with a low barrel vault of conglomerate blocks. Its waterproof floor is paved with square shaped baked clay plaques. The floor of the apsidal west end is specially made with polygonal pyramidal or conical tiles pointing toward the bottom. This was meant to neutralise the abrasive effect of water falling 6-7 meters from above.

Our expectations from the cleaning of the cistern's deposit had been high for it was last cleaned in the 5th or the 6th century AD. The heavy marble block bearing inscription was left inside owing to its weight. The few finds and those that are recovered are of a size that could be carried by small scale floods, which support our hypothesis.

b- Area to the South of the Great Basilica

As illegal digging, robbery and smuggling increased from 2000, we stopped our work to the left of the flood-bed in 2001. In order to minimise the hopes of illicit diggers active at night and to diminish their chances for an easy escape, our excavations focussed at the Acropolis and the upper levels. When we finished the excavations in this area completely, we resumed our work in the lower city. At the beginning our aim was to excavate a triangular shaped area closing the road for vehicles and pedestrian traffic reaching Tomb 1 past the Nal Tepesi. Thus we aimed at presenting the road network in the lower city with what remains, identifying the formation of the insulae in regards to urbanisation, and to uncover new examples of various crafts in this area, which comprised the domestic and work areas. Some of the abovementioned expectations could not be realised, as the waste-earth we had piled in the old flood-bed in order to build a road could not be built by a tractor with scoop owing to the dust. Thus, the road that had formed to the south of the Basilica remained in use. It is used by visitors and this road forks before the Nal Tepesi, one branch going east, and the other diagonally, reaching the Tomb 1. The area between these two branch roads was cleaned of the maquis overgrowth. Starting the excavations from north toward south, it was seen that the building remains begin about 0.50 m below the surface.

It is worth mentioning the visible remains before going into details of the excavations. In the area of 25x25 meters excavated, there is a big peristyle house and an independent bathhouse, about the same size as the bathhouse on the slope, located to the south-southwest of the peristyle house.

Res. 1 Peristil ev / Fig. 1 Peristyle house

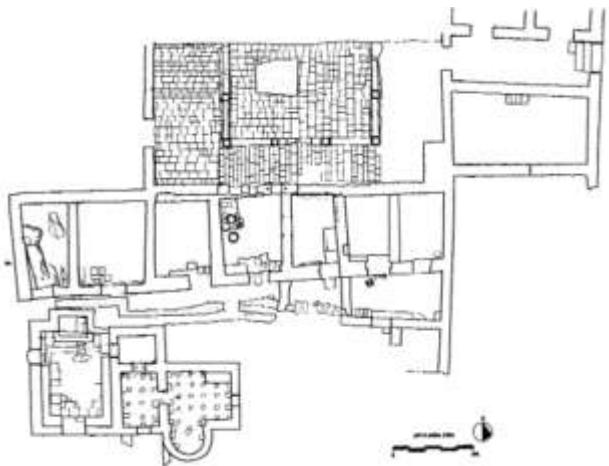
alanda biri çok büyük bir peristil ev, ona göre güney-güneybatıda bağımsız, Arykanda'daki yamaç hamamı büyülüğünde bir hamam yer almaktadır.

I- Peristil Ev

Arykanda'daki "Batı Villası'nın" benzeri olan yapı, doğuda, daha önceki yıllarda açılan iki odası ve üç basamaklı kapısıyla 5. hamamın batisındaki kuzey-güney doğrultulu merdivenli sokak ve doğu-batı doğrultulu sokağın kesiştiği yerdeki ufak meydancıkla bağlantılı kılınmıştır (Res. 1, Plan 1). Üstü çatı ile örtüerek korunan, balık pulu şeklinde mozaik döşemeye sahip oda, peristilli bu büyük yapının doğu taraftaki en önemli odasıdır. Tabanı toprak olan ona göre batıdaki odanın da güneye açılan kapısı bu odayla birlikte bir koridora açılmaktadır. Kridor yine büyük bir kapı ile peristile bağlanmıştır. İlk evresi taş olan ve düşük kalite, ölçü bakımından standart bir üretim olmayan ama kaba da olsa düzgün görünümlü bir döşeme izlenimi veren zemin yapının ikinci kullanım evresinde, belki sahibinin zenginleşmesi ve modaşa uyma çabası yüzünden basit toprak dolgu yapılarak yükseltilmiş ve üzerine geometrik desenli iri (1.2x1~1.2 cm.) büyülüğünde kenarlara sahip mozaik döşenmiştir. Bu döşeme taş döşeme üzerine kalınca kireç harçlı bir tabaka değil sıkıştırılmış toprak üzerine döşendiği için taş zeminden 0.50 m. yukarıdaki yüzeyde bulunan ağaçların kökleri bunları patlatmış, en büyüğü 50x60 cm. boyutunda olan ama genelde çok ermiş ve parçalanmış

I- Peristyle House

Similar to the Western Villa in Arykanda, the structure is connected with the small square where the north-south stepped alley to the west of the Fifth Bathhouse and the east-west street intersect via the two rooms and doorway with three steps unearthed in previous years (Fig. 1, Plan 1). The room paved with fish-scale mosaic- now protected by a roof- is the most important room of this residence in the east. The room to its west has a pressed earth floor and opens into a corridor, as does the room with mosaics and this corridor is connected to the peristyle via a big doorway. In the first phase, the floor had a lower quality pavement, coarse but not presenting any irregularities; however, in the second phase, possibly thanks to the fact that its owner was wealthier, it was covered with a layer of earth and then paved with a coarse mosaic of 1.2x1.2 cm tesserae laid in a geometric design. As the underlying layer was of earth, the trees on the surface reached through with their roots destroying them. Thus the floor has survived in bad state of preservation in patches of a 50x60 cm maximum. The columns of three sides (west, south and east) of the peristyle were recovered either in situ placed on a pavement of 5 cm higher or toppled and broken. These columns of ca. 30 cm diameter are of grey limestone with large pores and display coarse workmanship. The slight variations in the diameters of the columns are also observed in their bases. The peristyle connects to the

Plan 1 Peristil ev planı / Plan 1 Peristyle house

şekilde elimize geçmesine neden olmuştur. Peristilde kullanılan sütunlar için şu anda üç yanı (batı-güney ve doğu) belirli, düzgün ve tabandan 5 cm. kadar yükseklikteki dösemeye yerleştirilmiş sütunlar ya in situ veya kırılarak devrilmiş durumda bulunmuştur. 30 cm. civarında çapa sahip bu taş sütunlar iri gözenekli gri renkli bir hayli kaba yontulu kireçtaşındadır. Sütunlar için çap eşitliği yönünden görülen cüz'i de olsa farklılık kaidelerde de gözlenmektedir. Bir kapı ile batıya bağlanan peristilin batısı hakkında kazısı yapılmadığı için bir şey söyleyecek durumda değiliz. Güneyi ise kot farkı nedeniyle peristil seviyesine göre daha aşağıda yan yana 7 odaya sahiptir. Bazıları kiler-depo şeklinde kullanılmış oldukları in situ ele geçen pithos veya amforalardan anlaşılan bu kısmın üstü tipki Batı Villası'nda olduğu gibi ahşap olmalıdır.

Buluntularına gelince: Mimari olarak zengin olan yapı küçük eser bazında az sayıda buluntu vermiştir. Bunların içerisinde PT eserler (Res. 3-5), az sayıda kaliteli Geç Roma vazoları, bronz ve demir kapı ve kilit aksamları ele geçmiştir.

Ele geçen buluntular ve mimari elemanlara dayanarak binanın İ.S. 4. yy.'ın sonlarına doğru inşa edildiğini; İ.S. 5. yy. başlarındaki yangınla hasar gördüğünü ve bu tarihten sonra peristilin mozaikle döşendiğini, bu tarihleme için nihai yayında kullanabileceğimiz başka verilerin de bulunduğu belirtmek isterim. Kazı ekibindeki genç arkadaşımın yapıyı "Piskopos sarayı" olarak adlandırmalarını, Arykanda'nın konsil toplantılarında varlığını anımsayarak ilginç bulduğumu ancak bunu şimdilik destekleyecek hiçbir kanıt bulamadığımızı ifade etmem gereklidir.

west through a doorway; however, we are not able to make any comments concerning this side, as no excavations have been carried out in this direction to date. To the south of the peristyle are 7 rooms side by side, located somewhat lower due to the slope of the terrain. Some of these rooms functioned as larder or storage as can be understood from the pithoi or amphorae uncovered in situ. This section must have been covered with a timber roof like the Western Villa.

Although the structure is rich architecturally, very few small finds have been recovered (Fig. 3, 4, 5). Amongst the small finds can be cited baked clay works, a few Late Roman vases of fine quality and bronze and iron door and lock pieces.

According to the small finds and from the architectural evaluation, also supported by other data to be published in the final reports, it can be said that the structure was built towards the end of the 4th century AD, it was damaged in a fire early 5th century and the peristyle was paved with mosaics after this date. Although I personally find it curious that the young members of the team identify the structure as the Bishop's Palace, recalling the presence of Arykanda at the Church Councils, I have to state that to date we have no evidence to support this claim.

II- Bathhouse

Besides the washbasins discernible in some of the houses of Arykanda, we have so far brought to light six public bathhouses. This shows that Arykanda was a resort representing a superfluity of bathhouses and the tradition of bathing in Antiquity. In other words, the citizens and the city of Arykanda were described as "favouring their comfort, pleasures and delights" in the ancient sources, they had more than enough facilities for cleanliness, perhaps they procured for their clients with more entertainment than only their famous wine; these could be the reasons for them to be identified as such. I find authority in myself to claim that this bathhouse was built earlier than the adjoining peristyle house. The locations of the bathhouses in Lycian cities and their ventilation systems are among the factors to identify them. Typically Lycian in outward appearance, the sixth bathhouse has a calidarium ending in an apse (Fig. 2) and its praefurnio adjoining the east wall- not unearthed as yet- and its localisation according to the wind directions in the Arykandos Valley, all indicate an ideal location. It is highly likely that this structure had been built facilitating the chimney outlet, conditions existing before the structure to its north was built.

II- Hamam

Arykanda'da bazı evlerde varlığı hissedilen "yunak"lar bir yana; şimdije dek genel hizmete yönelik altıncı hamam ortaya çıkarılmıştır. Bu da değişik yer ve türde daima tekrarladığımız Arykanda'nın yıkanma ayrıcalığını antik dönem fazlaıyla veren bir konaklama yeri olma etkinliğidir. Bir başka anlatımla bazı antik kaynakların "rahatlarına, zevk ve sefaya düşkün" olarak tanımladıkları Arykanda kenti ve Arykandalılar antik çağlar için lüks sayılabilen dinlenme tesisi ile birlikte temizliği de sağladıklarından; belki yine antik devirlerde ünlü şarapları yanı sıra başka eğlendirici şeyleri de müşterilerinin hizmetine sunduklarından böyle anılır olmuşlardır. Hamamın hemen kuzey bitişindeki peristil yapıdan önce inşa edilmiş olduğunu buluntusuna, mimarisine bakmadan söyleyebilme hususunda kendimi yetkili görüyorum. Zira Likya kentlerindeki hamamların yapılış yerleri oranın havalandırma durumu bunu saptamada etkendir. Tipik bir Likya hamamı görüntüsündeki 6. hamam da apsidal bitimli calidarium'u (Res. 2) ve kazılmadığı için ortaya çıkmamış doğu duvarına bitişik cehennemliği ile (praefurnio) ve Arykandos Vadisi'ndeki rüzgar akımlarına göre yönlendirilişi ile yerinden ideal noktalardan biridir. Kuzey yönünde bina yapılmanın önce buranın baca çekimini dikkate alarak yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Batıdan girişi frigidarium-apodyterium olarak kullanılan yönden olan mekan yer yer korunmuş kare şeklindeki plaka taşlarla kaplıdır. Kuzey tarafta tipki Nal Tepesi hamamındaki gibi gömük niş şeklinde havuzu-piscinası bulunan frigidarium-apodyterium diğer üç duvar önünde giyinme-soyunma için yapılmış sekilere sahiptir. Frigidarium'dan lutron'a geçip buradan tepidarium'a kuzeyden bağlantı yapılmıştır. Yine Arykanda'daki Büyük Hamam- Gymnasion'dakine benzer şekilde tepidarium hemen hemen tam ortada caldarium'a geçit vermektedir.

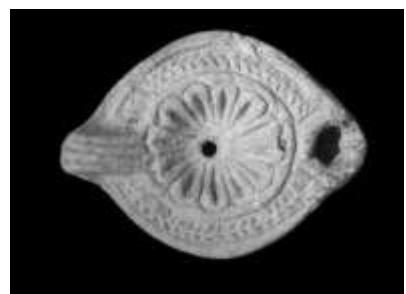
Hamamın frigidarium'undaki su yolunda ele geçen 216 sikkelik definede çoğunluk İ.S. 4. yy.'a aittir. Bunlar içeriinde özellikle Honorios'a ait olanlar dominanttir.

Res. 2 Calidarium / Fig. 2 Calidarium

Entered from the west, the room used as a frigidarium-apodyterium has a floor paved with square shaped plaques preserved only in places. This frigidarium-apodyterium has a pool-piscina like a recessed niche in the north side as at the Nal Tepesi Bathhouse, while the other three sides have benches for changing. From the frigidarium, one reached the lutron, which is further connected to the tepidarium on the north. Again, as in the Great Baths-Gymnasium of Arykanda, the tepidarium connects to the calidarium almost exactly in the middle.

A hoard of 216 coins was recovered in the water canal of the frigidarium and most of the coins date to the 4th century, dominated by those minted in the reign of Honorius.

Res. 3, 4, 5 / Fig.s 3, 4, 5

Bademağacı Kazıları 2004

Excavations at Bademağacı 2004

Refik DURU

Bademağacı Höyüğü kazılarının 12. dönem çalışmaları, 2004 yılı yaz aylarında devam edildi. Başkanlığını yaptığımız kazı kurulu, İÜ Edebiyat Fakültesi Protohistory ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. G. Umurtak (Başkan Yardımcısı) ile aynı anabilim dalından S. Üstün ve T. Güngör ile öğrenciler R. Şamdançı, H. Çelikçi ve G. Avyüzen ile Koruma ve Onarım Bölümü öğrencisi F. Yuvarlak'tan oluşuyordu. Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi, Antalya Müzesi araştırmacılarından Arkeolog M. Samur'du. Kazımıza bu yıl Basel Üniversitesi Arkeobotanik uzmanlarından Dr. D. Martinoli de katılmış ve alanı ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Kazı resimleri ve küçük buluntuların fotoğraflarından büyük bölümü, İÜ Edebiyat Fakültesi Fotoğrafçısı S. Dereli tarafından çekilmiştir. Kazının harcamaları, Kültür Varlıklarını ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖSİMM, İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu Başkanlığı ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın sağladığı ödeneklerden yapıldı. ULUSOY Otobüs İşletmesi, kazıya katılan öğrencilerin Antalya'ya gidiş otobüs biletlerini temin etti. Kazıların gerçekleştmesini sağlayan kurumların değerli yöneticileri ile Bademağacı Belde Belediye Başkanı Mustafa Yıldız ve Dağbeli Belde Belediye Başkanı Ali Gökay'a en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Bu süre içinde, ağırlıklı olarak 'A Açması'nın güneydoğu ve kuzeybatı kesimlerinde iki ayrı yerde çalışıldı. İlk kazı alanı, en eski yerleşmelerin araştırılması için 2002'de çalışmaların başladığı 2. Derinlik Açması'dır (2. DA). İkinci ve en geniş ölçekli çalışma alanı olarak, höyüğün şimdiye kadar araştırılmamış olan kuzeybatı yamacı seçildi. Bu alanda yapılan araştırmalar ile özellikle İlk Tunç Çağrı II (İTC II) yerleşmelerinin batıdaki durumunun aydınlığa kavuşturulması istenmiştir. 2004 yılı çalışmaları sonunda, höyüğün eski kazı dönemlerinde saptanmış olan tabakalaşma durumunda, herhangi bir değişiklik yapılmasını gerektirecek gelişmeler olmadı.

The 12th campaign at the Bademağacı Höyüğü was conducted during the summer months of 2004. The excavation team under the direction of the author included Prof. Dr. G. Umurtak (vice director), archaeologists S. Üstün and T. Güngör and students R. Şamdançı, H. Çelikçi and G. Avyüzen of Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Protohistory and Near Eastern Archaeology, as well as F. Yuvarlak, student of the Department of Conservation and Restoration. M. Samur of Antalya Archaeological Museum joined us as the representative of the Ministry of Culture and Tourism. Dr. D. Martinoli, an archaeobotanist of Basel University joined our team this year. The vast majority of the excavation photographs and photographs of finds were taken by S. Dereli, photographer of Istanbul University's, Faculty of Letters. The excavation expenses were financed by Directorate general of Cultural Heritage and Museums, DÖSİMM, the Istanbul University Research Fund, and the Turkish Historical Society. Intercity bus tickets for the students were donated by the Ulusoy Bus Company. We would like to extend our thanks to the heads of these institutions and companies as well as to Mr. Mustafa Yıldız, the mayor of Bademağacı, and Mr. Ali Gökay, the mayor of Dağbeli.

The work this season focussed mainly in two areas – in the southeast and northwest parts of Trench A. The first excavation site, Deep Trench 2, was opened in 2002 in order to identify the earliest settlements. The northwest slope of the mound was picked as the second site with a wide-scale area of work, in order to clarify the situation of the Early Bronze Age (EBA) II settlements in the west. The 2004 campaign did not provide any concrete results that could lead to any change in the established stratigraphy of the mound.

Neolitik Yerleşmeler

Mimarlık: 2004 yılı çalışmalarında, Erken Neolitik Çağ (ENÇ) yerleşmeleri üzerinde çok fazla durulmadı. Höyükün değişik yerlerinde, bu en erken dönem yerleşmeleri için yapılmış, dar kapsamlı çalışmaların sonuçları şöyle özetlenebilir:

- İki yıl önce açılmasına başlayan 2. DA'da ana toprağı saptamak için derinleşildi ve -9 m.'de, ana toprak görünümündeki steril bir katman içinde de 30 cm. kadar çalışıldıktan sonra, bu derinliklerin ana toprak düzlemi olduğuna kararına varılarak, 2. DA'daki çalışmalarla son verildi. Ana toprak için önerilen bu derinlik, daha önceki yıllarda 1. DA ile de uyum göstermektedir. 2. DA'nın -5.60 m.'deki en üst yüzey düzleminde ana toprağa kadar olan 3.5 m. kalınlığındaki birikimde, ENÇ I/8 yapı katına ait olan tabanın üzerindeki kalın yanmış kerpiç birikimi dışında, herhangi bir mimari kalıntıya rastanılmadı. Çoğunlukla kenar kesitlerindeki bazı kerpiç izleri ve yanık taban kalıntıları görüldü ve bu izlere uyarak;

ENÇ II / 4 yapı katı tabanının -6.13 m.,

ENÇ I / 5 yapı katı tabanının -6.62 m.,

ENÇ I / 6 yapı katı tabanının -7.60 m.,

ENÇ I / 7 yapı katı tabanının -8.22 m.,

ENÇ I / 8 yapı katı tabanının -8.42 m.,

ENÇ I / 9 yapı katı'nın da yak. ol. -9 m. derinliklerde olduğu anlaşıldı.

- A Açması'nın güneydoğu kesiminde, ENÇ II / 4 ve ENÇ II / 3. yapı katları ile çağdaş olduğu kabul edilen 'İzgara Planlı' temeller çevresinde yapılan çalışmalarla bu dönemde mimarlığa ait yeni taş temeller, kazılmasına imkan bulunamayan güney kenardaki İTC II yerleşmeleri altına doğru geliştiği için, gerektiği gibi izlenemedi ve bu alandaki mimari izlerin anımları tam olarak anlaşılmadı.

- Höyükün kuzey kenarı yakınlarındaki ENÇ II / 3 yapı katının 7 numaralı evinin batısında yapılan düzenleme kazıları sırasında, yanyana inşa edilmiş, 4 bağımsız depolama kutusu bulunmuştur. 1995 yılı kazılarında ENÇ II / 3'ün 1 numaralı evi ile 3 numaralı ev arasındaki sokak ortasına yapılmış 6 gözlü depolama sistemi (Duru 1998: 716; Lev. 2,5/1,2) ile büyük benzerlik gösteren bu depo grubunda da, kutu kenarları ayrı ayrı kil levhalarından yapılmıştır. Kutulardan içinde bol miktarda tahıl tanesi bulunmuştur.

Çömlekçilik: 2. DA'daki çalışmalar sırasında, ENÇ I / 9 - 5 yapı katlarına ait çok fazla çanak çömlek (çç) bulunmadı. Ele geçenlerin hemen hepsi de kapların karınlarına

Neolithic Settlements

Architecture: The 2004 campaign did not focus on the Early Neolithic Age (ENA) settlements. Small-scale works carried out for these early settlements at various points on the mound can be summarised as follows:

- Deep Trench 2 was dug deeper to reach virgin soil and having worked about 30 cm in a sterile layer that appeared to be virgin soil at -9.00 m, we decided that this was the native soil and ceased work here. This proposed depth for virgin soil is also in conformity with the results obtained from Deep Trench 1 of the previous year. In the Deep Trench 2, in a layer of 3.50 m thickness, from -5.60 down to virgin soil, no architectural remains, other than a thick layer of burnt mudbrick deposit over ENA I / 8 ground level, were found. Mostly traces of mudbrick and burnt ground on the profiles have been recorded. Thus, it has been determined that the ground levels of ENA II / 4 building layer is at -6.13 m
ENA I / 5 building layer is at -6.62 m
ENA I / 6 building layer is at -7.60 m
ENA I / 7 building layer is at -8.22 m
ENA I / 8 building layer is at -8.42 m
ENA I / 9 building layer is at approximately -9.00 m.

- In the southeast part of Trench A, new stone foundations belonging to the architecture of the period of the Grill Plan foundations, believed to be contemporaneous with ENA II / 4 and ENA II / 3 building layers, extends under the EBA II settlements on the south side, it was not possible to excavate these and therefore, they could not be followed properly, and the content of the architectural remains in this area could not be clearly understood.

- Four independent storage bins, side by side, were uncovered during excavations to the west of house 7 in the ENA II / 3 building layer near the north side of the mound. In the 1995 campaign, a storage system of 6 cells was uncovered between house 1 and house 3 in the ENA II / 3 building layer (Duru 1998: 776; Pl. 2, 1,2). This new group of storage units closely resembles that of the 1995 campaign, and the sides of these storage bins were built from separate clay plaques. Plenty of grain has been found inside these boxes.

Pottery: Not much pottery from ENA I / 9 – 5 building layers has been discovered during the work in Deep Trench 2. Almost all the shards are small and belong to the bellies of vessels; therefore, no new or complementary

Res. 1 / Fig. 1

ait küçük parçalar olduğundan, bu en erken katların çoğunu geleneği ve kap repertuarı konusunda yeni ve tamamlayıcı bilgiler edinilemedi.

2. DA'da gözlemlediğimiz çok ilginç ve önemli bir özellik, ENÇ I evresi tabakalarının düzeylerine kadar olan birikim içinde, İTC II'ye ait çok sayıda çç parçasının ele geçmiş olduğunu sanıyoruz.

Pişmiş Toprak Eserler: Izgara planlı temellerin olduğu kesimdeki çalışmaların ilk gününde, bir önceki yıl inilen yüzeyde, toprak üzerinde, çok sağlam durumda, kırılmadan günümüze kadar gelmiş olan bir damga mühür (pintadera) ele geçmiştir. Üzerinde 'Gamalı Haç' kabartması olan eser, Bademağacı mühür koleksiyonunun en güzel parçalarından biridir. Diğer pişmiş toprak eserler içinde hayvan başı şeklinde biten tutamağı olan küçük bir kepçe ile ayak biçimli bir kap parçası sayılabilir.

Taş Eserler: Değişik yerlerde ve derinliklerde ele geçen taş buluntular arasında, çok sayıda keski ve balta ile yüzlerce taş boncuk tanesi, çakmaktaşısı ve obsidien dilgi çekirdekleri ile dilgiler ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

Kemik Buluntular: Bademağacı ENÇ buluntuları arasında sayı bakımından önemli bir yer tutan kemik spatuflar ve delgilerden bu yıl da bir hayli örnek ele geçti.

Bitki Kalıntıları: 2. DA'daki derin tabakaların moloz birikiminden, Arkeobotanist Dr. Danièle Martinoli çok miktarda bitki kalıntısı-tohumu toplamıştır. Bu malzeme gerekli izinler alındıktan sonra, incelenmek üzere İsviçre'ye gönderilmiştir.

information regarding the pottery art of these early layers, nor additions to the vessel repertory, could be obtained.

A very interesting and important feature that was observed at Deep Trench 2 is that numerous potshards of EBA II were uncovered in the deposit reaching to the ENA I levels.

Baked Clay Finds: *On the first day of our work in the Grill Plan foundations area, at the level reached the previous year, a very well-preserved stamp seal (pintadera) was found. With the swastika motif on it, this piece is one of the select pieces of the Bademağacı stamp seal collection. Amongst the other noteworthy baked clay finds were: a small ladle with a handle ending in an animal head and a fragment of a vessel that is shaped like a foot.*

Stone Finds: *Noteworthy amongst the stone finds recovered from various spots and depths were numerous chisels and axes, as well as hundreds of stone beads, flint stones and obsidian blade cores and blades.*

Bone Finds: *Having an important place amongst the ENA finds at Bademağacı, numerous bone spatulas and awls have also been uncovered this year.*

Botanic Remains: *Archaeobotanist Dr. Danièle Martinoli collected many plant remains – seeds from the rubble deposit in the deep layers of Deep Trench 2. Having received official permission, these samples were sent to Switzerland for examination.*

Res. 2 / Fig. 2

İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri

Mimarlık: Yukarıda belirtildiği gibi, 2004 yılı çalışmaları programında, höyükün batı kesiminde bir araştırma yapılması, büyük bir açmada bu yamaçtaki durumun da araştırılması vardi. 2003 yılında kuzey ucta yapılan genişleme kazılarında, doğu yamaç boyundaki taş döşemeinin bir süre devam ettiğinden sonra bozulduğu, kesildiği gözlemlenmiş ve çok geniş bir alanda çalışılmış olmasına karşın, kuzey ve hafif kuzeybatı kenarlarda İTC yerleşmesine ait mimari kalıntı ve hatta küçük buluntu –çç vs.– ele geçmemiştir. Hatta İTC yerleşmelerinin höyükün batı kesimlerinde varlığı konusunda bile kuşkuya düşülmüştü. Son kazı döneminde durumun kesinlige kavuşturulması amacıyla, bu kesimde, 10 x 35 m. boyutunda, doğu-batı yönünde yeni bir açmada –Batı Açıması (BA)– çalışmalarla başlandı. Çalışmaların ileri safhalarında, bu açma biraz daha kuzeye genişletildi ve kazı alanının genişliği yer yer 40 m.'ye ulaştı. Dönem sonunda, bu açmadan çok önemli sonuçlar elde edildi. BA kazıları sonucunda elde edilen mimari sonuçları aşağıda özetliyoruz:

- Kesin olarak söylenebilir ki, Bademağacı Höyübü İTC II / 3 dönemi yerleşmesi, doğu yamaçta olduğu gibi, hemen hemen simetrik şekilde batı yamaçta da devam etmektedir. Batı Açıma'da kazılan dört tüm bir de yarı yapı, höyükte İTC II / 3 ve 2'de çok tekrarlanan 'Megaron' plandadır.
- İTC II / 2 döneminde, megaron planlı evler bazı değişiklikler geçirmiş ve ante duvarları höyükün merkezine doğru ilerletilerek uzatılmıştır. Bu uygulama da doğu yamaçta aynen görülmektedir.

Early Bronze Age Settlements

Architecture: As mentioned above, research in the western part of the mound via a large trench was part of the programme of the 2004 campaign. In 2003, when the trench was extended to the north, it was observed that the stone pavement on the eastern slope continued for a while and was then interrupted; and, although our excavation work was conducted over a wide area, neither architectural finds, nor small finds from the EBA were encountered along the northern and slightly north-western sides. Further, it became doubtful if EBA settlements existed in the western parts of the mound. In order to clarify this situation, in the last campaign, work began on a new trench – West Trench (BA) – of 10 x 35 m orientated in an east-west direction. As work progressed, this trench was extended towards north, reaching a width of 40 meters in places. This trench yielded invaluable information by the end of the campaign. The architectural results obtained from this trench (BA) can be summarised as follows:

- It is now possible to claim with certainty that the Bademağacı EBA II / 3 period settlement extended across the western part of the mound, almost symmetrically with that in the east of the mound. Four fully and one partially exposed structures in the BA have a megaron layout, which is very common for the EBA II / 3 and 2 building layers of the mound.*
- In EBA II / 2, the houses with a megaron layout were modified and their antae walls were extended toward the centre of the mound. This modification had also been found on the eastern slope of the mound.*

- Batı yamaç evlerinin arka duvarları, yerleşmenin hafif meyilli yamacındaki taş dolguya, dösemeye –glacis– dayanmaktadır. Evlere giriş sadece doğudan olmaktadır.
- Höyükün batı yamacı boyunca taş döşeme devam etmektedir. Bu durum, doğu yamacı aynen uymaktadır.
- Bu sene kazılmış olan yapıların gerek konumları ve planları, gerekse dış halkadaki taş döşeli kuşak, İTC yerleşmelerinde olduğu gibi, doğu yamaç ile bire bir benzerlik göstermektedir. İTC mimarları hiç kuşkusuz bu yerleşmeyi önceden planlamışlar ve kasabayı adeta bir ön planlama sonunda, bir defada inşa etmişlerdir.
- Gerek doğu gerek batı yamaç evleri, girişleri höyükün ortasına bakar şekilde düzenlenmiştir. Doğal olarak höyükün orta kesimindeki boş alanda, bu dönemde bir grup yapının var olduğu düşünülmelidir. Ancak hala bu kesimde İTC II'ye ait bina kalıntıları bulunmuştur.
- İTC II /3 yapı katına, yani İTC II'nin en erken döneme ait olan yapılar, ENÇ II / 1 yapılarının hemen üzereine yapılmışlardır ve ENÇ II ile İTC II arasında, bir başka dönem yerleşmesi olması söz konusu değildir. Başka bir anlatımla ENÇ II yerleşmesinin yıkılmasından sonra uzun bir zaman geçtikten sonra gelen İTC insanları höyükte evlerini kurmuşlardır. ENÇ ile arasında –höyükün kazılmış olan kesimlerinde–, Geç Neolitik Çağ (GNÇ) ve Erken Kalkolitik Çağ (EKÇ) yerleşmeleri mevcut değildir.
- İTC ile ilgili en önemli problemlerden biri, yerleşmenin oldukça geniş bir kesimini kazmış olmamızı karşın, bu kasabaya ‘Giriş’in –kapısının– nereden olduğunu hala belli olmamasıdır.

Çömlekçilik: İTC II çömlekçiliğinin tipik örnekleri olan kulplu, gaga ağızlı küçük boy testilerdeni, çift kulplu kaplar ile ‘Ayrışık Kap’ olarak nitelenecek, fantezi biçimli kaplardan bu sene de örnekler ele geçti.

Küçük buluntular: Basitçe biçimlendirilmiş kilden bir idol, İTC'nin özgün mühürlerinden olan 6 adet taş damga mühür ve bir tunç iğne bu seneki küçük buluntuların bazlarından.

2004 yılı kazılarının en önemli sonuçlarından birinin, İTC II yerleşmelerinin, höyükün batı yamacları boyunca da devam ediyor olduğunu öğrenilmesi olduğunu vurgulamak isteriz. Bu kesimdeki çalışmaların belirli oranda gelişmesi sağlandıktan sonra, iki-üç kazi mevsimi sonunda Bademağacı Höyübü'ndeki çalışmaların bitirilmesi [RD1] planlanmaktadır.

- *The rear walls of the houses on the western slope lean upon a stone pavement on the slightly inclined slope and these houses can only be accessed from the east.*
- *The stone pavement continues along the western slope of the mound and this conforms with that of the eastern slope.*
- *Both the locations and the layouts of the structures unearthed this year, and the stone paved belt around it, are identical to those on the eastern slope's EBA settlements. The EBA architects certainly pre-planned this settlement and built the town at the same time, following their own plan.*
- *The houses both on the western and on the eastern slope are arranged so that their entrances face the centre of the mound. Naturally, it must be presumed that a group of structures must have stood in the empty area in the centre. However, no architectural remains from the EBA have been discovered in this central area.*
- *The structures of the EBA II / 3 building layer, that is of the earliest phase of the EBA II, were built directly on top of the ENA II / 1 building layer; therefore, there exists no settlement between the ENA II and the EBA II levels. In other words, after a long gap following the end of the ENA II settlement, EBA people came and settled at Bademağacı. In the excavated portions of the mound, there existed no Late Neolithic Age (LNA), nor any Early Chalcolithic Age (ECA) settlements.*
- *One of the most intriguing problems regarding the EBA is that we still do not have evidence as to the whereabouts of the gate into this town despite the fact that we have excavated large areas.*

Pottery: We have uncovered new examples of beak spouted small jugs – typical examples for the EBA – vessels with double handles, and extraordinary vessels that may be best described as “curious vessels”.

Small Finds: A very simple shaped clay idol, 6 stone stamp seals – typical for the EBA – and a bronze pin are amongst the small finds from this campaign.

We would like to stress once again that one of the most important results of the 2004 campaign was the discovery that the EBA II settlement continues along the western slopes of the mound. After progressing with the work in this area, we plan to stop excavations at Bademağacı after two or three further seasons of excavation.

Elaiussa Sebaste'de Arkeolojik Çalışmalar 2004

Archaeological Research at Elaiussa Sebaste in 2004

Eugenia Equini SCHNEIDER

Kazı Çalışmaları

2004 sezonunda kazı çalışmaları üç bölgede yoğunlaşmıştır:

1. Agora, Bizans Kilisesi ve çevresi,
2. Dairesel yapının dışında çeşitli alanlar, eski kuzey limanına bakan burnun güneybatı kesimi,
3. Kentin antik güney limanına bakan doğal ve geniş bir teras üzerindeki tapınak alanı.

Agora ve Bizans Kilisesi Alanı: İncelemeler, 2003 yılında çeşitli geometrik şeritlerle kuşatılmış denizle ilgili motifler içeren büyük bir parça polikrom mozaığın aşağı çıkartıldığı güney yan nefde yoğunlaşmıştır. Sondaj açmasının genişletilmesi sonucu mozaığın başka motifleri - özellikle balık figürleri ve çok iyi durumda bir yunus figürü - aşağı çıkarılmıştır (Res. 1). Orijinalde 16x12 m. boyutlarında olması gereken bu mozaik döşemenin, muhtemelen İ.S. 1. yy.'a tarihlenen büyük bir yapıya ait olduğu sanılmaktadır. Bu yapı, agoranın İmparatorluk Dönemi yapısı inşa edildiği zaman kısmen yıkılmış ve tesviye edilmiştir.

Agoranın kuzeyindeki kesimde, tiyatrodan güneye giden yolun istinat duvarıyla sınırlanmış, yolun kemerlerinden birinin altında yeni bir kaya mezar bulunmuştur. Bu mezar, daha önceki sezonlarda bulunanlarla tamamen benzer bir konuma sahiptir. Daha öncekiler gibi bu mezar da, yolun inşasından önceki bir tarihe ait olup, saygı gösterilerek daha sonraki inşa evrelerinde korunmuştur. Dikdörtgen biçimli kireçtaşlı bir levhayla girişü kapatılmış gömü odasında bir dren ile ayrılmış üç adet sekili yer almaktadır. Burada en az 27 iskelet bulunmuştur ve gömülerin dağılımı mezarın oldukça uzun bir süre kullanıldığı göstermektedir. Çok sayıdaki ölü hediyesi arasında camlar, seramik buluntunun yanı sıra özellikle sürgü kapaklı, bitkisel boyalı bezeme izleri taşıyan pişmiş topraktan bir ostothe (Res. 2) ve içinde 15-16 yaşlarında bir genç kızın kemikleri; iki oluklu, kulpü üzerinde bitkisel bezemesi ve ağız kenarında iki at başı

Excavation Activities

During the 2004 campaign excavation activities took place in the following areas:

- 1. within the complex of the agora and Byzantine church and in the surrounding area*
- 2. in various sectors outside the circular building, in the south-west area of the promontory overlooking the ancient north harbour*
- 3. in the area of the temple that stands on a broad natural terrace overlooking the city's ancient south harbour.*

The area of the Agora and the Byzantine Church: Investigations concentrated on the church's south aisle where, during the 2003 campaign, a large segment of a polychrome mosaic, with a frame of various geometric bands and marine motifs in the field was discovered. The sounding's extention brought to light new elements of the mosaic's design, various types of fish and a perfectly preserved image of a dolphin (Fig. 1). This mosaic pavement, which must have originally measured approx. 16x12 metres, seems to belong to a vast building (probably dating to the 1st century AD) which was partly demolished and levelled when the Imperial-age building of the agora was constructed.

In the area north of the agora, bounded by the retaining wall of the road running south of the theatre, a new rock-hewn tomb was found beneath one of the arches of the road, in a situation wholly analogous to tombs found in the previous campaigns. Like the latter, this forms part of a funerary complex which predates the construction of the road, but which was incorporated into it and respected in the area's subsequent building phase. The funerary chamber, sealed by a rectangular limestone slab, had three benches divided by a drain and contained at least 27 skeletal remains: the burials distribution leads one to believe in a relatively extended period of use of this tomb. Between the numerous

olan büyük bir kandil; gömülerden birinin bir şarap tüccarı olduğunu düşünmemize yol açan, mükemmel korunmuş halde ele geçen Campania şarap amforası (Dressel 2-4) kayda değerdir. Buluntular üzerinde yapılan bir ön inceleme, mezarın İ.O. 1. yy. ile İ.S. 1. yy.'in son onyılları arasında kullanılmış olduğunu göstermiştir.

Dairesel Yapı Civarında: Araştırmalar, yapının dışında çeşitli sektörlerde, özellikle kompleksin batısında yoğunlaştırlımıstır. Burada, güneyde bir apsis bulunan, yaklaşık 22x11 m. boyutlarında büyük dikdörtgen bir mekan tamamen incelenmiştir (Res. 3). Yapının doğu çevre duvarındaki bir açıklığın, Dairesel Yapı'nın girişlerinden biriyle aynı eksende olmasından dolayı, ikisinin arasında bağlantı olduğu düşünülmüştür. Ancak mekanın ana girişinin kuzeyde, anıtsal mermer bir kapıdan sağlandığı kazı sırasında gün ışığına çıkartılan söve ve arşitrav fragmanlarından anlaşılmaktadır.

Orijinalde kireçtaşı plakalardan oluşan taban döşemesi, apsite, hemen önündeki alanda ve apsite ulaşan rampada yer yer iyi korunmuş durumdadır. Antik Dönem'de yerinden sökülen kireçtaşı plakaların harç üzerindeki izleri halen rahatlıkla görülebilmektedir.

Ana mekanın batısındaki diğer küçük mekanlar da incelenmiştir. Bunların tümü, 2003 yılında apsisin güney-doğusunda açığa çıkartılan iki mekan gibi, yanık malzemeyle birlikte ana mekanın ve müstemilatının duvar kaplamalarına ait çok sayıda renkli mermer parçaları, yaprak ve nar gibi bitkisel motifler oluşturan yine çok sayıda opus sectile parçası içeren tabakalara sahiptir (Res. 4). Seramik buluntular 6. yy. ortalarına tarihlenebilir. Bu tarih, kompleksin en azından bir kısmının tarihî

burial findings, glasses, pottery etc, particularly interesting are: a terracotta osteotheke (Fig. 2) with a slip cover, traces of floral painting decoration and containing the bones of a girl of fifteen/sixteen years of age; a big lamp with two nozzles, floral decoration on the handle and two horses heads on the rim; a perfectly preserved Campanian wine amphora (Dressel 2-4) which leads us to suggest that one of the deceased was a wine merchant. A preliminary study of the findings suggests this tomb was in use between the 1st century BC and the final decades of the 1st century AD.

In the area of the Circular Building: investigation concentrated on various sectors outside the monument, particularly in the area to the west of the complex, where a vast rectangular hall (about 22x11 m) with an apse on the south side, was completely investigated (Fig. 3). This structure must have been connected to the Circular Building, as is suggested by the existence of an opening, located on the hall's east perimeter wall, in axis with one of the entrances of the former. However, the main entrance to the hall opened on the northern side, through a monumental marble door and many fragments of the jambs and of the architrave have been brought to light.

The pavement, consisting originally of limestone slabs, is well preserved in the apse, in the area in front of it and in some parts of the approach ramp. The imprints of the position of the slabs can clearly be seen in the traces of mortar in those places where the slabs had been deliberately removed in antiquity.

Other small rooms to the west of the nave were investigated. All of these, as the two discovered in 2003 to the south-east of the apse, exhibit layers of burnt material together with a great number of fragments of polychrome marble and very numerous pieces of opus sectile (forming vegetal and floral patterns, such as leaves,

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

Res. 3 / Fig. 3

olup terk edildiği tarih ile daha önceki sezonlarda elde edilen verilerle uyum içindedir.

Yeni elde edilen bilgiler, her ne kadar tamamlayıcı olmaktan uzaksa da (aslında inceleme sürdürülmelidir), bu büyük ve gösterişli yapının halen tartışılmaya olan işlevi konusunda, bazı savlar ileri sürmemize olanak vermektedir. Apsisli salon ve portikolu dairesel yapının, sivil erke ait etkileyici resmi bir yapının nüvesi olması muhtemeldir. Daha erken tarihli ticari işlevli yapıların üzerine 5. yy.'da inşa edilen bu yapı grubu, Elaiussa Sebaste' nin Erken Bizans Dönemi'ni karakterize eden yoğun bir inşaat evresine kanıt oluşturdugu gibi, aynı zamanda ticari faaliyet ve ekonomik refahta canlanmanın bir göstergesidir. Seramiklerin incelenmesi zaten yerel üretim merkezlerinin bir yenilenme sürecinden geçtiğini ve pazarın doğuya, Kıbrıs, Suriye ve Filistin'e doğru genişlediğini göstermektedir. Kompleks şiddetli bir olayla ömrünü tamamlamışa benzemektedir. Ancak bunun bir deprem değil de Procopius'un anlattığı üzere yerel sivil ayaklanma olması muhtemeldir. Apsis duvarının bitişindeki kulede yapılan kazılar, silah parçaları ve kalkan kalıntılarının yanıyla kısmen eridiğini ve örneğin mızraklarla delilmiş amforalarda olduğu gibi Vandal kundaklama izlerini açıkça gözler önüne sermiştir.

Ancak dairesel yapının kuzey cephesinin önünde açığa çıkartılan, liman havzası boyunca uzanan ve ankaraya bağlantıyı sağlayan yol, girişin yaklaşık olarak 7. yy. ortalarında savunma amaçlı olarak büyük bloklarla bloke edilmesine kadar kullanılmıştır. Burun üzerinde böylesi güçlü savunma sistemine gerek duyulması Pers veya daha büyük olasılıkla Arap işgalleriyle bağlantılı olmalıdır. Kazının bitmesine yakın, çöken duvarın altında, kapının önünde, göğsünde bir okucuya açığa çıkarılan iskeletin keşfi de dönemin savaş aletleri için örnek

Res. 4 / Fig. 4

pomegranates etc.) (Fig. 4), originating both from the wall revetment of the hall and its annexes. The ceramic findings can be dated to the period of the mid-6th century AD, a date corresponding to the period of the destruction and the abandonment of at least some parts of the complex, confirming the data from previous campaigns.

The new information acquired, even if far from complete (in fact the investigation is to be continued), makes it possible to advance some hypotheses as regards to the function, still under discussion, of this great and lavishly decorated complex. It is quite probable that the apse hall and the circular building with the portico may represent the essential nucleus of an impressive official building belonging to the civil power. Built in the 5th century over earlier installations for commercial, or at any rate related uses, it testifies to the new extensive building phase which characterizes the early Byzantine period at Elaiussa Sebaste, also marked by a revival of commercial activity and of economic prosperity. In fact from the study of the ceramic evidence, the local centres of production appear to have undergone a phase of renewal and the market seems to have broadened once again, especially toward the East, to Cyprus, Syria and Palestine.

The complex appears to have been destroyed by a violent event, probably not to an earthquake, but more likely to a local civil revolt, as is reported by Procopius. Indeed, excavations inside the tower annexed to the apse wall revealed fragments of arms and the remains of shields partially melted by fire and clear traces of vandalism and arson, for example the amphorae had been pierced by lances.

Res. 5 / Fig. 5

sağlamıştır. Diğer kazı alanlarında da gözlendiği üzere, bu dönemden itibaren kente yaşam sona ermiştir.

Tapınak Alanı: 2003 yılında tapınakta başlatılan çalışmalar bu sezonda da sürdürülmüştür. Peripteros yapı, uzun kenarı boyunca 12 sütun yer alan heksastil olup, Attik kaideli Korinth düzenindedir. Mimari bezeme üzerinde yapılan ön inceleme, yapının 1. yy.'ın ortası veya ikinci yarısında inşa edildiğini göstermiştir.

2004 kazı sezonunun hedeflerinden biri de, cella'nın kuzeydoğu kısmı altına uzanan yeraltı odasını incelemekti. Bu odanın varlığı 1950'lerde tapınakta ön inceleme yapan İngiliz bilimadamı Gough tarafından bildirilmişti. Orijinalde basamaklı rampayla erişilen odaya girmek, kısmen çökmuş yapılar nedeniyle bugün oldukça zordur. Beşik tonozlu ve düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş mekanın Bizans Dönemi'nde sarnıç olarak kullanıldığı duvarlarındaki hidrolik sıvadan anlaşılmaktadır (Res. 5). Mekanın tapınakla ilintili asıl işlevi ancak 2005 kazalarında kesinleştirilecektir.

Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları

Statik konsolidasyon ve konservasyon amaçlı müdahaleler dairesel yapının yakınındaki Bizans su yolunun kemerine ve üst kesim duvarları giderek bozulan agoradaki bazı binalara yapılmıştır. Tüm bu müdahaleler ve önceki sezonlardaki tüm restorasyon çalışmaları sevgili dostumuz Mimar Ezio Mitchell tarafından gerçekleştirılmıştır. Bu yazımı, 13 Eylül 2004 günü aniden yitirdiğimiz bu arkadaşımıza ithaf etmek istiyorum.

Bazilikanın opus sectile taban döşemesi restorasyonu Trakya Üniversitesi'nden H. Akıllı'nın gözetiminde gerçekleştirilmiştir.

However the road running along the port basin, exposed in front of the northern façade of the Circular Building that connected it to the mainland, still remain in use until about the middle of the 7th century AD, when the entrance was closed by large blocks for defensive purposes. This need for strong defences on the promontory must be related to the Persian or most probably to the Arabic invasions. An example of this period of warfare is proved by the discovery, almost at the end of the season, of a skeleton with an arrow point inside his chest, leaning in front of the door and covered by the collapsed wall. From this period on, life in the city, as it is also shown from other areas of excavation, came to an end.

Area of the Temple: The investigation of the temple, initiated in 2003, continued. The building is peripteral, hexastyli with 12 columns on the long sides; the order is Corinthian, with Attic bases.

A preliminary analysis of the architectural decoration suggests that the temple was built around the mid- or second half of 1st century AD.

One of the purposes of the 2004 campaign was to investigate the underground chamber which extends under the north-east side of the cella, the existence of which had been mentioned in a preliminary study of this temple by the English scholar Gough in the early nineteen fifties.

Access to this chamber, which is now very difficult due to partially collapsed structures, was by stair ramps. The room, barrel vaulted and very well built of regular limestone blocks, was certainly used in the Byzantine age as a water reservoir, as is shown by the hydraulic mortar applied to its walls (Fig. 5). Its previous exact function, related to the Roman temple, remains to be determined by the 2005 excavations.

Restoration and Conservation Activities

The interventions made for static-structural consolidation and conservation, largely concerned the arch of the Byzantine aqueduct by the Circular Building and some structures in the agora where a progressive deterioration of the upper walls was evident. These interventions and all the restoration works conducted in past campaigns have been followed by the architect and our dear friend Ezio Mitchell, who suddenly died on the 13th September 2004 and to whom I wish to dedicate this paper.

The restoration of the opus sectile floors of the basilica was also conducted under the supervision of H. Akıllı of Trakya University.

Paleo-Antropolojik İncelemeler: Antropolojik inceleme-ler, en az 27 iskeletin rekonstrükte edildiği yeni bulunan kaya mezrasında yoğunlaştırılmıştır. Bu iskeletlerden 22' si yetişkinlere, 2'si ergenlere ve 3'ü de çocuklara aittir. Yola açılan kapı kazısında bulunan iskelet üzerinde de ön inceleme yapılmıştır. Bu iskelet, öldüğünde 23 ila 39 yaşları arasında ve boyu da 1.66-1.70 m civarında olan yetişkin bir erkeğe aittir. Bazı kemik fragmanları DNA analizi yapmak üzere alınmıştır.

Paleo-Anthropological Studies: Anthropological studies focussed in particular on the remains of bones found in the newly discovered rock-hewn tomb, where at least 27 individual skeletons were reconstructed: 22 adults, 2 adolescents and 3 children. A preliminary analysis began of the skeleton discovered during the excavation of the access door leading to the port basin road. This skeleton is from a male whose age at death is estimated as being between 23 and 29 years; with a height of between 166-170 cms; some fragments of the bones have been removed to be subjected to DNA analysis.

Harmanören-Göndürle Höyük Mezarlık Kazısı 2004

The Harmanören-Göndürle Höyük Necropolis Excavations of 2004

Mehmet ÖZSAIT

2004 Yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Tunç Çağ Mezarlık Kazısı'na, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Isparta Müzesi adına, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Yürüttüçü Sekreterliği'nin desteği ve Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) ile Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın katkılarıyla devam edilmiştir.

Alan yöneticiliğini N. Özsait'in yaptığı kazıya, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nden Dr. E. Konyar, Mimar-Restoratör H. I. Kocabas, doktora ve yüksek lisans öğrencileri P. Ercan, D. Çığır, Ö. Özdemir, B. Güvel, H. Oy, İ. Baytak, S. Kaymakçı, B. Demirtop, G. Ağaoğlu, B. Öner, Arkeoloji, Tarih, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümünden sekiz lisans öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndan Yard. Doç. Dr. Ö. Koçak, M. Bilgin, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndan Dr. A. Işık katılmışlardır. Çalışmalarımıza maddi destek sağlayan kurumlara, kazıda bulunan iskelet kalıntılarını inceleyen Paleoantropolog Dr. S. Alparslan Roodenberg'e, büyük bir özveriyle çalışan ekibimize ve öğrencilerimize candan teşekkür ederim.

18.8.2004-27.9.2004 tarihleri arasında sürdürülen kazıda tek açmada çalışıldı. Açıma U'nun kuzeyinde 3x5 m. boyutlarında başlanan açma V, mezardan kúplerinin gelişine göre, açılan ceple batıya doğru 2 m. genişletildi (Res. 1, 2).

Bu yıl da küp mezarlardan başka gömülü tipine rastlanmadı (Res. 3). Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kúplerin doğuya bakan ağız açıklıkları düz, büyük bir taşla örtülmüştür. Yalnız bir mezardan kúpünün (HÖM04V4) ağızı çömlekle kapatılmıştır. Her iki tipte de kapak taşı veya çömleğin etrafı ve arkası büyük tarla taşlarıla deseklenerek, üstleri daha ufak toplama taşlarla korunmaya alınmıştır. Açığa çıkarılan on üç mezardan Mezar V1, V2, V13 hariç, tümü el degmemesi fakat doğanın tahribine

The 2004 campaign of the excavations at the Bronze Age necropolis at Harmanören (Göndürle Höyük), with the permission granted by the Ministry of Culture and Tourism, was conducted on behalf of Isparta Museum. The work was supported by the Administrative Secretariat of Scientific Research Projects of Istanbul University, the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilisations (AKMED) and the Turkish Historical Society.

The field work was directed by N. Özsait. The team members were Dr. E. Konyar of Istanbul University Faculty of Letters, architect-restorer H. I. Kocabas, graduate students engineer P. Ercan, D. Çığır, Ö. Özdemir, B. Güvel, H. Oy, İ. Baytak, S. Kaymakçı, B. Demirtop, G. Ağaoğlu, B. Öner, eight undergraduate students from the departments of Archaeology, History, and Conservation and Restoration of Portable Cultural Heritage, Dr. Ö. Koçak of Selçuk University Department of History, M. Bilgin, specialist Dr. A. Işık of Cumhuriyet University, Faculty of Sciences and Letters, Department of Ancient History. I would like to extend my sincere thanks to these institutions for supporting our work, palaeoanthropologist Dr. S. Alparslan Roodenberg for studying the skeletal remains that were uncovered, and our team and our students for their invaluable work.

The work was carried out from August the 18th to September the 27th 2004 in only one trench. Trench V of 3x5 m was opened to the north of Trench U, and it was later extended with a pocket another 2 m towards west, due to the finds that were uncovered (Fig.s 1-2).

Only burial jars were encountered in 2004 (Fig. 3). The jars are orientated in an east-west direction with their mouths opening toward east and they were closed with large stone slabs. Only one burial jar's (HÖM04V4) mouth was closed by another jar. In both types, the slab stone or the jar itself and its rear end were encircled

Res. 1 / Fig. 1

uğramış çatlak-kırık olarak ele geçmiştir. Açıma V'de gömünün yoğun olduğu mezarlık alanında arazi durumundan, yamaç meylinden kaynaklanan bir tabakalaşmanın olduğu gözlenmiştir. (Res. 2).

Mezar V3: Ağız açıklığının önünde, yerinden oynamış çok iri bir tarla taşı bulunan küpün boyun üzeri çok büyük, yassı toplama taşları örülülmüştür. İlk bakışta, küpün çok kırık, yer yer çökmüş gövdesi ve ağız içine giren taşların görünümü, makineli tarım sonucu olageldiği izlenimini veriyorsa da, küp açıldığı zaman küp içine dolmuş taşlar ile kemiklerin buluntu durumu, bu tahrıbatın zamanımızda olmadığını göstermektedir (Res. 4). Belkide zamanında bir yer sarsıntısı sonucu taşlar içine kaymış veya gömü sırasında mezar küpünün içi taşla doldurulmuş olabilir. HÖM04V3 dışa çekik dudaklı, hafif iç bükey kısa boyunlu, omuzda simetrik dört tutamak kulplu, dibe doğru daralan gövdeli, düz dipli büyük bir küptür. Buluntu yoktur. İskeletten birkaç uzun kemik parçası kalmıştır.

Mezar V4: Ağız açıklığı, içe çekik ağızlı, yuvarlak gövdeli bir çömlekle örülülmüştür. Dar ağızlı, simetrik dört dikey kulplu, yumurta gövdeli, düz dipli, küçük bir küptür. Kapak çömleğinin arkası, küpün yanları ve omuza kadar olan üst kısmı iri, yassı taşlarla korumaya alınmıştır. Mezardan bir çocuğa ait olduğu anlaşılan iskelet kalıntıları ile şevron bezemeli bir testicik (HÖM04-1) ele geçti.

Mezar V5: El değilmemiştir. Dışa çekik ağızlı, dört dikey kulplu, geniş, dibe doğru daralan gövdeli, düz dipli büyük bir küptür. Doğuya bakan açıklığı, çok büyük ve 120 cm. uzunluğunda, düz bir taşla kapatılmıştır. Kapak taşının önü iri birkaç tarla taşı ile desteklemiştir. Kapak taşının üzeri, küpün boyun üstü ve çevresi düzenli bir

Res. 2 / Fig. 2

with large fieldstones around and smaller stones were placed on top to protect them. 13 burials were uncovered. Apart from the burials V1, V2 and V13, the remaining ones were uncovered as untouched but had cracked due to natural causes. In Trench V, where there is an aggregation of burials, the presence of layering due to the terrain and the slope was observed.

Burial V3: *A very large fieldstone which had now moved away, was placed on its mouth. Its neck was covered with very large flat stones collected from around. At first glance, the fragmentary state of the jar, its body caved-in in places, and the fact that stones had entered through its mouth, led us to think it was damaged from some mechanical plough, but when the jar was opened, it was understood to have been damaged long before (Fig. 4). Perhaps, in sometime the stones had moved inside due to an earthquake or it even could have been filled with stones at the time of burial. The large jar of HÖM04V3 has an everted rim, a short and slightly concave neck, four symmetrical lugs on its shoulder and a body narrowing towards the bottom and a flat bottom. No small finds were found and only a few long bones survived.*

Burial V4: *Its mouth was covered by a vessel with a round body and inverted rim. It is a small jar with a narrow mouth and has four symmetrical vertical handles, an ovoid shaped body and a flat bottom. The rear of the lid-vessel, its sides and its upper part, up to the shoulder were protected by flat stones, some of which are large. Skeletal remains belonging to a child and a juglet decorated with chevrons (HÖM04-1) were recovered from this burial.*

Res. 3 / Fig. 3

şekilde büyük küp parçaları ile örtülmüştür. Bu keramik parçaları dikkatle toplanıp üzerinde çalışıldığından ve tümlendiğinde, geniş ağızlı, geniş düzlenmiş dudaklı, geniş gövdeli, dar dipli, çan biçimli bir küpün kırılarak kullanıldığı görülmüştür. HÖM04V5 mezar küpünün karnından kırılarak tekrar kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu kırılan yer taş, toprak ve küp kırıkları ile kapatılmıştır. Bu mezarda gaga ağızlı iki testi (HÖM04V5-1, HÖM04V5-2), bir çömlek parçası ile cranium (kafatası) parçalarına göre iki bireye ait iskelet kalıntıları ele geçti.

Mezar V6, V7, V8: Yüzeye yakın olduklarından üst koruma taşları kaybolmuştur fakat, ilk ikisinin ağız açıklığını örten kapak taşları yerindedir. Gömü ve buluntu vermeyen her üç mezarın küpleri de farklı tiptedir. HÖM04V7 içe çekik dar ağızlı, geniş omuzlu, dibe doğru daralan gövdeli, dar düz dipli, simetrik dört dikey kulplu, orta boy bir küptür. Harmanören Mezarlığı'nda bu tip, içe dönük ağızlı küplere yeni bir örnektir.

Mezar V9: Mezar V8 ve Mezar V12'nin alt tabakasında ele geçirilmiştir. Harmanören'de ünik olan küplerden biridir. Çok dik yerleştirilmiştir. Ağız açıklığı büyük, dikey taşlarla örtüldükten sonra gene yassi, büyük taşlarla desteklenmiştir. Boyun ise kırılmış bir çanağın parçalarının yan yana konulmasıyla korunmaya alınmıştır. Dışa çekik

Res. 4 / Fig. 4

Burial V5: This untouched large jar has an everted rim, four vertical handles, a wide body narrowing towards bottom and a flat bottom. Its mouth facing east was closed off with a large flat stone, 120 cm in length. The lid stone was further supported by a few big fieldstones. The mouth of the jar and over and around the neck, were neatly covered by jar fragments. When these shards were collected and carefully joined, it was seen that a bell-shaped jar with a wide mouth, flattened wide lip, wide body and narrow bottom was broken and used for this purpose. It was also understood that the HÖM04V5 burial jar was broken on the belly and was re-used. The gap that was opened was closed off by stones, earth and jar fragments. Amongst the finds were two beaked Jugs (HÖM04V5-1 and HÖM04V5-2), a pot fragment and skeletal remains belonging to two individuals, inferred from the cranium fragments.

Burials V6, V7 and V8: The upper protecting stones were lost because of their closeness to the surface. However, the first two had their lidstones in place. None yielded burials or small finds but each jar is of a different type. HÖM04V7 is a medium size jar with an inverted narrow rim, wide shoulder, its body narrowing towards the bottom, a narrow flat bottom, and symmetrical four vertical handles. This type is a new example of jars with inverted rim from the Harmanören Necropolis.

Burial V9: This was uncovered under burials V8 and V12. This is one of the unique jars from Harmanören. It was placed quite vertical. Its mouth was covered vertically with large stones and further supported by flat and large stones. The neck was protected by placing side by

dudaklı, dik boyunlu, simetrik dört tutamak kulplu, dibe doğru daralan gövdeli ve dar düz dipli, orta boy bir küptür. Kulplar arasında paralel yivlerden oluşan bir şvron motifinin içine eş merkezli çemberlerden oluşan bir motif yerleştirilmiştir. Bu motife daha önce de dışa çekik dudaklı çan biçimli küplerin ağzında, geniş dudak yüzeyi üzerinde rastlamıştık (HÖM00R20 destek, HÖM03Ü9-A). Şimdi mezarlığımızda, ilk olarak bir küpün omzunda karımıza çıkmaktadır. İskelet kalıntısında kemikler ve dişler bize bireyin bir çocuk olduğunu göstermektedir.

Mezar V10: Geniş düz ağızlı, dibe doğru daralan konik gövdeli, düz dipli orta boy bir küptür. Tutamak veya kulp yoktur. Bu küpün de HÖM04V13 mezar küpünün ve onun üzerinde yerleştirilen HÖM04V11 mezar armaganlarının tam üstüne geldiği gözlenmiştir. İn situ olarak ele geçen HÖM04V10 mezar küpünün ağız açıklığını örten kapak taşının yanlarından başlayarak, HÖM04V10 mezar küpünün ağızı üzerinde bir yarımdaire çizen koruma taşları çok güzel izlenebilmektedir. Mezar buluntu vermedi.

Mezar V11: Her şeziyle el değimemiş olarak ele geçen bu mezar da bize mezar yapıları hakkında güzel fikir vermektedir. Mezar küpü kazılan yere yerleştirildikten sonra küp ağız açıklığı çok büyük, kalın bir tarla taşıyla kapatılmıştır. Kapak taşının önü ve küpün boynu, keramik parçaları, toprak ve iri toplama tarla taşlarıyla desteklenmiştir. Bu mezar da Harmanören'de daha önce gördüğümüz kapak taşı önünde anıtsal yiğintı yapılan mezarların arasında sayılmalıdır. Kapak taşlarının önünde düzenlenen yarımdaire taş kütleselerinin arası açıldığında yalnız toprak yiğintısı ile karşılaşılmış, hiçbir bulunu görülmemiştir.

Dışa çekik ağızlı, kısa dik boyunlu, dikey dört tutamak kulplu, dibe doğru daralan, geniş gövdeli, dar ağızlı bir küptür. Tutamak altı, üst üste paralel, iki yatay yalancı tutamak kabartıları arasından başlayan ve tüm omzu ve üst gövdeyi dolanan parmak baskı bezemeleri görülmektedir. Bu tip tutamak ve parmak baskılı küplerin bir özelliği de, küp içi tutamaklarıdır. HÖM04V11'de simetrik iki tane görülen bu boynuz tutamaklar, bazı küplerde ise dört tanedir ve fonksiyonunu tam olarak belirlemek zordur.

Küp içinde dört bireye ait kemikler görülmektedir. İlk iki bireyin kemikleri ve cranium'ları küp dibinde karışık bir şekilde, üçüncü bireyin cranium'u küpün gövdesine, dördüncü bireyin cranium'u küpün omuz kısmında bulunmuştur. Dördüncü bireyin kemik sırası incelenemektedir. Hafif sağa dönük, hoker durumunda yatırılmıştır. Küp içinde bulunan bir çömlekçik (HÖM04V2)

side the fragments of another broken jar. This medium size jar has an everted rim, vertical neck, four symmetrical lugs, and a body narrowing towards bottom. Between the lugs is a chevron motif formed with parallel lines and concentric circles placed within. This motif was previously found on the wide lip of bell-shaped jars with everted rims (HÖM00R20 support, HÖM03Ü9-A). However, this is the first time it appears on the shoulder of a burial jar in our necropolis. The bones and teeth of the skeletal remains suggest that the deceased was a child.

Burial V10: This medium size jar has a wide flat rim, a conical body narrowing towards bottom and a flat bottom. There exist no lugs or handles. This burial was placed right on top of the burial gifts of HÖM04V11, which was placed right on top of the HÖM04V13 burial jar. Uncovered in situ, the lid stones closing off the HÖM04V10 burial jar are surrounded with protecting stones, forming a semi-circle on the mouth, as was clearly observed. No small finds were found within it.

Burial V11: Uncovered entirely untouched, this burial provides us with useful information about burial structures. Firstly, the jar was placed in the pit dug for it. Then its mouth was closed off with a very large and thick fieldstone. The lid stone and the neck of the jar were further supported by potshards, earth and large collected fieldstones. This burial should also be considered as one of those tombs with monumental stones piled by the lid stone, as has been observed previously at Harmanören. When the semi-circular pile of stones by the lidstone was removed, only earth, containing no items, was found.

This jar has an everted rim, short vertical neck, four vertical lugs, a wide body narrowing toward bottom and a narrow mouth. Below the lugs are finger print decoration in two horizontal rows, starting between the false lugs and encircling the entire shoulder and upper body. Jars with lugs and finger print decoration such as this one, also have lugs inside the jar. There are two horn lugs inside HÖM04V11 placed symmetrically; however, some others may have four lugs, while their function is difficult to identify.

The bones found inside this jar belong to four individuals. The bones and crania of the first two individuals were found mixed at the bottom of the jar while the cranium of the third was inside the body, and the fourth individual was found inside the neck of the jar. It is possible to follow the arrangement of the bones of the fourth individual, who was buried in a hocker position, slightly turned to right. The small pot (HÖM04V2) found

ilk gömülere, küp dışında, küpün sol yanında bulunan hediye gurubu da son gömüye ait olmalıdır.

Küp üstten kırlarak tekrar gömü için kullanılmıştır. Bu kırılmış alan muntazam şekilde toplama taşlar ve keramik kırıklarıyla örtülmüştür. Küpün önündeki yiğin ile uyum içinde düzenlenmiştir. HÖM04V11'in yanında ve HÖM04V10'un ön taşlarının altına gelen kısımda, toplama taşları arasında özenle yerleştirilmiş iki gaga ağızlı testi görülmüştür (HÖM04V11-1, HÖM04V11-3). Bulaların üzerlerini örten taş kütlesi, HÖM04V11 mezar küpünü örtenlerle birlilikte göstermektedir. Gaga ağızlı testiler, burada bulunan başka bir küp (HÖM04V13) tahrip edilerek yapılan dolgu üstüne yerleştirilmişlerdir. Gaga ağızlı testilerden birincisinin (HÖM04V11-1) ağızı zamanında kırılmış, çok kırık olduğu görülen ikinci gaga ağızlı testinin (HÖM04V11-3) alt yarısının olmadığı ve bir tarla taşının sıvırısı üzerine oturtulduğu görülmüştür. İlk bakışta çok büyük üçüncü bir gaga ağızlı testi fikrini veren taşlar arasında yatay konmuş gaga ağızlı boyun parçası, destekten çok belki de üçüncü bir hediye niteliğinde konmuştu.

Bu yıl da kazı evinde restorasyon çalışmasına devam edilmiştir. Daha önceki yıllarda çok parçalı olarak kaldırılan ve tümlenen küberlerden HÖM93A7, HÖM93B3, HÖM97M1-A, HÖM97M3, HÖM99P7 ve HÖM00R6 ile bu yıl çıkarılan gaga ağızlı dört testi (HÖM04V4-1, HÖM04V5-1, HÖM04V5-2, HÖM04V11-1), iki çömlekçi (HÖM04V2-1, HÖM04V11-2) gerekli restorasyon ve konservasyonları yapıldıktan sonra Isparta Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

Demirci Höyük ve Semahöyük'ten sonra, Anadolu'nun en büyük Tunç Çağı mezarlığı olduğunu düşündüğümüz Harmanören Mezarlığı'nda, daha önceki yıllarda İTÇ3 ve OTÇ başlarını veren buluntulara rastlamıştık. Bu yılı kazılarımızda ele geçen buluntular genellikle İTÇ2 ve İTÇ3 safhalarına aittir. Bununla birlikte 2004 yılı kazısı küp envanterimize yeni formlar kazandırmıştır.

Her yıl Anadolu'nun kültür envanterine yeni buluntular kazandıran Harmanören Mezarlığı Kazıları'na önumzdeki yıl da devam etmek düşünsedeyiz.

inside the jar must belong to the earliest burials, while the gift assemblage, found to the left outside the jar must belong to the last burial.

The jar was broken from the top to enable its re-use. The broken part was covered neatly with collected stones and pottery fragments in harmony with the pile by the mouth of the jar. Beside HÖM04V11, which was directly beneath the stone pile by the mouth of HÖM04V10, were found two beaked jugs (HÖM04V11-1, HÖM04V11-3) placed neatly in the pile of collected stones. The mass of stones covering them display a unity with those covering the burial jar HÖM04V11. Beaked jugs were placed on the filling formed by breaking another jar (HÖM04V13) found here. The first beaked jug (HÖM04V11-1) has a broken mouth; the lower part of the second jug (HÖM04V11-3) is missing and it was placed on the pointed end of a fieldstone. A neck fragment with a beaked spout that was placed horizontally amidst the stones which first suggested the presence of a very large third beaked jug, perhaps placed here as a third gift rather than as a support.

We continued our restoration work at the excavation house as before. After joining, restoration and conservation, the following were turned over to the Directorate of Isparta Museum: burial jars HÖM93A7, HÖM93B3, HÖM97M1-A, HÖM97M3, HÖM99P7 and HÖM00R6 from earlier campaigns; four jugs with beak-like spouts (HÖM04V4-1, HÖM04V5-1, HÖM04V5-2, HÖM04V11-1), and two small pots (HÖM04V2-1, HÖM04V11-2) that were uncovered this year.

We are of the opinion that Harmanören Necropolis is the third largest Bronze Age Necropolis of Anatolia after Demirci Höyük and Semahöyük. Finds have indicated EBA3 and MBA in previous years and finds from this year's campaign indicate mostly both EBA2 and EBA3 phases and added new forms to our jar inventory.

We plan to continue our excavations at Harmanören Necropolis, which each year adds new finds to the cultural inventory of Anatolia, in 2005.

Karain Kazıları 2004

Excavations at Karain in 2004

Harun TAŞKIRAN

2004 Yılı Karain kazıları; DÖSİMM, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi'nin maddi katkılarıyla 17.07.2004-01.09.2004 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kazı ekibi; Prof. Dr. I. Yalçınkaya başkanlığında, Doç. Dr. H. Taşkıran, Yrd. Doç. Dr. M. Kartal, Öğr. Gör. Dr. K. Özçelik (A.Ü.D.T.C.F.), A. L. Atıcı (Harvard Üniversitesi), Prehistoryenler B. C. Sevencan, B. Yerli, D. Tuncay, S. Başar, A. Özel, T. Aslan ve G. Cura ile birlikte D.T.C.F Arkeoloji Bölümü'nün 15 öğrencisinden oluşmuştur. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ni ise, Arkeolog C. Topal temsil etmiştir.

2004 yılı kazılarını 3 ana kategoride özetlemek olanaklıdır:

1. E Gözü Kazısı: Karain Mağarası'nın en büyük ve önemli yerleşim alanı olan E Gözünde, 2004 yılı kazılarına Ana Dolgu kazı alanının güneyinde kalan plankarelerde 2003 yılında bırakıldıkları seviyelerden itibaren devam edilmiştir. Bu alanda sırasıyla I14, I15, I16, I17, I18 ve I19 plankareleri kazılmıştır. Ancak, Ana Dolgu güney profili Kökten kazılarında güneye doğru eğimli bırakıldığından, belirli seviyelere inilince I plankarelerinin güneyinde 2003 yılı kazılarında ortaya çıkmaya başlayan ve tam 1 metrekare olmayan J 16, J 17, J 18 ve J 19 plankarelerinde de kazı çalışmaları yürütülmüştür. J plankareleri, gerek yıllarca meydana gelen doğal tahrifatlar, gerek bu tahrifatlar sonucu oluşan büyük çatlaklar ve gerekse yabani arı yuvaları nedeniyle aşınmışlardır. Bu nedenle fazla buluntu vermemişlerdir. J plankareleri daha çok Ana Dolgu'nun güney profilini düzenlemek amacıyla ve I plankarelerinde daha kolay kazı yapılabilmesi amacıyla kazılmışlardır.

Esas kazıların yapıldığı söz konusu I 14, I 15, I 16, I 17 ve I 18 plankarelerinde 56. (-10.80 m.), ve I 19 plankaresinde de 59. (-11.10 m.) arkeolojik seviyenin sonuna kadar kazınlara devam edilmiştir (Res. 1). Dolayısıyla I14'te toplam 4, I15'te 11, I16'da 9, I 17'de 6, I18'de 4 ve I19'da 6 arkeolojik seviye kazılmıştır.

The 2004 campaign of excavations under the direction of Prof. Dr. I. Yalçınkaya at the Karain Cave was conducted from the 17th of July to the 1st of September, with the aid of financial contributions from DÖSİMM, the Directorate General of Cultural Heritage and Museums and Ankara University. The team members were Assoc. Prof. Dr. H. Taşkıran, Asst. Prof. Dr. M. Kartal, Dr. K. Özçelik of Ankara University, A. L. Atıcı of Harvard University, prehistorians B. C. Sevencan, B. Yerli, D. Tuncay, S. Başar, A. Özel, T. Aslan and G. Cura, as well as 15 students from the Department of Archaeology. The state representative was archaeologist C. Topal.

Work during the 2004 campaign can be summarised under the following three titles:

1. Excavations at Chamber E: Chamber E is the most important and largest settlement of the Karain Cave. The excavations at the gridsquares to the south of the Main Block were resumed from the point they were halted in 2003. In this area, the gridsquares I14, I15, I16, I17, I18 and I19 were excavated. However, as the southern profile of the Main Block was left with an angle at the excavations by Kökten, when certain levels were reached, the excavations were continued in gridsquares J16, J17, J18 and J19, which emerged to the south of gridsquares I during the excavations in 2003, of less than 1 square meter. Grid-squares J have been greatly worn from natural causes over the course of years, with cracks appearing due to this natural damage and also from damage caused by wild bee nests and, consequently not much has been uncovered within them. Grid-squares J were excavated mainly to arrange the southern profile of the Main Block and to facilitate the progress of work in grid-squares I.

The excavations continued down to the bottom of the 56th archaeological level (-10.80 m) in grid-squares I14, I15, I16, I17 and I18 while in I19, the 59th level (-11.10 m) was reached (Fig. 1). Thus, a total of 4 layers in I14, of 11 layers in I15, of 9 layers in I16, of 6 layers in I17,

Kazılan tüm bu plankarelerde daha çok IV. Ana Jeolojik Ünitenin toprak yapısıyla karşılaşılmıştır. Bu jeolojik ünite içinde IV.1, IV.2 ve IV.3 jeolojik alt birimler bulunmaktadır. Sadece I 15 plankaresinin 46. ve 47. arkeolojik seviyelerinin kuzey-güney sınırında kalıntı halinde IV.1 jeolojik alt birimin toprağı görülmüştür. Daha çok IV.2 ve IV.3 jeolojik alt birimlerde çalışılmıştır.

2004 yılı Karain "E" Gözü kazılarından elde edilen yontmataş aletler, eski yıllara oranla oldukça az sayıdadır. Yontmataş malzemeden bu azalma IV.1 jeolojik seviyeden itibaren kendini hissettirmektedir.

2004 yılı kazılarında az da olsa ele geçen yontmataş malzeme genelde IV.2 ve IV.3 jeolojik seviyelere denk gelen arkeolojik seviyelerden gelmiştir. Özellikle I 15 ve I 16 plankarelerinin 50, 51 ve 52. arkeolojik seviyeleri yontmataş buluntular açısından diğer arkeolojik seviyelere göre daha zengindir denilebilir. Bu seviyelerde görülen çekirdekler ve çekirdek parçaları oldukça şeşiksiz olup, çok kaba bir teknoloji gösterirler. Dolayısıyla bu çekirdeklerden elde edilen özellikle yonga taşimalıklar da çok kaba, kalın ve düzensiz yontulmuşlardır. Çoğu sırtlarında ve geniş olan topuklarında hammaddeden kalıntılarını taşırlar. Bu kısa ve kalın taşimalıklar üzerine yapılan aletlerin büyük bir çoğunu ise çeşitli tiplerdeki kenar kazıycılar oluşturur. Bunlar arasında yatay ve tek kenar kazıycılar basamak pulcukları düzeltilerle şekillendirilmişlerdir. I 16 plankaresinin 50. ve 52. arkeolojik seviyelerinde bulunan 2 adet iri Quina tip kenar kazıycı oldukça tipiktir. Uç örneğiyle hiç karşılaşılmamıştır. Levallois teknikle üretilmiş aletlere ise hiç rastlanmamıştır.

IV.2 ve IV.3 jeolojik seviyelerde bol miktarda görülen kalker döküntülerden bazılarının da zaman zaman yongalandırmada kullanıldığı görülmüştür. Kötü bir teknoloji gösteren bu tür parçalar arasında kalker vurgacık, çekirdek ve yonga örnekleri, hammaddeden dolayı oldukça kaba bir görünüm sergilerler. IV.2 ve IV.3 jeolojik seviyelerden ele geçen yontmataş örneklerin tamamının Orta Paleolitik Dönem'in başlarına yani Proto-Charentien evreye aittirler.

V. Jeolojik Ünite içinden ele geçen yontmataş endüstri unsurları ise son derece kısıtlıdır. Az sayıdaki örnekler daha çok ufak yongalar ve yontma artıkları şeklindedir. Yongalar daha çok Tayacien'e ait gibi görünmektedirler. I 18 plankaresinin 58. arkeolojik seviyesinde V. Jeolojik ünite içinden ele geçen ve iri bir yonga üzerine yapılmış ön kazıycı ya da rende alet oldukça tipiktir.

2005 yılında I plankarelerinin tamamında V. Jeolojik Üniteye ait arkeolojik seviyeler kazılacaktır. Bu nedenle V. Jeolojik Ünite içinden az miktarda ele geçen yontmataş

of 4 levels in I18 and 6 archaeological levels in I19 were excavated.

In all of these excavated grid-squares, mainly the earth structure of Main Geological Unit IV was observed. This geological unit has sub-units of VI.1, IV.2 and IV.3. Only in the 46th and 47th archaeological level of grid-square I15 was the earth of the IV.1 sub-unit encountered as traces on the north-south border of the grid-square. The work continued mainly within the IV.2 and IV.3 geological sub-units.

The chipped stone tools uncovered in the 2004 excavations in Chamber E were considerably fewer in number compared to the number found in previous years. This decrease in the number of chipped stone material finds was encountered from the start of geological level IV.1.

The chipped stone materials recovered in 2004, although few in number, came mainly from archaeological levels corresponding to geological levels VI.2 and IV.3. It is possible to say especially in the 50th, 51st and 52nd archaeological levels of grids-squares I15 and I16 were richer in chipped stone finds than in the other levels. The cores and core fragments uncovered in these levels are quite amorphous and exhibit a very coarse technology and consequently, particularly the flake blanks obtained from these cores, were chipped in a very coarse, thick and irregular fashion. Most of them bear traces of raw material on their ridge and butts. Most of the tools made from these short and thick blanks were various types of side scrapers. Among these, the transverse scrapers and single-side scrapers are shaped with a stepped retouch. Two large Quina type side scrapers, recovered in the 50th and 52nd archaeological levels of grid-square I16, are quite typical examples. These extreme examples have never been found to date and in addition, tools produced with the Levallois technique have never been recovered before.

Some of the abundant limestone debris found in geological levels IV.2 and IV.3 were occasionally used for knapping purposes. The limestone hammers, cores and flake examples among such pieces displaying a very poor techno-typology and having a very coarse appearance due to the raw material used. All of the chipped stone examples that were recovered in the geological levels IV.2 and IV.3 belonged to the beginning of the Middle Palaeolithic Period, i.e. to the Proto-Charentien phase.

The number of chipped stone industrial elements, recovered within Geological Unit V was very few and these few examples were mainly small flakes and chipping waste-products and the flakes seem most probably

Res. 1 / Fig. 1

alet örneklerinin çoğalmasını ve yapılacak tekno-tipolojik analizlerin sonuçlarını beklemek, daha kesin sonuçlara ulaşmamız açısından gereklidir. 2003 yılı kazılarında da ileri sürdürümüz gibi, IV. Jeolojik Ünitenin Alt ve Orta Paleolitik kültür katları arasında bir geçiş evresini oluşturduğu ve V. Jeolojik Ünite ile birlikte Alt Paleolitik kültür katlarına geçilebileceği şeklindeki görüşlerimiz halen geçerliliğini korumaktadır.

2. B Gözü Kazısı: Karain Mağarası B gözü kazıları 2004 yılı itibarıyle F 12, F 13, G 12, I 11, I 12, I 13 ve I 14 olmak üzere 7 ayrı plankaredede gerçekleştirilmiştir. F 12 karesinin 26 ve 27.; F 13 karesinin 27.; G 12 plankaresinin 21 ve 27. arkeolojik seviyelerinde çalışılmıştır. I plankarelerinde ise 0-6. arkeolojik seviyeler arası kazılmıştır.

Adı geçen I plankareleri Holosen; F ve G plankareleri ise Pleistosen katlaşımlar içermiştir. Tümü Holosen seviyelerle temsil edilen I plankarelerinin en üst seviyeleri, Bizans ve Roma seramiklerini bir arada vermiştir. Bu seviyelerin hemen altında da Erken Tunç Çağ'ına ait buluntularla karşılaşılmıştır. 6. arkeolojik seviyenin kazılmasıyla I plankarelerinin kazısı tamamlanmıştır.

Pleistosen seviyelerde; Üst Paleolitik Dönem'e ait dolguların durumlarının tespiti ve bu dönemin tarihendirme çalışmaları, Orta Paleolitik seviyelerin Karain Mağarası "E" gözündeki Orta Paleolitik seviyelerle olan benzerliklerinin tespiti ve son olarak da mağaranın bu gözünde yer alan dolguların ne kadar derine devam ettiğinin anlaşılması nedeniyle kazı çalışmaları yapılmıştır.

to belong to the Tayacien. An end scraper, or rabot, made on a large piece of flake was recovered from the 58th archaeological level of J18, in Geological Unit V, and it is a very typical example.

In the 2005 season the archaeological levels of Geological Unit V will be excavated in all the 1 grid-squares and it is therefore necessary to wait until further chipped stone tools are uncovered in Geological Unit V and the results of techno-typological analyses are obtained before we can reach definitive conclusions. As we claimed, following the 2003 campaign, our hypothesis that Geological Unit IV is a transitional phase between the Lower and the Middle Palaeolithic cultural strata and that, with Geological Unit V, the Lower Palaeolithic strata might be reached, remains valid.

2. Excavations at Chamber B: The 2004 campaign covered 7 grids-squares in Chamber B: F12, F 13, G12, I11, I12, I13 and I14. We worked at the 26th and 27th archaeological level in F12, 27th level in F13, 21st and 27th levels in G12, while we worked through levels 0 to 6 in grid-squares I.

The abovementioned 1 grid-squares have Holocene sequences, while F and G have Pleistocene sequences. The uppermost levels of grid-squares I, all of which represent the Holocene period, yielded Roman and Byzantine Period potsherds in a mixed level. Directly below these levels were the Early Bronze Age finds. With the excavation of the 6th archaeological level, the work at grid-squares I were completed.

Pleistosen dolgularda yaptığımız çalışmalar G 12 plan-karesinin 21. arkeolojik ve P.I.3. jeolojik birimlerinde başlatılmıştır. Bilindiği üzere P.I.3 birimi Epi-Paleolitik buluntular vermiştir. Bunun hemen altında belirginleşen P.II Üst Paleolitik Dönem katlaşımı, P.I.3'e göre daha az bulutlu, daha sert topraklı, sarımsı gri renkli ve az taşlı, az karbonlu, kumlu ve killi bir seviyeden ibarettir.

Karain Mağarası B Gözünde Üst Paleolitik Dönem tam anlamıyla açığa kavuşmamış görülmektedir. Bu sorunu açığa kavuşturabilmek için B Gözü kazılarının Kuzey Profilinden alınmış örneklerin yaşlandırılmaları sonucu, Erken Epi-Paleolitik seviyeler G.Ö. 20/19.000 ile 16.000, Geç Üst Paleolitik seviyeler ise G.Ö. 22.000 ile 21.000 arasına tarihlendirilmiştir.

Üst Paleolitik seviyelerin altında karşımıza çıkan P.III jeolojik ünitesi, bir anlamda gerçek bir transizyon evresini gösteriyor gibi görülmektedir. İçinde hem Karain Tip Moustérien hem de Üst Paleolitik yontmataş elemanlarının bulunduğu bir endüstri ile karşılaşılmıştır. Aslında P.III seviyesi kendi içinde 2 ayrı jeolojik katlaşım içermektedir.

P.III seviyesinin altında devam eden P.IV, P.V, P.VI ve P.VII jeolojik ünitelerinin tamamı Karain Tip Moustérien tarzda endüstri öğelerinin bulunduğu Orta Paleolitik Çağ ile ilişkilidir.

B Gözü 2004 yılı kazılarında ele geçen buluntulara bir göz attığımızda, Holosen döneme ait seviyelerden bol miktarda el yapımı ve çark işi çanak-çömlek parçaları ile ağışaklar ve Eski Tunç Çağı'na ait tabakalardan bronz iğneler ele geçmiştir. Bunların dışında bakırdan boncuklar da metal buluntular arasındadır. Kemik aletler içinde yoğunluğu iğne ve bızlar gösterir. Kemikten boncuklar da vardır. Hem denizel, hem de karasal kökenli yumuşakçalardan boncuklar da klasik buluntularımızdır. Sürtme taş buluntular arasında ise bileği taşları ve fırlatma taşları vardır.

Bu yıldı pleistosen seviyelerin en üst katmanı çok erken bir Epi-Paleolitik döneme aittir. Bu döneme ait bol miktarda olmasa da mikrolitler, dilgicik çekirdekleri ve denizel kökenli yumuşakçalardan boncuklar bulunmuştur. Bunun hemen altından ise Üst Paleolitik Dönem'in buluntuları gelmektedir. Üst Paleolitiğe ait buluntular arasında bol miktarda dilgi üzerine ön kazıcı ele geçmektedir. Üst Paleolitiğin tipik omurgalı önkaziyicileri yongalar üzerine yapılmışlardır. Yurdumuzda Üst Paleolitik Dönem'e ait buluntularının en batı noktasından tespit edilen bu buluntular ile bu alandan elde edilen tarihler sonucunda, bölgenin Levant ile Avrupa arasında kültürel ve tarihsel süreç açısından nerede olduğu hakkında bilgi edinebileceğiz.

The excavations in the Pleistocene levels aimed to identify the Upper Palaeolithic deposits and establish their dating, at the determining the parallelism with the Middle Palaeolithic levels in Chamber E and finally, at the identification of the depth of the deposits in this chamber of the cave. The work on the Pleistocene levels began in the 21st archaeological level and the P.I.3 geological unit of grid-square G12. As is known, the P.I.3 unit had yielded Epi-Palaeolithic finds. Right below this unit appeared the P.II Upper Palaeolithic Period sequence, which yielded fewer finds than the P.I.3, the earth was harder, yellowish grey in colour, less stony, with a lower carbon content, sandy and clayey.

We are of the opinion that the Upper Palaeolithic Period has not yet revealed itself entirely in Chamber B of Karain Cave. In order to clarify this point, the samples taken from the northern profile were dated indicating dates of 20/19.000 through to 16.000 BP for the Early Epi-Palaeolithic levels and, 22.000 to 21.000 BP for the Late Upper Palaeolithic levels.

The P.III geological unit that was encountered below the Upper Palaeolithic levels seems to indicate a real transitional phase. In it, we found an industry containing both Karain Type Moustérien and Upper Palaeolithic chipped stone elements and indeed, the P.III level itself contains 2 separate geological sequences.

Underneath the P.III level are the P.IV, P.V, P.VI and P.VII geological units, related to the Middle Palaeolithic Period, all of which contain Karain Type Moustérien industrial elements.

A look at the finds from the 2004 excavations in Chamber B shows numerous hand-made and wheel-made potshards and spindle whorls from the Holocene Period levels and bronze needles from the EBA strata and in addition, copper beads can be cited amongst the metal finds. Needles and awls constitute the largest group of bone finds and there are also bone beads. Beads made from mollusks - both marine and terrestrial- are among our classical finds. The ground stone assemblage includes whetstones and missile stones.

The uppermost level of the Pleistocene strata this year belonged to a very early Epi-Palaeolithic period. Although not numerous, we have recovered microliths, bladelet cores and beads of marine mollusks belonging to this period. Directly below this level came the finds of the Upper Palaeolithic Period including numerous end scrapers on blade. Typical carinated end scrapers of the Upper Palaeolithic are made on flakes and, due to these finds from the westernmost Upper Palaeolithic site in our country and the dates to be obtained from them,

Orta Paleolitikten Üst Paleolitiğe geçiş niteleyen P.III jeolojik seviyesi iki farklı kültürel geleneği yansıtır. Üstteki seviyesi daha çok Üst Paleolitik karakterli parçaları ve alt seviyesi de Orta Paleolitik karakterli parçaları verir. Dolayısıyla bu seviye için transizyon seviyesi denilebilir. Buradan dilgiler dilgi üzerine aletler dilgi çekirdekleri ile birlikte çeşitli tiplerde Orta Paleolitik kazıcıları ve disk ve levallois biçimli çekirdekler ele geçmektedir. Az da olsa moustérien uçlar da ele geçmiştir.

P.IV, P.V, P.VI ve P.VII seviyelerine ait olan Orta Paleolitik buluntularımız, tipki "E" gözü kazılarından da bildiğimiz kadarıyla Karain Tip Moustérien ya da Toros-Zagros Tip Moustérien dediğimiz geleneklerin tipik buluntularını vermiştir. Buluntular arasında disk ve levallois biçimli çekirdekler, kenar kazıcıları, erken aşamalarda uzun moustérien uçlar ile iç yüzden inceltilmiş kalın kazıcılar vardır.

3. Arkeometrik Çalışmalar: 2004 yılında Karain kazı çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan arkeometrik çalışmalar da devam edilmiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde Arkeobotanı ile ilgili olanı, İsviçre Basel Üniversitesi'nden arkeobotanist Daniele Martinoli tarafından gerçekleştirilmektedir. Gerek Karain E ve gerek Karain B gözleri kazı çalışmalarında elde edilen bitki tohum örnekleri ve kömür kalıntıları üzerinde sürdürülün bu çalışmada, bitki tohumlarının büyük bir bölümünün tür tayinlerini yapılmış ve çalışma son aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Kendisinin yapmış olduğu çalışmaların sonuçları yakın bir gelecekte bilim alemine sunulacaktır.

Harvard Üniversitesi'nden zooarkeolog A. L. Atıcı, Karain Mağarası B ve E Gözü kazılarından elde edilen makromemeli kalıntılarının tür tayinlerini yapmaya devam etmiştir.

2005 yılı kazılarına E ve B gözlerinde devam edilecektir.

we will be able to investigate the position of this region within the cultural and historical process between the Levant and the Europe.

The P.III geological level, representing the transition from the Middle Palaeolithic to the Upper Palaeolithic, reflects two different cultural traditions. Its upper level yielded pieces more Upper Palaeolithic in character, while its lower level yielded pieces of a more Middle Palaeolithic character and it is therefore possible to call this level a transitional one. From this level we recovered blades, tools for blades, blade cores as well as Middle Palaeolithic scrapers of various types and also cores in the shape of disks and levallois, while a few Mousterien points were also found.

Middle Palaeolithic finds from the P.IV, P.V, P.VI and P.VII levels include typical examples of the so-called Karain Type Moustérien or Taurus-Zağros Type Moustérien traditions, known from the excavations in Chamber E. Finds include cores of disk and levallois shape, side scrapers as well as long Moustérien points and thick scrapers with inverse retouch from earlier stages.

3. Archaeometric Work: Constituting an important part of the Karain expedition, the archaeometric work continued also in 2004. The archaeobotanic studies were carried out by Daniele Martinoli of Basel University, Switzerland. Plant seed and carbonised samples recovered from both chambers under excavation have been examined and most of the plant species have to a great extent, been identified. This work is about to be completed and the results will be presented to the academic world in the near future.

Zooarchaeologist A. L. Atıcı of Harvard University continued his work on the identification of remains belonging to the macro-mammals uncovered within both chambers.

The 2005 campaign will continue work in chambers E and B.

Kelenderis 2004 Yılı Kazıları

Excavations at Kelenderis in 2004

Levent ZOROĞLU

Akdeniz kıyılarında, Dağlık Kilikya'nın (Cilicia Tracheia) en önemli liman kentlerinden biri olan Kelenderis'te 2004 yılı kazı çalışmaları Temmuz ve Ağustos aylarında yürütülmüştür (Res. 1). 3 ayrı ekip halinde yürütülen çalışmalarla, Selçuk Üniversitesi ekibi kentin akropolündeki sondaj ve agoradaki Erken Hıristiyanlık bazilikasının temizlik çalışmalarını, Anadolu Üniversitesi ekibi Theatron'daki kazılarını ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sualtı Topluluğu da Yılanlı Ada araştırmasını sürdürmüştür. Ayrıca S. Demirel Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü'nce gerçekleştirilen jeofizik araştırmalarının sonuçlarının arazide irdelemesi de gerçekleştirılmıştır. Kazılarımıza Kültür Bakanlığı, Selçuk Üniversitesi, Türkiye Sualtı Araştırmaları Vakfı ve Aydıncık Belediyesi çeşitli bakımlardan desteklemiştir. Kazı başkanı olarak ekibim adına bu kurum ve kuruluşların yöneticilerine şükranlarımı sunarım.

1- Akropol Çalışmaları

Kelenderis akropolünde açtığımız bir sondajda 2000 yılından beri yürüttüğümüz çalışmaların amacı, kentin İ.O 8. yy.'dan daha erken dönemlere ait olası yerleşimini saptamak idi. 2004 yılında, bu sondajda önceki yıllarda kazılar sonucunda oluşturduğumuz 3 terastan ikisinde çalışıldı (Plan 1).

1.1. III. Terastaki Çalışmalar

2004 kazı sezonumuzun akropol açısından ilk çalışmalar, akropolün kuzey yönde en uç noktası olan III. terasında başlatıldı. Burada asıl amacımız 2002 yılı kazıları sırasında ortaya çıkardığımız tonoz duvarının kuzey ucunu ve bunun zemine ne kadar indiğini görmekti. Bu amaç doğrultusunda 01 ünitesini oluşturan duvarın batı ucundaki moloz taşlar ve iki kireç kuyusu tamamen kaldırılarak, yarımadayı oluşturan ana kayaya ulaşıldı. Ayrıca tonoz duvarının hemen önündeki 04 ünitesi no.lu duvarın bir bölümünü de kaldırıldı.

Excavations at Kelenderis, an important port city of Rough Cilicia (Cilicia Tracheia) on the Mediterranean continued during July and August 2004 (Fig. 1). The work was carried out by three teams: the Selçuk University team worked on soundings on the Acropolis, cleaning the Early Christian basilica; the Anadolu University team excavated at the Theatron; the Middle East Technical University Underwater Society (METU UWS) continued research at Yılanlı Ada. In addition, the results of the geophysical surveys carried out by the S. Demirel University Geophysics Department were crosschecked in the field. Our excavations were supported by Selçuk University, the Turkish Foundation of Underwater Research and by Aydıncık Municipality. As director of excavations, I would like to extend my sincere thanks to these establishments on behalf of my team.

1. Work on the Acropolis

With the sounding trench we opened on the Acropolis in 2000, we aimed to identify the early settlement of the site prior to the 8th century BC. In 2004, we worked on two of the three terraces formed in previous years (Plan 1).

1.1. Work on Terrace III

The first work on the Acropolis began on Terrace III, which forms the northernmost point. Here our main goal was to uncover the north end of the vault-wall exposed in 2002 and how far down it reached into the ground. The rubble at the western end of the unit 01 and the two lime-wells were entirely removed and the bedrock was reached. In addition, the wall of unit 04, just in front of the vault-wall was partially removed.

1.2. Work on Terrace IIa

Terrace IIa is the section to the east and the west of the vault-wall. When the walls 01 and 04 were removed, the northern end of the vault-wall was entirely exposed. Thus, the vaulted wall has a preserved height of 1.70 m

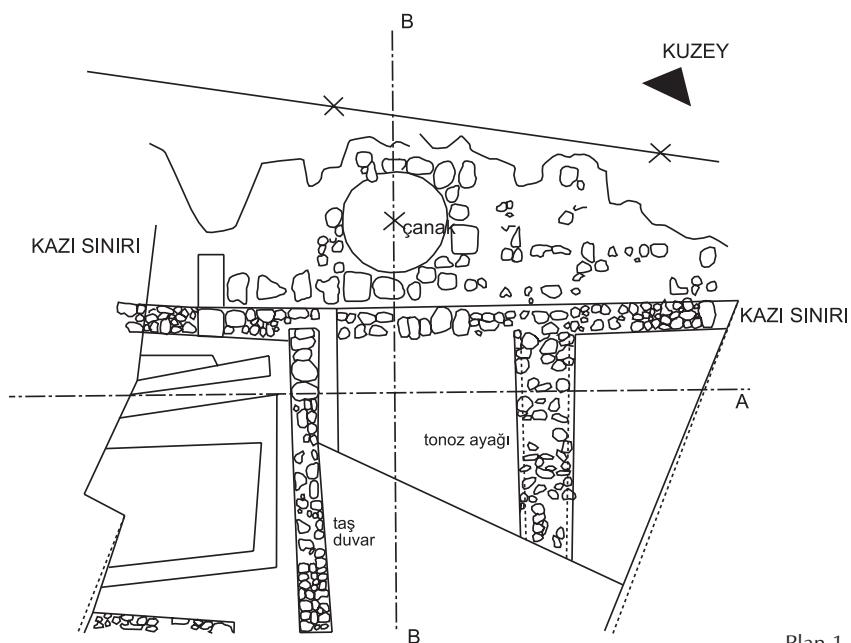
Res. 1 / Fig. 1

1.2. IIa Terasındaki Çalışmalar

IIa terası olarak adlandırdığımız bölüm tonoz duvarının doğusunda ve batısında kalan mekanlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, 01 ve 04 no.lu duvarların kaldırılmışıyla tonoz duvarının kuzey ucu tamamen ortaya çıktı. Buna göre, ana kaya üzerine oturtulmuş olan tonozlu duvarın kuzey ucunun korunan yüksekliği 1.70 m., duvar kalınlığı ise 0.90 m.'dir. Duvarın üzerine oturan tonozun ayağının genişliği ise 1.25 m.'dir. Tonoz duvarın tam uzunluğunu güney yönündeki uzantısının gelecek yıllardaki

and a thickness of 0.90 m. The width of the foot of the vault resting on the wall is 1.25 m wide. We will be able to learn the exact length of the vault-wall when its southern extension is exposed in the future campaigns. Our hypothesis that this wall could be the separator wall of the dockyard depicted in the "Kelenderis Mosaic" has not as yet been proven. As the foundation is 3.50 m above the sea level, this wall does not have any connection to the sea; thus, it should have been built for another purpose, possibly as foundation for another big structure. When the two other parallel walls are uncovered in the future, then the function of this structure will be clarified.

During the course of our work on Terraces IIa and III, numerous potshards dating from the Archaic, Classical, Hellenistic and Roman periods have been recovered having no connection with the stratigraphy. Among these, painted East Greek dinos shards from the Archaic Period, painted "West Slope" vessel fragments and fish-plates from the Hellenistic Period are noteworthy. As in the previous years, numerous fragments of baked clay pots have been uncovered here as well. Oil lamp fragments from the Hellenistic and Roman periods are other small finds. In addition, potshards of quality kiln waste have been uncovered scattered around as in the previous years; pointing to ceramic production at Kelenderis from the Archaic Period through to the end of the Roman Period. The most important finds, although very few in number, from 2004, are examples of prehistoric vases, which point to the presence of an earlier settlement on the Acropolis (Fig. 2). This is the first time such

Plan 1 / Plan 1

çalışmalarla açılmasıyla öğrenmiş olacağız. Bu duvarın önceki yıl ilk bulunduğu zaman tahmin ettiğimiz "Kelen-deris Mozaiği" üzerindeki tersanenin bölme duvarı olma olasılığı yolu fikrimizin henüz kanıtlanamadığını belirtmek isteriz. Temel deniz seviyesinden yaklaşık 3.50 m. olduğuna göre bu tonozun denizle ilişkisi söz konusu olmayıp, başka bir amaç için, belki de buraya inşa edilen büyük bir yapıya zemin oluşturmak üzere inşa edilmiş olmalıdır. Gelecek yıllarda bu duvarın paralelindeki diğer iki duvarın da bulunmasıyla bu yapının işlevi daha iyi anlaşılacaktır.

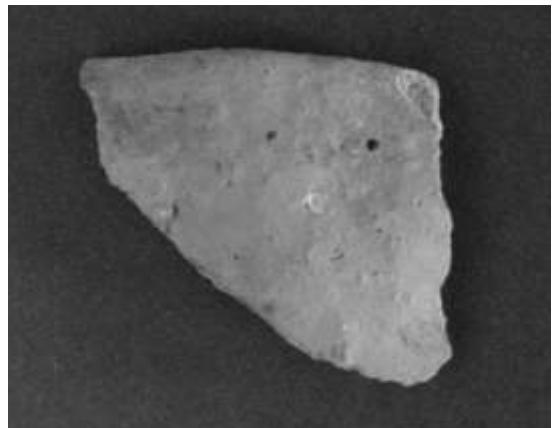
IIa ve III teraslardaki çalışmalarımız sırasında bol miktarda ve herhangi bir stratigrafiye bağlanamayan Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait seramik parçaları bulduk. Bu parçalar içerisinde göze çarpan örnekler arasında Arkaik Çağ'dan boyalı Doğu Grek dinos parçaları, Hellenistik Çağ'dan boyalı "Batı Yamaçlı" kaplarına ait parçalar ve balık tabakları sayılabilir. Geçen yıllarda olduğu gibi burada yine bol miktarda Roma Çağrı güveç parçaları bulunmuştur. Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlendirilen kandil parçaları da diğer küçük buluntulardır. Ayrıca alana dağılmış vaziyette fırın artığı seramik parçaları bulunmuştur ki, önceki yıllarda da benzerlerini bulduğumuz bu denli örnekler Kelenderis'te Arkaik Çağ'dan Roma Çağrı sonuna kadar faaliyette olan bir üretimin varlığına işaret eder. 2004 yılının en önemli saydığımız, ancak şimdilik bir kaç parça ile temsil edilen prehistorik vazo örnekleri ise, akropolde daha erken bir yerleşmenin varlığına işaret eden ilk belgelerdir (Res. 2). Böylece Dağlık Kilikya'nın kıyı kesimindeki bir antik kentte, bu kadar eskiye giden buluntular ilk kez ele geçmiştir ki, bu durum bu alanda çalışmaları sürdürmemize dayanak oluşturmaktadır.

2. Agora'daki Çalışmalar

2004 yılı Kelenderis kazlarının bir ayağını da kentin Agora'sı olarak düşündüğümüz alanda bulunan bazilikanın temizliği ile 2002 yılındaki arkeometri çalışmaları sonunda varlığı ölçüle belirlenen bir mekanın birkaç duvarın kazılarak çıkarılması oluşturmuştur.

2. 1. Bazilika (Agora Kilisesi) Kazısı

2002 yılında Agora'nın doğusunda yer alan 19. yy. Liman Mağazaları'nın onarım çalışmaları sırasında +3.15 m. kotunda zemininde opus sectile tarzında kaplaması olan bir apsis kalıntısına rastlanmıştır (Res. 3). Burada bir bazilikanın varlığı anlaşılırınca, KL-111 ana plankaresinin N-S alt plankarelerinde 9.00x3.00 m. ölçülerinde bir sondaj açılarak yapı daha belirgin duruma getirilmiştir. 2003 yılında herhangi bir çalışma yapmadığımız

Res. 2 / Fig. 2

early finds have been recovered from a coastal city in Rough Cilicia; and this further suggests that we should continue our work here.

2. Work at the Agora

Another area of work in 2004 included the cleaning of the basilica located in what is thought to have been the Agora and the excavations on the walls that were identified in 2002 through archaeometric research.

2.1. Excavations at the Basilica (the Agora Church)

During the course of repair work at the 19th century Harbor Stores, to the east of the Agora, the remains of an apse with opus sectile flooring at +3.15 m altitude was discovered in 2002 (Fig. 3). When the presence of a basilica here was understood, a sounding of 9.00x3.00 m was opened in N-S sub-grid square of KL-111 main grid square, in order to gain an overall idea of this structure. No work was done at the basilica in 2003; however, in 2004, we decided to uncover the entire area and dug down 0.60 m in an area measuring 25.50x11.00 m. In addition, the earth filling inside the southeastern chapel was also removed. In the end, the foundation wall in the northwest-southeast direction intersecting the foundation wall of 1.10x4.00 m in the north-south direction, which also borders the chapel, were exposed. In the present state, it is seen that a wall encircles the apse entirely on both sides; parallel examples are widely found in Rough Cilicia in the 5th and 6th centuries. The fact that the basilica is located here further suggests that the agora was here, because it was common practice in the Early Christian Period to build such large basilicas in the agoras, which were the most crowded parts of the cities, in order to spread the religion.

bazilikada bu kazı sezonunda yapının bulunduğu alanın tamamını açmaya karar vererek 25.50x11.00 m. ölçülerindeki bir bölümde yapıyı örten toprak 0.60 m. kadar indirilmiştir. Ayrıca yapının güney doğu şapelinin içini dolduran toprak da kaldırıldı. Çalışmalarımızın sonunda şapeli sınırlayan 1.10x4.00 m. ebatlarındaki kuzey-güney istikametli duvar temeliyle birleşen kuzey-batı-güneydoğu yönlü temel açığa çıkarıldı. Bu haliyle söz konusu bazilikanın apsisinin her iki yanında ve apsis tamamen içine alan çevirme duvarlarının olduğu anlaşılmıştır ki, bu plan şemasına benzeyen örnekler özellikle Dağlık Kilikya'da yoğun olarak İ.S. 5. ve 6. yy.'larda kullanılmıştır. Bazilikanın varlığını, buradaki geniş alanın agora olduğunun bir başka kanıtı olarak görüyoruz; zira Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde özellikle bu dinin yayılabilmesi bakımından kentin en kalabalık yerini oluşturan agorala böylesi büyük bazilikaların yapılması yaygın bir durumdur.

2.2. Agora III. Sondaj

2002 yılında kamulaştırma işlemleri tamamlanarak kazılarımıza tahsis edilen Agora'da ilk kazı çalışmalarına başlamadan önce, jeofizik yöntemlerle toprak altındaki olası yapı kalıntılarının varlığını belirlemek amacıyla Yrd. Doç. Dr. M. A. Kaya ve Arş. Gör. C. Öztürk tarafından jeofizik çalışmaları yürütülmüş ve A alanı olarak adlandırılan bir bölümde özdirenci yüksek yapıların varlığı tespit edilmiştir. 2003 yılında yapılan B alanında ise, seviye haritalarına göre -0.55 m.'ye kadar K-G yönünde uzanımlı, özdirenci düşük kalıntılar gözükmemektedir. Bu seviyelerden itibaren aşağı doğru özdirenci yüksek kalıntılar da kendini göstermeye başlamış, derinlik 1.40 m.'ye gelindiğinde ise bir odayı çevreleyen duvarlara ait kalıntılar saptanmıştır. İşte bu verilerden yola çıkarak, KL.111 ana plankaresi içinde ve bazilikanın bir bölümünü de içine alan alanda 3x3 m. ölçülerinde bir sondaj açıldı. + 4.10 m. kotunda başlanan çalışmalarda + 3.60 m. kotuna inildiğinde kireç harçla karışık moloz taşlar çıktı. Bunlar kaldırıldığında, sondajın kuzey batı kesinine paralel uzanan doğu - batı yönlü, çamur harçıyla örülmüş bir duvar ortaya çıkarıldı. Bu duvarın büyük bir kısmı kesitin içinde kaldığından genişliği ve uzunluğu belli değildir. +3.15 m.'de sondajın kuzey-doğu köşesinde kuzey güney doğrultusunda uzanan ve önceki duvarla birleşen ikinci bir duvar daha saptandı. Böylece jeofizik verilerden yola çıkarak yürütülen kazılarımıza bu çalışmaların gelecekte de sürdürülmesinin gerekliliğini ortaya koymuş oldu.

Res. 3 / Fig. 3

2.2. Agora Sounding III

The Agora area was expropriated in 2002; before starting excavations here, geophysical surveys were conducted in order to identify possible buried building remains and structures with high resistance were spotted in area A. In 2003, area B was surveyed and level maps show the presence of remains in a north-south direction and with low resistance down to -0.55 m. From this level down, remains with high resistance appeared and at 1.40 m, remains of the walls of a room were identified. Based on these results, a sounding of 3.00x3.00 m was opened in KL-111 main grid square, partially overlapping the basilica. The work started at +4.10 m; when +3.60 m was reached, rubble mixed with lime mortar was found. When these were removed, a wall of mud mortar in an east-west direction, parallel to the northwest profile of the sounding was found. As it lies mostly under the profile of the trench, the actual length and thickness of the wall have not as yet been identified. At +3.15 m, another wall in a north-south direction and joining the previous one in the northeast corner of the trench was found. Thus, our excavations which were based on the results of the geophysical surveys have proven the necessity for such surveys to continue.

3. Excavations at the Theatron

The "Theatron" is possibly both the Odeon and also the Bouleuterion of the city. Our work on the cavea and outside the analemma wall provided us with new information about the layout of the structure. The work in 2003 was carried out inside the analemma wall and brought to light the entire cavea and orchestra while the stage building was partially exposed. Outside the

3- Theatron Kazısı

Önceki yıllara ait raporlarımızda "Theatron" olarak adlandırılan ve olasılıkla kentin hem Odeon'u hem de Bouleuterion'u olan yapının cavea'sında ve analemma duvarının dışında, Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nin desteği ile ve Doç. Dr. A. Çalık-Ross başkanlığında bir ekip tarafından çalışılarak, plan şeması hakkında yeni bilgilere ulaşılmıştır. 2003 yılında yapının analemma duvarının iç kısmında yürütülen çalışmalarda cavea ve orkestranın tamamı, sahne binasının ise bir kısmı ortaya çıkarılmıştı. Analemma duvarının dışında kalan alanda ise, yapının olası ikinci katına ait destek duvarları ile bu duvarlarla bağlantılı bazı mimari kalıntıları saptanmış, 2004 yılı çalışmalarında saptanan bu mimari kalıntıların ortaya çıkarılmasına başlanmıştır. Dolayısıyla 2004 yılı çalışmalarımız daha çok analemma duvarı dışında yürütülmüştür, ayrıca yapının rölövelerinin alımına başlanmıştır. Kazıları sonunda analemma duvarının iki ucu dışında kalan alanda, yaklaşık 4.10 m. aralıklarla bir yelpaze gibi yerleştirilen, 60 cm. genişliğinde 10 adet destek duvarı ortaya çıktı (Res. 4). Analemma ve destek duvarlarındaki harç ve duvar özellikleri ortak olduğu için, bunların aynı zamanda yapıldıklarını ve destek duvarlarının üzerindeki tonoz ya da ahşap ile kapatılmış ve bunun üzerine de ikinci gurup oturma yerlerini yerleştirdiği düşünülmektedir. Özellikle destek duvarlarının arasında çıkan döküntü taşların analemma duvarına ait olma olasılığının yanı sıra, tonozlara ait çöküntülerin kalıntıları da olabileceğini düşünüyoruz. T1 açmasında 2003 yılında ortaya çıkarılan ve analemma duvarıyla paralel giden bu duvarın devamı T1 açmasının bu yıl açılan güney doğu kısmında ve F10 açmasında da tespit edilmiştir. Theatronun iç yapısında sahne binasının temeli ve orkestranın etrafındaki taş blokları aynı malzeme ve işçiliğe sahip olan bu duvarın olasılıkla T4 açmasına doğru devam ettiği düşünülmektedir. Bu yıl yapılan çalışmalarla T4 açmasında ortaya çıkarılan fakat kesintiye uğrayan yay şeklindeki duvar kalıntılarının, theatronun kuzey doğu ucundaki T1 açmasından başlayan ve kesintisiz olarak F10 açmasına kadar devam eden duvarla bağlantılı olabileceği de anlaşılmaktadır.

Önceki yıllarda yapılan çalışmalarda theatronda bir stratigrafisinin söz konusu olmadığı bu yıl tümüyle kanıtlanmıştır. Dolayısıyla yapının görünen kısmının bir defada ve Roma Erken İmparatorluk zamanında yapıldığını ve onarımlarla uzunca bir süre kullanıldığını, asıl işlevini yitirdikten sonra da bazı mekanların ışık olarak kullanıldığını ortaya koyduk. Çalışmalarımız sırasında Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait sikkeler, kandil ve kandil parçaları, ticaret amphoralarına ait parçalar çok miktarda küçük bronz obje bulunmaktadır. Daha erken

Res. 4 / Fig. 4

analemma wall, the remains of what should be the supports of the probable second story of the cavea had been seen; in 2004, these remains began to be uncovered. Therefore, most of the work in 2004 focused outside the analemma wall and the elevation plan began to be drawn. The excavations brought to light 10 supporting walls of 60 cm in width and 4.10 m apart from each other (Fig. 4). As the mortar and masonry properties of both the analemma wall and the supporting walls are identical, they must have been built at the same time and the supporting walls must have been covered with vaults or by timber and then the second group of rows of seats must have been placed on top. Noteworthy is that the rubble uncovered between the supporting walls could either belong to the analemma itself or may be the debris from the vaults. This wall, which was exposed in trench T1 in 2003, extends parallel to the analemma wall and its extensions were identified in the southeast part of T1 dug this year and in trench F10. This wall, which has the same material and workmanship as in the foundations of the stage building and the stone blocks around the orchestra, is thought to continue toward trench T4. The remains of an arc shaped wall exposed in T4 this year are interrupted and it is also understood that they can be related to the wall starting in T1 by the northeast end of the Theatron and continuing uninterrupted up to F10.

It has been shown this year that there is no stratigraphy in the Theatron, as was proposed in previous years. Therefore, we were able to show that the visible parts of the structure were built at the same time during the Early Roman Imperial period; that it was used for a long time with various repairs, and that some rooms were used as work areas after the structure lost its function. During our work, coins, oil lamps and fragments thereof,

olması olası olan bir figürin parçası da bu yılıki buluntular arasındadır.

4. Sualtı Batık Çalışmaları

2004 yılı sualtı çalışmalarının ana hedefi, geçen yıllarda Yılanlı Ada'nın kuzeyindeki koyda saptanın "Erkut Arcak Batığı" adını verdığımız batık üzerinde inceleme ve ayrıntılı belgeleme çalışmalarını sürdürmek olmuştur. Bu çalışmalar Volkan Evrin başkanlığında ODTÜ Sualtı Topluluğu (SAT) ve Sualtı Derneği (SAD) üyelerince gerçekleştirilmiştir. Katkılarından dolayı ODTÜ Rektörlüğü'ne ve tüm ekip üyelerine teşekkürlerimi sunarım. Batık alanında 15 gün süreyle yapılan dalışlar sonucunda, deniz tabanında, batığın kargosu olarak, yaklaşık 50-60 adet ticari amphora saptanmıştır. Her ne kadar dağınık gibi görünüler de, bunların kuzey-güney ekseninde bir yiğildiği gözlenmiş, söz konusu bu durumun plana alınmasına başlanmıştır. Ayrıca Yılanlı Ada'nın batığa bakan tarafında, 15-35 m. arasında, dağınık halde duran seramik parçalarının çoğunu batıktaki amphoralar ile aynı tip olması, geminin batarken, yük atmaya çalıştığı, ya da kayalara çarparak batma anında kargosunun bir kısmını dökerek kumluk zemine oturduğuna dair bir izlenim vermektedir. Ayrıca yapılan basit yüzey incelemelerinde de dağınık durumda olan üst katmanın altında en az 2 sıra düzenli amphora yığını gözlenmiştir. Bunun sonucunda batık alanının üst sırasını oluşturan ve öbekler halinde, ama dağınık bir görünüm veren ticari amphoraların altında, daha temiz ve düzgün sıralı bir kargonun varlığı olasılığı doğmuştur. Batık alanında daha sonra yapılacak olası ayrıntılı araştırma ve kazı çalışmalarına zarar vermeme için batık içeriğine müdahale edilmemiş, ancak kargodan biraz uzakta olan iki ticari amphora su yüzüne çıkarılmıştır. Bunlar İ.S. 5. 6. yy.'larda yaygın olan ve Geç Roma 1 tipi (LR 1) denilen vazolarıdır.

2000 yılından beri burada yapılan sualtı araştırmalarında, Yılanlı Ada'nın kuzeye bakan bölümünün aynı zamanda bir çapalama bölgesi olduğu öğrenilmiştir. Bu yıl bu çapalardan birkaç taş çapa ve bir adet kurşun çipo da su yüzüne çıkarılmıştır. Taş çapaların Tunç Çağ'ından beri kullanıldığı bilinmektedir ve bizim örneğimiz de oldukça erkendir. Kurşun çipo ise İ.O. 4. yy.'dan Roma Erken İmparatorluk zamanına kadar yaygın bir öрnekтир.

fragments of commercial amphorae and numerous small bronze objects from the Late Roman and Byzantine Periods have been discovered. A fragment of a figurine, possibly of an earlier date, was also recovered this year.

4. Underwater Surveys

The main goal of the underwater surveys in 2004 was to continue the study of and detailed documentation work on the shipwreck, named the "Erkut Arcak Wreck," spotted in the cove to the north of Yılanlı Ada in the previous years. These surveys were conducted by METU UWS and Underwater Association (SAD) members under the direction of Volkan Evrin, I would like to acknowledge the contribution made by the Rectorate of METU and all the team members. Dives for 15 days identified 50-60 amphorae as the cargo of the wreck. Although they might look scattered, they indeed lie as a group in a north-south axis and their layout began to be drawn. Further, most of the potshards scattered between 15 and 35 meters from Yılanlı Ada facing the wreck are identical with the wreck amphorae and this suggests that either the ships crew tried to throw away some of its cargo before sinking or the ship sank in the sand losing some of its cargo. Moreover, simple surveys showed that there are at least two regular rows of amphorae lying under the uppermost layer of scattered materials. Thus, there is the possibility that a more complete cargo in regular order might be lying under the scattered groups of commercial amphorae on top. No intervention into the contents of the shipwreck was conducted, in order to avoid any damage to future detailed research and excavations; however, two commercial amphorae, somewhat far from the cargo, were taken to the surface. These amphorae are of the Late Roman 1 type (LR 1), widely used in the 5th and 6th centuries.

The underwater surveys that have been conducted here since 2000 have shown that the area to the north of Yılanlı Ada was used as an anchorage. This year several stone anchors and one lead stock were taken to the surface. It is known that the stone anchors were in use from the Bronze Age onwards and our example is one of the early examples. The lead stock is one of those widely used from the 4th century BC through to the early Roman Imperial Period.

Ksanthos - Letoon Kazı ve Araştırmaları 2004

Excavations and Research at Xanthos and Letoon in 2004

Jacques des COURTILS

2004 yılı Ksanthos Kazısı 20 Haziran-30 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bakanlık temsilcisi O. Köse'ye yardımlarından dolayı teşekkür ediyoruz. Bu yılı programda Merkezi Mahalle'nin kazısı devam ettilmiş, Dekumanus, Kuzey Agorası ve Roma Bazilikası, Batı Agorası'nı temizleme çalışmalarına başlatılmış, şehrin güney-batı kısmında bir sondaj kazısı yapılmış ve mozaik restorasyon çalışmaları sürdürülmüştür.

1- Merkezi Mahalle

1.1. Dekumanus'un döşemesini ortaya çıkarmak amacıyla, bir kısmı Dekumanus'un güney revağı diğer kısmı şose üzerinde bulunan, geç dönemde inşa edilmiş bir yapı, üç hafta süren bir çalışma ile tamamen kazılmıştır. Bu yapı, geç dönemden kalmış bile olsa (muhtemelen 18. yy.) sitin modern dönemden önceki son durumlarından birini yansıtması yönünden çok ilginçtir. Temizlenip, tam rölövesi çıkartılmış olup ilk fırsatta, altındaki Roma şosesini açığa çıkarmak üzere bunlar sökülecektir.

1.2. L. Cavalier'in yönetiminde, Roma Bazilikası ve Kuzey Agorası'nda kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Res. 1). Bu yapılar Roma Dönemi'nin önemli anıtsal bir bütünü oluşturmaktadır. Roma Bazilikası ana su sarnıcının yıkık blok taşlarının kaldırılmasına devam edilmiştir. Yapının üst kısımlarından düşen ve sarnıcı tonozunu tahrip eden taş blokları (Res. 2) vinçle yan taraftaki meydana taşınmıştır (Res. 3). Hem yapının tarihini belirlemek, hem de daha önceki durumunu öğrenmek üzere, binanın içinde bir çok sondaj yapılmıştır. Seramik buluntulara göre, bina İ.S. 1. yy.'da veya 2. yy.'ın ilk yarısında inşa edilmiştir. Sivil bazilikanın altında bu yıl doğrudan kayanın üzerine oturtulmuş bir kaç bloktan ibaret, daha eski binalara ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Ne yazık ki; yapının tamamı tek bir sondajla ortaya çıkarılamadığından ve iyi korunmuş bir durumda olmadığından dolayı, yapının mahiyeti saptanamamıştır. Ancak Hellenistik Dönem'e tarihlenebilir.

The 2004 campaign at Xanthos was conducted from June 20th to July 30th. We would like to thank O. Köse for his work as the representative of the Ministry. The campaign included excavations in the Central Quarter, cleaning work at the Decumanus, the North Agora and the Roman Basilica and in the West Agora, a sounding trench was dug in the southwest of the city and mosaic restoration work was carried out.

1- Central Quarter

1.1. A structure of later periods occupying in part the south portico and in part the road was entirely uncovered during three weeks in order to bring to light the pavement of the Decumanus. Although this structure is very late in date (probably 18th century), it is of great interest as it reflects the condition of the site just prior to the modern period. It has been thoroughly cleaned, and its plan was drawn. This entire structure will be removed at the first opportunity in order to expose the Roman road beneath.

1.2. Excavation work at the North Agora and the Roman Basilica continued under the direction of L. Cavalier (Fig. 1). These structures constitute an important monumental complex of the Roman Period. The removal of the toppled stone blocks of the main cistern of the Roman Basilica continued. The stone blocks (Fig. 2) that had fallen from the top of the structure and damaged the vaulting of the cistern were moved to a nearby open area using a crane (Fig. 3). Many soundings were dug inside the building in order to clarify the date and the previous state of the structure. The ceramic finds suggest that it was built in either the 1st or the first half of the 2nd century AD. Below this civic basilica, remains of older structures directly resting upon the bedrock were brought to light. Unfortunately, the structure could not be clearly identified, as it could not be entirely exposed through a single sounding and is not in a good state of preservation. However, it is possible to date this structure to the Hellenistic Period.

Res. 1 / Fig. 1

Agoranın batı tarafında, sonuçları kesinleşen sondaja devam edilmiştir. Roma Dönemi'nden kalma revaktan önce, küçük taşlarla geleneksel bir teknikle inşa edilirken bilinmeyen bir sebepten dolayı yarı bırakılmış Helenistik Dönem'e ait bir binanın varlığı keşfedilmiştir.

Kuzey agora revaklarındaki mozaiklerin temizlenmesi esnasında, figürlü ve yazılı bir sahnenin keşfi sürpriz olmuştur. Roma Bazilikası'nda, büyük odanın bir mozaığındaki yazıtta adı geçen ve İ.S. 5. yy.'da çok önemli bir rol oynadığı görünen, kentin ileri gelenlerinden Tranikios adlı biriyle ilişkili olması muhtemeldir.

2- Batı Agorası

Ksanthos'un Batı Agorası çok önemli anıtsal bir bütünü oluşturmaktadır. Sitin girişinde yer alan bu agora, Ksanthos'un en ünlü anıtlarıyla sınırlandırılmıştır. Ev mezar, Harpyler Anıtı ve Yazılı Dikme Anıtı Klasik Dönem'den kalmadır. Meydanı çevreleyen revaklar ise Roma Dönemi'nde yapılmıştır. 1995'lerde yapılan bir çok sondaj, Likya tipi mezarların dışındaki diğer tüm daha erken kalıntıların Romalı mimarlar tarafından yıkıldığını ortaya koymuştur.

Revakların durumu kötüdür; alüvyonlarla kaplanmıştır; geç dönemlerde hayvan barınakları olarak kullanıldığı için blok taşların yerleri köylüler tarafından değiştirildiğinden dağınık haldedir. Bu Anıtsal bütünün temizlenmesine başlanılmış, doğu revaktaki yıkık blokların tamamının rölövesi çıkartılmış, numaralanmış, meydanın ortasına yerleştirilmiştir. Bu sayede, İ.S. 5. yy.'da muhtemelen revağa eklenen bir mozaığın bazı önemli kısımları da tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, Doğu revağı neredeyse tamamen gün ışığına çıkarılmış, Yazılı Dikme Anıtı'nı görmek isteyen turistler için de bir geçit hazırlanabilmiştir (Res. 4).

In the western part of the Agora, the sounding was continued yielding clear results. Here under the Roman portico was a Hellenistic structure built from small stones in traditional masonry, which was left incomplete for unknown reasons.

A surprise came during the cleaning work of the mosaics in the north portico of the Agora: A scene with figures and an inscription was discovered. It is likely that this is related to the personage called Trakinios, whose name is known to us from a mosaic inscription in the large hall of the Roman Basilica and who was a local dignitary of the 5th century.

2- Western Agora

The Western Agora of Xanthos constitutes an important monumental complex. Located by the entrance to the site, it is encircled with the most celebrated monuments of Xanthos. The House-type Tomb, the Harpy Monument and the Inscribed Pillar, all date from the Classical Period. The porticoes encircling the square were built in the Roman Period. Many soundings that were carried out in 1995 showed that all the remains dating from earlier than the Lycian-type tombs were completely removed by the Roman architects.

The porticoes are in bad state of preservation and covered by alluvial silt. The stone blocks are not in their original locations, as this site area during later periods used as a stables, by the villagers. Cleaning was initiated at this monumental complex; all the fallen blocks from the eastern portico were documented in measured drawings, numbered and moved to the centre of the open area. Thus, some important parts of a mosaic probably added to this complex in the 5th century were discovered. This work yielded the exposition of almost the entire eastern portico and a walkway could be formed for tourists who wish to see the Inscribed Pillar (Fig. 4).

3- Southeast Part of the City

No excavations were carried out in this area. This part of the site is entirely covered by undergrowth and no architectural remains are today visible. However, man-made terraces suggest that the city should have had a regular settlement here. It was decided to open a sounding trench to see if this area was used in antiquity, and if positive results were obtained, then to determine for what purpose and how any structures were used.

Two low-relief carvings carrying lion depictions found on the surface increased our expectations. A sounding was opened where a well-built wall rising over the

Res. 2 / Fig. 2

Res. 3 / Fig. 3

3- Kentin Güney-Doğu kısmı

Kentin bu kısmında arkeolojik bir kazı yapılmamıştır. Alan otlarla kaplıdır, herhangi bir yapı kalıntısı gözükmemektedir, yalnızca, insan eliyle yapılmış sekiler, şehrin bu alanda düzenli bir plana sahip olması gerektiğini düşündürür. Antik Dönem'de kullanılmış kullanılmadığını, kullanıldıysa amacını ve nasıl kullanıldığı tespit etmek amacıyla bir sondaj yapılmasına karar verilmiştir.

Yüzeydeki erken döneme ait aslan tasvirli iki alçak kabartma sondajdan beklenmeleri artırmıştır. Toprak seviyesini aşan, özenle inşa edilmiş bir duvarın olduğu yerde açılan sondajla, Arkaik Dönem'den kalma, olağanüstü bir nitelikte, Lesbos usulü poligonal taş örgülü bir duvarın 10 m.'lik kısmı açığa çıkartılmıştır. Boyutlarından dolayı, önemli bir anıt ait olmalıdır. Üst kısmında, 1,80 m.'lik aralıklarla oyuklarda bir dizi heykelin olması mümkündür. Bu durumda, Likya Akropolü'nün G anıtının tipinde, belki önemli bir mezar anıtının burada bulunmaktadır.

Bunun yanısıra, Arkaik stilde, boğa kabartmalı iki blok taş (Res. 5) bulunmuştur. Bu alçak kabartma, muhtemelen yukarıda sözü geçen duvarla aynı anıt ait değildir, ancak yakınlarında bulduğumuz diğer iki aslanla tamamen aynı stildedir. Bunların hepsi Anadolu sanatının geleneksel Geç-Hitit ve Frig etkisinin damgasını taşımaktadır. Olasılıkla anıtsal bir mezara ait ve Pers işgali öncesi bir döneme ait olabilirler: üstlerinde hiç bir Pers ve hatta Yunan etkisinin izi yoktur. Belki, Likya heykelciliğinin en erken, hatta Prof. Dr. E. Akurgal'ın yayınladığı "aslanlı mezarı"nın kabartmalarından da erken örnekler olabilirler. Tüm alçak kabartmalar sergilenmek üzere Antalya Müzesi'ne taşınmıştır.

ground level was noted. A 10-meter long section of this extraordinarily high quality wall made of polygonal masonry of the Lesbos type was uncovered. Its dimensions suggest that it belongs to an important monument. It is possible that statues were placed on holes on its upper surface standing 1.80 meters apart from each other. Thus, we might think of a monument similar to Monument G on the Lycian Acropolis, perhaps an important monumental tomb.

In addition, two stone blocks with depictions of bulls carved in the Archaic style (Fig. 5) were found. This low-relief carving probably does not belong to the monument with the abovementioned wall, but they are of exactly the same style as the lion reliefs that were found nearby. All these carvings carry the stamp of traditional Late Hittite and Phrygian influence in Anatolian art. It is possible that these carvings may belong to a tomb dating to a pre-Persian Period as they show no indication of Persian or Hellenic influence. They may be the earliest surviving examples of the art of Lycian sculpture, maybe even earlier than the reliefs of the Lion Tomb published by Prof. Dr. E. Akurgal. All these low-relief carvings were taken to the Antalya Museum for their display.

In addition to these low-reliefs, the abovementioned sounding yielded the following results:

- Earth filling of the modern period
- Remains of modern and Byzantine levels
- The north-south wall was built directly on bedrock and belongs to an important structure of the Archaic Period. This structure must have had a terrace, whose sides were decorated with statues, spaced 1.80 m distant from each other and it therefore resembles

Res. 4 / Fig. 4

Bu alçak kabartmalardan başka, bu sondaj aşağıdaki sonuçları vermiştir:

- modern çağdan kalma toprak seviyeleri
- modern ve Bizans sekilerinin kalıntıları
- Kuzey-güney duvarı, hemen kayanın üzerine inşa edilmiş ve Arkaik Dönem'in önemli bir yapısına aittir. Bu yapı, kenarları yaklaşık 1,80 m. aralıklı heykellerle süslü bir terasa sahip olmalıdır. Bu nedenle, G anıtına (Likya Akropolü) benzemektedir ve önemli bir mezar olmalıdır.
- Bu duvarın batısında, yine kayanın hemen üzerine kurulu daha eski bir yapının kalıntıları bulunmuştur. Birbiriyle dik açı oluşturan iki duvardan oluşup, yon-tulmamış taşlarla örülülmüştür. Bu yapının alt kısmında Samos seramiklerine ait parçalar bulunmuştur. Bu seramığın İ.O. 5. yy.'a kadar erkene gittiği genellikle kabul edilir ama Samos Müzesi'nde gördüğümüz benzer örnekler 8. ve 7. yy.'dan kalmadır. Böyle bir tarihleme Ksanthos'da bulunan parçalar için de daha uygun olmalıdır.

Bu keşiflerin getirdiği özel sonuçlarında ötesinde, 2004 kazıları şehrin güney-doğu kesiminin tahmin edildiğinden de ilginç olduğunu göstermiştir. Yukarıda tanımlanan sondajın hemen yakınılarında yapılan diğer bir çok küçük sondajın bilimsel katkıları önemlidir. Bir toprak yığınında, Kalkolitik Çağ'dan kalma bir balta, Ksanthos'da İ.O. 7. yy.'dan önce insanların yaşadığı gösteren ilk izdir. En son olarak, Arkaik ve Klasik dönemlere ait seramikler de bu kesimde bulunmuştur ve doğal olarak, gelecek yıllarda bu alanda kazıların devamı planlanmaktadır.

2003 yılında terkedilmiş modern bir evde olasılıkla bir mezar anıtına ait poligonal taşlarla örülü büyük bir

Res. 5 / Fig. 5

Monument G (on the Lycian Acropolis) and must an important tomb.

- The remains of another but older structure, again built directly on bedrock, were found to the west of this wall. This second structure has two walls perpendicular to each other, built from undressed stones. At the base, fragments of Samian pottery were found. It is generally accepted that this pottery dates back to the 5th century BC, but similar examples we saw at Samos Museum date to the 8th and 7th centuries BC. This latter date seems more fitting for these Xanthian finds.*

Beyond these special discoveries, the 2004 campaign has shown that the south-eastern part of the city is interesting beyond our expectations. A very small sounding opened near to the one described above has contributed greatly from the scientific point of view, as an axe dating from the Chalcolithic Period found in an earth deposit is our first indication that people lived at Xanthos before the 7th century BC. Finally, potshards dating from the Archaic and Classical Periods were also recovered here. Naturally, it is planned to continue excavations in this south-eastern area during forthcoming seasons.

duvarın kalıntıları arkeolojik açıdan ilginç bir sorunu gündeme getirirmiştir. Muhtemelen, çok büyük boyuttaki mezar anıtlarıyla Arkaik Dönem'e ait bir nekropol söz konusu olmalıdır. Şimdiye kadar Kсантhos krallarının (Likya'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi) meşhur "dikme mezar"lara gömüldükleri düşünülmüyordu. Yeni bulunan anıtların olağanüstü boyutları bunları aşmaktadır ve kral mezarları sorunu tamamen yeniden gözden geçirilmiştir.

4- Restorasyon Çalışmaları

Önceki yıllarda başlanan mozaiklerin restorasyon işlemlerine Ş. Yeşil ve M. Uğuryol devam etmişlerdir. Roma Bazilikası büyük odasındaki mozaığın üzerinde biriken kireç karbonatı tabakası kaldırılmaya devam edilmiştir. Dekumanus'un revağında çok kötü halde bulunan mozaik restore edilmiştir. Kentin çeşitli noktalarında bulunan ve acil müdahalesi gereken mozaiklerin de küçük parçalarını sağlamlaştırmak için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda mozaikleri korumak için üzerlerini kaplamak yerine, bunların ziyaretçiler tarafından görülmesi amaçlanmıştır. Restorasyonu yapılan mozaikler turizm sezonunda sergilenecek, kışın ise üzerlerini örtülecektir.

Remains of a large wall with polygonal masonry, possibly belonging to a monumental tomb, were discovered in a modern house abandoned and this brought into the agenda an important question regarding archaeology. Probably, a necropolis of the Archaic Period with monumental tombs must have existed. Until now, it has been believed that the kings of Xanthos were buried in the well-known pillar-tombs, as in other cities of Lykia. The dimensions of the newly discovered monuments surpass these and the question of royal tombs must be revised entirely.

4- Restoration Work

The mosaic restoration work initiated in the previous campaigns was continued by Ş. Yeşil and M. Uğuryol. The lime carbonate layer accumulated on the mosaics in the large hall of the Roman Basilica was continued to be removed. The badly preserved mosaic in the portico of the Decumanus was restored. Mosaics uncovered at various points in the city were reinforced. All these work aimed at displaying them to the visitors instead of concealing them under covers. All the restored mosaics shall be displayed during the tourism season and then covered during winter.

Limyra Kazı Çalışmaları 2004

Excavations at Limyra in 2004

Thomas MARKSTEINER

Limyra'da 02.08.-22.09.2004 tarihleri arasında "Bilimsel Araştırmalara Destek Fonu" (FWF) tarafından finanse edilen kazı projesinin üçüncü çalışma kampanyası gerçekleştirilmiştir. Projenin ana amacı Limyra'nın Batı Şehir diye adlandırılan kısmının stratigrafisini ortaya çıkartmak olup, özellikle Klasik sur duvarlarının arkasında kalan Hellenistik Dönem öncesi yerleşim evrelerini ilginin odak noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca Batı Şehrin kullanım gördüğü en geç dönemi belirleyebilmek için de Gaius Caesar Kenotafı'nın doğusunda ve kuzeybatısında da küçük birer sondaj açılmıştır. Diğer bir sondaj ise (So 43) Antik Dönem sonrası surlarının her iki evresini de tarihlemek amacıyla Batı Şehrin kuzeyinde açılmıştır. Son iki çalışma kampanyasında Klasik sur duvarlarının yamacındaki geniş bir alanda birbirini takip eden sekiz katman ortaya çıkartılmıştır. Bunlar erken Bizans Dönemi'nden Klasik Dönem'e kadar uzanmaktadır, Hellenistik Dönem ortalarından Roma Dönemi'ne kadar olan zaman dilimi içinde ise bir boşluk olduğu belirlenmiştir.

Erken Hellenistik Dönem'e ait yapı kalıntılarına sadece Sondaj 30'da rastlanmıştır. Diğer kazı alanlarında ise bu tabakalar Antik Dönem sonrasında ait teraslama çalışmaları esnasında tahrip edilmiştir. Geçen yıl kazılan en derin katman (Stratum VIII) Klasik sur duvar yapımı ile bağlantılıdır. Ele geçen seramik buluntular İ.O. 4. yy. başlarını, katmanın terminus post quem'i olarak vermektedir. Kazılmış alanın batısında, 2004 çalışma kampanyası esnasında profil kesitinde yer alan ve bir önceki yıl büyük bir kısmı ortaya çıkartılmış olan iki odalı bir yapıının orta kısmı kazılmıştır. Bu yapı sur duvarına yaslanmış olup, sur duvarından kısa bir süre sonra yapılmıştır. Yapı İ.O. 4. yy.'da bir takım değişikliklere tabi tutulmuş, bu değişiklikler esnasında güney duvarı kısmen kaldırılarak bu alan sur duvarına kadar yapıya dahil edilmiştir. Bu esnada epalksis'in (mazgal siperi) destek direğinin bir kaidesi de alınarak yapıının iç kısmında tekrar kullanılmıştır.

The third campaign of the Limyra excavation project, financed by the Scientific Research Support Fund (FWF), was conducted from August the 2nd to September the 22nd, 2004. The main scope of this project is to identify the stratigraphy of the so-called West City of Limyra, and particularly the pre-Hellenistic settlement phases behind the Classical fortifications have been the focus of our research. In addition, two small soundings were dug to the east and northwest of the Cenotaph of Gaius Caesar in order to identify the latest phase of settlement in the West City. Another sounding (So 43) was opened to the north of the West City in order to date both phases of the post-Antique fortifications. In the last two campaigns, eight consecutive layers were identified in a wide area on the slope of the Classical fortifications. These layers date from the Early Byzantine Period back to the Classical Period and a hiatus was identified dating from the mid Hellenistic Period to the Roman Period.

Building remains from the Early Hellenistic Period were only uncovered in Sounding 30. In the other excavation areas, these layers were destroyed during terracing work in the post-Antique period. The deepest strata (level VIII) excavated last year was connected to the construction of the Classical fortifications. Ceramic finds indicate a date early in the 4th century BC as the terminus post quem of this stratum. To the west of the excavated area, the central part of a structure with two rooms, which was mainly exposed in the previous campaign, and had remained unexcavated, was excavated during the 2004 campaign. This structure adjoins the fortifications and was built shortly after it. The structure was altered in the 4th century BC; its south wall was partially removed, integrating this area up to the fortification within the structure. In the meantime, one base of the epalksis was removed and re-used inside the structure.

In the east part of the excavations in level VIII, two small and simple rectangular structures with antae (Structures

Plan 1
Klasik Dönem surları
kazı alanı genel planı

*General layout of the
excavation area of the
Classical fortifications*

Tabaka VIII'deki kazının doğu kısmında anteli iki küçük basit dikdörtgen yapı (Yapı A ve B) bulunmuş, bunlar Limyra/Zemuri sur duvarlarının yapımı esnasında tahrip edilerek üstleri kapatılmıştır. 2004 yılındaki kazılarda Yapı B'nin, A'dan biraz daha erken bir tarihte inşa edildiği ortaya çıkmıştır. Yapı B'de, A'nın inşası esnasında yapılmış olan ve doğu duvarını kısmen örten ikincil bir tabanın olduğu görülmüştür. Değiştirilmiş hali ile Yapı B'nin bir oturum birimi olduğunu düşünmek mümkün değildir. Olasılıkla Yapı A'nın bu fonksiyon devr almasından sonra, yan yapı gibi diğer bir amaçla kullanılmış olmalıdır. Yine anteli ve olasılıkla yapı A ve B planında olan diğer bir yapının sadece kazı alanı içindeki batı duvarı (C) ortaya çıkartılmıştır. A, B ve C yapıları bağlılı Tabaka IX a ve IX b'den elde edilen seramik malzeme ile İ.O. 5. yy.'in sonuna tarihlenebilmektedir.

Daha derindeki Tabaka X, XI, XII ve XIII'da birbiriyle bağlantısız duvar kalıntılarına rastlanmıştır, bu katmanlar sonraki bazı yapı aktiviteleri sırasında, özellikle Klasik sur duvarı yapımı sırasında tahrip olmuşlardır. Seramik buluntular Tabaka X'u İ.O. 5. yy., Tabaka XI ve XII'yi ise İ.O. 6. yy.'a tarihler. Tabaka XIII'de ise el yapımı çok az sayıda seramik dışında başka bir bulunuğu rastlanmamıştır.

Bu kazının batısındaki alanda geçtiğimiz yıllarda açılan Sondaj 30, 36'nın devamında Erken Bizans Dönemi'ne ait bir yapının batı ucu ortaya çıkartılmıştır. Bunun batısında ise Geç Antik - Erken Bizans Dönemi surlarına ait küçük bir kapının önünde, alan gibi açık bir mekan ortaya çıkartılmıştır. Gaius Caesar'in kenotafının kuzey

A and B) were exposed; these were destroyed and buried during the construction of the fortifications of Limyra/Zemuri. It was understood in 2004 that Structure B was built slightly earlier than Structure A. In Structure B, there is a secondary floor, contemporaneous with the construction of Structure A, and partially covering the eastern wall. It is not possible to consider the altered Structure B as forming a dwelling. It is likely to have served an auxiliary function when Structure A became the residence. The west wall of a third structure (C) was also uncovered inside the trench; this structure possibly has a similar layout with antae as Structures A and B. Structures A, B and C date to the end of the 5th century BC based on ceramic finds from the related levels of IXa and IXb.

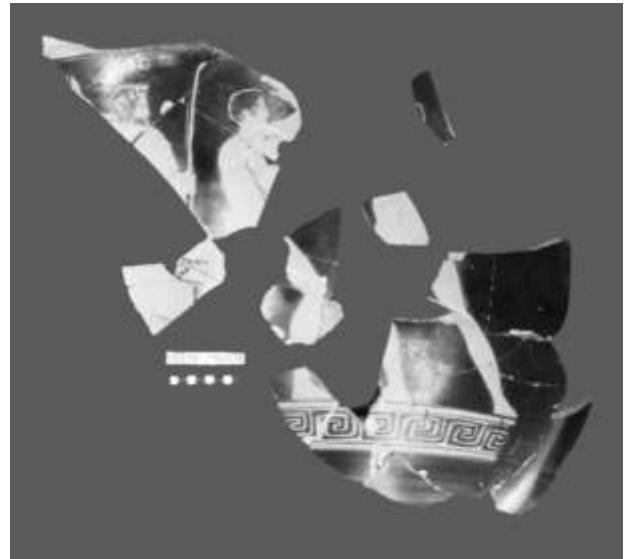
In the deeper levels X, XI, XII and XIII, remains of independent walls were uncovered. These layers were destroyed during later activities, especially during the construction of the Classical fortification. Ceramic finds date level X to the 5th century BC while the level XI and XII date to the 6th century BC. Only a few pieces of hand-made pottery were found in level XIII.

To the west of this area, in Soundings 30 and 36, the western end of an Early Byzantine structure was uncovered. Further to the west of this, in front of a small doorway in the Late Antique-Early Byzantine fortification, a square-like area was uncovered. In Sounding 42, to the northwest of the Cenotaph of Gaius Caesar, a structure of high quality workmanship, re-used materials and mortar, possibly dating from the Late Antique-Early Byzantine Period, was partially exposed. A second floor

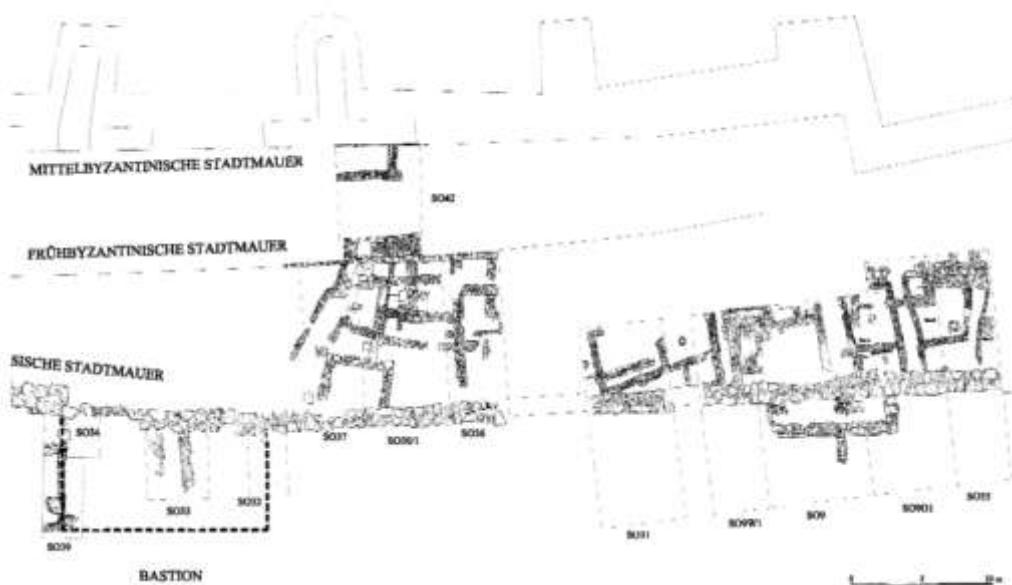
Plan 2 Yaklaşık İ.O. 400'e ait VIII. evre duvar planı / Wall plan of level VIII dated to ca. 400 BC

batasında yer alan bir sondajda (Sondaj 42) kaliteli işçiliğe sahip, duvarında devşirme malzeme ve harçın kullanıldığı, olasılıkla Geç Antik - Erken Bizans Dönemi'ne ait bir yapı kısmen ortaya çıkartılmıştır. Yapının tadilat geçirdiği ikinci bir taban seviyesinden ve daha az işçilik gösteren bir ara duvardan anlaşılmaktadır. Kenotaf'ın yaklaşık 60 m. doğusundaki sondajın bulunduğu alanın yüzeyinde (Sondaj 41) duvar kalıntıları ve ikincil olarak kullanılmış büyük bloklardan oluşan bir takım kalıntılar kazıya başlanmadan önce tespit edilmiştir. Ancak yüzeyin hemen altından yükselen su seviyesi nedeni ile detaylı stratigrafik incelemeler yapılması mümkün olmamıştır. Ağırlıklı olarak seramikten oluşan buluntular taşınmış yeni katmanlara ait olmakla birlikte alanın

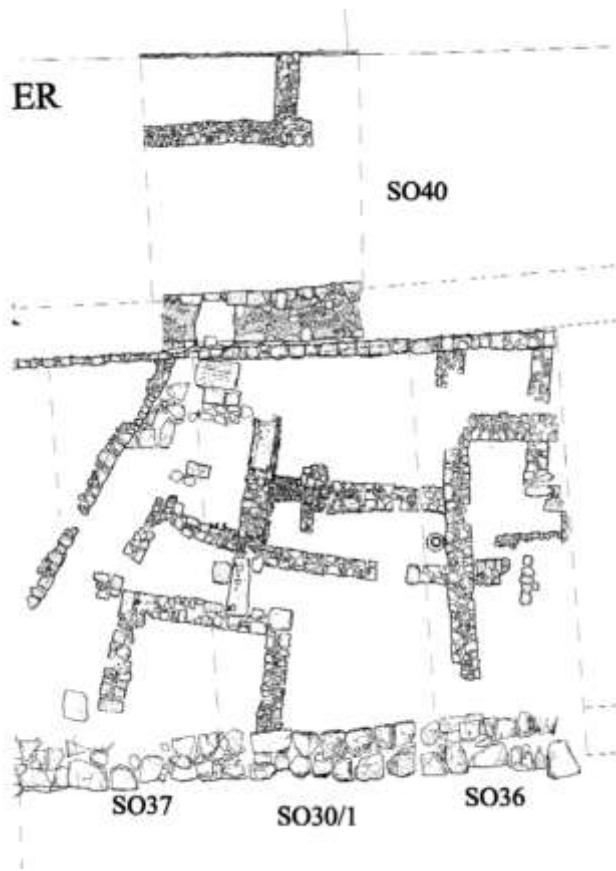

Res. 1 Tabaka VIII, İ.O. 5. yy.'ın ikinci yarısından bir krater parçaları / Fig. 1 Level VIII, fragments of a crater, dated to the second half of the 5th century BC.

level and a poorer-quality partition wall indicate a later alteration. About 60 meters to the east of the Cenotaph, remains of walls and other remains including large blocks in secondary use were noted before the onset of Sounding 41. However, it was not possible to carry out a detailed stratigraphic study due to the problem of rising water just below the surface. Finds mainly include ceramics from later levels, but it is possible to derive some information regarding the periods of use of this area. Numerous ceramics dating from Late Antiquity, as

Plan 3
İ.O. 7. ile 5. yy.'ın
ikinci yarısına ait evre
XIII-IX'in duvar planı /
Wall plans from level
XIII-IX dated to the
period from the 7th to
the second half of the
5th century BC

Res. 2 İ.O. 5. yy.'a ait evre XI'da yer alan yapı kalıntıları /
Fig. 2 Building remains from level XI dated to the
5th century BC.

Plan 4 Geç Antik Dönem yapısı ve Antik Dönem sonrası sur duvarındaki açık alan / Structure from Late Antiquity and the open area by the post-Antique fortification

kullanım dönemi ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Çok sayıdaki Geç Antik Dönem seramiklerin yanı sıra, İ.S. 9. ve 10. yy.'a ait parçalar, sırlı seramik ve Yeni Çağ'a ait objeler ele geçmiştir, bunlar arasında nargile başı, ağızlık ve mermerimsi sırlı seramik örnek olarak verilebilir.

Batı şehrinin kuzeyindeki Sondaj 43, Antik Dönem sonrası surlarının her iki duvari arasındaki alanda genişletilmiştir ve ilk evreye ait duvarda yer alan küçük bir kapıya da içine almaktadır. 2004 yılında burada sadece dolgu toprak taşınmış ve projenin yönelttiği sorulara ışık tutacak derinliğe henüz ulaşılamamıştır.

well as pieces from the 9th and 10th centuries, glazed pottery and also objects dating from the Modern era, including the bowl of a water-pipe, a mouthpiece and marbled glazed pottery were discovered.

Sounding 43 in the north part of the West City was extended in the area between the two walls of the post-Antique fortifications. It also covered a small gate in the wall of the earlier phase. In 2004, only the filling earth on top was removed and further levels, which will shed light on the questions posed by the project, have not as yet been reached.

Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları 2004

Excavations at the Church of St. Nicholas in Myra-Demre and the Conservation-Restoration and Documentation of the Wall Paintings 2004

S. Yıldız ÖTÜKEN - Nilay ÇORAĞAN - Bülent İŞLER

Kültür Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi adına yürütülen Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı 27 Ağustos-21 Kasım 2004 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bu kampanyada kilisenin kuzey avlusununbatisındaki D yapısı (Plan 1) ve aynı avludaki yapı kalıntısının iç ve dışında, kilisenin kuzey ekinin K6 bölümü dışında ayrıca kilisenin batı avlu güneyinde yer alan E yapısında çalışılmıştır (Plan 2).

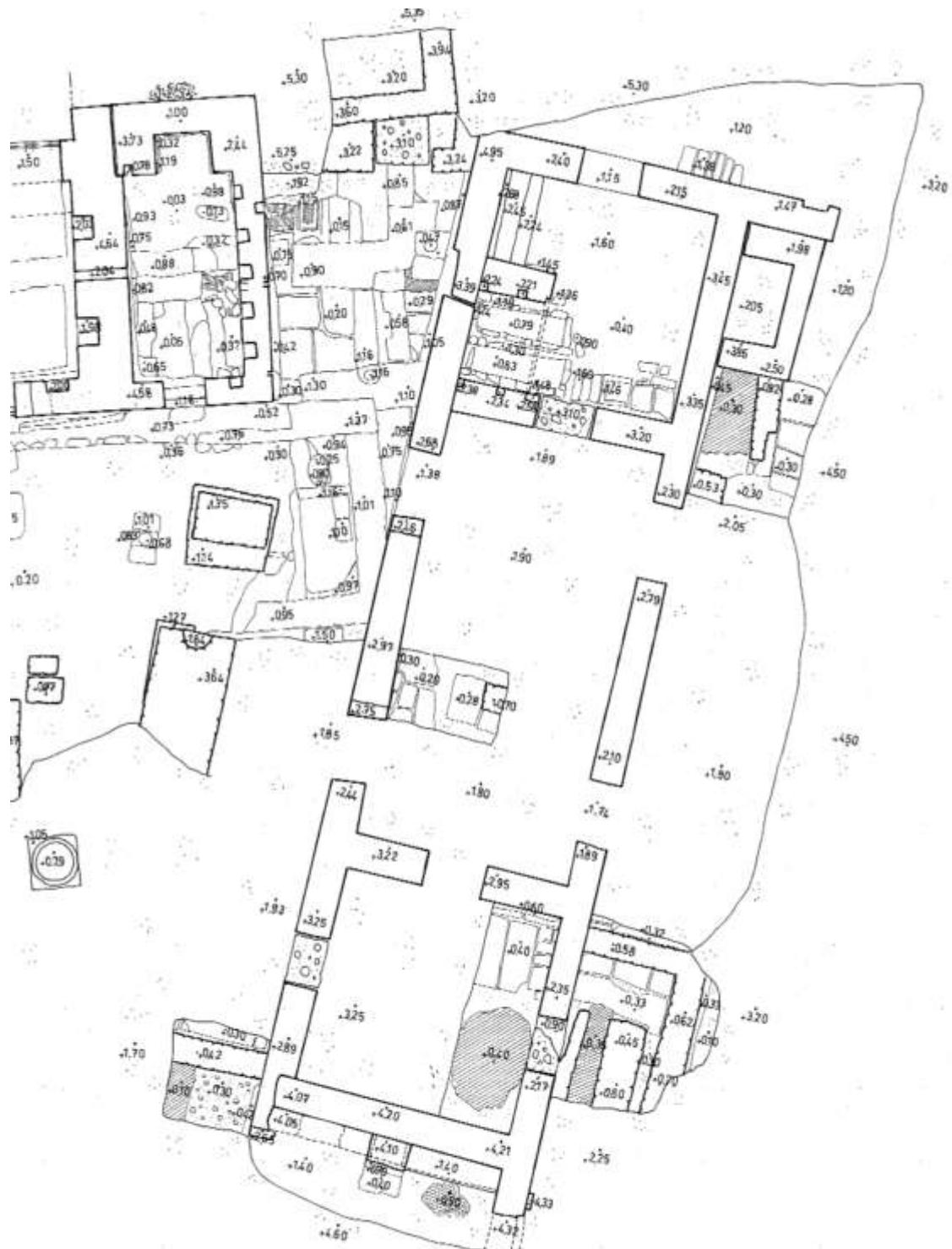
Batı alanda 11. yy.'da zemin yükseltme amacıyla yapılan toprak dolgu yayınlarımızda belirttiğimiz gibi 4. yy.'dan 11. yy.'a uzanan süreyi kapsayan karışık buluntu içerir. 2004'te bu alanda altı açma 1.40 m. kottan 0.30 m.'ye inilerek bitirildi; eski yapı kalıntısında zemin döşemesi bulundu. Dolgudaki küçük buluntular genelde alüvyon altındaki ilk toprak tabakasında, 1.20-0.90 m.'de, ayrıca 7. yy. buluntularını içeren 0.80-0.50 m.'de yoğunlaşır. Batı alanda D yapısında bu yıl güneydeki kare planlı yapının güney duvarı tümüyle açılmış ve 1.15 m. kotta bir kapı, aynı duvara bitişik enlemesine yerleştirilen altı taşla kapatılan bir mezardır. Aynı mekan içindeki arcosolum'un 1.37 m. kotta zemini düzgün kesme taş döşelidir. Zemin üstündeki devşirme levhalar kaldırıldığından örme tekniğinde iki sandık mezardır. Mezarlardaki iskeletler Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü uzmanları tarafından değerlendirilerek Ankara'ya getirilmiştir; kuzey mezardaki fresko Ark. Rest. R. İşler tarafından bir panoya geçirilerek galeride korumaya alınmıştır. Kare planlı yapının batı cephesine aynı dönemde inşa edilen kuzey-güney doğrultusundaki dikdörtgen planlı küçük ekin işlevi soruludur. Bu yapı 0.30 m. kottaki düzgün taş zemin döşemelerini örten 0.90 m. kottundaki dolgu toprak üzerine

Excavations at the Church of St. Nicholas in Myra-Demre, conducted by Hacettepe University under the auspices of the Ministry of Culture and Tourism were carried out from August 27th to November 21st 2004. This campaign entailed work inside and outside Structure D to the northwest of the north courtyard (Plan 1), inside and outside the building remains in the same courtyard, the outside of K6 of the northern annex of the church as well as Structure E, to the south of the western courtyard (Plan 2).

The earth filling of the 11th century in the western area has yielded mixed finds dating from the 4th through the 11th century, mentioned in our previous publications. Six trenches were excavated from 1.40 m down to 0.30 m in 2004; and the floor paving of the building remains was reached. The small finds from the filling usually came from the first stratum (1.20-0.90 m) under the alluvial layer and those dating to the 7th century came mainly from a depth of 0.80-0.50 m.

In Structure D in the western area, the southern wall of the square-building was entirely exposed and a doorway at 1.15 m and a tomb, covered with six slabs and adjoining the same wall, were uncovered.

The arcosolium in the same room has a floor paved with flagstones at a depth of 1.37 m. When the reused slabs were removed, two chest type graves of masonry were discovered. The skeletons were taken to Ankara for them to be examined by anthropologists at Hacettepe University. The fresco by the northern grave was transferred onto a panel by R. İşler, restorer archaeologist, for preservation purposes in the gallery.

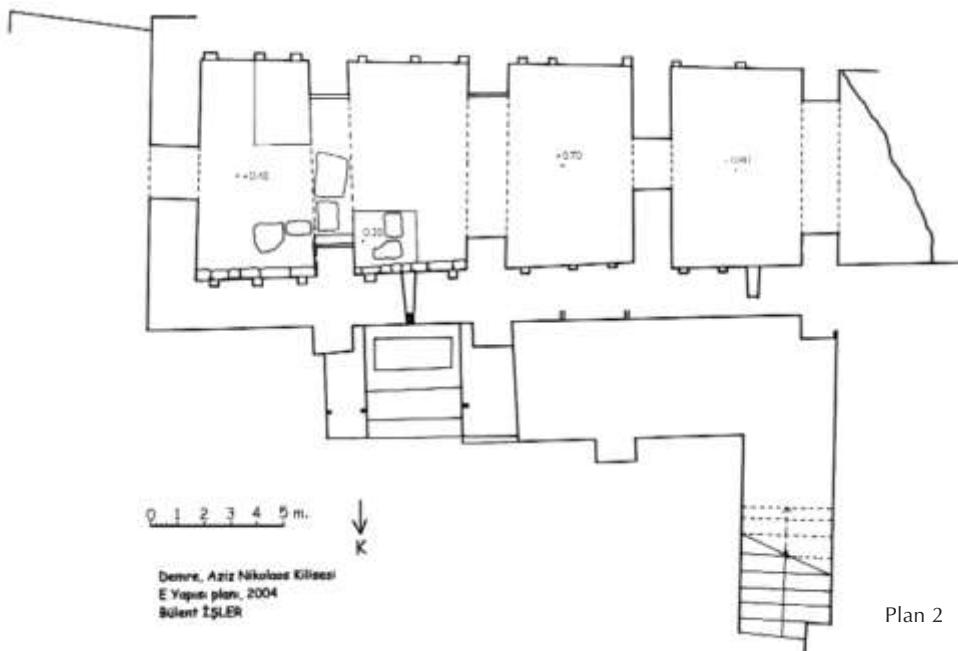

Plan 1

DEMRE, HİNKALAOĞLU KİLİSESİ
2004 YILI, BATI ALAN - D YAPISI PLANI
E.AKYÜREK N.KARAKAYA

0 1 2 3 4 5

inşa edilmiştir. Dolguda dikkati çeken en yoğun buluntu 0.90-0.50 m.'de 514 deniz kabuğuudur. Zemin döşemesi üzerinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın uzantısı kuzeyde, dışta ortaya çıkan Roma Dönemi duvarlarıdır.

Kuzey bölüm içindeki çalışma 2003'te başlamış, 2.50 m. kotuna kadar yoğun moloz temizlenmiş, 2004'te ise yapıının içinde güneyde 0.40 m. kotunda düzgün taş levha döşeme ve toprak üzerine sıvanan harç tabakasına inilmiştir. Batı duvarında 1.25 m. genişlikte, 0.90 m. kotunda bir kapı bulunmuştur. D yapısı içinde en zengin buluntu 1684 veri ile kuzey yapının iç mekanındaki açmalardır; en yoğun tabakalar 568 buluntuyla 0.50-0.40 m. ve 441 buluntu ile 0.80-0.70 m. kotlarıdır. Maden buluntular arasında dört sikke, bronz kap, kandil zinciri, fibula, büyük bir kapıya ait menteşe, anahtar gibi öğeler dikkati çeker. Aynı mekanda delik işi taş levhaların çeşitlemeleri görülür (Res. 1). Kuzey yapının kuzey cephesindeki arkad kemeri alüvyondan temizlenmiştir. Cephenin altında 0.20 m. yüksekliğinde bir taş seki ve önünde 0.90 m. kotunda harç zemin tabakası ortaya çıkmıştır. Doğu cephenin kuzey köşesinde dışta yapılan açmada doğu-batı doğrultusunda 0.42 m. kotta eski bir duvar ve 0.30 m. kotta düzgün taş levha zemin vardır. Benzer kottaki taş döşemeler güney yapının dışında, D yapısı orta bölümün içinde, kuzey yapının iç ve dışında görülür. Kuzey bölümün dışında, batıda L biçiminde 0.64 m. genişlikte bir duvar, yapının altına uzanır. Duvarın sınırladığı 1/3'lik bölüm 0.35 m. kotunda düzgün kesme taş levhayla döşelidir. Kuzeyde birbirine yaklaşık paralel kuzey-güney yönünde iki duvar ve

The function of the small rectangular annex, orientated in a north-south direction and built on the western wall of the square structure in the same period, remains unclear. This structure was built on an earth filling at 0.90 m, which concealed the dressed stone pavement at a depth of 0.30 m. The 514 recovered seashells are the most worthy find, recovered from a depth of 0.90-0.50 m. The wall extending in the north-south direction over the floor pavement, continues outside to the north as the Roman wall.

The work on the northern part was initiated in 2003 and the extensive rubble reaching a depth of 2.50 m was removed. In 2004, a dressed stone pavement and a level of mortar plastered on top of earth was reached at 0.40 m in the southern part, inside the structure. A doorway 1.25 in width and 0.90 m elevation was found in the western wall. The trenches inside the northern structure yielded a wealth of 1684 finds during the work on Structure D. The stratum of 0.50-0.40 m with 568 finds and that of 0.80-0.70 m with 441 finds were the richest layers. Four coins, a bronze vessel, lamp chain, fibula, hinge belonging to large door and keys are worthy of note amongst the finds of metal. A variety of openwork stone plaques have also been recovered from the same room (Fig. 1).

The arch of the arcade on the northern facade of the northern structure was cleaned of debris and at its base, a stone bench 0.20 m in height and a floor mortar layer in front at 0.90 m was uncovered. In the trench outside the northern corner of the eastern facade is an ancient

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

aralarında 0.34 m. kotunda harçlı zemin bulunmuştur. D yapısı içinde ve dışında güney, kuzey ve batı alanlarında ortaya çıkan duvarlar Roma Dönemi'ne ait olup işlevleri genel bir çalışmada sunulacaktır.

Kilisenin kuzey ek yapısı K6 bölümü dışında, yapılan kazıda belirginleşen doğu-batı yönündeki duvarın oturma kotu 1.10 m. üst kotu ise 3.24 m.'dir. Bu nedenle duvarı 11.-12. yy. yapı dönemlerine tarihleyebiliriz.

2004'te kilisenin batısındaki avluya sınırlayan E yapısında çalışılmıştır. Avlu güney ve batıdan iki katlı yapılarla, doğuda kilisenin dış narteksiyle çevrelenir; yapıının alt kat mekanlarından batıdaki Peschlow'un planında işlenmiş, ancak mimari ve işlev özellikleri tartışılmamıştır. Avlunun güney ve batısındaki iki katlı mekanlardan oluşan E yapısında, güneyindeki mekanın alt katını dolduran alüvyon temizlenmiştir (Plan 2, Res. 3). İçte 14.00x 3.75 m. boyutlarındaki yapıya giriş, doğu cephedeki yuvarlak kemerli bir açıklıkla sağlanır. Mekan duvar payeleri üzerinde yükselen üç basık yuvarlak kemer ve bir kemerli kapı ile beş bölüme ayrıılır. Yapıda pencere yoktur; güney ve kuzey duvarlarda kare nişler ve dıştaşı arkosolium hizasında mazgal tipinde bir açıklık bulunur. Örtü sistemi doğu-batı yönünde düzensiz beşik tonozdur. İçte yapılan sondajda eksi 0.30 m. kotta kadar toprak boşaltılmış, ancak zemin döşemesi bulunamamıştır; beden duvarları 0.00 m. kotta toprağa oturur. Duvar örgüsü kaba yonu kesme taş, tonozda ise moloz taşla örtülmüştür. Yapıda ortaya çıkan 4604 küçük buluntudan en önemlileri sırlı seramikler (Res. 2) ve Avrupa kökenli üç gümüş sikkedir.

wall at 0.42 m and a dressed stone pavement at 0.30 m. Stone pavings at similar depths are also found outside the southern structure, inside the middle part of Structure D and both inside and outside the northern structure.

Outside the northern part, an L-shaped wall to the west extends under the structure. The 1/3 area bordered by the wall has a dressed stone paving at 0.35 m. To the north are two walls, almost parallel to each other, and a mortar floor between at 0.34 m. The walls uncovered in the north, south and western parts inside and outside Structure D date from the Roman Period and will be presented within a general study.

Excavations outside K6 of the northern annex of the church exposed a wall built in an east-west direction. The wall's base is at 1.10 m and reaches an elevation of 3.24 m. It is therefore possible to date it to the building phases of the 11th-12th century.

Work was also conducted in 2004 on Structure E, bordering the western courtyard. The courtyard is surrounded by two-storied structures to the west and south, while with the outer narthex of the church borders it to the east. The western room in the lower story of the structure is shown in the plans by Peschlow but no comment was made regarding either its architecture or its function.

The two-storied Structure E bordering the courtyard on the south and west was cleaned of the alluvial filling in the ground floor (Plan 2, Fig. 3). This structure measures

Yapının kuzey cephesine bitişik arkosolium içinde yer alan 1118 tarihli fresko kitabe Peschlow'a göre bir terminus post quem'dir. Basık tonozlu olması, yapının penceresinin olmaması ve bir kafatası buluntusu gömü yerine işaret eder.

2004 kazısında 22 sikke bulunmuş; bunlardan onüçü okunmuştur. İki sikke Roma, altı sikke Bizans ve bir sikke Selçuklu Dönemi'ne aittir. Ortaçağ'a ait dört gümüş sikke ise Avrupa kökenlidir. Bizans Dönemi sikkeleri arasında II. Basileios dönemine ait Anonim A2 daha önce bulunan beş örnekle dikkati çeker; I. Alexios Komnenos döneminde yapılan batı avludaki arkosolium'un yanısıra bu imparatora ait kazımızda bugüne kadar dört sikke bulunması Akdeniz çanağında Myra kentinin ekonomik olarak rahatladığına işaret eder. 2004'te Bizans Anonim H grubuna ait X. Konstantin ve VII. Mikael Dukas sikkelerine bu yıl bir örnek daha eklenmiştir. Daha önceki yıllarda ortaya çıkan 7. yy. Heraklios ve oğlu sikkeleinin yanısıra bu yıl ilk kez İmparator Phokas ve İmparator Heraklonas ve II. Konstans sikkeleri bulunmuştur. 2004'ün en önemli sikkesi Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus'a (1246-49) aittir.

2004'te Nikolaos Kilisesi'nin güneyindeki mezar odasıında Nikolaos sıklusuna ait 11 duvar resminin restorasyonu tamamlanmıştır. Bu sahnelerden Nikolaos'un bir hastayı iyileştirmesi (Res. 4), Nikolaos'un Basileos'u Araplardan kurtarışı, Deniz mucizesi, Nikolaos'un çocuğu

14.00x3.75 m on the inside. It is accessed via the round-arched doorway in the eastern facade. The room is divided into five bays with three low-arches rising on pilasters and a round-arched doorway. No windows have been found; but there are square niches in the south and north walls and a loophole aperture at the level of the arcosolium on the outside. The room is covered by an irregular barrel vault in an east-west direction. The sounding inside reached -0.30 m but revealed no floor. The walls rest on the earth at 0.00 m and they are built from roughly cut stones, while the vault is of rubble. Among the 4604 small finds recovered here, noteworthy are the glazed pottery (Fig. 2) and three silver coins.

The fresco inscription dating to 1118 in the arcosolium provides a terminus post quem according to Peschlow. The fact that this structure lacks windows, it has low-arched vault and a skull recovered from here suggest its function as a burial site.

22 coins, 13 of which have been identified, were found during the 2004 campaign. Two are Roman, six Byzantine and one is Seljuck. Four medieval silver coins are of European origin. An Anonymous A2 from the reign of Basileios II is noteworthy amongst the Byzantine coins, with five other examples recovered previously. Alongside the arcosolium built in the western courtyard during the reign of Emperor Alexis I Komnenus, four

Res. 3 / Fig. 3

Res. 4 / Fig. 4

olmayan bir kadına yardımı, üç general hapiste, üç generalin Nikolaos'a teşekkürü, üç general Konstantin önünde sahneleri ve üç bekâr kızın öyküsü ortaya çıkmıştır. Ayrıca mekandaki büst şeklinde yedi aziz, başmelek ve piskopos figürleri ile ayakta tasvir edilen 25 tek aziz, piskopos, martır ve keşif figürlerinin koruma ve onarım çalışmaları tamamlanmıştır. Kitabeleri okunan figürler, kuzey duvarda batıdan ikinci nişin kemer iç yüzeyinde; H. Abibos, H. Samonias ve H. Gurias; güney duvarda batıdaki nişin duvar ve kemer iç yüzeyinde H. Eutymios, H. Antonius, H. Sabas, H. Abibos, H. Ephraim Syros, H. Stilites, Hosios Teodosius Sönebiark; aynı duvarda batıdan ikinci nişin duvar ve kemer iç yüzeylerinde, H. Eleutherius, H. Polykarpos, H. Nikandros'tur. Ayrıca restorasyon çalışmaları sonucu ikonografik özellikleri belirginleşen, ancak kitabesi okunamayan bazı azizlerin H. Theodoros Studites ve H. Stephanos olduğu anlaşılmıştır.

coins dating from the reign of the same emperor that have been recovered during the course of our excavations suggest that Myra's economy prospered during the reign of this emperor. A further example of Byzantine Anonymous H coins of the Emperors Constantine IX and Michael VII Doukas was found in this year's campaign in addition to the 7th century coins of Heraklios and his son Constans II recovered in past campaigns. The most important coin found in 2004 dates from the reign of the Seljuk Sultan Izzeddin Keykavus II (1246-49).

The restoration of 11 wall paintings from the St. Nicholas cycle in the southern burial chamber was completed in 2004. The scenes of: Nicholas healing a patient (Fig. 4), Nicholas saving the Basileios from the Arabs, The Miracle sea, Nicholas helps a childless Woman, The Three Generals in prison, The Three Generals thank Nicholas, and The Three Generals before Constantine and the story of Three Maidens have been revealed. In addition, seven figures, busts depicting saints, archangel and bishops as well as 25 other standing full single figures of saints, bishops, martyrs and monks have been conserved and restored. The saints identified are as follows: H. Abibos, H. Samonias and H. Gurias on the inner side of the arch of the second niche from the west on the north wall; H. Eutymios, H. Antonius, H. Sabas, H. Abibos, H. Ephraim Syros, H. Stilites, Hosios Theodosios Sönebiark on the inner and outer sides of the arch of the western niche on the south wall; H. Eleutherius, H. Polycarp and H. Nicandros on the inner and outer sides of the arch of the second niche from the west on the south wall. Due to this restoration, two other saints, whose inscriptions could not be read, were identified from their iconography: H. Theodoros Studites and H. Stephanos.

Patara 2004

Patara in 2004

Fahri IŞIK

Patara 2004 dönemi kazı ve araştırma etkinlikleri 5 Temmuz-16 Eylül tarihleri arasında 70 gün sürmüştür; ardından Markia Tapınak Gümüdü'nde restorasyona, Deniz Feneri'nde ise çevresine biriken kum yığınlarını taşımanın yanısıra taş plan ve restitüsüona yönelik çalışmaların devam etmesine karar verilmiştir.

I. Kazı Çalışmaları

Ana Cadde (Şevket Aktaş)

Kuzeyden, Liman'dan gelen Ana Cadde'nin güney bitiminde anitsal bir kapı vardır: Güney Kapı. Batıda Likya Meclisi, güneyde Tiyatro ve kuzeydoğuda Vespasian Hamamı ile çevrili geniş düzgüne, olası bir Devlet Agorası'na, geçit vermektedir. "Jüstinyanus Suru"nun kuzey dibinde geçen yıl açılan batı gözüne bu yıl da doğu gözü eklenmiş; genişliği nedeniyle belki "uç geçitli" bir kapı beklemeye karşın, "iki geçitli" oluşuya da şaşırtmamıştır. Gözleri birleştiren ara duvarın kuzeyinde iki sütunla bölünmüş geçitleriyle zıt yöne, doğuya, yönelen ve kuzeyinde bir Bizans yapı duvarıyla sınırlanan bir başka girişin kazısında da, alanın Güney Kapı açısına

Res. 1 Ana Cadde / Fig. 1 Main street.

Excavation and research work at Patara lasted for 70 days from July the 5th to September the 16th 2004. After the campaign, it was decided to continue with the restoration of Marcia's Temple-Tomb and also the removal of the sand accumulated on and around the Lighthouse, as well the preparation of its architectural drawings and the work for its restitution.

I. Excavation Work

The Main Street (Şevket Aktaş)

The Main Street going north from the harbour terminates at the monumental South Gate. It provided access to a wide flat area, possibly the State Agora, which is surrounded by the Lycian Assembly Hall to the west, the Theatre to the south and the Baths of Vespasian to the northeast. The western arch, by the north end of the "Justinian Walls", was uncovered last year, and the eastern arch was uncovered during this campaign. Although we had expected a triple-arched gate from its width, we were not surprised to find it was a double-arched gate. To the north of the separating wall joining the arches is another entranceway divided by two columns and facing east, opposite its passageways is an adjoining a Byzantine building wall. The trench began to be extended towards the east, in parallel with the South Gate trench, in the direction of the Baths of Vespasian. As the Main Street sinks into a swamp after a distance of 100 meters, the excavation was then switched to the Stoa extending along its western side in 2002; however, our hope of uncovering a shop in a good state of preservation was hindered because of extensive Byzantine constructions. The area in front of the Stoa was extended towards the south, following a border of a Byzantine wall uncovered to the west. The burning of marble in a lime kiln was considered responsible for the Byzantine destruction observed at various degrees everywhere. New inscriptions with historical content and a portrait of a Flavian Empress that survived as spoliens re-used in

Res. 2 Tiyatro / Fig. 2 The theatre

koşut olarak doğuya, Vespasian Hamamı'na doğru genişletilme işlemine başlanmıştır. Ana Cadde'nin 100 m. uzunluktan sonra bataklığa gömülmlesi nedeniyle kazı 2002 yılında, batı kenarı boyunca uzanan Stoa'ya yönlendirilmiş; orada sağlam bir dükkan bulabilme umudumuz, yoğun Bizans Dönemi yapılmasına takılmıştı. Stoa ön alanı bu yıl, batıda güneye doğru uzatılmıştır. Bir kireç kuyusu, küçük de olsa, her noktada yaşanan Bizans yıkımının "failini" bulmaya yetmiştir. Duvar dolgusu olarak kurtulabilen Flavius'lardan bir imparatoriçe portresi, tarihsel içerikteki yeni yazıtlarla birlikte, kazının en önemli buluntusudur (Res. 1).

Tiyatro (Hüseyin Alanyalı - Feriştah Alanyalı - Joachim Ganzert)

Patara Tiyatrosu iki yönüyle özgündür,örneğini Roma'daki Pompeius Tiyatrosu'nda bulur: Üst basamağın odağından tam eksene oturan Tapınak; ve tipki skene frons gibi nişler, pilasterler ve sütunlu çıkmalarla bezencerek hareketlendirilen sahne binası cephe mimarisile. Kazıya yönelik olarak çalışmalar bu yıl da cephenin açığa çıkarılmasına hedeflenmiştir. Kazılabilen doğu yanında zemin katın ortaları düzeyine inildiğinde duvarın, bir bölümü torus ve trokhiloslarla zenginleştirilmiş olan bir silmeye çözüldüğü görülmüş; ortadaki ikişer sütunlu çıkmalar arasında bir kapının varlığı ve onun boyutta ve biçimde doğu yanaktaki iki kapıdan farklılığı, Likya Meclisi ile ortak bir meydana açılan "ayrıcalıklı" konumıyla bir arada, geleneksel tiyatro mimarisinde olmayan başkalıkların sayısını artırmıştır. Kapının doğusundaki çıkmadan koptuğu düşünülen bir İyon başlığı, geçen yıl batı çıkması üzerindeki özgün yerinde ele geçen

a wall are the most important finds from the excavations in this area (Fig 1).

The Theatre (Hüseyin Alanyalı - Feriştah Alanyalı - Joachim Ganzert)

The Theatre of Patara has two original features and its parallel is found at the Theatre of Pompey in Rome: the Temple resting right upon the axis in the focus of the upper step; and secondly, the façade architecture of the stage building accentuated with niches, pilasters and columned projections as in a scenae frons. The excavation work at the theatre again focussed in uncovering the façade. When the middle level of the ground floor was reached, in the excavated eastern half, it was seen that the wall was decorated with a moulding partially enriched by tori and trochili; the presence of a doorway between the double-columned projections and the fact that this doorway is different from the other two on the eastern side and also that it has a "privileged" opening into a common square shared by the Lycian Assembly Hall, add to the peculiarities of this theatre that are not found in traditional theatre architecture. The recovery of the Ionic capital, which is thought to have fallen from the projection to the east of the doorway, facilitated its future restoration, along with the base and fluted column fragment recovered in situ at the western projection last year. An architectural team of 9 from Hannover, Germany, focussed on the cavea and, following a fine cleaning; the photogrammetric drawings of the rows of seats that were prepared last year were one by one revised, using a more developed technique (Fig. 2).

Res. 3 Patara Meclis Binası / Fig. 3 The Bouleuterion

altlık ve oluklu sütun parçasıyla ve de değişik alanlarda kazılan baştaban parçalarıyla birlikte, ön görülen restorasyonu kolaylaştırmıştır. Hannover'den gelen dokuz kişilik Alman mimari ekibi ise, çalışmalarını ince bir temizlik sonrasında kavea'da yoğunlaşmış; oturma sıralarının önceki yıl yaptırılan fotogrametrik çizimleri, gelişkin bir teknin'in yardımıyla tek tek gözden geçirilmiştir (Res. 2).

Likya Birlik ve Eyalet Meclisi (Taner Korkut - Götz Grosche)

İ.O. 167'de Likya Birliği'nin yanısıra, İ.S. 43'te Roma'nın Likya, olasılıkla İ.S. 74'te Likya-Pamfilya Eyaleti Meclisi işleviyle önemli olan bir başkent Bouleuterion'unun kazıları bu yıl da kavea ile doğuya bakan cephe duvarı önünde sürdürülmüştür. Kavea kazılarıyla -geçen yıl üst kesiminin tonoz üzerine dek söküldüğü görülen- oturma sıralarına, odaktaki Lykiarkh Tahtı'nın kuzey yarısında tabana dek dokunulmadığı olasılığının artması sevindirmiştir. Çünkü bu korunmuşlukla artık, özgün malzemesi -yapıyla güney ve doğuda bütünleşmiş- "Jüstinyan Suru"na kurban verilen kavea'nın güney yarısı, sura örülülmüş kendi parçalarıyla bütünlenebilecektir. Kuzey yarida açılan dokuz sıranın gelecekte alta doğru kaça tamamlanabileceğini tam kestirebilmek zordur. Çünkü yapı bu dönem, ön görülmeyen mimari tasarımlıyla türünde farklı olduğunu ortaya koymuştur. Kuzeyden çıkan merdivenlerin batıya yönelen devamının tonoz üzerinde kesilmesi ve daha üstte devamı; ve de tabanda kuzyeden merdivenlige açılan kapının

The Lycian League - Provincial Assembly Hall (Taner Korkut - Götz Grosche)

The excavations at the Bouleuterion continued in front of the façade facing east and in the cavea. This Bouleuterion is an important capital city assembly hall as it served not only for the Lycian League in 167 BC but for the Province of Lycia in 43 AD, and also possibly for the Lycia-Pamphylia Province in 74 AD. The excavations showed that the rows of seats, which had been removed down to the vault of the upper part, as was observed last year, and the area to the north of the Throne of the Lyciarchos in the middle, were untouched down to ground level. This delightful situation will pave the way for the rebuilding of the southern half of the cavea, which was sacrificed to the Wall of Justinian integrated with the structure on the south and east, with the original material embedded in this wall. Nine rows of seats have been uncovered in the north and it is difficult to predict how many more will be exposed before reaching ground level. This is because during this campaign it was understood that this structure is an unusual one with an unprecedented design. The fact that the stairway starting from the north then extends, turning to the west and halts at a vault and then continues further up, and that the doorway opening into the staircase from the ground was later blocked, are interpreted as belonging to the first construction and use of this structure in the High Hellenistic Period. Patara was the capital of the League, as known from the "head of the Lycian stock" expression employed by Livy. It is clear

sonradan öründüğü olgusu, buranın Yüksek Hellenistik Dönem'e denk düşen bir zamanda, ilk evrede, yapıldığı ve kullanıldığı biçiminde yorumlanır. Patara'nın bu dönemde Birlilik başkenti olduğu Livius'un "Likya soyunun başı" tümcesinden de bilinmektedir. Belli ki daha sonra, kentin aynı zamanda Roma'nın Eyalet başkentliğine de yükselmesi nedeniyle, Meclis'in de yukarı doğru genişletilmesi ihtiyacı doğmuş; girişler eski kapının batı bitişliğine eklenen tonozlu mekanlara kaydırılmıştır. Artık belli ki kuzey tonozun içinde önceki yıl tabana inildiğinde açığa çıkan görkemli kuzey dış kapı ve içteki küçük boyutlu batı kapı, Roma zamanında büyümeye yönelik değişikliğin gereğidir; cephede, her iki başta az kısmıyla korunabilen ve tonozla bütünlenen alan da öyledir. Yan giriş odalarının arasında kalan orta kesimde üç pencerenin varlığı da bu yıl bilinmiştir ve sonuçta Tiyatro gibi Bouleuterion'un da Patara'daki yapısal özgünlüğü perçinlenmiştir. Bu çarpıcı bilimsel sonuçları çıkarmak, yine çok sayıda bloğun kat kat çizilmesi ve taş tarlasına taşınmasıyla mümkün olabilmıştır. Çizim etkinlikleri, restorasyona yönelik mimari çalışmalarıdan sorumlu olan Magdeburg'lu Alman ekibi tarafından gerçekleştirılmıştır. Yazıtlar ve İmparator Antoninus Pius zamanı özelliklerini yansitan, olasılıkla da Faustina'yı betimleyen, bir portre yüz parçası, kazının kayda değer başka kazanımlarıdır (Res. 3).

Korinth Tapınağı (Eray Dökü - Sinan Genim)

Likya'nın, görkemli bir kapıyla birlikte çatı düzeyine dek korunabilmiş tek tapınağı olarak önem kazanan bu Antoninler Dönemi yapısında da, süreklileşen kazı çalışmalarının restorasyona yönelik olması doğaldır. World Monuments Watch Vakfı'nın, "Dünyanın korunması en

Res. 4 Korinth Tapınağı / Fig. 4 The Corinthian Temple.

that when the city became the provincial capital in the Roman Period, the structure needed to be enlarged upwards and the entranceways were transferred to the vaulted rooms built adjoining the former entranceway. Now it is clear that the monumental northern gateway and the smaller western doorway inside, that were uncovered last year when ground level was reached, were necessitated during the enlargement to the structure in the Roman Period; the same point is also valid for the area partially preserved and complemented by the vaulting at both ends of the façade. The middle section, between the lateral entrance halls, has three windows as was understood this year, and this further reinforces the structural peculiarity of the Bouleuterion of Patara, as also the Theatre. These results could be attained only after drawings were completed of the piles of blocks and the blocks were removed to the nearby storage field. Drawings were made by the German team from Magdeburg in charge of the work of restoration. Inscriptions as well as a fragment of a face, with features dating to the reign of Antoninus Pius and possibly depicting Faustina, are amongst the notable finds (Fig. 3).

The Corinthian Temple (Eray Dökü - Sinan Genim)

The ongoing excavations at this Antonine Period Temple naturally aims at its restoration as this structure is of importance being the only temple of Patara which is preserved to the level of its roof and which has a monumental doorway. Listed amongst the "100 Most Endangered Sites" by the World Monuments Watch, this building is to be restored in collaboration with the TAÇ Foundation. However, the progress of work has been slow due to the situation of the structure. The Temple stands almost as a bastion within the medieval fortifications in the southeast corner; and the podium upon which it stands lies beneath the fortification in both the east and the west. Owing to its proximity to the swampy ancient Harbour, we were still unable to reach ground level at places independent of the fortification. As the permission asked for was late in being given in 2004, only that part of the fortification adjoining the western wall of the Temple and which rested upon the podium could be removed. The excavations inside a Byzantine room that had been built adjoining the western side of the Temple revealed fragments of sculpture and inscriptions, as well as architectural pieces belonging to the Temple and consequently further excavations and the removal of the Byzantine fortification are necessary before the restoration of the Temple can begin (Fig. 4).

gerekli yüz anıtı" listesine alınan ve restorasyonun TAÇ Vakfı ile işbirliği içinde yapılmasına karar verilen tapanakta işler, konumu nedeniyle yavaş yürümektedir. Ortaçağ kenti surunu güneydoğuda bir "burç" gibi köşelenmesi sonucu, oturduğu podyum doğuda ve batıda bu kalın duvarın altındadır; bataklığa dönüştürmiş antik Liman'a yakınlığı nedeniyle de, surdan bağımsız kesimlerinde tabana inebilmek bu yıl da mümkün olamamıştır. Geçen yıl istenen iznin gecikmesi sonucu, salt Sur'un tapınak batı duvarına dayanan kısmının podyuma oturan parçası kaldırılmış; tapınağın batı dibine yapılan bir Bizans Dönemi odasının kazısı sırasında yontu ve yazıt parçalarıyla birlikte güneyüzüne çıkan tapınağa ait küçük mimari parçalar, kazının ve sur duvarı yıkımının restorasyon öncesi zorunluğunu gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur (Res 4).

Tepecik Sarnıcı (Gül İşin)

F. J. Tritsch ve A. Dönmez'in 1952 yılında Tepecik Akropolü doruğunun güneydoğu kenarında açtıkları bir çukurdan çıkan ve Antalya Müzesi'ne götürülen küçük pişmiş toprak buluntuların yayımı öncesi, bilgileri bilimsel bir kazıyla kesinleştirmek amacıyla aynı yerde geçen yıl başlatılan kazı çalışmalarları, nitelikli bir Geç Klasik Dönem sarnıcını güneyüzüne çıkarmış; içindeki malzemenin -birkaç ayrıl dışında- İ.O. geç 4. yy. ile erken 3. yy. arası tarihi, sarnıcın İ.O. 3. yy. ortalarında doldurulduğunu ortaya koymuştur. Az sayıda örneğin Arkaik ve İ.O. 5. yy. Klasiği gibi erken zamandan oluşu sorun yaratmaz. En geç buluntu ise rastlantısal kabul edilebilecek iki adet Geç Hellenistik Likya Birliği sikkeleridir. Yoğun çömlek bulutusu içeren dolgu bu yıl tümüyle boşaltıldıında görülmüştür ki doğu-batı doğrultusunda uzanan sarnıcın boyutları $4,65 \times 2,50 \times 3,00$ m.'dir, duvarları ve tabanı nitelikli bir harçla özenle yalıtılmıştır, doğu duvarı iç bükeydir ve tabana az kala sekizinci bir basamakla da farklılaşır. Örtüsü dışında tam korunmuşluğu ile zamanının çok önemli örneklerinden biridir. Çevresinde yapılan kazı çalışmaları, ne tür bir yapı birimiyle ilişkili olduğu sorununu çözmemiştir.

Erken tarihli buluntular arasında, ayakta duran erkek ve oturmuş kadın olan iki pişmiş toprak yontucuk, kaba hamur yapısında, sert pişirme tekniğinde ve 6 cm.'yi az geçen boylarında benzeşmelerinden öte, biçimleriyle de benzeşirler; eş zamandırlar. Ve bu zamanın -en geç- İ.O. 1. binyılı geçiş süreci içlerinde olması ise salt Likya için değil tüm Batı Anadolu ve Adalar için çığır açıcıdır. Çünkü bunlar İ.O. 12. yy.'da başlayan Ege Göçleri sürecinde Anadolu'da şimdije dek güneyüzüne çıkan en erken buluntulardır. Geç Klasik Çağ ürünü olarak bir dağ doruğu ve üzerinde dikili adak taşından oluşan

Res. 5 Tepecik Sarnıcı / Fig. 5 The Tepecik cistern

The Tepecik Cistern (Gül İşin)

Excavations were initiated last year at Tepecik Acropolis in order to reinforce scientifically the intended publication of the small terra cotta finds that were unearthed in a small pit dug on the southeast edge of the peak and turned over to Antalya Museum by F. J. Tritsch and A. Dönmez in 1952. The work brought to light a late Classical Period cistern of high quality and the materials recovered from inside, with a few exceptions, have shown that the cistern was used during late 4th century and early 3rd century BC and it was then filled-in about middle of the 3rd century BC. There are very few examples of cisterns dating from early periods such as Archaic and 5th century BC Classical, but this does not alter the dating. The latest datable finds are two coins from the Late Hellenistic Lycian League and these finds are understood to be accidental. The filling from within the cistern containing many potshards was emptied this year. The cistern measures 4.65x2.50x3.00 meters and it is orientated on an east-west axis with its walls and floor were sealed with high quality mortar. The eastern wall is concave and distinguishes itself by a bench-like step close to the floor. The cistern is an important example for its period because of its good state of preservation with the exception of its superstructure. Excavations carried out in the adjacent area did not however its connection with any other structure.

Among early finds are two baked clay figurines - a standing male and a sitting female - which are alike in regard to their coarse paste, hard fired technique and in their heights, at slightly over 6 cm. They date to the same period, at the latest to within the transition to the 1st millennium BC; this is a groundbreaking date not only for Lycia but also for western Anatolia and the

Res. 6 Çömlek fırını / Fig. 6 Pottery kiln

9,5 cm. yüksekliğindeki pişmiş toprak buluntu da, bileybildiğim kadarıyla, özgündür, örneksizdir. Atina gömüt taşlarına benzer biçimdeki bir stelin içinde, seçilebildiği kadarıyla, solda kanatlı bir çocuk, Eros, sağda ise giysili bir kadın, belki Aphrodite, betimlenmiştir. Stelin biçimini ve kabartmaların biçiminden bir Atina ürünü olma olasılığı güçlündür. Sarnıç'ın bu üç bulunuşu, Tepecik Höyük'ten beklenilerin boşça çıkmayacağının da kanıtlarıdır (Res. 5).

Günlük Çömlek İşlikleri (Şükrü Özüdoğru)

İlk zamanlarda Tepecik yüzeyinden ele geçen bir ana kalıptan bildiğimiz, Patara'da pişmiş topraktan yerel çömlek ve yontucuk üretiminin varlığı, rastlantıyla gün yüzüne çıkan işliklerin artan sayısıyla giderek perçinlenmektedir. Tepecik'in doğu ve kuzey topuğunda gömütlerle ortak bir mekanda bulunmanın ardından, 2000 yılında bu höyüğün kuzeydoğu uzantısı üzerinde, asfalt yolun hemen doğu kenarında "tuğla gömüt" sanısıyla açılan da bir işlikti. Günlük tepesinin topuğunda doğubatı yönünde uzanmış ve ocak duvarı ön yarısının yol yapımı sırasında dozerle kökten sıyrılmış olması üzümüştü. Bu yıl işlik fırını ön alanında tabana inildiğinde, çöken çatının kiremit katmanıyla karşılaşılmış; önceden bilinen bir taş duvarın, fırın ağzını ve kül dolgulu fırın önünü ve ön alanını kuzeyde sınırladıktan sonra doğuya dönmesi, bu Geç Roma Dönemi işliğinin yapısal biçimini üç yönde çizmeye yetmiştir. Doğu duvarının içinde güney duvarını da bulabilmek amacıyla kazılan topraktan, az ileride beklenmedik bir ikinci fırın günüüzüne çıkmıştır. İlkine zit bir yönde, kuzey-güney yönünde, uzanan ve "tam" denecek denli de sağlam olan bu fırın; salt tuğla tonozun tepe yuvarlığı yüzeyden pullukla sıyrılmıştır. Ancak güney önündeki ocak desteğinin

Islands because, to date, these are the earliest finds from Anatolia dating to the period of the Aegean Migrations that began in the 12th century BC. Another baked clay find depicting a mountain peak with a votive stone on top and dating to the Late Classical Period, which is 9.5 cm tall, is unique and unparalleled to the best of the author's knowledge. On a stele, resembling Athenian tombstones, are depicted a winged child, Eros, on the left and a dressed woman, perhaps Aphrodite, on the right. It is highly probable that this is an Athenian product because of the form of the stele and the style of the relief carving. These three finds from the cistern show that our hopes from the Tepecik Höyük excavation will be realised (fig. 5).

Daily Ware Pottery Workshops (Şükrü Özüdoğru)

Local pottery and figurine production at Patara was identified at the start from a main-mould that was discovered on the surface at Tepecik however, the presence of production is further supported by the increasing number of workshops that have been accidentally identified. After the one that was found in the same area as the tombs on the east and north foot of the Tepecik Höyük, an area uncovered in 2000 in the assumption of a "brick tomb", just to the east of the asphalt road revealed another workshop. It extends in an east-west direction on the foot of Günlük Hill and it was sad to find out that the front half of the kiln had been entirely destroyed during the course of road construction. When ground level was reached in front of the kiln area this year, a layer of tiles from the collapsed roof was found; a stone wall known beforehand borders the mouth of the kiln and its fore-area to the north and continues to the east; all these elements facilitated our reconstruction of the layout of this Late Roman workshop. As the excavation continued along the eastern wall, in order to reach the southern wall, another kiln was unexpectedly discovered. Differing from the first one, this kiln is orientated in a north-south direction and it is almost intact, with the exception of the round top of the brick vault that has been scraped by agricultural machinery ploughing. However, it has been uncovered halfway down, to the kiln support on the south. This area is likely to have been the potters' quarter, hence its importance (Fig. 6).

Tepecik Trench South-I (Ralf Becks)

The Tepecik Acropolis, which looks like a mound, is known to have housed the earliest settlements of the city and this has been shown, not through its dominating height and location opening to the harbour but also

yarısına dek açığa çıkarılabilmiştir. Bu alanın bir "Çömlekçiler Mahallesi" olma olasılığı güçlündür, bu nedenle önemlidir (Res. 6).

Tepecik Güney-I Açması (Ralf Becks)

"Höyük" görüntüsünde olan Tepecik Akropolü'nün kentin erken yerleşimlerine yurtluk ettiği bilinmektedir. Bu salt doğal yüksek dokusuyla ve antik limana açılan konumuyla değil, orada ele geçen tekil buluntuların Demirçağ öncesine inen tarihiyle de belgelenmiştir. Bir taş balta, İ.O. 2000 dolaylarından birkaç çömlek parçası ve "Hitit teknliğinde örülülmüş" izlenimi veren bir sur kalıntısı, IV. Tuthaliya'nın sunular sunduğu Patar'ın Tunççağ'da varlığının arkeolojik tanıtılırıdır.

Troya Kazı Ekibi'nin desteğiyle bu yıl ilk defa höyükte, stratigrafik amaçlı kazılara başlanılmıştır. Güney yüzde topuğa dek kat kat indirilen 20 m. uzunluğunda ve 2 m. genişliğindedeki bir açmada bu yıl ancak Hellenistik Dönem yerleşimine ulaşılabilmiş; kaya tabana rastlanmayışı, daha erkenlere inilebilirneceğinde umut vermiştir. Konulardan birinden gelen bir buluntu, sarnıç dolgusundan çıkan Protogeometrik ve Klasik dönemlerin o müstesna buluntularıyla yarışabilecek önemdedir: Sapi üzerinde Roma rakamıyla yazılmış ağırlık birimlerinin okunduğu tunçtan bir minyatür kantar ve İmparator Vespasian'ın tunç büstünden oluşan bir kantar topuzu.

Deniz Feneri (Havva İşkan Işık)

"Kentin kuruluşunda ve terkedilişinde belirleyici öneme bir liman; tarih boyu Likya'nın ana limanı; karaya 2 km uzunluğunda bir dille sokulan ve 100-200 m. arası geniştir kenti Doğu-Batı olarak ikiye bölen benzersiz bir Haliç. Ve Kurşunlutepe'den kum yığınları üzerinde gezdirilen gözle kolay algılanır ki liman çanağının liman ağzına döndüğü noktadaki çam tepeciği gemiciler için önemli olmalıdır. Çünkü yer dokusu orada yükselmeye, orman orada yeşermeye başlar ve orası kayalıktır. İlk gittiğimizde doğu uca doğru kumdan sıyrılmış iki taş basamak vardı, kayalığa oturmuştu; tepede ise kumun örtmediği tek kalıntı, dışı değirmentaşı yuvarlaklığında ve biri diğerinin üzerinde gibi duran üç dilim iri bloktu ve onların o zaman "1,60 m." hesapladığım çapı ancak yükselen yuvarlak bir bedenle tamamlanabiliirdi". 2000 yılı baskılı "Patara" kitabında böyle yazılmış. Anıt, Bizans surlarından uzak konumdaydı; bu nedenle de -Batı Yaka'daki diğer tüm yapılar gibi malzemesine dokunulmamış olmamıştı. Bu tamamlanabilir durumyla da antik çağlardan günümüze özgün dokusuyla kalabilen tek anıtsal Pharos olma ayrıcalığı vardı; çünkü İspanya'nın Okyanus kıyısında La Coruna'daki

from individual finds predating the Iron Age. A stone axe, several potshards from ca. 2000 BC and the remains of a fortification built in a fashion recalling "Hittite technique" provide evidence of the Bronze Age presence at Patara which was presented with offerings by Tudhaliya IV.

With the support of the Trojan Expedition, stratigraphic excavations were initiated on the mound for the first time this year. In a trench 2 meters wide and 20 meters long, dug in the south slope and reaching the foot of the mound step by step, only the Hellenistic Period settlement could be reached this year; however, as the bedrock has not as yet been reached, it is likely that earlier strata exist below. One find from the excavated houses is of as great significance as those from the cistern: a miniature steelyard of bronze, with the weight units inscribed in Roman numerals on its arm and a bronze steelyard weight in the form of a bust of Emperor Vespasian.

Lighthouse (Havva İşkan Işık)

"A harbour of dominating importance for the foundation of the city; the main port of Lycia throughout history; an unparalleled estuary of 2 km long tongue with a width of 100-200 meters, dividing the city into two, the east and the west parts. And, when watched from Kurşunlutepe, it is easy to infer that the small hill with pine trees at the point where harbour basin turns towards the mouth of the harbour, must have been of great importance for sailors as the terrain begins to rise there, the forest starts to get green and it is rocky. When we first visited it, there were two stone steps jutting out from the sand, towards the east end, resting on the rock; the only remain that were not be concealed underneath the sand were the three stone blocks, round like millstones, resting as if on top of each other, and as I calculated them to have a diameter of 1.60 meters, they could have been completed with an elevated round body only," reads the book on Patara published in 2000. This monument is located far from the Byzantine fortifications and, just like all the other monuments on the West Side, its materials must have been left largely untouched. It has the distinction of being the only surviving monumental Pharos of Antiquity in its original form which can be restored; as the only other example, at La Coruna on the Atlantic coast of Spain, has survived due to 17th century repair work and it has an entirely different and plain architecture, rising like a minaret directly from the rock, without either a podium or steps. Thus its importance kept the lighthouse excavation on the agenda all the time. As the dunes progressed, the lighthouse is today

tek örnek, 17. yy.'da geçirdiği onarımla ayaktaydı ve kayalık üzerinde doğrudan bir minare gibi yükselen podyumsuz ve basamaksız yalın mimarisiyle de özde çok farklıydı. Bu önem nedeniyle de kazısı hep gündeme oldu. Kumul yürümesi sonucu kıyıdan ikibin yılda 500 m.'yi aşın bir mesafede uzaklaşmış, deniz ve limanla ilişkisi tümüyle kesilmişti; kumulda ulaşım zorluğu, kazayı da zora sokmactaydı.

İşçi ve öğrenciler, paletli bir kepçe eşliğinde ve dayanılmaz bir kum sığlığında bloklar üzerindeki kumları yanlara çekerek, anıtsal bir deniz feneri kalıntısını gün yüzüne çıkardılar. Basamaklı podyumu tabanda 20x20 m. ölçüsündeydi, yüksekliği 1 ile 3 m. arasında değişmekteydi; yıkıntıın tüm yüksekliği ise 10 m. kadardır ki, görülene göre, ziggurat gibi üç kademe ile daraldığı sanılan yuvarlak bedende 20 m.'ye dek yükselebilirdi. Bedeni birlikte dolanan ve dışta bir kabukla sınırlanan boşluk, minare benzeri bir çıkış için olmalıdır; batıdaki "kapı" benzeri bir girişin işlevi, ancak tam açılınca bilinebilecektir. Kazıcısı H. İşkan'a göre bu "anıt fener", podyumlu yükselişi ve görkemli mimarisiyle Hellenistik gelenektedir; çünkü kentin limanıyla Likya'da öne çıktığı o önceki zamanda fenersiz olduğu düşünülemez. Olasılıkla Traian zamanında yapılan La Coruna örneğinden kökten farklılığın nedeni de, onun Roma özellikleri taşıyor olmasıdır. Yıkıntılar arasında okunabilen bir yazıtına göre Patara "Pharos"u İ.S. 1. yy.'ın üçüncü çeyreği içinde -Vespasian Hamamı'nın da yapımcısı olan Eyalet Valisi Markus Sextius Priscus tarafından yaptırılmıştır.

II. Restorasyon Çalışmaları:

Ana Cadde Stoa ve Güney Kapı (Şevket Aktaş - Sabahattin Küçük)

Ana Cadde'de restorasyon çalışmalarına ilk bu yıl başlanılmıştır. Caddenin batısında konumlanan ve çok sayıda altlığın stilobat üzerindeki kendi yerlerinde sağlam olarak durduğu Stoa'da -kirece yakılması nedeniyle- üç mermer sütun ancak parçalı olarak dikilebilmiştir. Boyutlu bazalt sütunların dizildiği doğu kenarda ise tamamlanabilir gövde çoktur; burada da altlık sayısı salt ikidir, çünkü mermerdendir. Her iki tarafta bütünlenebilir durumdaki sütunlar, yapıştırılmadan alt alta dizilmişlerdir; eklenebilir baştaban parçaları da yanyana getirilerek caddenin batı kenarına yerleştirilmişlerdir. Güney Kapı'da ise, blokların parçalanın ya da kavlayan kısımlarının yapıştırılarak onarılması işlemiyle yetinmiştir. Doğudaki eksik altlıkların ve mümkünse başlıkların kopyalanarak tamamlanması düşünülmektedir.

situated more than 500 meters inland and has lost its connection to the sea and the harbour. Reaching it through the dunes was a major handicap for the excavation.

Workers and students removed the unbearably hot sand covering the blocks of the monumental Lighthouse, with a tracked bulldozer with a pallet. The lighthouse's stepped podium measures 20x20 meters at the base and its height today varies from 1 to 3 meters. The entire height of the debris reached 10 meters; however, the height of the lighthouse could have reached 20 meters in antiquity, with the round body rising and becoming narrower at three levels, like a ziggurat. The gap encircling the body and bounded by a shell wall on the outside must be for access, as in a minaret. The real function of the door-like opening on the west will be clarified when it is entirely exposed. According to its excavator, the author, this monumental Lighthouse was built in the Hellenistic tradition, based on it rising from a podium and from its monumental architecture, because it is not possible to think of the city without a lighthouse at a time when Patara stepped to the forefront in Lycia. The Roman example at La Coruna was possibly built during the reign of Emperor Trajan and this is why these two structures are so completely different from each other. According to an inscription that could be read among the debris, the Patara Pharos was built by the Provincial Governor Marcus Sextius Priscus, who had also the Baths of Vespasian erected, in the third quarter of the 1st century AD.

II. Restoration Work:

The Stoa and South Gate of the Main Street (Şevket Aktaş - Sabahattin Küçük)

Restoration work on the Main Street could finally be started year for the first time. The Stoa on the west side of the street had many bases in situ, only parts of three columns could be erected as most of the columns were burnt in the lime kiln. On the east side, however, there are many columns of basalt; therefore, on the east side many columns can be completed while there are only two surviving bases as these were made of marble. On both sides, the columns that can be completed were aligned without fixing them. The entablature pieces were also assembled together along the west side of the street. At the South Gate, only the crumbling or flaking parts of the blocks were glued and repaired. It is planned that the missing bases on the east side and, if possible, the capitals will be replaced by new marble copies.

Res. 7 Markia Tapınak Gömütü / Fig. 7 Marcia's Temple-Tomb

Markia Tapınak Gömütü (Fatih Gülşen - Sabahattin Küçük)

Sur'un kuzey dışında, Günlük yamacının Haliç kıyısında konumlanır. Kazısı restorasyon amaçlı olarak H. İşkan Işık ve F. Gülşen tarafından -temenosu dışında- geçen dönem bitirilen bu anıt mezar, türünün en önemli örneklerindendir. Bu önem salt, restore edildiğinde ortaya çıkacak olan görkemli mimarisinden değil, yapıyı tüm ayrıntısıyla yorumlayan yazıtının içeriğinden de kaynaklanır. Ona göre mezar, soylu Marcia Aurelia Chryion (Iasonis) tarafından "kendisi için, Lykiarch olan babası Alchimos III için, Likya Archiphlax'ı olan kardeşi Dionysios (Iason) ve Apollon Kosmet'i olan kocası Alchimos için" tamtamına bir Roma tapınağı biçiminde yaptırılmıştır. Taş çizimi ve restitüsüyonu bu dönemde ilk iş olarak F. Gülşen denetiminde tamamlandıktan sonra, Ana Cadde'nin ardından restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Haliç'e bakan ön yüzdeki basamakların yerinde duranları sağlamlaştırdıktan sonra; güney ve doğu duvarlarda, aralarında ağırlığı beş tonu yaklaşanların da bulunduğu dev boyutlu oynamış blokların yerlerinden alınarak onarıması ve tekrar eski yerlerine konulması işleminde bile çok zorlanılmış; yerleri bilinmeyen diğer bazı blokların gelecekte getireceği güçlükler daha iyi görülmüştür. Ancak, böyle bir anıtın kültüre kazandırılması her zorluğa degecektir (Res. 7).

Marcia's Temple-Tomb (Fatih Gülşen - Sabahattin Küçük)

This monument is located beyond the fortifications on the estuary edge of the Günlük slope. Apart from its temenos, its excavation was completed in the previous campaign by H. İşkan Işık and F. Gülşen. This monument is an important example of its type and its importance arises not only from the grandeur of its architecture which will fully emerge after its restoration is completed but also from the contents of its inscription, interpreting the structure in all its details. According to this inscription, it was built exactly like a Roman temple by the noble Marcia Aurelia Chryion (Iasonis) for "herself, for her father the Lycian Alchimos the IIIrd, her brother the Lycian Archiphilax Dionysos (Iason) and her husband Alchimos who was the grandson of Alchimos the IInd and for their god Apollo." Detailed drawings and its restitution were completed under the supervision of F. Gülşen, and its restoration was initiated following that of the Main Street. The steps overlooking the estuary on the front were first reinforced and then the gigantic blocks in the south and east walls, each one of a weight of 5 tons, were extracted, repaired and then replaced. This process posed great difficulties and we realised the difficulties we are going to face when working with those blocks whose original situation is unknown, however, restoring such a monument for culture is worthwhile (Fig. 7).

2004 Yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları

Excavation and Restoration Work at Perge in 2004

Haluk ABBASOĞLU

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi tarafından 04.08-24.09. 2004 tarihleri arasında yapılan Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖSİMM, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Yürütücü Sekreterliği, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü (AKMED) ve Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı tarafından parasal yönden desteklenmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, SAY-KA İnşaat Mim. Mum ve Tic. Ltd. Şti. ve VASCO Turizm-Yatırım Tic. A.Ş.'nin象征 katkılari olmuştur. Tüm bu kurum ve yetkililerine teşekkürlerimiz sonsuzdur.

Kazılar, Akropolis, Batı Nekropolis ve Sütunlu Cadde'de gerçekleştirilmiştir. Perge'nin Roma öncesini aydınlatmak amacıyla başlanan ve bu sene son kampanyası yapılan Akropolis çalışmalarında, Alan 1'de açılan 24 sondajla İ.O. erken 7. yy.'a tarihlenen Ev 4'ün ve İ.O. 6. yy.'a tarihlenen megaronun planları tamamlanabilmış ve bu yapıların tarihendirilmeleri kesinleştirilmiştir. Alanın ortasında yer alan iki kültür yapısı güneye yönelik olup, Kutsal Alan'ın güney yönünde genişlediği fikrini vermektedir. Çok sayıda küçük sondaj yardımıyla yapılaşmanın, Doğu Yapı'sının 4 ve 5. evresi ve İ.O. 7. yy.'a tarihlenen anıtsal kültür sunağı ile ilgisi açıklanmıştır. Aynı zamanda, ilk yapı evresinin doğu duvarının Bronz Çağ'a tarihlenen sağlam bir duvar üzerine oturduğu tespit edilmiştir. Kült Yapıları keramikler yardımıyla en erken İ.O. 9. yy.'a tarihlenmiştir. Kült Yapıları 2'nin hafif eğimli açı yapan duvarıyla kültür yapısı olduğu kesin olarak tanımlanmıştır. En geç İ.O. 9 veya 8. yy.'dan beri bu bölgede içi kül sunaklı ocaklar (Kült Yapı 1) ve ocak (Kült Yapı 2) bulunması ve burasının kutsal alan olarak açıklanması, önemli bir tespit olarak değerlendirilebilir. Alan 1'in kuzeybatısındaki megaron biçimli Ziyafet Evi alanında yapılan sondajlar, yapıyı İ.O. 6. yy.'a tarihlemeye ve tanımlamaya yardımcı olmuştur. Yapının kuzey antesi yakınında bulunmuş ve üzerinde Grekçe olması muhtemel 6 harf kazınmış İ.O. 6. yy.'a tarihlenen bir kaseye ait

The 2004 campaign at Perge was conducted by the Centre for Archaeological Research in Antalya Region of Istanbul University's Faculty of Letters from August 4th to September 24th. The work was financed by the Directorate General of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism, DÖSİMM, the Secretariat of Scientific Research Administration of the Istanbul University Rectorate, the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) and the Foundation for the Improvement of Cultural Consciousness. In addition, the Turkish Historical Society, the Touring and Automobile Association of Turkey (TTOK), Say-Ka Construction, Architecture and Representation Co. Ltd., and VASCO Tourism-Investment Inc. made symbolic contributions. We are grateful to all these institutions and their directors.

Excavations were conducted at the Acropolis, the Western Necropolis and the Colonnaded Street. It was the last campaign on the Acropolis, which was initiated in order to clarify the pre-Roman Period of Perge. 24 soundings opened in Field 1 facilitated the completion of the architectural drawings of House 4, dated to the early 7th century BC and the megaron dated to the 6th century BC, and their dating was determined. The fact that the two cult structures in the middle of the field face south suggests that the sanctuary extended towards the south. Numerous sounding trenches that were opened clarified the relation between this building group and the 4th and 5th phases of the East Structure and the monumental cult altar dated to the 7th century BC. Further, it was understood that the east wall of the first building phase stood upon a strong wall dating from the Bronze Age. The ceramics point to a date in the 9th century BC at the earliest. The slightly curved wall of the Cult Structure 2 showed its function as a cult structure. The fact that hearths with ash altars inside (Cult Structure 1) and a hearth (Cult Structure 2) existed here, from the late 9th century or the 8th century BC and the site is defined as a sanctuary, can be considered important findings. Soundings in the area of the Feast House of the megaron

Res. 1 / Fig. 1

parçalar, epikhoriq Pamfilya dilinde yazılmış İ.O. 6. yy.'a tarihlenen diğer keramik parçayla birlikte, Arkaik Dönem'de Perge'de iki farklı dil grubunun var olduğunu öne sürememize izin verir. Kutsal Alan'ın doğu kenarındaki (1/59) bir sondajda Pamfilya için ilk kez Bronz ve Erken Demir Çağrı'na ait kesintisiz bir stratigrafi yakalanmıştır. Mevcut yüzey seviyesinin 1,80 m. altında kısmen yıkılmış bir duvar altında kalmış keramik bir kaba ait çok sayıda parçayla hemen hemen tüm bir içki kabı bulunmuştur. Bu yıldı kampanyada şimdiye dek saptanmış duvar kalıntılarının çoğu Erken Demir Çağrı'ndan Geç Antik Dönem'e kadar tarihlenen yapılarla ilişkileri kurulabilmştir (Res. 1).

Bronz Çağrı'na tarihlenen sağlam duvarların yoğunluğu, Kıbrıs kökenli ithal Miken keramiği, Perge akropolisinde Kıbrıs ve Tarsus ile ticaret ilişkisi olan büyük bir yerleşimin söz konusu olduğunu gösterir. Bunlar Hittit Dönemi Parha'sı ve Perge arasındaki bağlantıyı destekler niteliktedir. Keramik buluntuların yardımıyla Geç Bronz Çağrı'na kadar sadece Batı Anadolu'nun iç bölgeleriyle (Beycessultan, Alişar), sonraları Bronz Çağrı'nın IIIC evresinden itibaren Tarsus ve Kıbrıs ile deniz ticareti ilişkisinin arttığı anlaşılmaktadır. İ.O. 9-8. yy.'dan itibaren yerel keramiği etkileyen ithal Kıbrıs keramiği ele geçmiştir. İ.O. yak. 700'den itibaren Perge yeniden Batı Anadolu bölgесine (Sardes, Konya) ve özellikle Rhodos ağırlıklı olmak üzere Ege'ye açılmıştır. Atina keramiği ilk olarak İ.O. erken 5. yy.'da söz edilebilir şekilde artmıştır ve Atinalıların Persler'e karşı seferi ile bağlantılı olabilir. Çeşitli kültürel etkilere sahip keramik ve pişmiş toprak figürlerin farklı yapı tipleriyle ilgisinin bulunması, bundan sonraki değerlendirmelerin amacı olacaktır. Ancak bugün için elimizdeki dil belgelerinin de dikkate alınmasıyla, Perge örneğinde Pamfilya kültürünün oluşumu hakkında ve

type, located to the northwest of the sanctuary, facilitated its identification and it was dated to the 6th century BC. Fragments of a bowl bearing six letters, probably in Greek and dated to the 6th century BC, as well as another shard of the 6th century BC bearing epichoric Pamphylian script lead us to propose that two language groups existed at Archaic Perge. In a sounding on the eastern edge (1/59) of the sanctuary, a continuous stratigraphy for the Bronze and Early Iron Ages have been shown for the first time in Pamphylia. Under a partially damaged wall, 1.80 meters below the present ground level, were found many shards belonging to a pot and an almost complete drinking vessel. It has been possible to relate most of the existing wall remains to the structures dating from the Early Iron Age to Late Antiquity (Fig. 1).

The extensive walls of the Bronze Age are in a good state of preservation and imported Mycenaean wares of Cyprian origin suggest the presence of a large settlement on the Perge Acropolis, which had strong trade relations with Cyprus and Tarsus. These findings seem to support the connection between the Hittite Period name Parha and Perge. The pottery finds suggest that there were relations with the inner parts of western Anatolia (Beycessultan, Alişar) and from Bronze Age IIIC, maritime trade relations with Tarsus and Cyprus increased. Cyprian pottery, which influenced the local pottery from the 9th-8th centuries BC, has also been recovered. From about 700 BC, Perge again turned towards western Anatolia (Sardes and Konya) and opened to the Aegean world, especially to Rhodes. The increase in Athenian pottery finds is noteworthy in the early 5th century BC for the first time, and this may be related to the Athenian campaign against the Persians. The goal of further studies is to identify the connection between the pottery and baked clay figurines reflecting various cultural influences and the various building types. However, linguistic data at hand provides us with more solid information on the acculturation process and the formation of the Pamphylian culture as exemplified by Perge, thus the hypothesis that Parha existed is becoming stronger.

The first work at the Western Necropolis was carried out on Monumental Tomb M6 located in the north of the excavation area. The eastern corresponding pier of the arch of M6 uncovered in 2002 and in the south, the peribolos wall built from rubbles, brick and mortar were found in 2004. The work to expose the peribolos wall entirely led to the uncovering of a rectangular burial chamber, named M6.3, located where this wall ends. The chamber built with limestone blocks has a lintel with an inscription in Greek. Its floor is paved with bricks in various colours. The small finds from this

akültürasyon sürecinde daha somut verilere sahip olunmakta ve bunların sonucu olarak Parha'nın varlığı fikri kuvvetlenmektedir.

Batı Nekropolis'te birinci çalışma, kazı alanının kuzeyinde M6 kodlu mezardan yapısında gerçekleştirılmıştır. 2002 yılında ortaya çıkarılmış M6'nın kemer ayağının doğudaki karşılığı bulunmuş, güneyde ise mezardan yapısının moloz taş, tuğla ve harçtan örülüperibolos duvarıyla karşılaşılmıştır. Peribolosun tamamını ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalarla, duvarın sona erdiği kısımda Grekçe yazılı bir lentoja sahip M6.3 kodu verilen dikdörtgen planlı, kireçtaşlı bloklardan inşa edilmiş, tabanı, çeşitli renklerde tuğlalarla kaplı mezardan odasına rastlanmıştır,. Bu mezardan odasının buluntuları, çeşitli boyut ve şekillerde cam boncuklar, sikkeler ve unguentariumlardır. Kuzeye doğru devam eden çalışmalarla, M6 mezardan yapısının 2002 kazı sezonunda bulunmuş M6.1 ve M6.2 kodlu odalarının devamında M6.4 kodu verilen yeni bir odaya rastlanmıştır. Mezardan odasının, doğuda az bir kısmı korunmuş tonozlu bir çatısı ve kuzey, doğu ve güney kenarlarında yer alan üç arkosoliumu vardır. Arkosoliumların içinde tuğladan örülüperibolos lahitlerin üçü de önceden soyulmuştur. Odada, bol sayıda boncuk, sikke ve unguentarium ile altın bir küpe bulunmaktadır.

Batı Nekropolis'nde diğer çalışma alanı 2003 yılında içinde 5 lahit bulunan anitsal M9 mezardan yapısıdır. Bu mezardan peribolos duvarının batı side açığa çıkartılmış ve bunun üç evre taşıdığı saptanmıştır. Mezardan yapısının avlusunda da bu yıl kazılarak temizlenmiş ve geometrik motifli mozaik döşeme tamamen ortaya çıkarılmıştır.

Bu anitsal mezardan yapılarının dışında, M9'un kuzey-doğusundaki alanda yapılan çalışmada ise bir pişmiş toprak kap içinde kremasyon mezarlara karşılaşılmıştır. Yine bu alanda, birarada toplam 11 adet toprağa gömü açığa çıkarılmıştır. Bazılarında hemen hiç buluntunun olmadığı bu gömülerin bir kısmında ise, bronz sikke, bronz ayna ve cam unguentariumlardan oluşan bir buluntu topluluğuna rastlanmıştır. Sadece ikisinde ikişer adet basit altın küpe in situ ele geçmiştir. Tüm bunlarla birlikte Batı Nekropolis'te bugüne dek gerçekleştirilen çalışmalarla gün yüzüne çıkmış tüm mezarlardan Total Station ile dijital ortama geçirilerek, daha güvenilir ölçümle bir nekropolis planı oluşturulmuştur.

Sütunlu Cadde kazısı batıda J9-J10 sokakları arasındaki galeride, caddede ve su kanalında gerçekleştirılmıştır. Batı galeride sürdürülürken yapılan çalışmalarla yaklaşık 13 m.'lik bir alan açılmıştır. Ayrıca, Su kanalında yapılan çalışmalarla J9 sokağı ile aynı aksta yer alan köprü açığa çıkarılmıştır. Köprüün kuzeyinde, kanalın daha sonraki bir dönemde daraldığı görülmüştür. Kazı çalışmaları

chamber include glass beads of various sizes and shapes, coins and unguentaria. As the excavation extended toward north, a new chamber, named M6.4, was discovered, a continuation of chambers M6.1 and M6.2 discovered in 2002. The chamber was originally covered with a vaulted roof, preserved only a little in the east. There are three arcosolia in the north, east and south. The brick sarcophagi in the arcosolia had already been robbed. Small finds include numerous beads, coins, unguentarium and a gold earring.

Another area of work at the Western Necropolis was the monumental tomb M9 uncovered in 2003 with five sarcophagi inside. The western part of its peribolos wall was uncovered and three phases of construction were noted. The courtyard was also entirely exposed this year uncovering the geometric mosaic pavement.

In addition, work to the northeast of M9 brought to light a cremation burial in a baked clay pot. Again in the same area, a total of 11 inhumation burials were uncovered. Some of these burials did not have any small finds, while others had an assemblage of bronze coins, bronze mirror and glass unguentaria. Only two burials had two pairs of simple golden earrings in situ. All the burials uncovered in the Western Necropolis to date were digitally mapped using Total Station, thus yielding a more accurate map of the necropolis.

Excavations at the Colonnaded Street were carried out at the gallery between the alleys J9 and J10 in the west, at the street itself and at the water canal. An area of approximately 13 meters was uncovered during the work in the gallery. The work at the water canal brought to light a bridge on the same axis as alley J9. It was observed that the canal, at a later date, became narrower to the north of the bridge. Amongst other finds from the work in this area are three marble heads belonging to statues (two are probably portraits while the third is possibly of Asklepios), a marble torso of a dressed woman (Hygeia) and the left foot of a monumental bronze statue (Figs. 2-3).

The anthropological studies carried out in parallel with the excavations entailed the examination of the bones belonging to 114 individuals recovered on the Acropolis and in the Western Necropolis. This study focussed on the average life span, the reasons for death, the common types of diseases and the relationships between individuals. The most interesting find was the skull with eight trepanation holes recovered in the M6.4 burial chamber and this is the only example with eight holes known from Anatolia. It is thought that this individual did not survive this operation or even, that this

Res. 2 / Fig. 2

Res. 3 / Fig. 3

Res. 4 / Fig. 4

sırasında mermerden iki adet portre özelliği gösteren, bir adet Asklepios olması muhtemel toplam üç adet heykel başı ile, gene mermerden giyimli bir kadın torso-su (Hygeia) ve ayrıca anıtsal bir bronz heykele ait sol ayak bulunmuştur (Res. 2-3).

Kazı çalışmalarına paralel olarak yürütülen antropolojik çalışmalarında bu sene, Akropolis'te ve Batı Nekropolis'te bulunan toplam 114 bireye ait kemikler üzerine incelemeler yapılmış, bu çalışmalarla, bireylerin ortalamaya yaşam süresi, hangi sebeplerle ölüükleri, ne tür hastalıkların yaygın olduğu ve bireyler arasındaki akrabalık ilişkileri üzerinde durulmuştur. Bu incelemelerin en ilginç sonucu, M6.4 mezar odasında bulunan bir

operation was executed after death, perhaps to train for future operations.

In order to form a corpus of Perge mosaics, and even one for Pamphylia in the future, the northeast corner of the Agora, the mosaic with an inscription in front of the western shop, and the mosaics in the palaestra of the South Baths were once again uncovered, one-to-one and scale drawings were made of them and the deteriorated sections were conserved. Thereafter, these mosaics were re-covered with geotextile and a layer of sand and pebbles from creeks. This same process was also conducted on the mosaics of tomb M9 in the Western Necropolis (Fig. 4).

Res. 5 / Fig. 5

kafatasında görülen 8 adet trepanasyon deliğinin bu sekliyle Anadolu'da tek örnek olmasıdır. Bu cerrahi müdahalede sonrasında bireyin yaşamadığı veya müdahalenin bireyin ölümünden sonra gerçekleştirildiği düşünlülmekte ve cerrahi müdahalenin eğitim amaçlı yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir.

2004 kazı sezonunda, Perge ve daha ileride bir Pamfilya mozaik korpusunu oluşturabilmek amacıyla, Agora'nın kuzeydoğu köşesi, batı kısmındaki dükkan önünde bulunan yazılı mozaik ve Güney Hamam Palaestrası mozaikleri yeniden açılmış, bunların birebir ve ölçekli çizimleri, bozulan kısımların konservasyonu yapılmıştır. Bu çalışmaların ardından söz konusu mozaikler geotekstil serilerek, dere kumuyla ve çakılla kapatılmıştır. Aynı hususlar Batı Nekropolis'teki M9 mezar yapısındaki mozaikler için de uygulanmıştır (Res. 4).

Koruma, Onarım ve Düzenleme Çalışmalarına ayrıca Hellenistik kulelerin güneybatısında yer alan ve Güney Hamama geçiş sağılayan Propylon ile sütunlu caddenin kavşağa yakın batı galerisinde anastylosis uygulamasıyla devam edimiştir. Bu çalışmada toplam 16 adet sütun Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'nın "Bir Sütun da Sen Dik" kampanyası kapsamında yapıştırılmış fiber barlarla birleştirilerek, postamentlerinin üzerinde ayağa kaldırılmıştır (Res. 5). Bunların dışında Batı Nekropolis'teki M6 mezar yapısının üzeri, öncekiler gibi bir sundurma ile örtülmüştür. Kazı esnasında bulunmuş olan, pişmiş toprak, cam ve metal buluntular ile sikkeler yönemlerine uygun olarak temizlenmiş ve gerekenler tımlanmıştır. 2004 kazısı sonunda Antalya Arkeoloji Müzesi'ne 57 adet envanterlik 164 adet etüdlük eser teslim edilmiştir.

Conservation, repair and arrangement works continued at the Propylon providing access to the South Baths, to the southwest of the Hellenistic towers, and with the anastylosis of the western gallery of the Colonnaded Street close to the junction. The anastylosis work covered the restoration of 16 columns using fiber rods and the re-erected on their postaments within the campaign "You can Erect One Column" launched by the Foundation for the Improvement of Cultural Consciousness (Fig. 5). In addition, tomb M6 in the Western Necropolis was also protected with a lean-to roof, like other structures in the area. Baked clay, glass and metal finds, as well as coins, were cleaned and where possible re-assembled. At the end of the 2004 campaign, 57 finds of inventory quality and 164 finds of study quality were turned over to Antalya Archaeological Museum.

Sagalassos ve Çevresinde Arkeolojik Araştırmalar 2004

Archaeological Research in and Around Sagalassos in 2004

Marc WAELKENS

Kent Kazıları

2004 yılı kazı çalışmaları aşağıdaki alanlarda yoğunlaşmıştır:

Aşağı Agora'nın kuzeyindeki Hadrian Dönemi Nymphaion

2003 yılında Aşağı Agora'nın kuzeyindeki üst terasta inşa edilen geç Hadrian dönemine ait nymphaion kazısı, 2004 yılında tamamlanabilmüştür. Söz konusu çeşme yapısı, agora seviyesindeki Trajan dönemi çeşmesinden, burada yaklaşık 10 m. genişliğinde bir meydan oluşturan ana doğu-batı caddesiyle ayrılmaktadır. Çeşme, 8 basamakla çıkışan daha yüksek bir platform üzerinde olup genişliği 17.20 m.'dir. Efes'deki prototipleri gibi (C. Laecanius Bassus ve Trajan çeşmeleri) çıkıştı yapan iki yan kanadı (genişlik: 2.35 m., çıkıştı: 2.80 m.) ile 12x2.75 m. (derinlik: 0.90 m.) ölçülerindeki bir havuzu çevreleyen U biçimli bir yapıdır. Yapının düzenlenmesi, Perge'deki çağdaıyla çok benzerdir. Anıtın üç yönünde, 1.40 m. yüksekliğindedeki kaide üzerinde hafifçe çıkıştı yapan plasterler (orta kısımda altı adet) bulunmaktadır. Çıkıntılı kanatların ön ve yan yüzleri, ön yüzde uzanmış Nehir Tanrı ile onu iki yönde çeviren deniz yaratıcıları üzerinde ayakta duran Nymphelerle bezellidir. Orta kısımda dokuz Mousa'dan altı tanesi (Ourania, Terpsichore, Kalliope, Klio, Melpomene ve Erato) betimlenmiştir, dolayısıyla Apollon'a bir atıf söz konusudur (Res. 1). Kaidenin üzerinde iki katlı ve aedikulalı cephe yükselmektedir. Yan kanatlarda muhtemelen her katta tek bir aedikula vardı. Geride kalan ana cephede ise arka duvardaki üç büyük dikdörtgen nişin aralarına gelecek şekilde her katta yuvarlak nişli, dışa taşkın ikişer aedikula yer alıyordu. Zengin bezemelere sahip saçaklık, Korinth sütunlarla taşınıyordu. Geçmişte mimari bezeme üzerinde yapılan inceleme, Hadrian'ın hükümdarlığının ikinci yarısına ve Pamfilya'dan getirilen mimar veya taş ustalarına işaret ediyordu. Yan kanatlar, deniz kabuğu üfleyen tritonlarla bezenmiş gibidir. Son iki

Urban excavations

In 2004 the excavations focussed on the following areas:

The Hadrianic nymphaeum on the north side of the Lower Agora

The excavation of a late Hadrianic nymphaeum that was erected on a terrace to the north of and above the Upper Agora, which was initiated during the campaign of 2003 was completed in 2004. The fountain was separated from the Trajanic nymphaeum at the agora level by the main east-west street of the city, which in this area formed a kind of esplanade, nearly 10 m wide. The fountain itself stood on a higher platform, accessible by means of 8 steps and was 17.20 m wide. Like its prototypes at Ephesus (the fountain of C. Laecanius Bassus, the nymphaeum of Trajan) it is U-shaped with two projecting side wings (W. 2.35 m; projection: 2.80 m), surrounding a water basin of 12 m by 2.75 m (depth: 0.90 m). The whole arrangement is also very similar to that of the contemporary nymphaeum at Perge. On all three sides, the monument has a 1.40 m high socle with slightly projecting pilasters (six in the central part). On the front and sides of the projecting side wings, they are decorated with Nymphs standing on sea creatures, flanking a reclining river god on the front side; in the central part they are decorated with the representations of six of the nine Muses (Ourania, Terpsichore, Kalliope, Klio, Melpomene, Erato), and thus referring to Apollo (Fig. 1). Above the socle an aediculated facade, two stories high, rose up. In the side wings it probably was composed of a single aedicula for each floor, whereas in the receding central part, there were on each floor, apparently two projecting aediculae preceding a rounded niche, flanking three large rectangular niches in the back wall. Corinthian columns carried a richly decorated entablature. In the past, the study of the architectural decoration had already suggested a date during the

Res. 1 / Fig. 1

yılda çeşmenin havuzundan düzinelere heykel çıkartılmıştır. Anlaşıldığına göre, üst katın ortadaki üç nişinde, yalnızca kaidelerini bulabildiğimiz üç bronz heykel duruyordu. Ortada Hadrian'ın imparatorluk unvanlarına göre muhtemelen 129-132 yıllarına tarihlenen altın yıldızlı büyük bronz heykeli ile iki yanında Sagalassos'un ilk Romalı "şövalyesi" (eques) Ti. Claudius Peison'u temsil eden birer bronz heykel vardı. Kendisinin vasiyeti üzerine bu çeşme varisleri tarafından yaptırılmıştı. Aynı şahıs, Claudius ve Neron'a ithaf edilmiş iki anıtın ve Vespasian'ı temsil eden atlı heykelin banisi olarak da bilinmektedir. Kendisi Sagalassos'taki Klareian oyunlarının ilk yaşam boyu agonothetes'iydi. Üst katın iki yan nişinde varislerin birer mermer heykeli duruyor olmalıdır. Bunlardan Perge'de bulunan Plancia Magna heykeleline çok benzeyen bir tanesi kazılar sırasında ele geçmiştir. Alt katın nişlerinde Olymposlu tanrıların heykelleri yer alıyordu. Orta nişte yaklaşık 4 m. yüksekliğinde büyük bir Apollon Klarios heykeli vardı (Res. 2). Solunda, gerçekten biraz daha büyük bir başka Apollon ve Dionysos ile solunda da bir satyr ve bir Poseidon heykeli duruyordu. Yan kanatların aediculalarında, diğerlerinin yanı sıra bir Herakles ve biri sonradan eklenmiş iki Aphrodite vardı. Diğer heykellerin tümü, anıtın orijinal heykel programına aitti. Heykel buluntuları arasında, Apollon Klarios'dan daha büyük bir heykele ait olması gereken devasa Demeter başı dikkate değerdir. Ancak yine de bunun, çeşmenin hemen arkasındaki Odeion'a ait olma olasılığını da tümlüye göz ardı edemiyoruz.

second half of Hadrian's reign as well as the activity of an architect or of stone carvers imported from Pamphylia. The side wings seem to have been decorated with akroteria decorated with shell-blowing Tritons. During the past two years, dozens of statues were recovered from the basin. The three central niches in the upper floor seem to have housed three bronze statues of which the pedestals were recovered. In the middle stood a large gilded bronze statue of Hadrian, according to the Imperial titles most probably dated to the years 129-132 AD. It was flanked on either side by two bronze statues representing Ti. Claudius Peison, the first Roman 'knight' (eques) of Sagalassos, who through his heirs had financed the construction of the nymphaeum following the stipulations of his will. The same man is also known to have commissioned three monuments dedicated to Claudius and Nero, and an (equestrian) statue representing Vespasian. He was also the first agonothetès for life of the Clareian games at Sagalassos. The two side niches of the upper storey apparently housed marble statues of the 'heirs', of which only one, representing a women and very much similar to the Plancia Magna statue from Perge, was recovered. The niches on the ground floor contained marble statues of the Olympian gods. The central niche contained a huge, nearly 4 m tall statue of Apollo Clarios (Fig. 2). To his left stood another slightly over life size Apollo and a Dionysus, and to his right a satyr and a Poseidon. The aediculae of the lateral wings contained a.o. a Herakles and two Aphrodite's, one of which was a later addition. All the other statues belonged to the original statuary

Res. 2 / Fig. 2

Roma Hamamları

Geçen yıl, Roma Hamamlarının kuzey kesiminde kazı çalışmaları yapılmıştır. 2003 yılında, o zaman için sırasıyla duvarları boyunca oturma bankları bulunan apodyterium ve merkezi havuzu bulunan frigidarium olduğu düşünülen batı ve doğu uçlar kazılmıştı. 2004 sezonu çalışmaları sonucunda, bunların aslında yapının Antoninler evresine (Marcus Aurelius) ait 30.40×10.20 metre ebatlarında, kesme taş payeler arasında düz tuğla perde duvarlara sahip tek bir mekana ait olduğu anlaşılmıştır. Doğudakileri geçiş olarak kullanılan üç adet dikdörtgen girinti, uzun duvarları kesiyordu. Her duvarın doğu ucunda yarımdaire profilli birer niş bulunmaktadır. Kısa doğu duvar da, mekanın doğu yarısını büyük oranda kaplayan büyük havuzun doğu ve batı kenarlarını izler şekilde hafif kıvrımlıdır. Bir zamanlar havuzun etrafına yerleştirilmiş Capitoline ve Knidos tipi Aphroditeleri temsil eden heykel grupları ve amfora taşıyan putti, tüm düzenlemenin Antoninler devrine ait olduğunu desteklemektedir. 4. yy.'ın ilerlemiş yıllarda bu mekanın

display of the monument. Among the statue finds, there was also a colossal head of Demeter, belonging to a sculpture that was even larger than that of Apollo Clarios. However, it cannot be excluded that originally this statue belonged to the Odeon located immediately behind the fountain.

The Roman Baths

The excavations of the northern section of the Roman Baths continued. In 2003, the western and eastern extremity of what then appeared to have been respectively an apodyterium (undressing room) with benches along the walls and a frigidarium with a central pool were exposed. The 2004 campaign showed that they formed a single room, originally 30.40×10.20 m, made from solid brick curtain walls between ashlar piers and belonging to the Antonine phase (Marcus Aurelius) of this structure. Three rectangular recesses of which the eastern ones served as passageways then intersected the long walls. The eastern extremity of each wall had a semi-circular niche, whereas the small east wall was slightly curved, exactly following the pattern of the western and eastern edge of the large pool, which occupied most of the eastern half of the room. Statue groups representing Aphrodite of both the Capitoline and Cnidian types as well as putti carrying an amphora, all once arranged around the pool, confirm the Antonine date of the whole arrangement. During the later 4th century AD this whole room was refurbished with new wall veneer and with a beautiful opus sectile floor in the central and western part of the area. Near the beginning of the 5th century, the western extremity of the room was subdivided into a heated corridor in the south leading to the Salon of the Emperor that was now turned into a caldarium, while the northern part received benches along its three walls identifying it as an apodyterium. During this same transformation, four of the six rectangular niches along the long walls were fitted with individual bathtubs (Fig. 3). All of this involved tons of reused marble veneering slabs, sourced from abandoned structures elsewhere in the city. Some that are covered with poetic texts may have come from the dismantled gymnasium, whereas others representing Egyptianising scenes that most probably originate from a shrine for the Egyptian gods that was situated somewhere in the city.

The large urban mansion

The excavations of a large urban mansion in the central part of the city also continued. After the 2004 campaign, 44 rooms arranged over three successive terraces/floors

tamamına yeni bir duvar kaplaması ve orta ve batı bölümlerine çok güzel bir opus sectile taban döşemesi yapılarak yeniden tefriş edilmiştir. 5. yy.'ın başına doğru, batı ucun güneyinde, artık caldariuma dönüştürülen imparatorluk salonuna (Kaisersaal) geçiş sağlayan ısıtmalı bir koridor oluşturulurken kuzey tarafına oturma bankları eklenerek burası da apodyteriuma dönüştürülmüştür. Aynı dönüşüm sırasında, uzun duvarlardaki altışar dikdörtgen nişin dörder tanesine küvet yerleştirilmiştir (Res. 3). Tüm bu işlemler için kentin diğer kesimlerindeki yapılardan getirilen tonlarca mermer duvar kaplaması kullanılmıştır. Üzerinde şiir metinleri bulunan bazı parçalar, sökülen gymnasiumdan getirilmiş olabilir; hatta üzerinde Mısır kültürüyle ilgili sahneler bulunan diğerleri ise kentin bir yerlerindeki Mısır tanrılarına ithaf edilmiş bir kutsal mekandan gelmiş olmalıdır.

Büyük Kentiçi Malikanesi

Kentin merkezinde yer alan büyük bir malikanenin kazılara devam edilmiştir. 2004 kazı sezonu sonunda bu yapıya ait, üç kat/teras üzerine yerleştirilmiş toplam 44 mekan açığa çıkartılmış oldu (Res. 4). İnsa teknolojisi üzerinde yapılan dikkatli bir inceleme sonucu, 2. yy. ile geç 6. yy. / 7. yy.'ın başı arasına tarihlenen altı ana inşa evresi saptanmıştır. Bu konutun bu şekilde düzenlenerek bir kentiçi sarayına dönüştürülmesi 4. yy.'a tarihlenebilir. Yapıda, zemin katta revaklı iki avlu, bir özel nymphaion, bir özel hamam ve büyük bir yemek salonu yer alırken, en üst katta bağımsız bir girişe de sahip, önünde bir giriş mekanı ve güzel geometrik mozaikli bekleme salonu bulunan büyük bir kabul salonu ve bitişliğinde iki odasıyla resepsiyon bölümünü bulunmaktadır. Daha sonra bu konutun, Geç Antik Dönemde, İmparatorluk yaşam tarzına öykünerek malikanelerinden kentleri yöneten bir proteuontes, yani taşra aristokrat ailesine hizmet verdiği açıklıktır. 500 civarındaki bir depremden sonra yapı yine anitsal bir biçimde yenilenmiştir. Ancak 6. yy.'ın sonuna gelmeden önce, olasılıkla aristokrasiyi büyük oranda silip geçen ya da iflas ettiren 541-542 veba salgınının sonucunda bu yapı kompleksi en az üç konuta bölünmüştür. Üst katta yaşayan aile, eskiye nazaran biraz düşse de, yüksek yaşam standardını sürdürürken zemin yavaşça "kırsallaştı". Avlulardan biri önce depoya sonra da sıgırlar için ahira çevrilmiştir.

Aynı olgu Agorada da gözlenebiliyor: kuzeydoğu köşede güzelliklere sahip bir İmparatorluk yapısı önce ticari birimlere bölünmüş ve ardından da 7. yy.'da kamuusal bir atık merkezi haline gelmiştir.

5. yy.'ın ilerleyen yıllarından başlayarak zanaat veya ticari amaçlar için kamu yapılarının önce işgal edildiğini,

Res. 3 / Fig. 3

had been exposed (Fig. 4). A careful study of the building technology identified six major building phases between the 2nd and the late 6th/early 7th century AD. The major arrangement of the dwelling in its current form, when it was transformed into an urban palace, contained two arcaded courtyards, a private nymphaeum, a private bath, a large dining room on the ground level as well as a reception area with private entrance on the top floor, composed of a vestibule and a waiting lounge with nice geometric mosaics, preceding a large audience hall and two adjacent rooms, that could be dated to the 4th century AD. Then, the house clearly was the mansion of a family of the proteuontes, the provincial aristocracy which in Late Antiquity ruled the cities from their mansions, where they imitated the Imperial lifestyle. After an earthquake around AD 500, the mansion was still repaired in a monumental way, but before the end of the 6th century AD, possibly as the result of the plague of AD 541-42 that also wiped out large parts of the aristocracy or made them bankrupt, the complex was subdivided into at least three housing units. Whereas the family occupying the upper floor still maintained a well-to-do lifestyle, be it less opulent than

sonra terk edildiği veya çöplüğe dönüştürüldüğü şeklinde benzer gelişmeler kentin her yerinde belgelenmiş durumdadır. 7. yy.'da bir deprem kenti yerle bir ettiğinde, hali hazırda baskın tarımsal karakter kazanmış büyük kesimlerin zaten çoktan terk edilmiş olduğuna dair bulgular artmaktadır.

Kentsel Yapının İncelenmesi

Yoğun yüzey araştırmaları ve jeofizik incelemeler sayesinde kentin haritası tamamlanabilmiştir. Doğudaki evsel iskan alanında açılan test amaçlı sondajlar, konut mahallelerinin bu yöne doğru 1. yy.'da yayıldığını teyit etmektedir. Hadrian ve Antoninus Pius Kutsal Alanında yapılan bir başka sondaj da 5. ve 6. yy.'larda buranın başka yapılarca işgal edildiğini ve olasılıkla askeri amaçlı bir 10./11. yy. iskanının söz konusu olduğunu göstermiştir. 2003 yılı jeofizik incelemeleri sırasında saptanan ve gymnasium olarak geçici adlandırılan, tiyatronun hemen doğusundaki büyük kamu yapısında gerçekleştirilen kısmi kazı, yapının erken 2. yy.'da inşa edildiğini ve 4. yy.'da, muhtemelen eski pagan kültürün bir sembolü olduğu için temellerine kadar bilinçli bir şekilde söküldüğünü göstermiştir.

Çömlekçi Mahallesi'nin orta kısmında 2004 yılında yapılan jeofizik incelemelerde, atölyelerle dolu yoğun bir iskan ve en az 50 kadar fırın veya ocak daha saptanmıştır. 8 fırına sahip ve 5. ve erken 6. yy.'a tarihlenen bir atölyede kazı çalışması yapılmıştır. Buranın figürin, kandil ve şise yapımında özellikle görülmüştür. 6. yy.'ın ikinci yarısında seramik fırınlarının önce kireç ocağına dönüştürüldüğü sonra yüzyılın bitmesinden önce de terk edildiği anlaşılmıştır.

before, the ground level of the house gradually became 'ruralised'. One of the courtyards was first turned into a storage facility and eventually became a stable for cattle.

This same phenomenon could also be witnessed in the Upper Agora, where in the northeast corner an early Imperial public building with geometric floor mosaics was gradually subdivided into commercial units before becoming a public dumping area in the 7th century AD.

Similar developments, whereby from the later 5th century AD onward, public structures were encroached upon for private activities of an artisan or commercial nature, before eventually being abandoned or even turned into public dumping areas has now been documented throughout the city. There are increasing indications that when the final earthquake levelled the city in the course of the 7th century AD, large sections of the town, which by then had acquired a predominantly agricultural character, had already been abandoned.

The Study of the Urban Framework

Intensive surveys and geophysical research completed the map of the city. Test soundings in the eastern domestic area confirmed the date of the expansion of the dwelling quarters in that direction in the course of the 1st century AD. Another sounding in the Shrine for Hadrian and Antoninus Pius confirmed two encroachment phases in the 5th and 6th centuries AD, followed by a new occupation, possibly of a military nature, in the 10th/11th centuries AD. A partial excavation of a large public building immediately east of the theatre, identi-

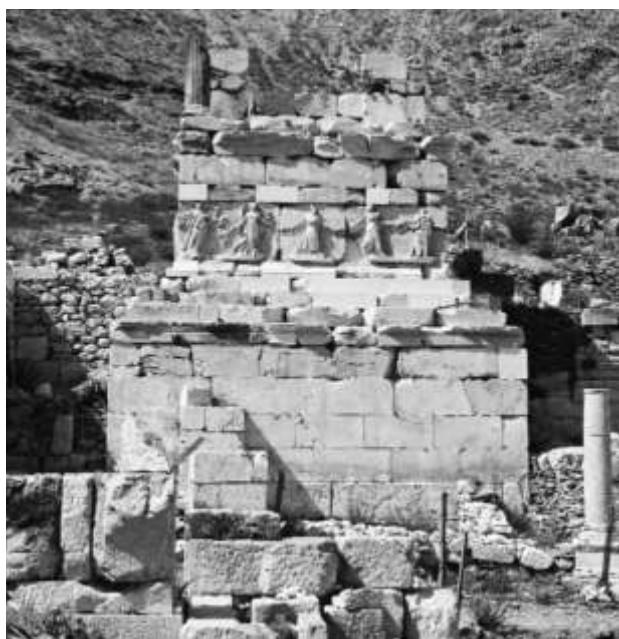
Res. 4 / Fig. 4

Banliyö ve Territoriumda Yüzey Araştırmaları

Sagalassos territoriumunda yapılan yüzey araştırmaları, sonradan Sagalassos territoriumuna dahil edilen çok sayıda Erken Demir Çağının yerleşmesinin belirlenmesi ve Arkaik Dönem'den Erken Hellenistik Dönem'e kadar bölgesel çanak çömlek tiplerinin belgelenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Diğer yanda, kentin 2 saat yürüyüş mesafesindeki alanlarda yapılan yoğun yüzey araştırmaları, önceki yıllarda belirlenen iskan dağılımını teyit etmiştir. Bu bölge İmparatorluk Dönemi'nde sakinleri için anıt mezarlar ve (şarap ve) zeytin presleme tesisleriyle kompleksler oluşturan yarı konutsal villalarla doluydu. Bu villaların bazıları Geç Antik Çağ'a kadar varlığını sürdürmüştür ancak o tarihten sonra ait hiçbir yeni inşa faaliyeti gözlenmemiştir. Bu alandan alınan toprak örneklerinde metal kirlenmesi ve artan hayvan dışkısına rastlandığı gibi, fauna kalıntılarının incelenmesi sonucu yoğun metal kirlenmesi saptanmıştır. Bundan sonra, Geç Antik Çağ'da kentin yakın çevresinde çiftçiliğin çeşitlendiği ve yine yoğunlaştiği, kente çok yakın yerlerde sığırların kullanıldığı ve hemen yakında hayvan yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum muhtemelen kırsalda artan istikrarsızlığın sonucu olmalıdır.

Anastylosis Projeleri

Her iki anastylosis projesine devam edildi. Kuzeybatı Heroon, asıl yüksekliğinin üçte ikisine kadar ayaga kaldırılmış durumdadır (Res. 5). Diğer yanda, Aşağı Agora'nın kuzeyindeki Antoninler Dönemi Nymphaion'un ait tüm sütunlar aedikulalı cephe ayaga kaldırılabilcek şekilde tamamlanmış veya onarılmıştır.

Res. 5 / Fig. 5

fied by the 2003 geophysical campaign and tentatively identified as a gymnasium, showed that this building which had been erected in the (early) 2nd century AD, had been systematically dismantled as far as the level of its foundations during the 4th century, most probably because it was a symbol of the old pagan culture.

In the central part of the Potters' Quarter, the 2004 geophysical survey identified a dense occupation with crowded workshops and at least a further 50 kilns or furnaces. One of these workshops, comprising 8 kilns, dated to the 5th or early 6th centuries AD, was excavated. It proved to have specialized in the production of figurines, lamps and flasks. During the second half of the 6th century, the ceramic kilns were transformed into lime burning units and were abandoned before the end of the century.

The Suburban and Territorial Surveys

The surveys in the territory of Sagalassos mainly focused on the identification of a number of Early Iron Age sites, later incorporated into the territory of Sagalassos and in documenting the regional pottery types from the late Archaic to the early Hellenistic period. On the other hand, intensive surveys within a walking area of 2 hours confirmed the occupation picture already established in previous years, whereby during the Imperial period, this area was occupied by semi-residential villas, forming clusters with mausolea for their inhabitants and with (grape and) olive pressing units. Some of these villas may have continued in use into Late Antiquity, although no new construction seems to have taken place then. Soil samples from the terraces of this area containing traces of metal pollution and of increased animal manure, as well as the analysis of faunal remains, revealing heavy metal pollution, suggest that in Late Antiquity farming around the city became more diversified and more intensive again, implying the use of cattle near the city proper, as well as animal herding in its immediate vicinity. Most probably this was the result of the growing instability in the countryside.

The Anastylosis Projects

Both anastylosis projects also continued. The Northwest Heroon has now been rebuilt up to two thirds of its original height (Fig. 5). While all columns of the Antonine Nymphaeum on the north side of the Upper Agora were also completed or repaired, so that part of the aediculated facade of the building could be re-erected.

Side Tiyatrosu ve Çevresinde Kazı, Koruma-Onarım Çalışmaları 2004

Excavation, Conservation - Restoration Work in the Side Theatre and its Environs in 2004

Ülkü İZMİRLİĞİL

Antalya İli, Manavgat İlçesi, Side Beldesi'nde antik tiyatrosu ve çevresinde 2004 yılı kazı ve onarım çalışmaları 4 Eylül - 2 Kasım tarihleri arasında 60 gün sürmüştür. Çalışmalara, Prof. Dr. R. Günay, arkeologlardan A. H. Özkan, Dr. M. Büyükkolancı, Dr. H. Alanyalı, Heykeltraş A. O. Avşar, restoratör-arkeolog E. Eser, restoratörlerden G. Dikilitaş, B. Aydoğdu, S. Cihan, D. Çalış, Mimarlardan L. Gültekin, S. Kavalcı, G. Korkmaz ve mimarlık öğrencilerinden B. Öztürk, B. Atalay, D. Çokcan katılmışlardır.

Yapılan çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM), Antik Side Anıtlarının Bakım Onarım ve Restorasyonu Komitesi ve Suna - İnan Kıraç Akdeniz medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün (AKMED) maddi destekleriyle gerçekleştirilmiştir.

Sahne binasının Agoraya bakan cephesinde A-B girişleri arasında yer alan mekanda kazı, parodos içinde yer alan şapellerde koruma onarım çalışmaları yapılmıştır (Plan 1). Ayrıca, Agora kuzey-batı portik ve Tiyatro girişi karşısındaki portikde kazı, onarım ve düzenleme çalışmaları sürdürülmüştür.

1. Kazı Çalışmaları

1.1 Sahne binasının (scaenae) Agora'ya cephesi olan güney batı portığında yer alan giriş ve dükkanlar Geç Antik Dönem'de moloz toprak ve çeşitli yapılardan devşirme taş bloklarla doldurularak sur duvarı haline getirilmiştir. Daha önceki yıllarda yapılan kazılarla A, B, C, D girişleri açıldığı halde, girişler arasında yer alan dükkanların içlerinde ve sahne binasının ara duvarlarında belirlenen statik sorunlar nedeniyle boşaltılamamıştır. Bu nedenle sahne binasının Agora cephesindeki giriş ve dükkanlarının üst örtülerinin onarım ve sağlamlaştırma

Excavation and conservation-restoration work in and around the ancient Theatre of Side, in the Side district of the township of Manavgat, Antalya lasted for 60 days, from September 4th to November 2nd. The work was conducted by Prof. Dr. Reha Günay, archaeologists A. H. Özkan, Dr. M. Büyükkolancı, Dr. H. Alanyalı, sculptor A. O. Avşar, restorer-archaeologist E. Eser, restorers G. Dikilitaş, B. Aydoğdu, S. Cihan, D. Çalış, architects L. Gültekin, S. Kavalcı, G. Korkmaz and students of architecture B. Öztürk, B. Atalay and D. Çokcan.

This work was financed by the Directorate General of Circulating Capital Facilities (DÖSİMM) of the Directorate General of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism, Committee of Maintenance, Repair and Restoration of Ancient Monuments of Side, and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED).

On the side facing the Agora, the section between gates A and B was being excavated while the conservation work of the chapels inside the parodoi was carried on (Plan 1). In addition, the excavation work in the northwest portico of the Agora, and the excavation, restoration and rearrangement work in the portico opposite the theatre's entranceway were continued.

1. Excavation Work

1.1 *The entranceways and shops in the southwest portico of the Stage Building (scaenae) facing the Agora were infilled with rubble and stone blocks taken from other structures and was used as a fortification in Late Antiquity. In previous years, gates A, B, C, and D were uncovered but this infilling could not be removed because of the static problems revealed in the shops between the gates and the separating walls of the Stage*

projesi ele alınarak söz konusu arka duvarın daha sağlam ve güvenli hale getirilmesi planlanmıştır. Ancak, tehlike görülmeyen A-B girişleri arasındaki dükkanın kazısı yapılabilmiştir. Burada sahne binası duvarlarından düşen büyük konglomera blokların yanısıra çevredeki anıtlardan (Dionysos Tapınağı ve peristilli Evler vb.) devşirme mimari parçalara rastlanmıştır.

1.2. Agora'nın kuzey batısında yer alan portik dükkanlarının kazısı ve koruma-onarım, düzenleme çalışmaları, portik üzerinde yer alan Müze'nin eski ofis binasının Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla yıkımından sonra gerçekleştirılmıştır. Kuzey batı portikte yer alan 6 dükkanın içinde yapılan kazı ve temizlik çalışmalarında üst tabakadaki 1-1.5 m. moloz toprağın boşaltılmasından sonra zemine yaklaşıkça çeşitli keramik, taş, madeni buluntular ve cam kap parçaları bulunmuştur.

1.3. Tiyatro girişi karşısındaki sütunlu caddede kazı çalışmaları üç yıldan beri, tiyatro çevresinin düzenlenmesi amacıyla Antik Side Anıtlarının Bakım Onarım ve Restorasyonu Komitesi'nin desteğiyle sürdürülmemekte olan bu çalışmaya 9, 10, 11 numaralı dükkanların temizlenmesiyle devam edilmiştir. Öncelikle 9 numaralı dükkan'da başlanan kazıda moloz dolgu toprak temizlendikten sonra mekanın kuzey doğu köşesinde 0.68 m. çapında 0.62 m. yüksekliğinde iki kullanım evresine sahip silindirik formda bir mermer blok bulunmuştur (Res. 1). Bulunduğu mekanın ön duvarına dönük kısmında birinci kullanım evresine ait 4 satırlık Grekçe yazıt vardır. İkinci evrede ise bloğun iç kısmı oyularak yivli bir hazine oluşturulmuş olup orta kısmında bir öğütme koluğun bağlantısı görülmüştür. 10 numaralı dükkan'da yapılan kazı çalışmalarında eşik seviyesinde bir kuyu ağızı tespit edilmiştir. Yaklaşık 0.70 m. ağız çapına sahip 7.50 m.

Res. 1 / Fig. 1

Building. Consequently, a project for the restoration and reinforcement of the superstructures of the entrance-ways and the shops on the side facing the Agora was launched in order to strengthen and reinforce this back wall. However, the shop between gates A and B could be excavated, as no danger from structural problems was foreseen here. Alongside the large conglomerate blocks that had fallen from the Stage Building, architectural pieces that had been removed from nearby monuments (such as the Temple of Dionysos and the Peristyle Houses) were also found.

1.2 The excavation and conservation-restoration work in the portico shops to the northwest of the Agora were carried out after the old office buildings of the Side Museum had been pulled down, with the decision to demolish made by the Regional Board of Protection of the Cultural Heritage and Natural Property in Antalya. During the course of excavation and cleaning work in the 6 shops of the northwest portico, the upper 1-1.50 m thick layer of rubble filling was removed and, floor level was approached, various ceramic, stone, metal and glass vessel fragments were recovered.

1.3 The excavation work in the Colonnaded Street opposite the entrance to the theatre has been financed by the Committee of Maintenance, Repair and Restoration of Ancient Monuments of Side for the last three years. This work continued, with the cleaning of shops 9, 10 and 11. Firstly, excavation began in shop 9; the rubble infilling was removed and a cylindrical marble block (Diameter 0.68 m and h. 0.62 m) with two phases of use was found in the northeast corner (Fig. 1).

On the side facing the front wall of the shop, there is a 4-line inscription in Greek dating from the first phase of use. In the second phase, the inside of the block was carved out and a grooved basin was made and there is a connection point for a grinding mill in the centre. The excavation work in shop 10 brought to light the mouth of a well at the threshold level. The well mouth has a diameter of 0.70 m and a depth of 7.50 m. The top 2.0 meters was built mainly from reused rubble and below, a conglomerate structure was noted. In addition, a canal, 1 to 1.50 meters in height and starting from the bottom of the well and stretching towards the north was discovered.

2. Conservation-Restoration Work

2.1 The shop walls and the portico stylobate, to the northwest of the Agora entrance, were restored. The walls of rooms 1-6 behind the portico, whose excavation was completed, were reinforced and the joints were

mevcut derinliği olan bu kuyunun, ağız kısmından başlayarak ilk 2 m.'lik kısmında yoğun devşirme moloz malzeme kullanıldığı, 2 m.'den aşağıya doğru konglomerat dokunun tespit edildiği, kuyunun dibinde kuzey doğu yöne doğru devam eden 1-1.5 m. yüksekliğinde bir kanalın varlığı belgelenmiştir.

2. Koruma Onarım Çalışmaları

2.1. Agora girişinin kuzey batısında yer alan dükkan duvarları ve portik stilobatının onarımı ele alınmıştır. Portik arkasında kazısı tamamlanan 1-6 numaralı mekanların duvarlarının derzleme ve sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır. Agorada kuzey batı portik stilobatının onarım ve düzenleme çalışmasına devam edilmiştir. Kaide-lerin oturtulduğu stilobat taşları yerlerinden kaldırılarak yanlarında ve altlarında birkmiş olan toprak temizlenerek onarılmış ve üzerlerine mermer sütun kaideleri özgün konumlarına getirilerek düzenlenmiştir. Ayrıca daha önceki senelerde alınan kalıplı üretilmiş olan, 3 adet imitasyon sütun kaidesi de stilobat üzerindeki yerlerine yerleştirilmiştir.

2.2. Duvar Resmi Konservasyon Çalışmaları

Tiyatroda 2000 yılında Doğu Parodos (P 2) içinde bulunan Şapel'deki, üç tabaka halinde olan duvar resmi açılmış, tekrar incelenerek, yüzey temizliği yapılmıştır. İlk tabakada ortada yer alan figürün başı etrafındaki halenin yanında belirsiz olan harflerin üzerindeki kireç tabakası kaldırılarak "X A" okunmuştur. Yüzey tekrar jeotekstil ve straporla örtülmüş koruma altına alınmıştır. Tiyatronun Batı Parodos (P1) içerisindeki nişlerden doğu yönünde 2 numaralı nişin içerisindeki duvar resmini örten strapor açılarak Restoratör G. Dikilitaş tarafından koruma onarım çalışmaları yapılmıştır. Burada bir figüre ait ayaklar tespit edilmiş ve konservasyon çalışmaları yapılarak yüzeyi straporla örtülmüştür. Batı Parodos'unda, oturma sıraları bozularak yapılan Şapel'deki duvar resmi ise daha önce kapatılmış olduğu halde, straporun ziyaretçiler tarafından yerinden oynatılması sonucu uzun süre açıkta kalmış bulunmaktaydı. Daha fazla tahrip olmaması için üzeri tekrar jeotekstil ve strapor ile kapatılmıştır (Res. 2).

2.3. Mozaik Onarımı

Tiyatro karşısında yer alan Sütunlu Cadde'de 5, 6, 7. numaralı mekanların önünde bulunan yaklaşık 8 m² mozaik kaplı alan üzerinden yayaların yürümesi sonucu yer yer açıldığı ve giderek yıpranmaya başladığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle mozaik üzerindeki koruyucu tuf tabakası ve jeotekstil kaldırılarak Restoratör G. Dikilitaş

pointed. The restoration and rearrangement of the northwest portico stylobate of the Agora continued. The stylobate blocks on which the bases stood were removed, in order to clean away the accumulated earth, and they were then replaced with the marble column bases in their original positions on top of them.

2.2 Wall Painting Conservation Work

The chapel discovered in the East Parodos (P2) of the Theatre in 2000 has three layers of wall paintings, which were re-exposed and studied and the surface was cleaned. On the first layer, the figure in the middle has a halo around the head and when the calcium carbonate layer on the indiscernible letters was removed, "X A" could be read. The surface was coated with geotextile and styropore to preserve it.

The styropore that covered the wall painting in niche number 2 from the east, inside the West Parodos (P1) of the Theatre was removed and restorer G. Dikilitaş carried out the preservation and restoration work. The feet of a figure were identified and following conservation work it was recovered with styropore. The styropore protecting the wall painting in the Chapel, built from alternating rows of seats, next to the West Parodos

Res. 2 / Fig. 2

Res. 3 / Fig. 3

ve B. Aydoğdu tarafından konservasyon çalışmaları kapsamında, genel temizlik, kalker temizliği, lacuna doldurma ve derzleme işlemleri yapılmıştır (Res. 3).

3. Belgeleme ve Mimari Malzeme Üzerinde İncelemeler

3.1. Tiyatro Sahne Binası'na ait kaset çalışmaları Dr. H. Alanyalı, 2002 yılında kasetler üzerinde yaptığı çalışmaları tekrar ele alarak değerlendirmiştir. Kasetlerin boyutları, yer aldıkları aediculae göre değişmektedir. Ayrıca kazı sırasında buluntu yerlerine göre belgelenen kaset parçalarının sahne binasındaki özgün yerleri belirlenebilmektedir.

Bu çalışmalar sonucu:

1. katta tanrılar (Apollon, Kybele, Dionysos, Demeter, Artemis, Athena)
2. katta geometrik şekiller içinde çeşitli motifler (rozet, yıldız vb.) yer almaktadır.
3. katta Mousa betimlemeleri yer almaktadır.

3.2. Dionysos Tapınağına Ait Mimari Parçalar Üzerinde Çalışmalar

Dr. M. Büyükkolancı tarafından 2001 yılında batı parodos (P 1) ve daha sonraki yıllarda Agora'nın güney batı dükkanlarının kazısından çıkan kireçtaşından yarımsütun, saçaklık, korinth sütun başlıklar, friz ve arşitrav parçalarının Tiyatro'nun güney batosunda yer alan Dionysos Tapınağı'na ait olduğu saptanmıştır. Bu parçalar, İ.S. 4. yy.'da sahne binası Geç Antik surları haline getirildiğinde, devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Bu yıl, 8 parça blok Dionysos Tapınağı yakınına taşınmış, 3 adet sütun kaidesi ise stilobat üzerine özgün konumlarında yerleştirilmiştir. Ayrıca, Tiyatro'nun Sahne binası

was damaged by visitors and had been exposed for a long time. In order to prevent further damage, it was again covered by geotextile and styropore (Fig. 2).

2.3 Conservation of the Mosaics

An area of approximately 8 square meters of mosaics in front of the rooms 5, 6, and 7 in the Colonnaded Street opposite the Theatre, had begun to deteriorate due to the visitors walking over it. Consequently, the protecting layers of tuff and geotextile were removed and restorers G. Dikilitaş and B. Aydoğdu conducted general cleaning, removal of the calcareous layer, the filling of lacuna and the pointing of joints, within the context of this conservation work (Fig. 2).

3. Documentation and Study of the Architectural Elements

3.1. The coffers of the Stage Building of the Theatre were reinvestigated by Dr. H. Alanyalı based on his work in 2002. The dimensions of these coffers vary, based on the aediculae that they belong to. Further, the finds established during the course of excavations also aid in the identification of the original locations of these coffers on the Stage Building.

Consequently:

The 1st floor has depictions of deities (Apollon, Kybele, Dionysos, Demeter, Artemis, Athena)

The 2nd floor has various motifs (rosettes, stars etc) within geometric forms.

The 3rd floor has depictions of the Muses.

3.2 Work on the Architectural Elements of the Temple of Dionysos

Dr. M. Büyükkolancı showed that the limestone half-columns, entablature, column capitals of the Corinthian order, the frieze and architrave fragments that were uncovered during excavations in the West Parodos (P1) in 2001 and in the southwest shops of the Agora in the following years, actually belonged to the Temple of Dionysos that is located to the southwest of the Theatre. These pieces were re-used in the conversion of the Stage Building into a fortification in the 4th century. This year, 8 blocks were transported to the area of the temple and 3 column bases were replaced in their original positions on the stylobate. Further, some broken blocks were also identified as belonging to the Temple of Dionysos during the course of excavations in the area between gates A and B of the Stage Building (Fig. 4).

Res. 4 / Fig. 4

A-B girişleri arasında kazısı yapılan mekan içinde de Dionysos Tapınağı'na ait bazı kırık blok parçaları tespit edilmiştir (Res. 4).

3.3. Tiyatro AutoCAD Programı

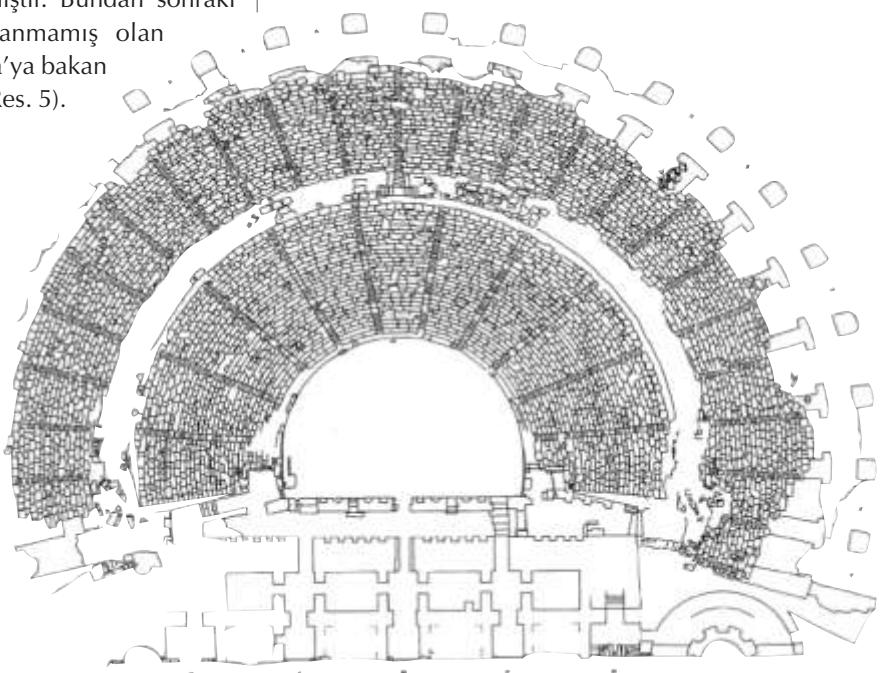
Prof. Dr. R. Günay tarafından 4-28 Eylül 2004 tarihleri arasında yapılan çalışmalarla, şimdije kadar hazırlanan rölöveler AutoCAD programına aktarılmaya devam edilmiştir. Yer yer alanda kontrol ölçüleri alınmıştır. Ayrıca diazoma'da ve üst cavea'ya çıkan merdivenler üzerinde çalışılarak kontrol ölçüleri alınmıştır.

Side Tiyatrosu'nda 1999-2002 yılları arasında yaklaşık 4 yıl Efes Kazı Başkanlığı'ndan geçici bir süre için verilen kule vinç ile Sahne Binası cephesi, doğu ve batı parodoslarının kazısı tamamlanmıştır. Bundan sonraki aşamada, henüz kazısı tamamlanmamış olan Sahne Binası'nın iç kısmı ile Agora'ya bakan cephesinin kazısı ele alınacaktır (Res. 5).

3.3 AutoCAD Project for the Theatre

From the 4th to the 28th of September 2004, Prof. Dr. R. Günay continued to transfer the elevation drawings into the AutoCAD programme and control measurements at several points were made, in addition to those made on the diazoma and the steps leading to the upper part of the cavea.

At the Theatre of Side, the excavations of the façade of the Stage Building and the east and west parodoi were completed, with the help of the tower crane provided for a period of 4 years by the Expedition Team of Ephesus, between 1999 and 2002. In the next stage, the excavations inside the Stage Building and its façade facing the Agora will be the focus of our work and will be completed (Fig. 5).

Res. 5 / Fig. 5

Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti Kazıları 2004

Excavations at the Ancient Port City of Soli/Pompeiopolis in 2004

Remzi YAĞCI

Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti 2004 kazıları Doç. Dr. R. Yağcı başkanlığında Bakanlık Temsilcisi Ö. F. Türkan, 7 arkeolog, 1 mimar, 1 harita mühendisi, 1 restoratör ve 3 arkeoloji öğrencisiyle gerçekleştirılmıştır. Kazılar iki alanda A. Sütunlu Cadde, B. Soli Höyük'te sürdürülmüştür.

A. Sütunlu Cadde

Geçen yıl kazı çalışmaları yapılan ve Asklepios ile Nemesis heykellerinin çıkarıldığı C-42 açmasında ve bu yıl kazı çalışmaları başlatılan C-41, C-40 ve B-41 açmalarında çalışmalar devam edilmiştir (Res.1). Bu çalışmalar ile Sütunlu Cadde'nin mimarisinin anlaşılması amaçlanmıştır.

A.I. C-42 Açması

C-42 açmasında geçen yıl çıkarılan ve tahrif olmuş durumda olan Asklepios ile Nemesis heykellerinin eksik

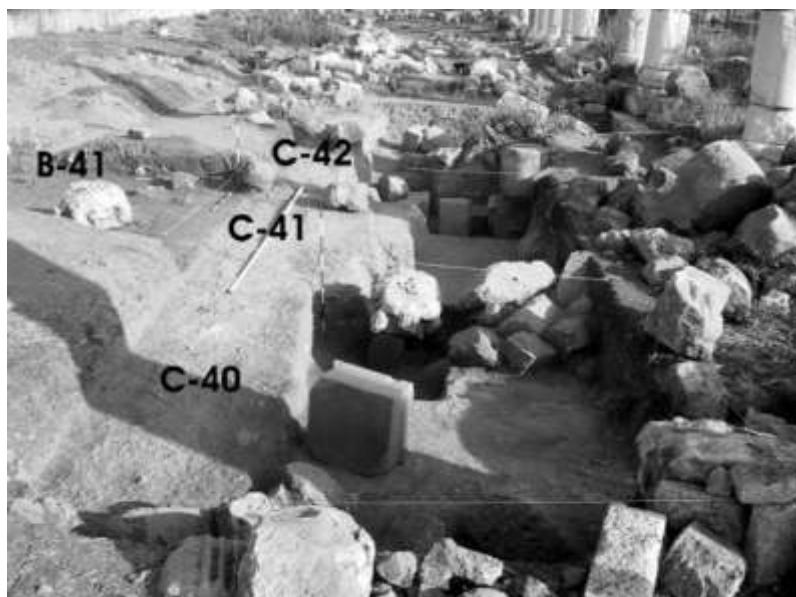
The 2004 campaign of excavations at Soli/Pompeiopolis was carried out with a team of 7 archaeologists, 1 architect, 1 cartographer, 1 restorer and 3 students of archaeology under the direction of Prof. Dr. R. Yağcı. The state representative was Ö. F. Türkan. Excavations were carried out at two sites: A. the Colonnaded Street and B. the Soli Mound (Höyük).

A. The Colonnaded Street

Work initiated at trench C-42, where the statues of Asklepios and Nemesis were uncovered in 2003 continued, as well as at the new trenches of C-41, C-40 and B-41 (Fig. 1). This work was aimed at clarifying the architecture of the Colonnaded Street.

A.I. Trench C-42

Work at Trench C-42 resumed at 5.22 m level, in order to find the missing parts of the statues of Asklepios and

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

parçalarının bulunup tamamlanması amacıyla kazı çalışmalarına (5.22 m. seviyesinde) başlanılmış ve bu çalışmalar sırasında Asklepios heykeline ait olması olası mermer parçalar ele geçmiştir.

C-42 açmasının içinde bulunan ve 2003 kazı sezonunda bir kısmı görülebilen mermer heykel kaidesinin tamamının açığa çıkarılmasıyla ilgili çalışmalar kapsamında kaidenin çevresi temizlenmiş ve çizimlerinin tamamlanmasının ardından çıkarılmıştır. Bu çalışmalar sırasında geçen yıl gövdesi çıkarılan Nemesis heykelinin başı (3.55 m. seviyesinde) bulunmuştur (Res. 2-3). Mimari parçaların ve heykel kaidesinin kaldırıldığı bu alanda yapılan çalışmalarda tabanda 3.03 m. seviyesinde düzgün kireç taşı bloklar ile oluşturulmuş bir alt yapı sistemi ile karşılaşılmıştır.

A.II. C-41 Açıması

C-41 açmasında kazı çalışmalarına 5.51 m. seviyesinden başlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında açmanın güneyinde 5.06 m. kodunda C-40 açmasının içerisinde de uzanan bir adet figürlü sütun başlığı bulunmuştur (Res. 4). Dört tarafında tanrısal figürler bulunan başlık Korinth düzenindedir. Başlığın tümünün temizlenebilmesi için C-40 açmasına doğru kazı çalışmaları ilerletilmiş ve bu sırada 4.95 m. kodunda bir erkek heykelinin pelvis bölümü bulunmuştur. Bu alandaki mimari parçalar ve atıl durumda bulunan blok taşlar çizilmiş ve yerinden kaldırılmıştır. C-43, C-42 açmasının batı kısmında gözlemlenen harç taban 4.87 m. kodunda C-41 açmasının batısında süreklilik göstermektedir. Açmanın doğu bölümünde yürütülen kazı çalışmaları sırasında 4.37 m. kodunda Sütunlu Cadde'nin kanalizasyon sistemine ait bir logar girişi bulunmuştur. Logar içerisinde bulunan

Res. 3 / Fig. 3

Nemesis, which were recovered in poor condition the year before, and marble statue fragments, that may belong to the Asklepios statue, were recovered. The area surrounding the marble statue base which was partially visible in 2003 was cleaned, drawings were made and the base removed. In the course of the work conducted in this trench, the head of the Nemesis statue was also found at 3.55 m level (Figs 2-3). At 3.03 m, a substructure built from dressed limestone blocks was encountered, where the base and the architectural fragments were uncovered.

A.II. Trench C-41

Work at Trench C-41 began at 5.51 m level. At 5.06 m level in the south part of the trench, a column capital with figural decoration, extending into Trench C-40, was discovered (Fig. 4). This capital of the Corinthian order carries depictions of divine figures upon its four sides. The digs were extended towards Trench C-40 in order to uncover the capital entirely and at 4.95 m level, the pelvic area of a male statue was found. The architectural pieces and scattered stone blocks were documented by drawing and were then removed. The mortar floor observed in the western part of Trenches C-43 and C-42 continued in the western part of Trench C-41 at

Res. 4 / Fig. 4

atık toprak temizlenmiş ve 1.66 m. seviyesinde tabana ulaşılmıştır. Bu logar C-42 de yer alan ve içerisinde temizlenen kanalın doğusunda bulunan kanalın girişidir. C-41 açmasında yürütülen çalışmalar 5.06 m. seviyesinde bitirilmiştir.

A.III. C-40 Açması

C-40 açmasında çalışmaları figürlü sütun başlığını çıkarabilmek amacıyla 5.40 m. seviyesinden başlatılmıştır. Figürlü sütun başlığının etrafında yapılan kazı çalışmaları sırasında bir heykel parçası bulunmuştur. Açımanın batı bölümünde 4.90 m. seviyeli taban, C-43, C-42, C-41 açmalarında olduğu gibi C-40 açmasında da bulunmaktadır. Bu çalışmalar sırasında (5.02 m.) bir adet mermer heykel kaidesi bulunmuştur. Alanın mimari çizimlerinin tamamlanmasının ardından açma içerisinde dağınık durumda bloklar dışarı taşınmıştır. 4.75 m. seviyesinde açmanın genelini kaplayan harç tabanın, açmanın son seviyesi olduğu belirlenerek çalışmalar son verilmiştir.

A.IV. B-41 Açması

B-41 açmasında kazı çalışmaları 6.24 m. seviyesinden başlatılmıştır. Yüzeyde gözlemlenen sütun başlığının figürlü olduğu anlaşılmıştır. B-41 açmasında yapılan

4.87 m level. In the eastern part of the trench, a man-hole opening into the sewage system of the Colonnaded Street was found at 4.37 m level. When the earth deposit inside was removed, ground level was reached at 1.66 m level. This manhole is the entrance to the canal to the east of the canal at C-42, which had been previously cleaned. Work at C-41 stopped at 5.06 m. level.

A.III. Trench C-40

Work was initiated at C-40 at the 5.40 m level in order uncover the column capital with figural decoration. During the course of work around the column capital, a statue fragment belonging to a torso was found. The flooring observed at 4.90 m level in the western parts of the Trenches C-43, C-42 and C-41 was also found in the western part of Trench C-40. During this work, a marble statue base was discovered at 5.02 m level. Following the completion of the architectural drawings of the trench, the scattered blocks were removed. The mortar floor at 4.75 m extended across the trench and consequently the work here ceased.

A.IV. Trench B-41

Work at Trench B-41 began at 6.24 m level. The column capital discernible on the surface was understood to bear figural decoration. Work in this trench stopped at the 5.04 m level and no important find, other than the abovementioned column capital, was made. A thick layer of waste earth was removed from all over the trench.

B. The Soli Höyük

B.I. Trench H-8

Work in this trench was initiated in order to clarify the progress of the stratigraphy represented by the Hittite architectural remains exposed in Trench G-9. The trench is located in the southeast corner of the mound and its uppermost level is at 17.93 m. After the removal of the surface soil, Hellenistic and Archaic potshards were found. It was understood that the strata were mixed, a consequence of terracing, with earth sliding down and the location of the trench on a sheer cliff.

In the northwest part of the trench, a pile of rubble and creek-stones were found at the 17.35 m level and were understood not to be part of either a wall or a floor covering. This pile of rubble stretched 3.40 m in an east-west direction and 3.17 m in a north-south direction. It was observed that the lime stones between and under them had crumbled and blended into the earth, causing

çalışmalar 5.04 m. seviyesinde sonlandırılmış olup bu seviyeler arasında başlık dışında önemli bir bulun-tuya rastlanmamıştır. Açımanın genelinde kalın bir atık toprak tabakası kaldırılmıştır.

B. Soli Höyük

B I. H-8 Açıması

Açmada, 2003 tarihli kazı sezonunda G-9 açmasında açığa çıkarılan Hitit dönemine ait mimari kalıntılar ve buluntularla temsil edilen stratigrafının sürecini araştırmak amacıyla kazı çalışmalarına başlanmıştır. Höyüğün güneydoğu köşesinde yer alan açmanın, en üst kodu 17.93 m.'dir. Açımda yüzey toprağı kaldırıldıktan sonra, Hellenistik ve Arkaik dönemlere ait keramik parçalarına rastlanmıştır. Açımanın dik yamaça olması ve kazıdan önceki dönemlerde höyüğün üstünün ve yamaçlarının teraslanmasından ve üstteki toprağın yamaçlara akmasına-ından oluşan tahribatlar nedeniyle tabakaların karıştığı anlaşılmıştır.

Açımanın kuzeybatısında 17.35 m. kodunda duvar ve döşeme olmadığı anlaşılan moloz yığını dere taşları ortaya çıkmıştır. Bu döküntü taşlar, doğu-batı yönünde 3.40 m., kuzey-güney yönünde 3.17 m.'ye kadar yayılmıştır. Aralarındaki ve altlarındaki kireç taşlarının da parçalanarak toprağa karışıp toprak dokusunu değiştirdiği görülmüştür. Aralardaki bu kireç taşlarının höyüğün Hellenistik Dönem yapılanmasına ait olduğu ve tahribat nedeni ile bu seviyeye düşüğü anlaşılmıştır. Bu seviyeden çıkan farklı dönemlere ait keramikler arasında Hellenistik Dönem'e ait palmet bezemeli "Megara" kase parçası; Klasik Dönem'e ait siyah sırlı parçalar ve Arkaik Dönem'e ait bitki bezemeli keramik parçaları yer almaktadır. 17.29 m. kodundan itibaren keramik ve kiremit yoğunluğu gözlenmiş olup, düz formlu kiremitler yanında boyalı ve mahya kiremit parçaları da görülmüş olup bu seviyede Arkaik Dönem'e ait diş sfenks başı kabartmalı mimari terrakotta parçası ele geçmiştir. 17.19 m. seviyesinde döküntü toprağın süreklilik gösterdiği gözlenmiş, Hellenistik Dönem'e ait firnisli keramik parçaları yanında kırmızı kafes bezemeli, siyah iç içe çember ve siyah şerit bezemeli Geometrik Dönem keramik parçaları bulunmuştur.

17.11 kodunda gri, taşlı ve yumuşak döküntü topraklarından zig zag motifli, siyah kalın bantlı ve iç içe çember bezemeli Erken Geometrik Dönem keramik parçaları ile 7.yy.'a ait kırmızı astar üzerine siyah ince şeritli parça keramik, Ionia kase parçaları açığa çıkarılmıştır. Keramik buluntuları beraberinde Arkaik Dönem'e ait kymation kabartmalı mimari terrakotta parçaları ele geçmiştir. Herhangi bir mimari oluşuma ait olmadığı anlaşılan ve üst seviyeden düşmüş olan erimiş kesme kireç

a change in soil composition. It was understood that these limestone pieces belonged to the construction from the Hellenistic Period and moved down to this level due to the destruction of this structure. Amongst the potshards recovered in this level, noteworthy are a Hellenistic "Megara" bowl fragment, decorated with palmette design, black glazed fragments from the Classical Period and potshards with floral decoration from the Archaic Period. Starting at 17.29 m level, extensive pottery and tile shards were noted. Flat tiles, as well as painted tile fragments and roof ridge tile fragments were found. A terra cotta architectural fragment, decorated with a female sphinx's head in relief from the Archaic Period was also recovered from this same level. At the 17.19 m level, continuous waste earth was observed; burnished potshards and shards decorated with red cross-hatched motif and concentric circles in black and black bands dating from the Geometric Period were uncovered.

At the 17.11 m level, potshards with zig-zag motifs, thick black bands and concentric circles dating to the Early Geometric Period; potshard with thin black band on red slip and Ionian bowl fragments were uncovered. In addition, architectural terra cotta pieces decorated with kymation in relief were found. Broken, cut stones of limestone, that had fallen down from the upper levels, and were understood not to have belonged to some work of architecture, have caused the soil here become soft, stony and very calcareous. At the 16.88 m level, in the northeast of this trench, terra cotta architectural fragments with kymation decoration in relief that were painted in ochre and dating from the Archaic Period were uncovered. At 16.70-16.37 m level, Archaic Period potshards with red bands, Geometric Period potshards with black bands and a fragment of a basalt bowl, probably used for cult purposes, were discovered. At 16.37-16.14 m level, a body fragment of an imported Cypriot ware that was decorated with swastika and stylised arrows (White Painted IV - 7th-6th centuries BC), shards of Cypriot ware decorated with black bands on a white slip, and a mouth fragment of a crater which has an incised decoration of wave motifs on the inside (725-675 BC), were found. Although few in the upper levels but becoming more numerous towards lower levels, painted and flat tiles, as well as architectural revetment plaque pieces decorated with figures, the kymation design and vegetal motifs were uncovered (within the same context as in previous years) and all this supports the hypothesis that an Archaic temple (?) existed upon this mound. The noteworthy finds were: an architectural revetment piece with a male warrior (?) figure wearing a short skirt, only the body and legs are visible,

taşları bu seviyelerde de toprağın yumuşak, taşlı ve bol kireçli olmasına neden olmuştur. Açımanın kuzey doğusunda 16.88 m. seviyesinde yine Arkaik Dönem'e ait aşırı boyalı pişmiş toprak kymation kabartmalı mimari terra cotta parçaları ele geçmiştir. 16.70-16.37 m. kodunda Arkaik Dönem kırmızı şeritli, siyah şeritli Geometrik Dönem keramik parçaları, muhtemelen de kültür için kullanıldığı düşünülen bazalt taşından kap parçası; 16.37-16.14 m. kodunda gamalı haç ve stilize ok bezemeli Kıbrıs'tan dışalım keramik gövde parçası (White Painted IV-İ.O. 7. ve 6. yy.); beyaz astar üzerine siyah şerit bezemeli Kıbrıs keramik parçaları; iç kısmı kazına dalga motifli krater ağız parçası (İ.O. 725-675) açığa çıkarılmıştır. Üst seviyelerden itibaren az miktarda görülen, fakat alt seviyelere doğru yoğunlaşan boyalı ve düz parça kiremitler yanında figürlü, kymationlu ve bitki motifli mimari kaplama levha parçalarının bulunması (önceki yıllarda da aynı kontekst içinde ele geçmesi) höyükte Arkaik Dönem'e ait bir tapınağın(?) varolabileceği görüşünü güçlendirmektedir. Önemli buluntular arasında 16.29 m. kodunda gövde ve bacak kısmı görülen Arkaik Dönem kısa etekli erkek savaşçı(?) figürlü mimari kaplama parçası, 16.14 m. kodunda Hellenistik Dönem pişmiş toprak mühürlü amfora kulbu bulunmuştur.

Batı kısmında çıkan keramik buluntuları arasında Orta Geometrik Dönem siyah ince şeritli, mor boyalı parçalar ele geçmiş olup 16.10 m. kodunda meander bezemeli ve Arkaik Dönem'e ait üzerinde sfenks betimlemesinin arka bacakları ile kısa etekli bir figür parçası yine 16.01 m. seviyesinde bitki bezemeli mimari terrakotta levhalarına ait parçalar ele geçmiştir (Res 5). Bu seviyeye ait ele geçen parçaların, açmanın toprak kaymasının daha az olduğu kuzeybatı bölümünden geldiği saptanmıştır. 15.88-15.73 m. seviyeleri arasında kuzeybatı kısmında toprağın hala sert, koyu renkli olduğu görülmüş; dalga bezemeli; kafes taramalı (Orta Geometrik İ.O. 850-700), lades kemiği dizisi motifli Geometrik Dönem keramik parçaları bulunmuş olup, doğu kısmında döküntü toprağın varlığı izlenmektedir. Bu kısımdan da tessera parçaları haricinde önemli bir buluntuya rastlanmamıştır. 15.73-15.48m. seviyeleri arasında kiremit yoğunluğunun azaldığı gözlenmiş, ayrıca Erken Geometrik Dönem keramik parçaları açığa çıkarılmıştır. Bu açmada çalışmalar 15.48 m. kodunda sona erdirilmiştir.

H8'de 15.48 m. koduna kadar Geometrik Dönem'e ait keramik buluntularının homojen biçimde görülmesi, 16.82 m. kodundaki yanık-külli dolgunun yamaç eğimi doğrultusunda devam etmesi, açma içinde bu seviyeye kadar (15.48 m.) duvar/temel gibi bir mimari kalıntıya rastlanılmaması, açmada kalın ve karışık bir dolgunun olduğunu kanıtlamaktadır.

dating to the Archaic Period, which was recovered at the 16.29 m level; a Hellenistic baked clay amphora handle with a seal impression, recovered at the 16.14 m level.

Among the ceramic finds uncovered in the western part of the trench are shards painted in purple and with thin black bands dating to the Middle Geometric Period; a fragment of terra cotta plaque with a figure wearing a short skirt and the hind legs of a sphinx, dating from the Archaic Period, recovered at the 16.10 m level; fragments of architectural terra cotta plaques with vegetal decoration recovered at the 16.01 m level (Fig. 5). The pieces recovered at this level were understood to have come down from the northwest part of the trench, where the inclination of the earth is less. In the northwest, the earth between the 15.88 and 15.73 m levels was still hard and dark coloured; Geometric Period potshards decorated with wave motifs, cross-hatching (Middle Geometric 850-700 BC), and repeating "Y" motifs were recovered; waste earth was found to the east and, apart from tesserae, nothing of importance was uncovered in this part. At the 15.73-15.48 m level, tiles became less frequent and potsherds of Early Geometric Period were unearthed. Work in this trench ceased at the 15.48 m level.

Res. 5 / Fig. 5

Res. 6 / Fig. 6

B.II. H9 Açması

Höyükün güneydoğu yamacında yer alan bu açmanın en üst seviyesi 16.89 m. en alt seviyesi ise 15.07 m. olarak belirlenmiştir. Bu plan karede höyükün üst seviyelerindeki klasik tabakaların kazıdan önceki dönenmlerde teraslanması ve böylece ağır bir tahrifat geçirmiş olması nedeniyle düşmüş-yuvarlanmış kireçtaşlı bloklara ve kırık parçalardan oluşan döküntülere rastlanmıştır. Kazı tekniği olarak döküntü halindeki bu taşların çevresi temizlenmiş açma içindeki son durumları da çizim ve fotoğraflarla belgelenmiştir. Söz konusu bloklar arasında üzerinde iki sıra Grekçe yazıt bulunan kırık bir blok bu açmanın geç döneme ait en ilginç buluntularındandır. İ.O. 2. yy.'a tarihlenen söz konusu blok üzerinde "Soli' de belediye başkanlığı yapanlarının..." diye başlayan kısmi Prof. Dr. M. H. Sayar tarafından okunmuştur. Soli tarihi için önemli olan bu belgenin gerisi kırıktır. Diğer parçalarının önemzdeki yıllarda bulunması olasıdır.

Bu yiğintılar arasında ele geçen keramik parçaları üst tabakalara ait olup belirli bir stratigrafi vermez. Çoğunluk tek renkli mutfak kabı parçalarından oluşmaktadır.

Döküntü blok ve moloz taşlar belgelenip açma yüzeyinden kaldırıldıktan sonra, ağır tahrifat verdiği daha eski dönenmlere ait kerpiç bloklarına rastlanılmıştır. Kerpiç blokları 2002-2003 yılında F9, G9 açmalarında açığa çıkarılan Erken Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait mimariyle ilişki içindedir. F9 ve G9'da bütünüyle açığa çıkarılan dikdörtgen biçimli anıtsal yapıyla bağlantılı sur

The fact that potshards from the Geometric Period were found homogenously down to the 15.48 m level, that the burnt deposit with ash at 16.82 m level extends along the inclination of the slope, and that no architectural remains of walls or foundations etc were encountered down to the 15.48 m level, show that a thick and mixed deposit exists in the trench.

B.II. Trench H-9

Located in the southeast area of the mound, this trench had an uppermost level at 16.89 m and a base level at 15.07 m. As the classical strata in the upper parts of the mound were heavily destroyed due to terracing before excavations began, fallen limestone blocks, broken and scattered were found. In accordance with excavation techniques, the areas surrounding these blocks were cleaned, photographic and documentation drawings were made. One of the abovementioned blocks carries a two-line inscription in Greek and this is one of the most interesting finds from the later periods of this trench. Prof. Dr. M. H. Sayar has read the inscription as follows, "... of those who served as mayors of Soli". In future campaigns, we hope to find the missing parts of this broken inscription, of significance for the history of Soli.

The potshards uncovered belong to upper strata and do not exhibit any stratigraphy, most of them belonging to monochrome kitchen ware.

duvarı niteliğindedir (Res. 6). Çünkü benzer mimari kompleksler Yumuktepe VII.-V. tabakalar ile paralellik göstermektedir. Sur duvari ve içindeki anıtsal mimari kompleks öümüzdeki yıllarda yapılacak kazılarla daha iyi anlaşılabilecektir.

Sonuç olarak: Sütunlu Cadde C40, C41, C42 ve B41 plan karelerinde ortaya çıkarılan plastik eserler, Sütunlu Cadde'nin doğu ve batı sütun sıralarındaki üst yapı elemanlarından (figürlü ve bitkisel bezemeli sütun başlıklarları) ve Sütunlu Cadde'nin içinde kültle ilgili anıtsal bir yapıya ait heykellerden oluşmaktadır. Sütun başlıklarları üzerindeki figürler ve heykeller, örneğin Dionysos ve Pan, Asklepios ve Telesphoros, Hygieia, Nemesis Roma pantheonunu yansıtmaktadır. Bu mimari plastik örnekleri ve heykeller Severuslar Dönemi'ne (193-235) tarihlenmektedir. İmparator Balbinus (238) heykeli ise Severuslar sonrası kendi döneminin doğudaki eşsiz bir örneğini temsil etmektedir. Gelecek sezonlarda kazılar bu plan kareler ve çevresinde sürdürülecektir.

Soli Höyük ise; bu yıl Hellenistik döküntü tabakasının altından gelen ve Yumuktepe VII.-V. katları ile paralellik gösteren Hitit İmparatorluk Çağı mimarisini ve savunma sistemi hakkında bilgi vermesi ve höyükün bir liman kenti olarak Kizzuwatna ve Hitit dönemlerini aydınlatması bakımından Kilikya'nın İ.O. II. bin (Orta ve Geç Tunç Çağları) arkeolojisine önemli katkılarda bulunacaktır.

When the fallen blocks and rubble was documented and removed, mud bricks dating from earlier periods and heavily damaged by the fallen stonework was found. These mudbricks are connected to the architecture of the Early Hittite Imperial Period that was uncovered in trenches F-9 and G-9 in 2002 and 2003. They suggest a fortification wall that connected with the rectangular monumental structure uncovered entirely in F-9 and G-9 (Fig. 6), as such architectural complexes have parallels with the strata VII-V of Yumuktepe. The fortification wall and the monumental architectural complex within it will be more clearly identified in the course of future excavations.

In conclusion, the sculptural works uncovered in trenches C-40, C-41, C-42 and B-41 in the Colonnaded Street include: upper structural elements (column capitals with figural and vegetal decoration), from the eastern and western column rows of the street, and statues, belonging to a monumental cultual structure in the Colonnaded Street. The figures on the column capitals and the statues, e.g. Dionysos and Pan, Asklepios and Telesphoros, Hygieia and Nemesis, reflect the Roman pantheon. These pieces of architectural sculpture and statues are dated to the Severan Period (193-235). The statue of the Emperor Balbinus (238) is a unique example from his period, subsequent to the Severan Period, in the East. The excavations will continue in these grid-squares and around them in the future campaigns.

The Soli Höyük will contribute greatly to our understanding of the 2nd millennium BC (Middle and Late Bronze Age) in Cilicia, by shedding light on the Kizzuwatna and Hittite Periods at a port city with Hittite Imperial Period architecture and defence systems, which exists directly beneath the mixed Hellenistic layer, and which parallel the levels VII-V at Yumuktepe.

Adana Yüzey Araştırmaları 2004: Kozan

Surveys in Adana - Kozan in 2004

K. Serdar GİRGİNER - Fatih ERHAN

Adana Valiliği ve Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenen başkanlığımızdaki bir ekiple 2002 yılında Adana İli Tufanbeyli İlçesi'nde başlattığımız çalışmalarımıza, 2003 yılında Saimbeyli İlçesi'nde ve yine Tufanbeyli'de devam edilmiştir, 2004'de ise Tufanbeyli'de ve Adana'nın Kozan İlçesi'nde çalışılmıştır. Kozan'daki araştırmalarımız bölgede 1988 yılından beri İ.Ü.'den Prof. Dr. M. H. Sayar tarafından yürütülmekte olan epigrafi ve tarihi- coğrafya araştırmaları projesi içinde, arkeoloji literatürüne girmiş olan yerleşmelerde bir veri güncelleştirmesi yapılması ve höyük tespiti şeklindemiştir.

Bu projedeki hedeflerimizden birisi, kısmen araştırması yetersiz alanlarda (Tufanbeyli ve Saimbeyli) arkeolojik dokunun kayıt altına alınması, bunun dışında Antik Çukurova ile Adana Ovalarının kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğusunda prehistorik alanlarla birlikte özellikle İ.O. II. bin yerleşmelerinin tespit edilmesidir.

14 Eylül-25 Eylül 2004 tarihleri arasında Adana'ya 196 km. uzaklıktaki Tufanbeyli ile 26 Eylül-08 Ekim 2004 tarihleri arasında Adana'nın 70 km. kuzeydoğusunda yer alan Kozan İlçesi'nde 84 köy, 2 belde ve 16 mahallede oluşan kısmen düzлük alanlarında ve dağlık alanlarında çalışmaçılarında çalışılmıştır.

Adana İli-Tufanbeyli İlçesi Çalışmaları

2004 yılı Tufanbeyli'deki çalışmalarında Şar Köyü'nde Roma Dönemi tiyatrosundaki tahribatın devam ettiği ve tiyatro alanına yeni bir evin inşa edildiği gözlemlenmiştir. Bunun dışında Şar Köyü Prehistoric yerleşmesi (Kıçıkırık), Gala Tepe, Yassıpınar Höyük, Bastamba ve Küçük Sarı Fakı Höyük'te tahrif edilme durumları incelenmiştir.

Adana İli-Kozan İlçesi Çalışmaları

Adana-Kozan İlçesi Pekmezci Köyü'nün 1 km. kuzeybatısında Çiriş Tepe, Yassıçalı Köyü'nün güneyindeki Ayriçalı Mevkii ve batıdaki Azılı Mahmut'un Mezarlığı

Our surveys, supported by the Governorate of Adana and the Turkish Historical Society began in 2002 with a team under the author's direction. In 2002, the Tufanbeyli township was surveyed and in 2003, surveys continued in Saimbeyli as well as in Tufanbeyli. In 2004, we surveyed in the Kozan township as well as continuing our work in Saimbeyli. Our work in Kozan comprised data updating at the sites already in the archaeological literature and the identification of mounds (höyüks) within the frame of the epigraphic and historical geographic surveys project conducted by Prof. Dr. M. H. Sayar of Istanbul University from 1988.

Amongst the aims of our project are to register the archaeological sites in the less surveyed areas (Tufanbeyli and Saimbeyli), as well as to identify the prehistoric sites, especially the settlements of the 2nd millennium BC that are located to north, northwest and northeast of the ancient Çukurova and Adana plains.

Our surveys covered Tufanbeyli, 196 km from Adana, from the 14th to 25th of September 2004 and then, from the 26th of September to the 8th of October, we surveyed over 84 villages, two districts in the township and 16 quarters of Kozan city, that is located 70 km northeast of Adana in an area partially flat and partially on the slopes of mountains.

Work in the Tufanbeyli Township

During our surveys in 2004, it was observed that the destruction of the Roman theatre in Şar village has continued and a new house was built upon it. Further, we noted destruction of the prehistoric settlement of Şar village (Kıçıkırık), of Gala Tepe, of Yassıpınar Höyük, of Bastamba and of Küçük Sarı Fakı Höyük.

Work in the Kozan Township

We continued our research at Çiriş Tepe, 1 km northwest of Pekmezci village; of the Ayriçalı area to the

Res. 1 / Fig. 1

Mevkii, Alapınar Köyü'nün merkezinde M. Seton-Williams tarafından tespit edilen Alapınar Höyük, Faydalı Köyü'nün güneybatısında yer alan ve aynı araştırmacı tarafından literatüre kaydedilen Çukurköprü, aynı köy sınırları içinde Faydalı Höyük I ve II, Hacibeyli Kasabası'nın doğusunda yer alan Kanlı Höyük, Hamam Köyü'nün güneybatısındaki M. Seton-Williams'ın bahsettiği Tilan Höyük (Res. 1), İdem Köyü Ortaköy Mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve aynı araştırmacı tarafından gezilen Tırmıl (Tarmıl) Höyük (Res. 2), Tepecikören Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Eski Köy Yeri ya da Tepecikören Mevkii, Konak-Turunçlu ve Karacaören Köyleri'nde, Bağtepe Köyü'nün kuzeyindeki Sonören, Aydın Köyü'nün kuzeydoğusundaki Kesme Tepe, Kuyuluk Köyü'nün güneydoğusundaki Höyük ve Hanyeri, Eskikabasakal Köyü'nün güneydoğusundaki Maltepesi, Güneri Köyü'nün kuzeyinden başlayan yerleşme alanlarından Tezik Mevkii, Yeniköy/ün güneydoğusundaki Hamam Höyük, Kızıllar Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Taşlı Hopur Mevkii, Andıl Köyü, Akdam Köyü'nün kuzeydoğusundaki Gostur Yerinin Arkası ve Ören Mahallesi, Henüzçakırı Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Çokum Kuyu Mevkii ve Kırk Su Deresi Vadisi, Gaziköy Kasabası'nın Sarıbekirli Mahallesi'nin batısında yer alan ve M. Seton-Williams tarafından kayıt altına alınan, ancak günümüzde tamamen yok edilmiş olan Taşlı Höyük'te araştırmalar devam etmiştir.

Çalışılan bu alanların dışında, 2004 yazında yine M. H. Sayar'ın başkanlığında proje dahilinde Osmaniye İli, Toprakkale Kasabası'nda yer alan Toprakkale çevresinde, Ceyhan İlçesi Merkez-Namık Kemal Mahallesi'ndeki Höyük, ilçenin kuzeyinde yer alan ve M. Seton-Williams'ın kayıt altına aldığı Mercin (Boz Höyük), Sarımazi Kasabası'nın güneyinde yer alan ve legal bir çalışmaya ilk kez M. H. Sayar'ın tespit ettiği Muttalip Höyük'te, Çatalhüyük Köy merkezi, Adapınar (Eski Çerkez Kara Mezar) Köyü'nün kuzeybatısında yine M. Seton-

south and of the Azılı Mahmut'un Mezarlığı area to the west of Yassıçalı village; of Alapınar Höyük, identified by M. Seton-Williams, in the village of the same name; of Çukurköprü to the southwest of, and of Faydalı I and II identified inside the Faydalı village and recorded in the archaeological literature by the abovementioned scholar; of Kanlı Höyük to the east of Hacibeyli town; of Tilan Höyük (Fig. 1) mentioned by M. Seton-Williams to the southwest of Hamam village; of Tırmıl (Tarmıl) Höyük (Fig. 2) in the Ortaköy quarter of İdem village; of Eski Köy Yeri or Tepecikören area to the northwest of Tepecikören village; of the villages of Konak-Turunçlu and Karacaören; of Sonören to the north of Bağtepe village; of Kesme Tepe to the northwest of Aydın village; of Höyük and Hanyeri to the southeast of Kuyuluk village; of Maltepesi to the southeast of Eskikabasakal village; of the Tezik area encompassing the settlements north of Güneri village; of Hamam Höyük to the southeast of Yeniköy; of the Taşlı Hopur area to the northwest of Kızıllar village; of Andıl village; of Gostur Yerinin Arkası and of the Ören quarter to the northeast of Akdam village; of the Çokum Kuyu area and of the Kırk Su Deresi Valley to the northwest of Henüzçakırı village; and at Taşlı Höyük to the west of Sarıbekirli quarter of Gaziköy town, which is completely damaged today but was recorded by M. Seton-Williams.

In addition, within the framework of the project conducted by Mustafa H. Sayar, we continued research at the following sites: around Toprakkale in the Toprakkale town of Osmaniye province; the mound in the Namık Kemal quarter of Ceyhan city centre; Mercin (Boz Höyük) recorded by M. Seton Williams in the north of the township; Muttalip Hüyük to the south of Sarımazi town identified for the first time by Mustafa H. Sayar through legal research; the village centre of Çatalhüyük; at Yarım Höyük recorded for the first time by M. Seton-Williams to the northwest of Adapınar (former Çerkez Kara Mezar) village; Molla Abdullah Mezarlığı (Cemetery), called "Molla Ahmet" by M. Seton-Williams, to the northeast of Ceyhan city centre; Düğünyurdu Höyük II to the east of, and Kırıkköprü, mentioned by Seton-Williams, to the northeast of Yeniköynazimbey village; Ahmet Ekenler ranch to the northeast of, Hardal Höyük to the southwest of, and Yunus Höyük to the northwest of Körkuyu village; Bozhöyük to the west of Kuzucak village; Zincirli Höyük to the northwest of, and Köseler to the west of Mustabeyli village; İslili Höyük to the northeast of İslili village, also visited by M. Seton-Williams; Kör Mustafa'nın Höyügü to the south of Zeytinbeli road in the township of Yumurtalık; Zeytinbeli Höyük to the southwest of the town with same name; Domuztepe to

Res. 2 / Fig. 2

Williams tarafından ilk kez kayıt altına alınan Yarım Höyük, Ceyhan Merkez'in kuzeydoğusundaki M. Seton-Williams'ın Molla Ahmet olarak adlandırdığı Molla Abdullah'ın Mezarlığı, Yeniköynazimbey Köyü'nün doğusunda yer alan Düğünyurdu Höyük II ve kuzeydoğuda yer alan ve M. Seton-Williams'ın belirttiği Kırık Köprü, Körkuyu Köyü'nün kuzeydoğusundaki Ahmet Ekenler Çiftliği, güneybatıda Hardal Höyük ve kuzeybatıda yer alan Yunus Höyük, Kuzucak Köyü'nün batısında yer alan Bozhöyük, Mustabeyli Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Zincirli Höyük ve batıda yer alan Köseler, İslahi Köyü'nün kuzeydoğunda yer alan ve yine M. Seton-Williams tarafından ziyaret edilmiş olan İslahi Höyük, Yumurtalık İlçesi Yeniköy'de Zeytinbeli yolunun güneyinde yer alan Kör Mustafa'nın Höyübü, Zeytinbeli Kasabası'nın güneybatısındaki Zeytinbeli Höyük, Çukurova Üniversitesi'nin de bağlı olduğu Yüreğir İlçesi'nde Seyhan Baraj Gölü altında kalan, 1955 yılında M. Akok tarafından çok kısa süreli kazılan antik Augusta (Gübe)'nın kuzeybatısında yer alan Domuztepe, Aflak Köyü'nün batısında yer alan Aflak Tepe, Seyhan Baraj Gölü'nde Karabiyik Yarımadası, Adana kent merkezinin yaklaşık 12 km. kuzeyinde yer alan ve günümüzde Seyhan Baraj Gölü içinde bir adacık şeklinde görünen ve ilk kez M. Seton-Williams'ın bahsettiği Velican Höyük, Yüreğir gibi Adana Merkez ilçelerden olan Seyhan İlçesi'nde kent merkezinin güneydoğusundaki Adana Çimento Fabrikası'nın yanında yer alan ve aynı araştırmacının kayıt altına aldığı Camili Höyük, 1998 yılından beri önemine ve üzerindeki yapılaşmaya dikkat çektiğimiz, Adana kent merkezindeki Tepebağ Höyük'te araştırmalar devam etmiştir.

2005 yılı arazi çalışmalarının, Adana İli'nin Tufanbeyli ve Ceyhan, Kayseri İli'nin Develi ve Kahramanmaraş İli'nin Afşin ilçelerinde sürdürülmesi planlanmaktadır.

the northwest of Augusta (Gübe) which was briefly excavated by M. Akok in 1955 before it was flooded under the Seyhan dam lake in the township of Yüreğir, where the Çukurova University is located; Aflak tepe to the west of Aflak village; Karabiyik promontory in Seyhan dam lake; Velican Höyük about 12 km north of Adana, now rising as an island in the dam lake, and first mentioned by M. Seton-Williams; Camili Höyük next to the Adana cement plant to the southeast of Seyhan city centre, a township of Adana metropolitan area, again recorded by the same scholar; and at Tepebağ Höyük in the centre of Adana, which we have been trying to draw attention to because of its importance and its ongoing destruction caused by construction works.

Surveys in 2005 are planned to continue in the Tufanbeyli and Ceyhan townships of Adana, at the Develi township of Kayseri, and in the Afşin township of Kahramanmaraş.

Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004

Byzantine Surveys in and Around Alanya in 2004

Sema DOĞAN

Antalya İli ve İlçelerinde Bizans Araştırmaları yüzey araştırmasının 2004 yılı arazi çalışması, 12.09.2004 - 21.09.2004 tarihleri arasında yapılmıştır. Antalya'nın Alanya, Gündoğmuş ve Gazipaşa İlçeleri'ne bağlı köylerde ve beldelerde sürdürülen çalışmalarında 19 yerleşimde incelemelerde bulunulmuştur. 2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle, Alanya Arkeoloji Müzesi'nde Bizans taş yapıtları üzerine çalışmalarımız, bizi Alanya ve çevresindeki Bizans yerleşim ve yapılarına yönlendirmiştir. Müze'deki zengin taş buluntuların kullanım yerlerini araştırmaya neden olmuştur. 1998 yılından bu yana Antalya ve İlçelerinde, yoğun olarak Likya'da sürdürdüğümüz yüzey araştırmaları, 2004 yılından itibaren Antalya'nın doğusunda kalan ilçelerde, özellikle Alanya ve çevresinde sürdürmeye devam edilmiştir. Amacımız Akdeniz kıyısındaki Bizans yerleşim ve yapıları ile mimari bezemelerinin değerlendirilmesidir.

Bu yıl öncelikle Alanya olmak üzere Gündoğmuş ve Gazipaşa İlçeleri'nde toplam 19 yerleşimde inceleme yapılarak Bizans yerleşimlerinde kilise ve şapellerin yanı sıra kale, garnizon gibi askeri yapılar ile hamam, zeytin işliği, sarnıcı vd. sivil işlevdeki yapılar saptanmıştır.

2004 yılı çalışma programı, Alanya ve çevresinde kazı yapılmayan Bizans yerleşim ve yapılarının saptanmasını, önumüzdeki yıllarda ise belirlenen yapılarda kapsamlı çalışılarak belgelenmesini hedef almıştır. Alanya'nın batısında, Türkler Beldesi'nde, kıyı yol şeridinin kenarında yer alan yapı kompleksi, doğuda apsis duvarı ile naosun güney duvarının kısmen ayakta olduğu bir kilise ile kuzeyinde, batıya ve kuzeye doğru devam eden duvar kalıntıları içermektedir. Kilisenin çevresindeki mekanlara ilişkin bu duvarlar, olasılıkla burada bir manastırın varlığına işaret eder. Kilisenin güney duvarının alماşık teknigi ile yüzeyle görülen seramik buluntular Erken Bizans özellikleri taşımaktadır. Kilisenin naosunun ortasında açılmış büyük bir çukur, kaçak kazı yapıldığını ortaya koymaktadır.

Alanya ile Türkler arasında Konaklı Beldesi'nde karayolu kıyı tarafında kalan üç tepeden ortadakının üst

The Byzantine surveys in the province and townships of Antalya were conducted from the 12th to 21st of September in 2004. 19 settlements in Alanya, Gündoğmuş and Gazipaşa townships, their districts and villages were surveyed. Our study on the Byzantine materials at the Alanya Museum in 2003 with the permission issued by the ministry of Culture and Tourism led us to survey the Byzantine sites and structures in and around Alanya and the provenance of the rich materials at the Museum. Our surveys in the province of Antalya had covered mainly the Lycian area; however, from 2004, we began surveying the townships to the east of Antalya city centre and particularly in the township of Alanya. Our aim is to evaluate the Byzantine settlements, structures and architectural decoration along the Mediterranean coast.

We have noted and identified military structures such as castles and watchtowers, civic structures such as bathhouses, olive presses, cisterns etc as well as churches and chapels during this year's surveys at 19 settlements, mainly by Alanya and in the Gündoğmuş and Gazipaşa townships.

The 2004 schedule foresaw the identification of the unexcavated Byzantine settlements and structures in and around Alanya; and the documentation of the identified sites is foreseen in the future. A complex by the coastal road in Türkler district to the west of Alanya comprises a church, only the apse and south wall of which remain standing, and wall remains to its north extending to the north and west. Such walls around the church suggest the possible presence of a monastery. The masonry of alternating rows of brick and stone, and the potshards on the surface display Early Byzantine features. A large pit in the middle of the naos is evidence of recent illegal excavations.

In the Konaklı district, between Alanya and Türkler, on the top and slopes of the middle of the three hills on the coastal side of the road there are square/ quadrangular structures and an olive press, evidence of a settlement

düzleminde ve yamacında, kare/dörtgen planlı yapılar ile bir zeytin işliği buradaki bir yerleşimin verileridir. Günümüze gelen duvarların malzeme teknigi ile yüzeydeki seramik buluntular, Bizans nitelikleri taşımaktadır.

Antalya'ya doğru devam eden kıyı yol şeridinde, Avsallar Mevkii'ni geçtikten sonra yer alan Tolhan (Yeşilköy) Beldesi'nde bir hamamın duvar kalıntıları, karayolunu genişletme çalışmaları sırasında kepçe ile tahrif edilmiş, duruma Müze Müdürlüğüne müdahale edilerek yolun yönü değiştirilmiştir. Hamamın olasılıkla caldarium bölümünü ait üç cephesi büyük nişlerle genişletilmiş mekan, kubbe ve tonoz örtü elemanları ile tümüyle ayaktadır. Bu mekana bitişik, tepidarium ve frigidarium bölümleri duvar kalıntısı olarak günümüze gelebilmiştir. Hamamın içinde ve çevresinde künkler ve seramik buluntular, tarihleştirmeye verileri olarak önem taşımaktadır.

Konaklı'nın kuzeydoğusundaki Elikesik Köyü'nde bir kilise ile batisında kare planlı bir yapı saptanmıştır. Kilisenin yalnız apsis duvarı ayakta olup, naos duvarları yoktur. Batıdaki kare planlı yapı ise kesme taş dolgu duvar tekniğinde, yer yer kırık tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı yaklaşık 1 m. olan yapının, çevreye hakim konumu, boyutları ve planı, gözetleme kulesi amacıyla kullanıldığı düşünür. Öte yandan apsisin arkasında, kuzeydoğudan doğuya doğru uzanan bir duvar, olasılıkla antik döneme aittir. Apsisin doğusunda farklı kottaki dikdörtgen planlı yapı ise kule ile benzer teknikte duvarlar içerir.

Konaklı-Toslak'tan kuzeye doğru ayrılan yol üzerinde yer alan Akkale olarak adlandırılmış yapı, dörtgen planlıdır. Duvarları kayrak taşı ile örülmüş, köşelerde kesme taşlarla güçlendirilmiştir. Akkale ile aynı eksen üzerinde, birbirine uzaklıkları kuş uçuşu birer kilometre olan iki yapı yer almaktadır. Dörtgen planlı, küçük boyutlu bu yapılar birlikte değerlendirildiğinde, üç yanı dağlık geniş vadinin kontrolü için yapılmış gözetleme ya da yol üzerinde konaklama yapıları olabilir.

Alanya'nın kuzeyindeki Gündoğmuş İlçesi'nde, Güzelbağ Köyü'nün doğusunda yer alan Kalybrassos antik kenti, tepe üzerine kurulmuştur. Yamaçta kayaya oyama bir mezar, aslan bezemeli levha ile kartal figürlü cephe düzeni ve basamaklı girişi nedeniyle kültür alanı olarak nitelenebilir. Tepeye çıkan merdivenler, doğal kayalar biçimlendirilerek oluşturulmuştur. Tepede farklı düzlemede yer alan iki anıtsal tapınak bölgenin Roma Dönemi'ne ışık tutar. Altı tane tapınağa inişte bulduğumuz, kabartma madalyon içinde haç motifi bezemeli kırık parça, bir vaftiz teknnesine aittir (Res. 1). Tepenin en üst noktasındaki birbirine bitişik mekanların özensiz duvar kalıntıları, burada Bizans yerleşimi olduğunu düşündürür.

here and the materials and techniques of the extant walls and the potshards on the surface show Byzantine characteristics.

Following the coastal road towards Antalya, at the Tolhan (Yeşilköy) district, past the Avsallar area are the extant walls of a bathhouse, which were damaged during road construction and the Museum directorate then caused the course of this road to be altered. Three facades, possibly of the caldarium of a bath house are provided with large niches and it is in a good state of preservation, standing with its dome and vaulting. Adjoining this hall, are wall remains belonging to the tepidarium and the frigidarium. The pipes and potshards inside and around the baths provide important evidence for dating the structure.

A church and a square-plan structure to its west were noted at Elikesik village to the northeast of Konaklı. Only the apse wall of the church remains standing. The square shaped structure to the west was built with rubble walls including with dressed stones, with brick pieces here and there. The structure has walls approximately 1 m thick, and with its dominating position, dimensions and layout, its function as a watchtower is probable. Behind the apse of the church is a wall extending from the northeast to the east, possibly dating to antiquity. The rectangular structure at a different elevation, to the east of the apse, also has walls constructed in a similar fashion to that of the tower.

The structure called Akkale is situated on the way north from Konaklı-Toslak. It is a quadrangular structure built from slate stone and reinforced by cut stones at the corners. On the same axis as Akkale are two further structures, in a straight line 1 km from each other. When these quadrangular and small sized structures are together taken into consideration, it can be suggested that they were built to watch over the wide valley surrounded by mountains on three sides and/or to provide secure overnight facilities en route.

In the township of Gündoğmuş, the ancient city of Kalybrassos is situated on a hill to the east of Güzelbağ village. A rock-cut tomb on the slope can be considered a cult site from the relief with a lion, a facade arrangement with a figure of an eagle and a stepped entrance-way. The steps leading up the hill are carved from the bedrock. Two monumental temples situated on different levels on the top of the hill shed light on the Roman Period in the region. Descending to the lower temple, we discovered a broken piece of stone, decorated with a cross motif inside a medallion in relief being a part from a baptismal font (Fig. 1). The low quality wall

Res. 1 Kalybrassos-vaftiz teknesi / Fig. 1 Kalybrassos, piece of the baptismal font.

Olasılıkla antik kent, Bizans Dönemi’nde kimi ek yapılarla kullanımını sürdürmüştür.

Kızılcaşehir Kale, Alanya’nın Oba Beldesi’nde, Kızılcaşehir Köyü’nde yer alır. Tepenin üst düzleminde, Akdeniz’i ve Alanya’yı geniş görüş açısı ile gören Kale, dış ve iç surlardan oluşmaktadır (Res. 2). Surlarda kesme taş, dolgu duvar teknigi, tuğla-kiremit kullanımı ile Bizans kalesi olarak nitelendirdiğimiz Kızılcaşehir’de iki sur arasında ve İç Kale’de dörtgen planlı mekanlar ile İç Kale’de bir şapel belirlenmiştir. Şapelin doğusu üç apsisli, kuzey ve güney duvarları nişlerle genişletilmiştir. Örtüsü yıkılmış olan yapıda duvar resimlerine ilişkin kalıntılar dikkati çeker.

Obaköy’ün kuzeybatısında Çiplaklı-Aksaray Mevkii’ndeki Orman Deposu’nda bir yapı kalıntısı ve zeytin işliği ile tek mekanlı, doğusu apsisli, üzeri tonoz örtülü bir şapel yer alır. Şapelin içte tüm duvarları ve tonoz örtüsü duvar resimleri ile bezenmiştir.

Alanya-Gazipaşa yolunda, Mahmutlar Beldesi’nde Gözükük Köyü’nün kuzey batısındaki tepede yer alan Laertes antik kenti, Hellenistik ve Roma surları ile kent içinde hamam, odeon gibi kimi antik yapılar barındırmaktadır. Surlarda yer yer Bizans duvar örgüsü, kentin Bizans Dönemi’nde kullanımına ilişkin verilerdir.

Antik kaynaklarda Laertes'in liman kenti olarak belirtilen Naula, Mahmutlar Beldesi’nde, kıyı yolunun kenarındaki yazlık evlerin arkasında yer alır. Kent, günümüzde muz bahçelerinin içinde kalmıştır. Kentin çevresi surla çevrilmiş olup, surlar üzerinde iki katlı kule benzeri, kare planlı yapılar yer alır. Surlarda kayrak taşı ile kiremit örgü görülür.

Res. 2 Kızılcaşehir Kale / Fig. 2 Kızılcaşehir Kale (the Fort).

remains belonging to the adjoining structures on the summit of the hill suggest the presence here of a Byzantine settlement. Possibly the ancient city continued to be inhabited in the Byzantine Period with some additions made to the antique buildings.

The Kızılcaşehir Kale is found in the village of Kızılcaşehir in the Oba district of Alanya. The fortress on top of the hill comprises outer and inner walls and it has a wide angle view encompassing the Mediterranean and Alanya (Fig. 2). Cut stones, rubble, bricks and tiles are employed in the walls and we identified this structure as a Byzantine fortress. There exist quadrangular structures between the inner and outer walls and inside the inner fort as well as a chapel within the inner fort. The chapel has three apses and its south and north walls were articulated with niches. The superstructure has not survived but traces of wall paintings are discernible.

To the northwest of Obaköy is the Forestry storage area in the Çiplaklı-Aksaray area and within this forestry storage area are the remains of a structure, an olive press and a single nave chapel covered by a vault and terminating in an apse in its east end. The entire walls and vault of this chapel are decorated with paintings.

The ancient city of Laertes is located on a hill to the northwest of Gözükük village in Mahmutlar district on the Alanya-Gazipaşa road. The ruins include Hellenistic and Roman city walls and some ancient structures such as baths and an odeon within the city. Byzantine masonry observed at places in the city walls is evidence for the Byzantine use of this city.

Naula, mentioned as the port of Laertes in the ancient sources, lies concealed behind the summer resort houses by the coastal road in Mahmutlar district and,

Res. 3 Naula-D Kilisesi / Fig. 3 Naula, Church D

Kent içinde belirlediğimiz dört kilise anıtsal boyutları ile dikkati çeker. A Kilisesi'nin apsisı günümüze gelebilmiş, apsite duvar resimlerine ilişkin kalıntılar belirlenmiştir.

B Kilisesi'nin apsisı ile naosun kuzey ve güney duvarları günümüze gelmiştir. Yapı, yaklaşık 20 m. uzunluğu ile anıtsal boyutludur. Duvarları sıvalı ve yer yer duvar resimleri izlenebilmektedir. Apsisin güneydoğu duvarında bir niş, olasılıkla prothesis olarak kullanılmış olmalıdır. Naosun batısında ise eksende olmayan, iki katlı pencere bir yapı yer alır.

C Kilisesi, günümüzde yerleşimin içinde kalmış bir köy evinin bahçesindedir. Yalnız apsisı ayaktadır. Kiliseye ilişkin başka veri yoktur.

D Kilisesi, bir köy evinin arka bahçesinde, muzlukların başlangıcındadır. Yapının apsisı ile naosun kuzey duvarının bir bölümü günümüze gelebilmiştir (Res. 3). Apsiste ikiz pencere açıklığı vardır. Kilisenin bugün toprakla dolmuş zemininde tesserae, özgün mozaik döşemenin varlığına ilişkin bir veridir.

Kilise ile sur duvarlarının malzeme ve teknikleri, ilk gözlemlerimizde çağdaş oldukları izlenimi vermektedir. Varlığını kaynaklardan bildiğimiz beşinci kilise ise önmüzdeki yıl belirlenecektir.

Alanya-Gazipaşa karayolunda yer alan İotape antik kenti, iki ilçenin sınırlarındaki bir tepenin, yamacından deniz kıyısına kadar inen eteklerinde kurulmuştur. Günümüzde karayolu kentin ortasından geçmektedir. Kentin kıyıda kalan bölümünde doğu-batı yönünde uzanan tek nefli, doğusu apsisli bir kilise ile aynı yönlerde yapılmış tek mekanlı, doğusu apsisli bir şapel kentin Bizans Dönemi'ne ilişkin yapılardır. Kente dinsel yapılarının dışında sivil işlevli Bizans yapılarının varlığı da belirlenmiştir.

Res. 4 Halil Limanı Kilise / Fig. 4 The Church at the Halil Limanı

surrounded by banana plantations, the site has two-storied tower-like structures rising upon the fortifications. The city walls were built from slate stone and brick masonry. Four churches identified within the city are noteworthy for their monumental size.

Church A, all that remains is its apse wall, which carries traces of wall paintings.

Church B, its apse, south and north walls remain still standing. This monumental structure has a length of approximately 20 m and the walls are plastered and traces of wall paintings are discernible in places. A niche in the southeast wall of the apse should have been used as a prothesis. To the west of the naos and off the axis of this church is a two-storied building with windows.

Church C is located today within the garden of a village house. Only its apse is standing and there is no other evidence regarding this structure.

Church D is located in the back yard of a village house, by the start of the banana plantation. Only its apse and part of the north wall remain (Fig. 3) and the apse has a twin window. Tesserae on the ground suggest the presence of an original mosaic floor, concealed beneath the earth filling.

Our first observations and impressions based on the materials and masonry techniques are that the church and the city walls were constructed at the same time. The fifth church, whose existence is known from the sources, should be identified next year.

The ancient city of İotape is situated on a hill on the Alanya-Gazipaşa road, on the border between these two townships. The site extends from the slopes of the hill down the slope towards the sea and the modern

Alanya-Gazipaşa yolu üzerinde İotape kentini geçtikten sonra Halil Limanı Mevkii'nde karayolunun üst yanında bir kilise, alt yanında ise tonozlu bir mezardır. Kilise, doğusu içte ve dışta yarımdaire biçimli apsisli, bazilikal planlıdır (Res. 4). Apsisin yanı sıra yapıının kuzey duvarı günümüzde gelmiştir. Apsisin örtüye geçiş seviyesinde bir yazıt yer alır. Karemzi plandaki mezarın işlevine ve dönemine ilişkin veriler önemizdeki sezonda araştırılacaktır.

Alanya-Gazipaşa yolunda Bıçkıcı Çayı'nın denize döküldüğü kıyıdıraki burunda yer alan Bıçkıcı (Balıkçı) Kule, iki katlı, tonozlu bir yapıdır. Denizi ve günümüz karayolunu görüş açısına alan kulenin gözetleme-kontrol amaçlı kullanıldığı düşünülebilir. Kulenin arkasındaki tepe üzerinde ise Bıçkıcı Manastır adıyla bilinen Bizans yerleşimi yer alır. Tepe üzerinde denize hakim konumda bir kilise, surlara ait duvarlar ile hamam olduğu düşünülen bir yapı, ilk tespitlerimizdir (Res. 5). Kilise, doğu-batı yönünde uzanan, doğusu yarımdaire biçimli apsisli, olasılıkla üç nefli bazilikal planlıdır. Yapının naosu, duvarlarının ve nefleri ayıran kemerlerin yıkıntıları ile dolmuştur. Kuzeydoğu köşede tonozlu bir mekanın, duvarlarının yaklaşık 10 cm. kalınlığında pembe renkte harçla kaplanması sarnıç havuzu olduğunu düşündürür. Kilisenin güneydoğusundaki yamaçta kemerli bir yapı, olasılıkla hamamdır.

Gazipaşa-Mersin karayolunda, Kıcık (Muzkent) Köyü'nde Nephelis antik kenti, dik yamaçlarda, dağınık yapılar topluluğu biçiminde kurulmuştur. Muzluklar arasındaki yapılar, 2004 yılı çalışmaları kapsamında incelememiştir.

Alanya çevre yolunun kuzeyinde yola yaklaşık 2 km. mesafede Hacimehmetli Köyü'nde Hagios Georgios Kilisesi / halk arasında Hıdrellez adıyla anılan yapı,

Res. 5 Bıçkıcı Manastır / Fig. 5 The Bıçkıcı Monastery

road passes through the site. In the part of the city between the sea and the road there is a single nave church with an apse in the east and a chapel with an apse, reflecting the Byzantine Period in this city. In addition, other Byzantine civic structures were identified.

Past İotape on the Alanya-Gazipaşa road, in the Halil Limanı area is a vaulted tomb on the lower side of the road and a church on the upper side of the road. The church is a basilica with an apse that is semi-circular both on the interior and on the exterior (Fig. 4). Besides the apse, the north wall of the structure also has survived to the present day. There is an inscription where the apse wall joins the superstructure. The function and dating of the squarish tomb will be examined during the next season's work.

Where the Bıçkıcı Creek flows into the sea on the Alanya-Gazipaşa road there is a promontory with the two-storied and vaulted Bıçkıcı (Balıkçı) Tower. It is plausible to suggest that this was a watchtower, as it has a wide view out over the sea and the modern highway. On the hill behind the tower there is a Byzantine settlement known as Bıçkıcı monastery. Amongst our first identifications from this site are a church on top of the hill and dominating the sea, the city walls and a structure understood to have been a bathhouse (Fig. 5). The church is orientated in an east-west direction with a semi-circular apse in the east and it is probably a three-aisled basilica. The naos is filled with debris from the walls and arches separating the aisles. A vaulted room in the northeast corner has walls covered with a 10 cm thick pink plaster, suggesting its function as a cistern tank. The arched structure on the slope to the southeast of the church was possibly a bathhouse.

The ancient city of Nephelis in the Kıcık (Muzkent) village on the Gazipaşa-Mersin road comprises scattered groups of buildings on steep slopes. The structures within the banana plantations could not be examined in 2004.

The Hagios Georgios Church, known locally as Hıdrellez, is located in the village of Hacimehmetli, 2 km north of the Alanya highway by-pass. This is a Greek Orthodox church, dating to 1873 from its inscription. This single nave church has a small apse in the east, also visible on the exterior. To the west of the naos is the women's gallery accessed via a stairway from the exterior of the church. The timber ceiling of the church and the woodwork of the women's gallery embody the character of late 19th century Ottoman art. On the upper slopes of the hill, where the church is situated, there is a water source reached by an original stepped path and

1873 tarihli yapım yazımı ile günümüze gelmiş bir Rum kilisesidir. Tek nefli bazilikal planlı yapının doğusunda küçük bir apsis dıştan da izlenebilmektedir. Naosun batısında, dışarıdan merdivenlerle çıkan ikinci kat, gynekaion kadınlar bölümündür. Kilisenin ahşap tavani ve gynekaion'un ahşap işçiliği 19. yy. geç Osmanlı Dönemi sanat özelliklerini yansıtır. Kilisenin yer aldığı tepenin yukarı yamacında, dönemine ait özgün basamaklarla çıkan yol, bir su kaynağına ulaşmaktadır. Ön cephesinde bir aziz kabartması ile haç bezemeli levhanın yer aldığı çeşme, kaynağın kutsallığına da işaret eder.

Alanya ve çevresinde belirlediğimiz yapıların çoğu, Alanya Müzesi Müdürlüğü'nce tescil edilmiş olup, plan ve röleve çizimleri yapılmamış, işlev ve tarihlendirmeye yönelik veriler henüz incelenmemiştir. Yüzey araştırmamız, önemizdeki sezondan itibaren, belirlenen yapıları belgeleme ve değerlendirme çalışmaları ile sürdürülecektir.

Alanya Müzesi Müdürlüğü'ne ve Bakanlık temsilcisi Müze Uzmanı, Sanat Tarihçisi Sayın B. Taymaz'a yardımları ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

this fountain is decorated with a plaque with a cross motif and the figure of a saint in relief, a further indication of the sacredness of this water source.

Most of the structures we have identified in and around Alanya have been registered by the Alanya Museum; however, their plans and measured drawings have not been prepared, and the evidence regarding their functions and dates has not as yet been studied. Our surveys will continue the next season with the documentation and evaluation of the structures that have been identified to date.

I would like to forward my sincere thanks to the directorate of Alanya Museum and art historian B. Taymaz, museum curator and the state representative for their help and contributions.

Asi Deltası ve Asi Vadisi Arkeoloji Projesi: Samandağ ve Antakya Yüzey Araştırmaları 2004

The Asi Delta and the Asi Valley Archaeological Project in 2004 Samandağ and Antakya Surveys

Hatice PAMİR - Gunnar BRANDS

Asi Nehri Vadisi ve Asi Deltası Arkeoloji Projesi, 1998-2001 yılları arasında Chicago Oriental Institute ve Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı ile ortaklaşa başlatılmış ve yürütülmüştür. 2002 yılından itibaren ise başkanlığım altında bağımsız bir proje olarak yürütülmektedir. Proje, Amik Ovası Tunç Çağı ve Demir Çağı yerleşimlerinin Akdenize açılan kapısı olan Asi Deltası ile Amik Ovası arasındaki kültürel bağlantıyı sağlayan doğal bir geçit olan Yukarı Asi Vadisi'nde (Amik Ovası ile Asi Deltası arasında kalan kesime verilen ad) ve Asi Deltası'ndaki yerleşim dokusunu araştırma amaçlı uygulanan bir projedir. Bronz Çağı'ndan İslami Dönem'e kadar evredeki yerleşim dokusunun belirlenmesinin amaçlanmasıın yanı sıra, kronolojik sıra içerisinde Sabuniye, Al Mina, Seleukeia Pieria ve Antiokheia gibi etki merkezi konumundaki yerleşimlere ait mimari kalıntılarının belgelenmesi ve bu yerleşimlerin topografik ve antik yerleşim planlarının çıkarılması, kıyı çizgisinin değişiminin Delta'daki yerleşimler üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik paleocoğrafik araştırmalar yapılması da hedeflenmiştir.

1998-2001 yılları arasında Asi Deltası'nda toplam 55 yerleşim noktası saptanmış, kıyı değişim çizgisinin tespitine yönelik paleocoğrafik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşim yerlerinden Asi Nehri yatağının kuzey yanında yer alan Al Mina ve Sabuniye yerleşimlerinde yüzey buluntularının değerlendirilmesine yönelik arkeolojik yüzey araştırması uygulanmış, Sabuniye'nin topografik haritası çıkarılmıştır. Deltanın kuzeyinde ise Hellenistik Dönem'de kurulmuş olan liman şehri Seleukeia Pieria'da mimari anıtların tespitine yönelik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu döneme ait araştırma sonuçları yayınlanmıştır.

2004 Yılı Asi Nehri Deltası ve Asi Vadisi yüzey araştırması 15 Temmuz-27 Ağustos 2005 tarihleri arasında

The Asi River Valley and the Asi Delta Archaeological Project was initiated and conducted together with Chicago Oriental Institute by Mustafa Kemal University between 1998 and 2001. As of 2002, the project has been undertaken independently, under the direction of the author. The project aims at researching the settlement pattern in the Asi Delta and the Upper Asi Valley [the section between the Amik Plain and the Asi Delta], which is a natural passageway facilitating the cultural connection between the Amik Plain and the Asi Delta, which was the gate of the Amik Plain Bronze Age and Iron Age settlements that opened into the Mediterranean. In addition to identifying the settlement pattern from the Bronze Age through to the Islamic Period, it has been among our goals to document the architectural remains of important centres such as Sabuniye, Al Mina, Seleucia Pieria and Antiochia, and to prepare topographic and ancient settlement plans, as well as conducting paleogeographic surveys to identify the effects of changes in the coastline on the settlements in the delta.

Between 1998 and 2001, 55 settlements were located in the Asi Delta and paleogeographic surveys were conducted in order to identify the changes in the coastline. At Al Mina and Sabuniye, which are on the northern bank of the Asi River bed, archaeological surveys were conducted in order to evaluate the surface finds and a topographic map of Sabuniye was prepared. The surveys at Seleucia Pieria, the port city founded in the north of the delta during the Hellenistic Period, aimed at identifying the architectural monuments and the results were published.

The 2004 survey campaign of the project was conducted from July 15th to August 27th at three important sites: Antiochia extending to the intersection point of the Asi

Har. 1 / Map. 1

Hatay İli, Samandağ ve Antakya Merkez ilçelerinde Asi Vadisi'nin 3 büyük yerleşim alanında Asi Vadisi'nin Amik Ovası ile kesiştiği noktada uzanan Antiokheia'da, Asi Vadisi'nin doğu-güney yamaçlarında, Sabuniye ve Seleukeia Pieria'da (Har. 1) gerçekleştirılmıştır.

Sabuniye Çalışmaları

Kıyı çizgisinden 5 km. içerde Asi Nehri'nin kuzey yanında doğal bir tepenin üzerinde uzanan Sabuniye 1936 yılında İngiliz arkeolog L. Woolley tarafından keşfedilmiş, Al Mina kazı çalışmaları sırasında burada yaptığı deneme amaçlı 3 sondaj kazısı gerçekleştirılmıştır. L. Woolley höyükteki yerleşimin Orta Tunç Çağ'ında başladığını ve Al Mina'da faaliyet gösteren Yunanlı kolonist ve tüccarlar tarafından iskan edildiğini ileri sürmüştür, ancak görüşleri bugün halen tartışılmaktadır.

1936 yılından sonra gözlerden uzak kalan Sabuniye'de 1999-2001, 2002, ve 2003 yıllarında yürütülen yüzey araştırmaları sonucunda höyükün yeri yeniden tespit edilmiş, yüzey buluntuları toplanarak değerlendirilmiş ve höyükün topografik haritası çıkarılmıştı. Bu yılı çalışmadada L. Woolley'in 1936 yılında araştırma amaçlı açtığı sondaj çalışmalarından arta kalan 2 kesit profil ve tepenin eteğinde yağmur ve erozyon nedeniyle açılmış bir kesitin çizim çalışmaları gerçekleştirildi. Bu iki kesit üzerindeki yüzey buluntularının ilk genel değerlendirmesi,

Valley and the Amik Plain, at Sabuniye and at Seleucia Pieria (Map 1) on the east-south slopes of the Asi Valley.

Work at Sabuniye

Sabuniye is located on a natural hill on the north bank of Asi River, 5 km inland from the sea. The site was discovered by the British archaeologist L. Woolley in 1936 during his excavations at Al Mina and 3 sounding trenches were dug. L. Wooley claimed that the settlement at the mound began in the MBA and that it was inhabited by the Greek colonists and merchants active at Al Mina; however, his conclusions remain disputed.

Forgotten after 1936, Sabuniye was surveyed from 1999 to 2003 after it was re-identified, surface finds were collected and evaluated, and a topographic map of the mound was prepared. This year's work included drawings of 2 trench profiles left from Woolley's excavations and another profile formed by erosion and rainfall. The first general evaluation of the surface finds on these two profiles showed that settlement began in the LBA. Among the surface finds, a cylindrical seal of soft white limestone, a Mitanni seal of the 14th century BC, numerous Cyprian white-slip wares (LBA II) and Late Mycenaean pottery show that this mound had an important place in eastern Mediterranean trade.

Research to be carried out on the Sabuniye Höyüğü will further clarify whether the mound connecting the Amik Plain cultures with the Mediterranean and Aegean cultures developed as a commercial station or as a port city that was related to the contemporaneous Tell Atchana in the Amik Plain.

Work at Seleucia Pieria

Our work at Seleucia Pieria on the northern end of the Asi Delta included elevation drawings of the monumental remains, the documentation of the burial chambers in the East Necropolis, geophysical surveys (geomagnetometer and geo-radar) in order to identify any buried monumental remains in the area to the east of the inner harbour, and geodesic measurements in order to draw a map of the ancient city.

The elevation drawings of the architectural remains of the ancient city were initiated in 2002 and continued in 2004. The work carried out by architect S. Biçer covered the ground plan and elevation drawings of the granary adjoining the inner harbour and the eastern pier of the outer harbour that is dated to the 4th century. The Harbour Gate, so-called in travel accounts since the

Res. 1 / Fig. 1

höyükün Geç Tunç Çağı'ndan başlayan bir yerleşime sahip olduğunu göstermektedir. Yüzey buluntuları arasında beyaz yumuşak kireçtaşından silindir bir mühür, İ.O. 14. yy. Mitanni mührü, önemli miktarda Kıbrıs beyaz astarları (Geç Tunç II) ve Geç Miken seramigi höyükün Doğu Akdeniz ticareti içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Sabuniye Höyügü'nde yapılacak araştırmalar Amik Ovası ile Akdeniz ve Ege Kültürüleri arasında bağlantı noktası oluşturan höyükün, bir ticaret üssü mü yoksa Amik Ovası'ndaki çağdaşı olan Tell Atçana ile ilişkili bir liman şehri olarak mı biçimlendigini, daha iyi açığa çıkaracaktır.

Seleukia Pieria Çalışmaları

Asi Deltası'nın kuzey ucunda yer alan Seleucia Pieria'da yüzey araştırması kapsamında çalışmalarımız antik kentin anıtsal kalıntılarının rölöve çizimleri, Doğu Nekropol alanındaki mezar odalarının belgelenmesi ve iç limanın doğusundaki alanda toprak altındaki olası anıtsal kalıntıların tespitine yönelik jeofizik (jeomanyetometre ve jeoradar) ve kentin antik yerleşim planının yapılmasına yönelik jeodezi ölçümleri olarak gerçekleştirilmiştir.

2002 yılında başlatılan antik kentin mimari kalıntılarının rölöve çalışmalarına devam edilmiştir. Mimar S. Biçer tarafından yürütülen mimari rölöve çalışmasında iç limana bitişik tahıl ambarı olan Granarium ve kentin dış limanı olarak adlandırılan 4. yy. limanının ayaklarından doğu ayağın plan ve kesit rölöveleri çizilmiştir.

18th century, which is a main gate with double towers, was cleaned of undergrowth and garbage, and its plan and elevations were prepared (Fig. 1). Documentation of the rock tombs in the necropolis also continued this year. In the East Necropolis, 25 rock-cut burial chambers and 1 sarcophagus were documented.

As it was the first year of the geophysical (geomagnetometer and georadar) and geodesic surveys, the area, thought to be the agora, to the east of the inner harbour was selected for experimental purposes. The results of this one-day of work conducted by B. Ullrich and C. Meyer are very promising; therefore, we have decided to continue it in 2005. Work to prepare the topographic plan of the city was initiated by Prof. Dr. U. Wefferling.

Upper Asi Valley and Harbiye Area

The Asi River leaves the Amik plain near the city centre of Antakya and passes by the Habibün Neccar Mountain and flows through a deep valley for 15 km before reaching the Asi Delta. The great portion of the valley bed was surveyed, beginning from the delta over previous years. In 2004, the 8 km-long valley bed between the Harbiye area and Antakya city was surveyed, only on its eastern bank, starting from 0 level and reaching hills of 300 meters.

The starting point of the survey was Harbiye, ancient Daphne, which is located at an altitude of 180 m, about 8 km south of Antakya city, in the south of the Upper Asi Valley. The Antakya and Environs Research Group had

Res. 2 / Fig. 2

Kentin anıtsal kalıntılarından olan ve 18. yy.'dan itibaren seyahatnamelerde Liman Kapısı olarak adlandırılan çift kuleli ana kapının içi bitki ve çöplerden arındırılarak rölöve ve kesit çalışması yapılmıştır (Res. 1). Anıtsal kalıntılarının başlıcalarını oluşturan nekropol alanlarında kaya mezar anıtlarının belgelenme çalışmalarına bu yıl da devam edilmiştir. Kentin doğusunda uzanan Doğu Nekropol olarak adlandırdığımız alanda toplam 25 adet kaya mezar odası, 1 adet lahit mezarın belgeleme çalışması gerçekleştirilmiştir.

Jeofizik (jeomanyetometre ve jeoradar) ve Jeodezi ölçümmasına ilk kez bu yıl başlanması nedeniyle deneme amaçlı olarak seçilen iç limanın doğusundaki agora ya da pazar alanı olarak adlandırılan alanda gerçekleştirildi. B. Ullrich ve C. Meyer tarafından gerçekleştirilen bir günlük çalışmanın umut verici sonuçlar vermesi nedeniyle 2005 yılı çalışma döneminde bu çalışmanın devam edilmesine karar verildi. Kentin topografik yerleşim planının çıkarılmasına yönelik olarak Prof. Dr. U. Wefferling tarafından çalışmalar başlatılmıştır.

Yukarı Ası Vadisi ve Harbiye Mevkii

Ası Nehri, Antakya kent merkezinin yakınılarında Amik Ovası Düzlüğü'nün bittiği, Habib'in Neccar Dağı'nın başlangıcında, ova düzüğünü terk eder ve derin bir vadi yatağının içinden 15 km. kadar aktıktan sonra Ası Deltası düzüğe ulaşır. Önceki yıllarda vadi yatağının deltadan itibaren büyük bir kısmı taranmıştır. 2004 yüzey araştırması nehir yatağının doğu tarafında, Harbiye Mevkii'nden Antakya'ya kadar, yaklaşık 8 km. uzunluğundaki

conducted sounding excavations at Harbiye from 1932 to 1939. Surveys were conducted in the Karyer and Yedi Sultan quarters of Harbiye, now a wide and modern settlement. 8 rock-cut burial chambers in a bad state of preservation, large blocks with profiles belonging to a monument scattered about and two monumental watermills of the Noria type in the river bed, were documented (Fig. 2). Field surveys on the terraces yielded few Hellenistic but numerous Roman and Late Roman surface finds.

As a result, small scale village and/or farm settlements based on an agrarian economy were identified in the valley bed as well as nearby rock-cut burial chambers, as at other sites surveyed in previous years. The finds collected from the Asi Valley bed and from Harbiye indicate the Hellenistic Period at the earliest.

Surveys in Antakya

The last site of our work in the 2004 season included the following surveys in Antakya: systematic surveys in order to identify the remains just outside the eastern fortifications; architectural work on the fortifications; mapping work in order to draw the plan of the ancient city; and, geophysical measurements in order to identify any buried remains.

The necropolis of the ancient city extends over the low hills to the east of the Habibün Neccar Mountain, east and northeast of the ancient city, and from outside the fortifications to Narlica at the beginning of the Amik Plain. Many rock-tombs are endangered, as this area is

vadi yatağının 0 noktasından hafif yükselerek 300 m.'ye ulaşan tepeliklere kadar uzanan alan üzerinde yürütülmüştür.

Araştırmmanın başlangıç noktası olan Harbiye, Hellenistik ve Roma Dönemi'ndeki adıyla Daphne, Antakya'nın yaklaşık 8 km. kadar güneyinde, Yukarı Asi Vadisi'nin güney tarafında vadi yatağından itibaren alçak tepelerle yükselen tepenin üst kısmında denizden yaklaşık 180 m. yüksekte uzanmaktadır. Harbiye'de 1932-1939 yılları arasında Antakya ve Çevresi Araştırmaları Grubu tarafından yapılmış olan sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir. Geniş, modern bir yerleşim içeren Harbiye'de araştırma, Karyer ve Yedi sultan Mahallesi'nde yürütülmüş; 6 adet kayaya işlenmiş ve oldukça tahrif olmuş kaya mezar odaları, mimari bir anıt ait profilli büyük boyutlu mimari bloklar toprak yüzeyine dağılmış halde ve nehir yatağında 2 adet Noria tipinde anıt dejirmen belgelenmiştir (Res. 2). Teraslarda yapılan yüzey taramalarında az Hellenistik ancak bol miktarda Roma ve geç Roma yüzey buluntuları tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Vadi yatağında tarımsal ekonomiye dayanın küçük ölçekli küçük köy ve/veya çiftlik yerleşimleri tespit edilmiş, geçen yillardaki bulunan yerleşimlerde olduğu gibi bu alanın yakınlarında kaya mezar odaları tespit edilmiştir. Asi Vadisi yatağı ve Harbiye'de ele geçen buluntular en erken Hellenistik evreyi işaret etmektedir.

Antakya Yüzey Araştırması

Çalışma alanımızın son yerleşimi olan Antakya'da yüzey araştırması, antik kentin doğusunda şehir surlarının hemen dışındaki kalıntıların tespitine yönelik sistematik yüzey taraması, kentin şehir surları üzerinde mimari çalışma ve antik kentin şehir planının çıkarılmasına yönelik haritalama, toprak altında var olması muhtemel mimari yapı kalıntılarının tespitine yönelik olarak jeofizik ölçümleri gerçekleştirilmiştir.

Antik kentin doğu ve kuzeydoğusunda uzanan, şehir surları dışından Amik Ovası'nın başlangıcında yer alan Narlıca'ya kadar olan, Habibün Neccar Dağı'nın doğusundaki alçak tepeler üzerinde antik kentin nekropol alanı uzanmaktadır. Modern tahrifat tehdidi altındaki alanın aynı zamanda koruma sınırlarının dışında olması nedeniyle bir çok kaya mezar anıtı yok olma tehlikesi taşımaktadır. Bu nedenle bu alandaki tüm anıtların ve mimari kalıntıların tespitine yönelik olarak yüzey araştırması yürütülmüştür. Bu çalışma sonucunda kaya mezar odası, niş ve lahitten (teknesi kayaya oyulmuş yarı bağımlı lahit) oluşan toplam 120 adet kaya anıtı belgenmiştir.

Res. 3 / Fig. 3

not within the protection areas and is under threat. Therefore, these surveys aimed to document and identify all the monuments and architectural remains in this area. We managed to document 120 rock monuments including rock-cut burial chambers, niches and sarcophagi (semi-independent ones, whose basins are carved from the rock).

No systematic archaeological research has been conducted in Antakya following the archaeological work by Princeton University from 1932 to 1939. The settlement map of the ancient city has been mainly based on the ancient sources and the fortifications have been placed on the map accordingly. The work on the fortifications aims to identify the restorations of the city at various times, its expansion or shrinkage in certain periods and establish architectural and archaeological documentation. This work will yield the history of the settlement/city and the city map based on recovered archaeological data. For this purpose, a team under the direction of Prof. Dr. G. Brands initiated the photographic documentation of the fortifications, their architectural and technical study, and made the preliminary drawings for a preliminary evaluation. For the first time, the previously

1932-1939 yılları arasında Princeton Üniversitesi başkanlığında yapılan arkeolojik çalışmaların dışında antik kente yönelik sistematik bir araştırma günümüzde dek yapılmamış, bugüne dek antik kentin yerleşim haritası büyük ölçüde antik kaynaklara dayandırılarak yapılmış ve kenti çevreleyen surlar bu bilgilere dayandırılarak harita üzerinde yerleştirilmiştir. Şehir Surları üzerinde yürütülen çalışma ile kentin çeşitli evrelerde restorasyonu veya şehrin belirli dönemlerde genişlemesi ve/veya daralmasına bağlı olarak yeniden inşa edilen duvarlarının mimari ve arkeolojik bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma ile elde edilecek veriler yerleşim/kent tarihini aydınlatacak, arkeolojik bilimsel verilere dayalı olarak kentin yerleşim planını çıkartacaktır. Bu amaçla Prof. Dr. G. Brands başkanlığında bir ekip kentin şehir surlarının fotoğraflanarak, mimari ve teknik bakımından inceleme ve taslak çizimleri ile ilk değerlendirilme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. İlk kez kuzey şehir surunun bugüne kadar ulaşamayan noktalarına belgeleme amaçlı ulaşılmış ve fotoğraflama ve belgeleme çalışması yapılmıştır. Habibün Neccar Dağı'ndan doğan Hacı Kürüş Deresi (antik Parmenius) üzerinde inşa edilmiş olan su sisteminin bir parçası olan antik su bendi, günümüzdeki adı ile Demirkapı'nın (Res. 3) fotoğraflama ve belgeleme çalışması yapıldı. Şehir Surları ve Demirkapı üzerindeki, teknik ve mimari değerlendirmeler ve çizim çalışması ile şehir surları üzerinde gelecek yıl yapılacak olan mimari anıtların fotogrametri destekli mimari çizimleri için ön hazırlık çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Antiochia'nın bilimsel standartlara uygun olarak şehir yerleşim planının çıkarılmasına yönelik olarak Prof. Dr. U. Weferling tarafından kareleme esaslarına dayalı Leica RTK-GPS sistemi kullanılarak antik kalıntıların harita üzerine yerleştirme çalışması yapıldı. Antik kentin toprak altı yerleşim kalıntılarının tespitine yönelik seçilmiş 4 alanda jeomanyetometre ve jeoradar ölçümleri B. Ullrich ve C. Meyer tarafından gerçekleştirilmiştir.

inaccessible points of the north fortifications have been accessed and photographs were taken and evidence documented. The ancient water dam, today known as the Demirkapı (Fig. 3), on the ancient water system on the Hacı Kürüş Creek (the ancient Parmenius), springing from the Habibün Neccar Mountain has been photographed and drawings of it made. Technical and architectural evaluations and drawings of the fortifications and of the Demirkapı were made. Preliminary and preparatory works were carried out for the architectural drawings, supplemented by photogrammetry of the monuments on the fortifications, to be carried out in the next season's campaign.

Prof. Dr. U. Weferling has mapped the ancient remains using a Leica RTK-GPS system based on gridding, in order to prepare a city map of Antiochia to scientific standards. Geomagnetometer and geo-radar measurements were made in four areas by B. Ullrich and C. Meyer in order to identify possible buried remains.

Bey Dağları Yüzey Araştırmaları 2004

Surveys in the Bey Mountains in 2004

Nevzat ÇEVİK

Çalışmalar bu yıl iki bölümden oluşmuştur: İlk bölüm araştırma alanımızın Kemer'e kadar olan güney yarısının ön araştırma ve incelemeleri, ikinci bölümde ise büyük yerleşimlerdeki çalışmalarımızın tamamlamaya dönük sürdürülmesidir. İlk bölümde Mnara, Kitaura, Kosara, Kemer ve çevreleri, Hurma Tepesi, Hurma Mağarası, Hurma Vadisi, Kocaköy, Dipsiz, Sarışu, Gökdere, Ares Kutsal Alanı, Akçınar Mevkii, Minnetin Tepe olarak adlandırılan yerlerde araştırmalar sürdürülmiş, ikinci aşamada ise Neapolis, Kelbessos ve İnönü yerleşimlerinde önceki yıllarda başlayan çalışmalarla devam edilmiştir. Aşağıda sadece büyük yerleşimlerdeki çalışmalar ve gözlemler özetlenmiştir.

1. Etap (N. Çevik, S. Bulut, İ. Kızgut, B. Öz dilek)

Marmara-Mnara (Minarike): Kavak Dağı'nda kayalık bir tepe ve eteklerindeki kalıntılardan oluşmaktadır. Yerleşimin bulunduğu tepe denizden 1350 m. yüksektedir. Önceki yaynlarda farklı lokalizasyonlar olmasına karşın Patara Yol Kilavuz Anıtı'nın bulunusundan sonra buranın Marmara-Minarike olduğu doğrulanmıştır. Tepenin doğal ulaşılabilirliği nedeniyle gerek duyulmadığından sur kalıntılarına rastlanmamıştır. Mimari elemanları tahrif edilerek dağıtılmış tapınanağın kalıntıları içerisinde kabartma ve heykel parçaları bulunmuştur. Yerleşimin en tepe noktasında, Kemer'e ve tüm Pamfilya denizine bakan konumda ilginç bir yapı görülür. Ortalama 100 kişi kapasiteli dir. Önde sadece düz bir platform vardır. Oturma sıraları denize dönük olarak tüm vadide bakar. Bu platform güçlü bir teras duvarıyla oluşturulmuştur. Sahne binasıyla ilgili hiçbir kalıntı görülmemiş gibi yapının çevresinde bir duvar da bulunmamaktadır: Açıkta. Aşağıya doğru inildiğinde başka yapılarla karşılaşılır. Bu kesimde ve karşısında yükselen tepeciğin kente bakan yüzünde mezarlar bulunur. Yapıları, örgü teknikleri ve şehircilik açısından Minarike'ye, Hellenistik'ten beri polis statüsünde bir kent gözüyle bakılabilir.

Our surveys in 2004 were conducted in two stages. The first stage included a preliminary survey of our area towards the south to Kemer while the second stage aimed at the completion of the work initiated at the larger settlements. In the first stage, the following areas were surveyed: Mnara, Kitaura, Kosara, Kemer and its environs, Hurma Tepesi, the Hurma Cave, Hurma Valley, Kocaköy, Dipsiz, Sarışu, Gökdere, the Ares Sanctuary, the Akçınar area and Minnetin Tepe. In the second stage, the work previously initiated at Neapolis, Kelbessos and in the İnönü settlements were continued. The following is a summary of the work and observations obtained from only from larger settlements.

First Stage (N. Çevik, S. Bulut, İ. Kuzgut, B. Öz dilek)

Marmara-Mnara (Minarike): *The site comprises remains on a rocky hill and its slopes. The hill rises 1350 meters above the sea level. Despite the different localisations in earlier publications, this site has now been clearly identified as Marmara-Minarike following the discovery of the Patara Road Guide Monument. The natural inaccessibility of the site made it unnecessary to build any fortifications, as can be inferred from finding no such remains. Destroyed and scattered around, in the remains of the temple, fragments of carvings and statues were found. At the summit of the settlement, which overlooks Kemer and the entire Pamphylian Sea there is a curious structure. It consists of 11 rows of seats stretching in a line, with an average capacity of 100 people and only a flat platform in front. The rows of seats face the sea and overlook the entire valley. The platform was built on a strong terrace wall and no remains related to a stage building were visible; neither is there a wall: it is open. Descending further down, more structures were found and there are tombs in this area and upon the hillside opposite. Minarike can be considered to have had the status of a polis from the Hellenistic Period in respect to its structures, masonry techniques and urbanisation.*

Res. 1 / Fig. 1

Kithanaura-Saraycık: "Termessoslular'ın Kitanaurası" olarak Stadiasmus Patarensis'te adı geçer. Yerleşim İ.S. 1. yy.'dan sonra Termessos egemenlik alanı içinde bulunmaktadır. Sonraki dönemde Perge Metropoliti'ne bağlı önemli bir piskoposluk olduğu da hem piskopos listelerinden hem de kentteki Bizans kalıntılarından anlaşılırktır. Ana girişin olduğu kesim (Res. 1) ve uzantısındaki ön yüzün tamamı surlarla çevrilidir. Arka kesimler, ulaşımız ucurum olduğundan sur sistemi kesintiye uğramıştır. Tepenin orta kesiminde yapılar yoğunlaşır. Pek çok bina kalıntısı ve ışıklık unsurları görülür. Asıl merkezi noktada büyük bir bazilikalar yer alır. Üç neflidir. Doğu-batı yönelimli Roma bazilikasının batı ve güney tarafında daha yoğun olmak üzere bağlantılı yapılar vardır. Burası kentin sosyal ve ticari meydanıdır. Akropolis inişinde, batı eteklerde kentsel yapılar devam etmektedir. Bunların en niteliklisi Nekropol tarafından gelen ve aquaduktla beslenennymphaiondur. İki yanda üç büyük kemerle inşa edilmiştir. Bu yapılardan orman yolunun geçtiği boyna doğru yüründüğünde batıya uzanan Nekropol'a gelinir. Mezarlar içerisinde en ünlü ve görkemli halen ayakta olan Saraycık Heroonu'dur.

Kemer-Çalışdağ Tepesi: Batı, kuzey ve doğu yamaçlarının çoğu ulaşımız ucurumlarla çevrilidir. Kayalık tepe, çıkışlıbilir durumda olan güney ve güneydoğu yönde sağlam sur duvarlarıyla çevrilidir. Bu yönde alçalarak denize uzayan burun "Kocaburun" olarak adlandırılmaktadır (Ağva Burnu). Kayalık tepenin tamamına kurulan kaleyi 2.20-2.40 m. arasında değişen kalınlıklarda güçlü duvarlar çevirir. Surlar güney yamaç boyunca düzgün uzanır ve doğu kesimde yaklaşık 90 derece açıyla kuzeye sapar: Yaklaşık dikdörtgen bir plan oluştur. Kalenin bütününde üç kule ve üç kapı açıklığı gözlemlenmiştir (Res. 2). Kulelerden ikisi dörtgen biri yarımyuvarlaktır. Bunlardan birisi iki tarafından sur duvarlarıyla kaleye bağlanmaktadır. Bu KD köşeyi oluşturan yarımlar

Res. 2 / Fig. 2

Kitanaura-Saraycık: It is mentioned as the "Kitanaura of the Termessians" in the Stadiasmus Paterensis. This settlement was within the territory of Termessos in the 1st century AD. Both the bishopric lists and the Byzantine remains in the city support the fact that this city was an important bishopric under the Metropolite of Perge in the ensuing periods. The section with main entrance-way (Fig. 1) and the front side flanking it are entirely fortified with walls and, as the rear sides are on top of inaccessible sheer cliffs, they are not fortified. Structures cluster about the middle of the hill. Many building remains and of work areas have been noted. In the real centre of the settlement there is a big three-aisled basilica. This Roman basilica was orientated in an east-west direction and is flanked by annex structures to the north and with even more to the south. This was the social and commercial square of the town. Descending down from the Acropolis there are more urban structures. The most important is the nymphaion, built with three arches on both sides and fed by the aqueduct coming from the direction of the necropolis. Passing by these structures in the direction of the neck which the forest road passes through, one reaches the Necropolis that extends towards west. The best-known and grandest of all the tombs is the Saraycık Heroon which is still standing.

Kemer-Çalışdağ Hill: The west, north and east slopes are mostly encircled by sheer and inaccessible cliffs and this rocky hill is fortified with sturdy walls only on the south and southeast, where it is accessible. This promontory descending towards the sea is called Kocaburun (Ağva Burnu). The fortress occupying the entire rocky hill is constructed of sturdy walls 2.20-2.40 m in width. The walls extend straight along the south and in the east, they turn north, forming almost a right angle and an approximately rectangular layout is formed. Three towers and three gates were observed in the entire

yuvarlak planlı olan kuledir. Diğer ikisi, birer yanından uçuruma açılmaktadır. Duvar örgü sistemi Hellenistik Dönem özellikleri göstermektedir. Ancak kalenin kapladığı yaklaşık 5.000 m² alan tanıdığımız Likya Klasik Çağ yerleşimlerine göre çok büyütür. Likya'nın en önemli kentlerinin bile Klasik akropolleri bu boyutlarda değildir. Asıl sorun bu kalenin antik adının ne olduğunu Daha önce T. Özoral "İdyros" olarak adlandırmış, sonrasında da S. Şahin "Olbia" olduğunu iddia etmiştir. Buranın Olbia olması için İdyros'un tamamen iptal edilmesi gereklidir, bu da çok mümkün değildir. Çünkü İdyros'un Roma Çağında yok olduğunu gösteren bir belge mevcut olmadığı gibi buranın Olbia olduğunu gösteren bir yazıt ya da herhangi bir veri de henüz söz konusu değildir.

2. Etap: (N. Çevik, B. Varkıvanç, S. Bulut, İ. Kızgut, E. Akyürek, I. P. Pedarros, M. Kunze, B. Öz dilek, E. Akalın)

Neapolis Çalışmaları: 2004 sezonunda da baştan planlandığı gibi haritalama ve envanterleme çalışmaları tamamlanmaya çalışılmıştır. Haritalama çalışmaları S. Coşgun, E. Akalın ve N. Çevik tarafından sürdürülmüşdür. Kentteki kalıntılar dört ayrı başlıkta gruplanmıştır. I. Dinsel yapılar, II. Kamu yapıları, III. Nekropoller, IV. Konut, işlik ve sarnıcılar.

I. Kutsal Yapılar (N. Çevik)

Yeni tespit edilen bir yapının kült amaçlı olduğu anlaşılmıştır. Bununla beraber kente tespit edilen tapınak sayısı 3 olmuştur. Bu yapı yerleşimin KD tarafında kayalık tepeinin eteğinde ve bu yönde son sivil kalıntılarından yaklaşık 100 m. doğudaki çok eğimli yamaça bulunmaktadır. Diğer yapılardan tamamen ayrı bir konumda ve hiçbir yapı veya yapı grubuya ilgisi olmayan ayrı bir alanda konumlanmıştır. En kuzeydeki evler arasından yukarıya doğru çıktıığı izlenen basamaklı sokak, sadece bu yapıya çıkmak için yapılmıştır. Bu sokak Nekropol'den gelen ana kent yoluyla bağlanmaktadır. Kemerlerin ortasına denk gelen ön kesimde büyük bir monoblok taştan "altar masası" bulunmuştur. Dört yanı profillerle bezeli altarın iki yanında ayak bırakılmıştır. Bu alanda bulunan bir yazıt tamamen deşifre edilebilmiştir. Bu yazıtta Aurelius, Artemis, Herakleion Eigis... gibi adların (yaptırdığı) yazmaktadır.

II. Kamu Yapıları (İ. Kızgut, E. Akalın)

Bu çalışmalar 2003 sezonunda bir exedra ile başlayan çalışmaların devamı niteliğindedir. Kent merkezinin kuzey başlangıcındaki ilk iki yapı yan yana dizili iki exedradır. İlişkili düzenlenen bu iki exedra da "U" planıdır. Güney ilerisinde diğer bir exedra yer almaktadır. Bu 2003

fortress and two of the towers are quadrangular while the third is semi-circular (Fig. 2). The semi-circular tower forms the northeast corner and is connected to the fortress by walls on both sides. The other two towers face the gorges on one side and their masonry suggests a date in the Hellenistic Period. However, the fortress encompassing an area of approximately 5,000 square meters is considerably larger than other Classical Period fortresses known in Lycia. The Classical Period acropolises of the most important cities of Lycia do not attain this size. A real problem is that the ancient name of this fortress is not as yet known. Previously, it was claimed to be "İdyros" by T. Özoral, and then it was claimed as "Olbia" by S. Şahin, but, for this site to be claimed as Olbia, the possibility of its identification as İdyros must be entirely disproven, which is not very probable at the present time as no evidence exists showing that İdyros entirely disappeared in the Roman Period, nor is there any inscription or data available to date proving that this site was in fact Olbia.

Second Stage (N. Çevik, B. Varkıvanç, S. Bulut, İ. Kızgut, E. Akyürek, I. P. Pedarros, M. Kunze, B. Öz dilek, E. Akalın)

Work at Neapolis: As previously planned, the goal of the work at Neapolis in 2004 was to complete the mapping and inventory. The mapping work was continued by S. Coşgun, E. Akalın and N. Çevik. The architectural remains in the city are grouped under four main titles: I. Religious structures; II. Public structures; III. Necropoli- ses; and, IV. Houses, work areas and cisterns.

I. Sacred Structures (N. Çevik)

A newly identified structure was understood to have been used for cult purposes and so today the total number of temples identified within the city has risen to three. This structure is located on a very steep slope, approximately 100 meters east of the last civic remains on the slope of the rocky hill to the northeast of the settlement. Entirely isolated from the rest of the buildings in the area, it is located in an area without any connection to any individual structure or group of structures. The stepped street amidst the northern houses extends only to this structure. This street also connects to the main street of the city coming from the Necropolis. In the front area corresponding to the middle part of the arches is an "altar" fashioned from a large stone monolith. Decorated with profiles on four sides, this altar has two legs. An inscription discovered in this area has been fully read, listing names such as Aurelius, Artemis, Herakleion Eigis... (as patrons).

Res. 3 / Fig. 3

yılında ele alınan yarımyuvarlak exedradır. Diğer ikisi yolun solunda batıya bakar biçimde düzenlenmişken söz konusu bu exedra tam ters taraftadır ve doğu baktı. Anıtsal yol güzergahını tamamlayan bu yapıların oluşturduğu Roma merkezi kent yolunu heykel altlıkları bütünüler. Altlık ön yüzünde İmparator Commodus anılmaktadır. B. İplikçioğlu'nun çevirisine göre Commodus öldükten sonra Septimius Severus döneminde İ.S. 195'te yapılmıştır.

III. Nekropoller (N. Çevik, B. Özدilek)

Bu sezon, kentteki tüm mezar yapıları çalışılmış, haritaya işlenmiş ve tek tek rölöveleri çıkarılmıştır. Kent içerisinde dağınık durumda bulunan üç lahit, üç khamosorion, bir oda mezardır ve bir de aedicula dışında diğer tüm mezarlardan kente ulaşan yol boyunca dizilidirler. Çoğunlukla lahit olan bu mezarlardan içerisinde khamosorionlar ve ostothekler yanında örme mezarlarda bulunmaktadır. Kentte toplam 1 oda mezardır, 1 aedicula mezardır, 23 lahit, 11 khamosorion, 1 bağımsız ostothek ve 3 adet de kaya ostotheki bulunmaktadır. Mezarlar çevresinde, ölü kültüne yönelik unsurlar da bulunmuştur. Bunlardan en önemli bugüne dek sadece zivana yuvalarını bulduğumuz, üstü kavisli biten yalın bir steldir. Özellikle kent içindeki yan yana yerleştirilmiş iki khamosorion yanındaki stel zivanaları ve aynı alanda ana kayaya oyulu biçimde bulunan ölü kültü sunağı dikkat çekenmektedir. Genellikle Pisidya tipi kalkanlar arasında tabula ansata dönemindeki ön yüz bezemeleri dışında yan yüzlerinde portreler işlenmiş mezarlarda vardır (Res. 3).

IV. Konutlar, İşlikler ve Sarnıcıclar

(B. Varkıvanç, S. Bulut)

2003 yılından eksik kalan konutların çizimleri yanında diğer tüm konutların rölöveleri de çıkarılmıştır. Tüm konut, işlik (Res. 4) ve sarnıcıcların planları kontrol edilmiş

II. Public Structures (İ. Kızgut, E. Akalın)

This work is a continuation of that initiated at an exedra in 2003. The first two structures at the northern end of the city centre are two exedrae side by side. Arranged in connection to each other, both structures have a U-shaped form. Somewhat to the south is another exedra, the semi-circular one investigated in 2003. The other two are located on the left of the street and face west while this one is on the other side and faces east. These structures compliment the monumental road, which is further embellished by statue bases. On the front side of the base, the Emperor Commodus is commemorated and, according to the translation by B. İplikçioğlu, this base was made in 195 AD in the reign of S. Severus, following the death of Commodus.

III. Necropolises (N. Çevik, B. Özdilek)

In this campaign, all the tombs in the city were studied, marked on the map and plan and elevation drawings were made of them. Apart from three sarcophagi, three chamosorions, one chamber-tomb and one aedicula inside the city, all the other tombs are aligned along the road leading to the city. Most of the tombs are sarcophagi, while there are also chamosorions, ostotheks and masonry tombs as well. The total number and tomb types in the city are as follows: 1 chamber-tomb, 1 aedicula tomb, 23 sarcophagi, 11 chamosorions, 1 independent ostothek and 3 rock-cut ostotheks. Other elements related to the cult of the dead were also found around the tombs. The most important is a plain stele with a round top, whose holes in the ground we have found so far. Especially noteworthy are the stele holes near to two chamosorions placed side by side, and a rock-cut altar for the cult of the dead also situated in the same area. Generally, there are also tombs with portraits on the outer lateral sides, as well as the tabula ansata decoration flanked with Pisidian type shields on the front sides (Fig. 3).

IV. Houses, Work Areas and Cisterns

(B. Varkıvanç, S. Bulut)

The incomplete drawings left from 2003 were completed and the relévé of all the other houses were also prepared. The plans of all the houses, work areas (Fig. 4) and cisterns were doublechecked and their detailed description was completed. The detailed work focussed on the identification of the phases, especially those of the Roman and Byzantine periods, and of the function of every unit. The mapping work initiated the previous year was completed this year, crucial to the process of the identification of the original house organisation,

Res. 4 / Fig. 4

ve detaylı deskripsiyonları tamamlanmıştır. Evrelerin, özellikle Roma ve Bizans dönemlerinin ayrılmaması ve her bir birimin fonksiyon tespiti detay çalışmalarının başında gelmiştir. Asıl konut organizasyonunun anlaşılması şehirleşme mantığı ve topografyanın etkileri ile mahalleleşme süreci ve evler arası ilişkinin saptanması tüm konutların haritaya işlenmesiyle ancak mümkün olabileceği için geçen yıl başlayan haritalama çalışmaları bu yıl tamamlanmıştır. Konutlar Neapolis kentinin en önemli konusudur. Arkeolojide, bu bölge için az bilinen konutların planlaması, farklı sosyal gruplara ait konutların çeşitlimesi, birbirleriyle ilişkileri, birimlerinin fonksiyonları, şehircilikteki yerleri, teknik ve malzeme, kapı, pencere ve üst örtülerinin aydınlatılmasında Neapolis'te sağlam kalmış çok sayıda konut ve konut kompleksi sayesinde mümkün olmuştur.

Kelbessos Çalışmaları (N. Çevik, I. P. Pedarros, O. Henry, B. Özdirek, P. Labotuier, J. F. Pichonneau)

2003'te başlanan sur ve savunma sistemine ilişkin eksikler giderilmiştir. Kentin haritalanmasında büyük yol alınmış, 2005'te bitecek duruma getirilmiştir. 2004 yılında detaylıca ele alınan iki yapıdan biri Kelbessos Yönetim Binası'dır. Bu yapı benzeri bilinmeyen önemli bir örnektir. Kent yönetimine ilişkin tüm fonksiyonların aynı binaya yüklendiği kompleks bir binadır. Taş ve duvar işçilikleri çok kaliteli ve güclüdür. Yapı, doğu-batı akşında uzanır. Uzun dikdörtgen planın doğu başında bir giriş odası ve oradan da ilk kapiya yakın nitelikte iç kapı bulunur. Binanın güneye bakan uzun tarafında koridor uzanır. Koridorun sağ yanında da üç oda yer alır. Koridorun sonunda diğer büyük bir oda daha vardır. Ortadaki büyük oda, duvardaki izlerin oturma sıralarına ait

pattern of urbanisation, effects of topography and the process of formation of quarters, and the relations established between the houses. Numerous houses and house complexes in a good state of preservation at Neapolis facilitated our understanding of the planning of the houses - not well-known for this region, the variety of houses belonging to various social groups and their relations to each other, the functions of the units, their place within the urban structure, the techniques and materials used, their doorways, windows and superstructures.

Work at Kelbessos (N. Çevik, I. P. Pedarros, O. Henry, B. Özdirek, P. Labotuier, J. F. Pichonneau)

The missing parts of the work initiated on the fortifications and defence system were completed. Mapping of the city progressed rapidly and will probably completed in the 2005 season. One of the two structures studied in detail in 2004 was the Kelbessos Administrative Building. This is an unparalleled and important structure as it is a complex encompassing all the functions related to the administration of the city. Stone and masonry work are of high quality and very strong. The long rectangular structure extends in an east-west direction and at the east end is an entrance hall, which houses another doorway of the similar quality to the first entrance. Along the southern side of the structure extends a corridor with three rooms on the other side and this corridor terminates at another large hall. The big hall in the centre has holes in its walls for timber supports for the rows of seats and its location and features of the layout further support the hypothesis that this was a meeting hall with a capacity for 150 people. The corridor extending along

Res. 5 / Fig. 5

ahşap konstrüksiyonu taşıyan delikler olması, konum ve plan özellikleri nedeniyle yaklaşık 150 kişilik bir toplantı salonu olarak tanımlanmıştır. Toplantı salonu önünde uzanan koridor çok pencereli açılığıyla bir fuaye niteliğindedir. Koridorun arsenal tarafındaki sonunda bir heykel allığı bulunması binanın önemli kamu yapısı değerlendirmesini doğrular niteliktedir. Altıkk üzerindeki yazıtta "Hermaios oğlu ..."nın altın çelenkli bir heykel peribolion adına adadığı" yazmaktadır. Bu adak kamusal bina ve onun fuayesi fonksiyonunu doğrulamaktadır. Binanın önünde ve uzun yüzü önünde birer exedra bulunur. Aşağıdan gelen basamaklı yol, buradan sarnıcı ve kent çıkışına yönelir. 2005 yılında nekropol çalışmalarına başlanacaktır (Res. 5).

İn Önü Çalışmaları (N. Çevik - M. Kunze - İ. Kızgut - S. Bruer)

2003 yılında N. Çevik tarafından keşfedilen yerleşim, resmi yapıların bulunduğu orta, sivil yapı ve işliklerin yer aldığı batı, çiftlik yerleşimlerinin bulunduğu doğu olmak üzere üç ana bölümden ibarettir. Yerleşimin üç farklı bölümde kurulmasını topografyanın değişkenliği de yönlendirmiş olmalıdır. Batıda yer alan sivil yerleşim bölgesi, yarımadada formunda uzanan kayalık ve uzun bir tepe üzerine kuruludur. Bu alana yayılmış birçok konut,

the meeting hall is more like a foyer with multiple windows. The presence of a statue base at the end of the corridor (in the arsenal direction) verifies that this structure was an important public building. The inscription on the base reads, "... son of Hermaios, dedicated a statue with a golden wreath on behalf of the peribolion". This dedication verifies the function as public structure and its foyer. There is one exedra on the side to the front and another one on the long side of the structure. The stepped road ascending turns toward the cistern and city's exit from here. In 2005, work will be initiated at the necropolis (Fig. 5).

Work at İn Önü (N. Çevik, M. Kunze, İ. Kızgut, S. Bruer)

This settlement was discovered by N. Çevik in 2003 and it comprises three sections: the central part with the public structures; the western part with the civic structures and work areas; and, the eastern part with farming sites. This partitioning must have arisen from the nature of the topography. The civilian part in the west extends on a long and rocky hill - like a peninsula. In this area are many houses, work areas and sarcophagi. To the east of this civilian part is a valley with a now-dry creek. Past this valley and climbing up, one reaches in the middle the centre and this central part is bounded by a sheer and high rocky hill to the north and by a deep valley to the west and south. The farming settlements to the east can be reached by crossing the stream, still flowing, which was the main source of water for the city. The well-preserved houses, work areas and sarcophagi show that these are farming complexes. There is no certain area that can be defined as a necropolis as all three parts of the city contain sarcophagi and chamosorions; however, their numbers are not comparable to the city's population and a variety of tombs must be expected at this settlement, which does possess rock-cut tombs. One tomb in the eastern part of the city is on a podium belonging to a tomb with hyposorion and this section contains large and well-planned residences and two well-preserved olive oil presses amongst many are worth noting.

The three-partitioned settlement pattern of this site can be compared with only Onobara within the region. Cities of such a settlement pattern are not found in Lycia and Pamphylia. Despite its small size, the fact that it contains public structures such as a bouleuterion, baths, fountain and church suggests its importance for the region and the possibly that it possessed administrative power.

işlik ve lahitler bulunmaktadır. Doğusunda yer alan vadi ve şimdi kuru olan küçük akarsu aşıldıkten sonra tekrar tırmanılarak orta bölümdeki merkeze ulaşılabilmektedir. Merkezin kuzey bölümü sarp ve yüksek kayalık bir tepe, batı ve güneyi ise derin bir vadi ile sınırlanmıştır. Batı bölümde yer alan çiftlik yerleşimlerine ise bugün akma-ya devam eden, kentin önemli su kaynağını oluşturan akarsuyu geçerek ulaşılmaktadır. İyi korunmuş konutlar, işlikler ve lahitler bu bölümün çiftlik yerleşimleri olduğunu göstermektedir. Kentte nekropol alanı olarak adlandırılabilecek bir kesim oluşturulmamıştır. Her üç bölümde de lahit ve khamosorionlar bulunmakta, ancak sayıları kent nüfusu ile paralel görünmemektedir. Bu nedenle kaya mezarı olmayan bu yerleşimde farklı türde mezarlar beklenmelidir. Doğu kesimdeki mezarlardan biri hyposorionlu bir mezara ait podiyumdur. Bu kesimde oldukça büyük ve iyi planlanmış konutlar bulunmaktadır. Bu kesimde pek çok zeytinyağı işliği içerisinde sağlam kalmış ikisi dikkat çekmektedir.

Sivil ve resmi yapılarla üretim çiftlikleri olmak üzere üç ayrı bölümde yoğunlaşan yerleşimin planı yakın çevrede sadece Onobara ile benzeşmektedir. Likya ve Pamfilya bölgelerinde bu şekilde planlanan kentlere rastlanmaktadır. Ayrıca küçük bir yerleşim boyutlarında olmasına karşın bouleuterion, hamam, çeşme binası ve kilise gibi resmi binaları bulundurması çevre için önemli bir konumda olduğunu ve olasılıkla yönetsel erke sahip olduğunu göstermektedir.

Bizans Çalışmaları (E. Akyürek - A. Tiryaki)

Doç. Dr. E. Akyürek kontrolündeki 4 kişilik bir ekip araştırma boyunca ele geçen tüm Bizans kalıntılarını incelemiştir ve çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaları da ayrı bir grup olarak değil, tüm ekip halinde birlikte çalışılmıştır. Bu yılki keşiflerde yine en yoğun kalıntı gruplarından biri Bizans dönemi kalıntıları olmuştur.

Yazıt Çalışmaları

Bu sezon İnönü’de 5 (4 lahit ve 1 de kabartma altında adak), Neapolis’te 2 lahit, 1 masa-sunak, 2 ev sunağı, 1 heykel allığı, 1 kemer bloğu üzerinde olmak üzere 12 yeni yazıt tarafımızdan bulunmuştur.

Byzantine Studies (E. Akyürek, A. Tiryaki)

A team of four, under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Engin Akyürek, studied all the Byzantine materials found during the surveys and works. These studies being carried out together as a team and again this year, the Byzantine remains constituted one of the main groups of finds.

Epigraphic Work

In this season, our team identified a total of 12 new inscriptions: 5 inscriptions (4 on sarcophagi and 1 votive under a relief) at İnönü, 2 on sarcophagi, 1 on an altar-table, 2 on house altars, 1 on a statue base, and 1 upon an arch voussoir at Neapolis.

Burdur İli Yüzey Araştırmaları 2004

Surveys in Burdur Province in 2004

Mehmet ÖZSAİT

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, Üniversitemiz Araştırma Fonu'nun maddi desteği ve Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün (AKMED) katkılarıyla bu yılı yüzey araştırmaları 02/18.08.2004 tarihleri arasında, Burdur İli'nin Merkez İlçe, Karamanlı, Tefenni, Yeşilova, Gölhisar, Çavdır ve Kemer ilçeleri, kasaba ve köylerinde yapılmıştır. Başkanlığım altında sürdürulen araştırmalarda, Arkeolog N. Özsait, Yrd. Doç. Dr. Ö. Koçak, Dr. G. Labarre, öğrencilerimden Ö. Özdemir, H. Oy, İ. Baytak, P. Ercan, S. Kaymakçı'dan oluşan ekibimize Bakanlık Temsilcisi olarak H. Çalışkan katılmıştır. Araştırmalarımı destekleyen Üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri Yürüttüci Sekreterliği'ne, özveriyle çalışan tüm ekibimize teşekkür borçluyum. Ayrıca, Burdur'daki araştırmalarımız sırasında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Vali Sayın C. Direkçi'ye, Kültür ve Turizm Müdürü S. Erdoğan'a, Müze Müdürü H. A. Ekinci'ye ve Karamanlı'da ekibimize her türlü kolaylığı sağlayan Belediye Başkanı İ. Mergen'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Bu yılı yüzey araştırmaları şu şekilde özetlenebilir: Önce, Karamanlı İlçesi'nin güneybatısındaki dağlık kesimde, Ardiçlik Mevkii'nde, önceki yillardaki araştırmalarımızda gördüğümüz dört kaya mezarı bulunarak incelenmiştir. Gerek mezarlarının durumlarından ve gerekse çevrelerinde bulduğumuz keramiklerden bunların Roma Çağının ait olduğu anlaşılmaktadır.

Karamanlı'nın Cafer Mahallesi'nde, Şeyh Salih Camii'nin bahçesindeki eski mescidin balkonunu taşıyan ahşap direklerin alt kaidesi olarak kullanılmış olan Roma Çağının tarihleyebildiğimiz, Poseidon'a ait bir ithaf kitabesi bulunarak incelenmiştir. Türk ahşap mimari dokusunu taşıyan Mescidin, asılma uygun olarak restorasyonunu geçmişimize bir vefa borcu olarak görüyoruz.

Önceki araştırmalarımızda, Karamanlı Barajı'nın doğusunda, Veyselin Taşı ya da Gedik Yapı olarak adlandırılan kayalık alanın üzerinde İlk Tunç Çağ 2 ve Roma Çağı yerleşmeleri tespit edilmiştir. Bu kesimin 200 m. kadar kuzeybatısında bir Kybele kült merkezinin kalıntıları da

The surveys under my direction in the province of Burdur were conducted from the 2nd to the 18th of August 2004 on behalf of the Faculty of Letters of Istanbul University, with permission granted by the Directorate General of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism. The work was financed by the Research Fund of our university and contributed to by the Suna & İnan Kırac Research Institute on Mediterranean Civilisations (AKMED). This year's work covered the central township of Burdur, Karamanlı, Tefenni, Yeşilova, Gölhisar, Çavdır and Kemer townships and their villages and districts. The state representative was H. Çalışkan and the team members were archaeologist N. Özsait, Asst. Prof. Dr. Ö. Koçak, Dr. G. Labarre and our students Ö. Özdemir, H. Oy, İ. Baytak, P. Ercan and S. Kaymakçı. I am grateful to the Administrative Secretariat of Scientific Research Projects of our university for their support, to our team members for their application. In addition I would like to extend my sincere thanks to Governor C. Direkçi, the Director of Culture and Tourism S. Erdoğan and Museum Director H. A. Ekinci, all of whom paid great attention and aided our work and also to İ. Mergen, Mayor of Karamanlı, who aided us with all kinds of assistance.

This year's work can be summarised as follows: First, we revisited the four rock-cut tombs in the Ardiçlik Area in the mountainous part to the southeast of Karamanlı town centre which we had identified previously. Both the tombs themselves and the potshards we found nearby indicate a date in the Roman Period.

In the Cafer Quarter of Karamanlı town centre, the Şeyh Salih Mosque has an old masjid in its courtyard. The balcony of this masjid is supported with timber posts one of which is standing on a block with a dedicatory inscription, which we studied and were able to date to the Roman Period. We consider that a proper restoration of this masjid, an example of Turkish timber architecture, would pay honour to our history.

In our previous surveys, we had noted settlements dating from the EBA II and Roman Periods on the rocky

Res. 1
Kağılcık, Kalecik
Altı'ndan Pazar Tepesi
ve Dibek Taşı mevkii

*Fig. 1
Pazar Tepesi and the
Dibek Taşı area from
Kağılcık, Kalecik Altı.*

bulunmuştur. Bölgede az görülen bu kutsal alan üzerindeki çalışmalar sürdürülmektedir.

Karamanlı'nın 7 km. kuzey-doğusunda yer alan Kağılcık Köyü ve yakın çevresi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Burada tahrip edilen ve İlk Tunç Çağ'dan Roma Çağ'a kadar buluntular veren Kağılcık Höyük (İTC+DÇ+Roma ve Geç Antik Çağ) dışında, köyün kuzey-doğusunda Kalecik Altı (DÇ+Geç Roma Çağ) ve güneyinde Pazar Tepesi'nde (=Keşkek Tepesi) Tunç Çağ ve Roma Çağ yerleşmeleri (Res. 1) ve Pazar Tepesi yerleşmesinin yer aldığı dağın kuzey eteklerinde Dibek Taşı adı da verilen kesiminde, ana kayaya oyulmuş, kırılmış kaya lahit mezarları ve üst kısmı kırılmış, olasılıkla bir kartala ait olduğu anlaşılan, iki pençeli gövde kalıntısı görülmüştür. Bunlar üzerinde çalışmalar sürdürülmektedir.

Karamanlı İlçesi'nin 13 km. güneydoğusunda yer alan Kayalı Köyü'nün güneydoğusunda, Kocapınar Dağı'nın batı uzantısında, Beşiktepe ve onun karşısındaki sırtta daha önce tespit edilen Kayalı I ve Kayalı II olarak adlandırılan iki İlk Tunç Çağ yerleşmesinin tarım nedeniyle hayatı tahrip edildiği tespit edilmiştir.

İlçenin doğusunda yer alan Karataş Gölü'nün güney kıyısında, önceki yıllarda tespit ettiğimiz Yenice Höyük yeniden incelenmiştir. Bir Son Neolitik-İlk Kalkolitik Çağ yerleşmesi olan Yenice Höyük, baraj yolu yapımı sırasında güneyinden toprak alınarak tahrip edilmiştir. Aynı zamanda, Kılavuzlar Köyü'ne giden tarla yolunun üzerinden geçtiği Yenice Höyüğün İ.O I. binyılı yerleşmelerinin bulunduğu kuzey kesimi de, son yıllarda genişleyen Karataş Gölü'nün suları altında kalmıştır.

Tefenni İlçe araştırmalarında öncelikle, daha önce arkeoloji literatürüne geçmiş olan Yuvalak Köyü kaya kabartmaları ve köyün çevresindeki diğer kaya kabartmaları da incelenmiş, ölüleri alınmış ve resimleri çekilmiştir. Köyün 1 km. kadar kuzeybatısında bulunan Büyük ve Küçük Asar olarak bilinen yerler araştırılmış, bunlardan

area known as Veyselin Taşı or Gedikyapi, to the east of Karamanlı Dam. About 200 meters to the northwest of this site are, we discovered, the remains of a cult centre for Cybele and we continue our work on this sanctuary, a rare example in this region.

Kağılcık village and its environs, located 7 km to the northeast of Karamanlı were surveyed in detail. Besides the Kağılcık Höyük here, destroyed and yielding finds from the EBA through the Roman Period (EBA + IA + Roman and Late Antiquity); the Kalecik Altı Bronze Age and Roman Period settlements (IA + Late Roman) to the northeast of the village, Bronze Age and Roman Period settlements at Pazar Tepesi (Keşkek Tepesi) to the south of the village, and remains of a sculpture of a body with two claws, probably belonging to an eagle, whose upper part had been broken off, as well as broken rock-cut sarcophagi in the Dibek Taşı area on the northern slopes of the mountain where the Pazar Tepesi settlement is located. Our studies of these finds continue.

Two EBA settlements had been identified earlier and named as Kayalı I and II on the ridge opposite and on Beşiktepe, on the western extension of the Kocapınar Mountain to the southeast of Kayalı village, 13 km southeast of Karamanlı town centre. It has been observed that these two sites were significantly damaged due to agricultural activity.

We reinvestigated the Yenice Höyük, which we had identified in a past survey, on the south coast of Lake Karataş to the east of the town centre. Yenice Höyük, a settlement of Late Neolithic-Early Chalcolithic Periods, was destroyed by earth removal from the south side during the construction of the road for the dam. Moreover, the field road to Kılavuzlar village crosses over this mound and in recent years, the northern part of the mound with its 1st millennium BC settlements was flooded by Lake Karataş which has been further filling with water.

Res. 2
Yellik Yaylası

Fig. 2
The Yellik pastures

Büyük Asar üzerinde Roma Çağı yerleşmesine ait kera mikler görülmüştür. Aynı şekilde Tefenni çevresinde, 19. yy.'ın sonlarından beri bilinen, Tefenni kaya kabartmaları incelenmiş, çalışması yapılmıştır.

İlçenin 15 km. kadar güneydoğusunda yer alan Başpınar Köyü araştırılmış, burada, köyün 500 m. kuzeydoğusunda bulunan Akin Dağı'nın eteklerindeki bir kaya yüzüne alçak kabartma şeklinde yapılmış bir kaya kabartmasının tahrif edildiğini görülmüştür.

Tefenni İlçesi'nin 13 km. kadar güneydoğusunda yer alan Çaylı Köyü araştırılmış, burada, Çaylı Köyü'nün 8 km. kadar güneydoğusundaki, Yellik Yaylası'nda, bir Roma Çağı yerleşmesinin yanı sıra, çok geniş bir alana yayılmış olan bir Nekropol bulunmuştur (Res. 2). İncelemelerimizde, Roma Çağı'na ait olduğunu gördüğümüz lahitlerin önemli bir kısmı tahrif edilmiş durumdadır.

Daha önceki yıllarda tespit ettiğimiz ve yayinallyadığımız, Burdur'un 75 km. güneybatısında, Tefenni'nin 8 km. güneydoğusunda yer alan Seydiler Köyü'nün 2 km. kuzeybatısındaki Seydiler Höyübü (SN-İlk Kalkolitik+İTÇ+DÇ+Roma) ile Tefenni İlçesi'nin 3 km. kuzeybatisında, Sazak Köyü'nde yer alan ve Asar Tepe'nin de (SN-İlk Kalkolitik+İTÇ+DÇ+Hellenistik-Roma) tahrif edildiği görülmüştür.

Burdur Merkez İlçe ve Yeşilova İlçesi arasında yer alan Yarışlı Gölü çevresi sistematik olarak araştırılmış, burada 20. yy.'ın başından beri bilinen ve aynı zamanda tescil de edilmiş olan Düğer Büyükkada Tepe ve kaya mezarı ile, biri Herakles'e ait olan iki kaya kabartması incelenmiş, fakat ikinci kabartmanın kırıldığı görülmüşdür. Ayrıca bu kesimde, Yarışlı Gölü'nün kuzeydoğu

During our surveys in the township of Tefenni, we first investigated the rock carvings at Yuvarlak village, which are already in the archaeological literature, and other rock carvings around the village, took their measurements and photographed them. We surveyed the sites known as Büyük Asar and Küçük Asar, about 1 km northwest of the village and noted Roman potshards at Büyük Asar. We also examined and documented the Tefenni rock carvings, which have been known since the late 19th century.

The village of Başpınar, about 15 km southeast of the town centre was also surveyed and it was noted that the rock carving in low-relief on the skirts of Akin Mountain about 500 meters northwest of the village had been damaged.

The village of Çaylı, about 13 km southeast of Tefenni town centre, was surveyed. At Yeylik pastures, ca. 8 km southeast of the village, a Roman settlement, as well as a necropolis extending across a large area were discovered (Fig. 2). It was seen that a large group of these Roman sarcophagi had already been destroyed.

Further destruction was also observed and noted at the following sites: the Seydiler Höyübü (LNA + ECA + EBA + IA + Roman) located 2 km northwest of Seydiler village, which is 8 km southeast of Tefenni and 75 km southwest of Burdur, which was previously published by us; and, Asar Tepe (LNA + ECA + EBA + IA + Hellenistic and Roman) in the village of Sazak, 3 km northwest of Tefenni.

The environs of Lake Yarışlı, between Burdur town centre and Yeşilova were systematically surveyed; Düğer Büyükkada Tepe and the rock-tomb and two rock

kıyısında yer alan ve önceki yıllarda tespit ettiğimiz Çallica (İTC) ile Yağlıyurt (İTC) yerleşmeleri de yeniden incelenmiştir. Çallica Kayalığı'nın doğu ve kuzeydoğusunda 1974 yılından beri varlığını bildiğimiz Tunç Çağı mezarlığının tarım nedeniyle hayli tahrip edildiği görülmüştür.

Yarışlı Gölü'nün güney kıyısında, Kocapınar Köyü'nün 1 km. kadar kuzeybatısında, göle bakan kayalık sırt üzerinde Hacılar tipi boyalı keramik veren bir İlk Kalkolitik Çağ ve Roma Çağı yerleşmesi (Kocapınar Höyük) tespit edilmiş, buradaki araştırmalarımız sırasında, Kocapınar yerleşmesinin hemen güneydoğusunda yükselen dağ üzerinde bir İlk Tunç Çağı ve Roma Çağı yerleşmesi (Büyük Asar) daha bulunarak incelenmiştir. İşaret ettiğimiz her iki yerleşme de, tarım ve kaçak kazılarla tahrip edilmiştir.

Burdur'un 60 km. güneydoğusunda yer alan Yeşilova İlçesi'nin doğusunda bulunan Sazak, Gençali, Çuvallı ve Karaatlı köyleri de araştırılmış, Sazak Köyü'nün 2 km. kadar kuzeydoğusunda önceden tespit ettiğimiz Sazak Höyübü araştırıldıktan sonra, köyün 3.5 km. güneydoğusunda, Yarışlı Gölü'nün 1.5 km. güneyinde ve Darmık Dağı'nın kuzey yamacında tespit ettiğimiz yerleşmeye mevkiiin adından dolayı Sazak-Köyyeri ismi verilmiştir (Res. 3). Oldukça geniş bir alana yayıldığını izlediğimiz yerleşmenin yüzeyinde iyi bir işçilik gösteren İlk Tunç Çağı keramikleri, ayrıca köy içinde, köy kahvesinin subasman tabanına yerleştirilmiş bir yazıt ve göl kıyısında mimari yapı elemanları ile yazılı bir lahit kapağı bulunmuştur.

Yine Darmık Dağı'nın kuzeydoğu eteklerinde, Çögürlü-Bucak Mevkii'ni, Saritaş'ın (Pekmez) önündeki Mehrap Yeri ayrıca, köy kahvesinin önünde duran yazılı taşın geldiği yer de araştırılmıştır. 35 yıl önce Sazak-Kocapınar yolu açılırken, yazıtla birlikte, lahit kapağı ve yapı taşları gibi bazı mimari elemanların İnceburun Mevkii'nden çıktıığı öğrenilmiştir. Bu çevrede yaptığımız araştırmalarda, kayaya oyulmuş kırık bir lahit teknesinden başka kayda değer bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Yeşilova'nın Karaatlı Köyü sınırları içinde, daha önceden tespit ettiğimiz Düden Höyük, Halkalı (Sarıca) ve Çuvallı höyükleri yeniden incelenmiştir. Düden ve Halkalı höyüklerinin tarım nedeniyle, kayalık bir zemin üzerinde kurulmuş olan Çuvallı Höyüğün de mermer çıkarmak amacıyla önemli ölçüde tahrip edildiği tesbit edilmiştir.

Karaatlı Köyü'nün 1 km. doğusunda, Çuvallı Köyü'nün ise 3.5 km. kuzeybatısında, Samut Mevkii olarak bilinen kesimde bir ilk Tunç Çağı yerleşmesi tespit edilmiştir.

carvings - one belonging to Herakles - known since the early 20th century and already registered, were examined and it was seen that the second rock carving was now broken. Further, we reinvestigated the Çallica (EBA) and Yağlıyurt (EBA) settlements, which we had identified on the northeast coast of Lake Yarışlı in previous years. It was observed that the Bronze Age necropolis, which we have known since 1974, on the east and northeast of Çallica Rocks, has been considerably destroyed through agricultural activities.

We have identified two settlements on the south coast of the Lake Yarışlı about 1 km northwest of Kocapınar village: Kocapınar Höyük of the Early Chalcolithic and Roman Periods, on the rocky ridge overlooking the lake, has painted ware shards of the Hacılar type; and, during our work here, Büyük Asar of the EBA and Roman Periods was discovered and surveyed, situated on the mountain rising due southeast of Kocapınar settlement. Both sites have been destroyed due to agricultural activity and illegal excavations.

We surveyed the villages of Sazak, Gençali, Çuvallı and Karaalı to the east of Yeşilova township, about 60 km southeast of Burdur town centre. Following our research at Sazak Höyübü, which we had previously identified about 2 km northeast of Sazak village, we identified a settlement on the north slope of Darmık Mountain, 1.5 km south of Lake Yarışlı and 3.5 km southeast of the village. Based on the name of the area in which it is located, we named this settlement Sazak-Köyyeri (Fig. 3). EBA potshards of fine craftsmanship were noted on the surface in the settlement extending over a wide area; in addition, in the village itself, an inscription reused in the foundation of the village coffeehouse and architectural elements and a sarcophagus lid with an inscription were found on the coast of the lake.

Çögürlü-Bucak area on the northeast slopes of Yarmık Mountain, and Mehrap Yeri before Saritaş (Pekmez) as well as the provenance of the inscribed stone in the village were surveyed. We learned that the sarcophagus lid and various architectural elements together with the inscribed stone were found in the İnceburun area during the construction of the Sazak-Kocapınar road 35 years ago. However, our surveys in this area did not reveal anything other than a broken sarcophagus basin carved from the bedrock.

We resurveyed the Düden Höyük, Halkalı (Sarıca) and Çuvallı Höyüks, which we had previously identified within the borders of the Karaatlı village of Yeşilova. We noted that the Düden and Halkalı mounds were damaged due to agricultural activity while Çuvallı Höyük, which is located on rocky ground, was damaged from marble quarrying.

Res. 3
Sazak-Köyleri,
gölün karşı kıyısında
Düger-Büyükdada Tepe

*Fig. 3
Sazak-Köyleri,
across the lake is the
Düger-Büyükdada Tepe*

Bugün de suyu bol olan bir kaynağın kuzeyinde yer alan yerleşme, tarım nedeniyle çok tahrip edilmiştir.

Samut Höyükün 800 m. kadar doğusunda, Bayırbaşı Köyü'nün güneydoğusundaki dağlık sırtta, Köyleri denilen mevkide yine bir ilk Tunç Çağı yerleşmesi bulunmuştur, geniş bir alanda, fakat çok dağınık olarak bulunan keramiklerden, bugün fundalık olan bu yerleşmenin de zaman içinde çokça tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda işaret edildiği gibi, Yassıgüme, Hacılar, Çamur, Hüyük köy, Karamusa, Mürselle-Bademli, Çaltepe, Gençali, Mancar, Uylupinar, Yarıköy, Çavdır, Yakalar-Telli, Kozluca, Gençali, Höyük, Beyköy, Gölde, Aziziye gibi höyükler; Hadriani, Olbasa, Şeref (Komama), Çaltepe örenyerleri; Karaevli, Karaatlı gibi tümülüslər ziyaret edilerek son durumlarını belirlemek için fotoğrafları çekilmiş ayrıca, bu kabil araştırmalara süreklilik kazanırmak amacıyla, bu yerler, ekibimizde yer alan genç elemanlara da tanıtılmıştır.

Göl Bölgesi'nin bu kesiminde yaptığımız on yedi günlük araştırmada yine, bölgenin kültür tarihi ve kültür envanteri yönünden küçümsenmeyecek bulgular elde edilmiştir. Araştırmalar henüz sonlandırılmamıştır; gelecek yıl aynı şekilde devam edecektir. Yerleşme yerlerinin hızlı bir şekilde ve değişik nedenlerle tahrip edilmiş olması üzücüdür. Tahribatın önüne ancak, yerel yönetimlerle daha sıkı bir işbirliği ve araştırmalara ağırlık verebilecek şekilde kaynak ayrılmasıyla geçilebilecektir. Hal böyle olunca da, bölgenin araştırılmasının ve kültür envanterinin daha çabuk tamamlanabileceği düşüncemizdeyiz.

An EBA settlement was identified in the Samut area, 3.5 km northwest of Çuvallı village and 1 km east of Karaatlı village. Located to the north of a still today well-watered area, the site has been considerably damaged from agricultural activity.

Another EBA settlement was identified at the Köyleri area on the mountainous ridge to the southeast of Bayırbaşı village, about 800 meters east of Samut Höyük. Potsherds were collected scattered across a wide area overgrown with bushes and it was understood that this settlement had been largely destroyed in the course of time.

As mentioned above, the following sites were visited and photographed in order to document their present state and they were introduced to the young members of our team in order to establish continuity for these surveys: the mounds of Yassıgüme, Hacılar, Çamur, Hüyük köy, Karamusa, Mürselle-Bademli, Çaltepe, Gençali, Mancar, Uylupinar, Yarıköy, Çavdır, Yakalar-Telli, Kozluca, Gençali, Höyük, Beyköy, Gölde and Aziziye; ancient ruins of Hadriani, Olbasa, Şeref (Komama) and Çaltepe; and the tumuli of Karaevli and Karaatlı.

Our surveys over 17 days in this part of the Lakes' Region have contributed considerably to the cultural history and inventory of the region, our surveys have not been finalised as yet and we plan to continue next year. It is very heartrending to witness the rapid destruction of these settlements. This destruction can be stopped only through better collaboration with the local authorities and higher budgets for research and thus the regional surveys and the establishment of the cultural inventory would be completed in a shorter period of time.

Dağlık Kilikya Deniz Kıyısı Arkeolojisi Projesi: Ön Rapor 2004

The Rough Cilicia Maritime Archaeological Project in 2004: A Preliminary Report

Cheryl WARD

Dağlık Kilikya Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Projesi on seneyi aşıkın bir süredir, yok olan arkeolojik kaynakları sistematik şekilde değerlendirmeye başlamıştır. Proje çalışmalarıyla elde edilen bilgilerden, yörede yavaş ve kırsal bir ekonominin doğduğu ve korsanlar tarafından birden alevlendirildiği, Pompeius'un korsanlara karşı zaferinden sonra güçlü bir bölgesel sistem haline geldiği anlaşılmaktadır. 2004 yılında yazar tarafından yüzey araştırmasının, sualtı arkeolojik araştırmalarını da içeren deniz kıyısı bileşeni hayatı geçirilmiştir. 14-28 Temmuz 2004 tarihleri arasında gerçekleşen birinci sezonda demir atma yerleri ve muhtemel limanlar değerlendirilmiş; tersane ve liman yapılarına ait kalıntılar aranırken küçük bir akustik araştırma da yapılmıştır.

Bu yazında Pamfilya Körfezi'nin güneydoğu kıyısında İotape ile Kalidran Burnu arasındaki kesimde ele geçirdiğimiz buluntular hakkında kısa bir rapor sunulmaktadır. Projenin başkanlığını Prof. Dr. C. Ward, yardımıcılığını Prof. Dr. N. Rauh yürütmüş ve Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak G. Savran katılmıştır. Amerikalı, Türk, Kuzey Kıbrıslı ve Norveçli öğrenciler ve arkeologların yanı sıra sualtı fotoğrafçısı ve kameralamanı H. Öniz de çalışmalara katılmıştır.

Çalışmamız, "sidescan sonar"ın yanı sıra arkeologların arkeolojik sitleri saptamak ve antik demirleme bölgelerini incelemek amacıyla dalarak veya snorkel ile görsel araştırmalarına dayanmaktadır. Ekip, Derin 2 adlı tekneden 25 m.'ye kadar toplam 127 dalış yapmıştır. B. Koziol, eser konumları için yapılan GPS ölçümleri kullanarak bir GIS haritası hazırlamıştır (Res. 1). Buluntuları temsil edecek türden, tehlikede veya etütlük eserler çeşitli alanlardan çıkartılarak, en önemli buluntuların Alanya Müzesi'nce devralınması öncesi ve sonrasında tatlı suda birincil tuz giderme konservasyonuna tabi tutulmuş ve mekanik temizleme işlemleri yapılmıştır.

More than ten years ago, the Rough Cilicia Archaeological Survey Project began its systematic evaluation of the disappearing archaeological resources which document the rise of a slow, rural economy that was “jumpstarted” by pirates and then, following Pompey’s triumph over the pirates, surged to become a strong regional system. In 2004, I began the survey’s maritime component, consisting of an underwater archaeological survey. Our first season, from July 14th to 28th, assessed the anchorages and the likely harbors, seeking the remains of shipyards and harbor structures, and incorporating a limited acoustic survey.

This paper presents a preliminary report of our findings along the southeastern coast of the Bay of Pamphylia between İotape and Kalidran Burnu. The project was directed by Prof. Dr. C. Ward, in collaboration with Prof. Dr. N. Rauh, under the supervision of the Ministry of Culture and Tourism and representative G. Savran. An international team of American, Turkish, North Cypriot and Norwegian students and archaeologists and underwater photographer and videographer H. Öniz participated in the survey.

The survey relied on sidescan sonar and visual survey by archaeologists diving and snorkeling to identify archaeological sites and to investigate ancient anchorages. The team made 127 dives to depths of up to 25 m from the boat Derin 2. GPS measurements of the location of artifacts were used to create the GIS map made by B. Koziol (Fig. 1). Representative, endangered, and diagnostic artifacts were recovered from several sites and received initial conservation treatment of desalination in fresh water and mechanical cleaning before and after the Alanya Museum began to curate the most significant finds.

Res. 1
Araştırma alanının GIS temelli haritası, denizsel ve karasal arkeolojik bulgular hakkında hassas bilgi sağlıyor (Harita: N. Rauh).

*Fig. 1
GIS-based map of the survey area provides precise information of maritime and terrestrial archaeological finds (Map by N. Rauh).*

Birincil sonuçlar arasında Kragos Antiokheia'sı antik limanının yerinin saptanması ile İotape, Halil Limanı, Cipcıklıkaya ve Kalın Burnu'ndaki çapalamaların belgelenmesi sayılabilir. Diğer lokasyonlarda şnorkelle araştırma yapılmış ve Bıçkıcı Çayı ile Kalın Burnu arasında "side-scan sonar" taraması gerçekleştirilmiştir.

Kragos Antiokheia'sı ve Civarındaki Demirlemeler

Kragos Antiokheia'sının antik limanı, kalenin ve Güney Köyü'nün kuzeybatısında saptanmıştır (Res. 2). Bu konum Lindley Vann tarafından 1970'lerde önerilmiştir. Ekibimiz de bu büyük çapalama merkezini birinci hedef olarak belirlemiştir. Daha ilk günde saptanarı çapaların sayısı ve deniz trafiğine ait diğer bulgular Vann'ın önerisinin doğruluğunu kanıtlamıştır. Antiokheia limanı büyük (1.2x 0.6 km.) ve karmaşık olup kalenin kuzey ve güneyindeki çapalamaların haricinde yalnızca ana bölgede dört ayrı koydan ibarettir. 30'dan fazla taş ağırlık ve çapa, ahşap çapalara ait üç adet kurşun çipo ve yaklaşık 20 adet demir çapa Erken Roma Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne (yaklaşık 17. yy.) kadar geniş bir zaman dilimine aittir. Bulunan taş ağırlıklar ve çapalar muhtemelen hem antik denizciligi hem de yerel balıkçılığı temsil ediyor olmalıdır. Kurşun çipolar İ.O geç 2. yy. ile İ.S 1. yy. arasına ait olup yalnızca Antiokheia limanının kuzeybatı koyunda ele geçmiştir. Geç Roma'dan Osmanlı'ya kadar geniş bir zaman dilimine ait demir çapalar genellikle 4. ila 10. yy.'lar arasına tarihlenmektedir.

Antiokheia'nın hemen güneyinde ve görüş sahası içinde Cipcıklıkaya adında küçük bir adacık vardır. Ada ile anakara arasında kuvvetli bir akıntı olmasına karşın burasının binlerce yıldır çapalama alanı olduğu, yalnızca

Primary accomplishments included locating the ancient harbor of Antioch ad Cragum and documenting the anchorages at İotape, Halil Limanı, Cipcıklıkaya, and Kalın Burnu. Additional snorkel surveys were carried out at other locations and a side-scan sonar survey was conducted between the Bıçkıcı Çay and the Kalın Burnu.

Antioch ad Cragum and its Anchorages

Antioch's ancient harbor was identified to the northwest of the kale-castle and the modern village of Güney (Fig. 2). Lindley Vann first suggested this identification in the 1970s, and we made this major anchorage our primary focus. On the first day, the number of anchors and other remains of seaborne traffic made it clear that Vann's suggestion was correct. Antioch's harbor is large (1.2x 0.6 km), complex, and incorporates four separate coves in the main region, in addition to nearby anchorages both south and east of the kale. More than 30 stone weights and anchors, three lead stocks from wooden anchors, and nearly 20 iron anchors representing the period from the early Roman through to the Ottoman period (c. 17th century) were located. The stone weights and anchors discovered probably represent both ancient seafaring and local fishing activities over a long period of time. The lead stocks date from the late 2nd century BC to the 1st century AD and were found only in the northwest cove of Antioch's harbor. The iron anchors dating from the late Roman through to the Ottoman periods, come mainly from the 4th to the 10th centuries AD.

Just south of Antioch ad Cragum and within easy view of it is a small island named Cipcıklıkaya. Although a

Res. 2

Antioch'ı daki çapalama kompleksi, burunlar üzerindeki ana yerleşimin her iki tarafında limanlar ve güvenli demirleme yeri içeriyor. Bizans kalesinden çekilmiş bu fotoğrafta kuzey çapalamanın yaklaşık yarısı görülebiliyor.

Fig. 2

The anchorage complex at Antioch includes harbors and secure moorings on both sides of the main settlement area located upon elevated promontories. About half of the northern anchorage is visible in this view from the Byzantine castle (C. Ward photo).

iki dalışta saptanan 6. yy.'dan 17. yy.'a kadar tarihlenen çok sayıda demir çapa ve İ.O. 5.-4. yy.'a ait bir ahşap çapa çiposunun kurşun nüvesi, Geç Bizans veya Selçuklu amforası, 13. yy.'a ait Bizans amfora kulp ve boyunları ve bir çok başka fragmandan anlaşılmıştır. Yaklaşık 1 km. daha güneydoğudaki Kalın Burnu da orada bulunan Orta Bizans demir çapası ve taş çapalardan anlaşıldığı üzere küçük gemilerin demirlemesine yarıyordu.

Bu çapaları fotoğraflama ve ölçme yoluyla belgelemenin yanı sıra deniz tabanındaki seramik fragmanlarından temsili bir grup da incelenmiştir. Bunların arasında, bu tür kaplarda şarap taşındığı zaman uygulandığı üzere, içleri yoğun şekilde ziftlenmiş bir adet Zemer tip 41 ve muhtemelen bir adet Will tip 10 taşıma amforasına ait üst kısımlar dikkat çekicidir.

Sezonun en dikkat çeken buluntusu, Fotoğrafımız H. Öniz'in Kragos Antioch'ı'nda merkez limanda kayaya hafifçe yapışmış halde bulduğu kanatlı at biçiminde küçük bir tunç soket olmuştur (Res. 3). Şaha kalkmış at ve soket 22.2 cm uzunluğunda olup orijinalde dikdörtgen biçimli ahşap bir kalasa takılı olmalıdır. Atın başında küçük başlık biçimli bir miğfer bulunmaktadır. Miğferin tepesinde, alınıltıktaki stilize bir rozetin üzerinde başlığı tutunan pençelere sahip bir avcı kuşun alt bacağı görülmektedir. Genel olarak diğer Grec ve Roma Dönemi Pegasus betimlerine göre kanatlar daha kısalıdır. Kısa kanatlar ise özel bir siyasi veya kültürel gruba atfedilememektedir. Üslubu Geç Hellenistik veya çok Erken Roma Dönemi sanatını akla getirmesine karşın sokette ele geçen ahşap üzerinde yapılacak incelemeler daha kesin bir tarihleme yapmamızı sağlayabilecektir.

strong current runs between it and the mainland, it has clearly been an anchorage for thousands of years, as in only two dives, we located a number of iron anchors from the 6th to the 17th centuries AD and the lead core from a 5th-4th c. BC wooden anchor stock, in addition to a late Byzantine or Selcuk amphora, 13th c. AD Byzantine amphora handles and necks, and many other shards. Kalin Burnu, about 1 km further southeast, provided anchorage for small boats, as is shown by the middle Byzantine iron anchor and the stone anchors that were found there.

In addition to documenting these anchors through photography and measurements, we also examined representative ceramic shards found on the surface of the sea floor. Most notable amongst these are the upper parts of a Zemer type 41 and probably a Will Type 10 transport amphoras heavily coated with pitch on the interior, a practice common when wine was shipped in these jars.

The most spectacular find of the season was made at Antioch ad Cragum. Photographer Öniz discovered a small bronze socket decorated in the form of a winged horse (Fig. 3) lightly concreted to a rock in the central harbor. The rampant horse and socket are 22.2 cm long and originally were attached to a rectangular wooden timber. The horse wears a small, cap-like helmet, topped with the lower leg of a raptor (bird of prey) with talons gripping the cap above a stylized rosette on its forehead. Its wings are short in comparison to most other Greek and Roman depictions of Pegasus, and the short wings cannot be specifically linked to any particular political or cultural group. The style is representative of Late Hellenistic or very early Roman art but

Res. 3 Muhtemelen antik bir gemiye süsleyen küçük, tunçtan kanatlı at.

Fig. 3 A small bronze winged horse, probably forming a part of the ornamentation of an ancient ship (J. Gundersen photo).

Kale Burnu'nun dibindeki basamakların yakınında da çeşitli boylarda çivi, kırık bir sap, bir alet olabilecek küçük bir altıgen mil, bir kısmı halen bu taşlaşmış kurşun kılıfın fragmanları arasında duran küçük iri başlı çiviler ile bir başka taşlaşmış tunc ve kurşun obje grubu saptanmıştır. Bu buluntu grubunu İ.O. 2.-1. yy.'da bir deniz kazasının enkazı olarak tarihlemek mümkündür. Çünkü bu tarihten sonra yaygın olarak demir çiviler kullanıldığı bilinmektedir.

Halil Limanı ve İotape

Şnorkelli bir ön taramadan sonra, halen yerel balıkçılar tarafından kullanılan Halil Limanı çapalama alanında yaklaşık 20 kadar taş ağırlık ve demir çapa belgelenmiştir. Buradaki bulgular arasında, limanın batı kıyısındaki bir burnun dibinde taşlaşmış halde saptanan tam halde, bir Erken Roma çapası sıra dışı sayılabilir (Res. 4).

Antalya Müzesi'nde üslenen H. Öniz ve AASM üyeleri İotape'yi 2001, 2002 ve 2003 yıllarında ziyaret etmiş ve gerçekleştirdikleri kurtarma operasyonunda 12 adet taş ağırlık, çapa ve kurşun çapa parçası çıkartmışlardır. Ekipimiz tarafından burada 2004 yılında yapılan çalışmada hem şnorkelli hem de dalarak araştırma gerçekleştirmiş ve sudaki kırık sütun parçaları, taş ağırlıklar ve çapaların yanı sıra antik bir limana ait kalıntılar olabilecek sıra dışı bir sualtı oluşumu belgelenmiştir. Deniz yüzeyinden 6 m. aşağıda bulunan bu kalıntılar tabandan 3.5 m. yükselmektedir. Kırık seramikler ve büyük kırma taşlar bu yapı alanı dahilinde bol miktarda görülmektedir. Denizin içine doğru 65 m. uzanan bu yapı hakkında yorum yapmak için henüz erkendir.

further research on the wood found in the socket may help to date the find more precisely.

Another small concretion of bronze and lead objects was located near the stairs at the base of the castle point (kale burnu). It includes nails of several sizes, a broken handle, a hexagonal shaft that may be a tool, and small tacks, some of which are still in the lead sheathing fragments preserved within the concretion. It is likely to date to the 2nd-1st century BC, the remains of a shipping accident, as after this date, iron nails were more commonly used.

Halil Limanı and İotape

After an initial snorkel survey, the archaeological team documented nearly 20 stone weights and iron anchors at the Halil Limanı anchorage, still used by local fishermen. Most unusual here is a complete early Roman anchor concreted to the base of a point on the west side of the harbor (Fig. 4).

Hakan Öniz and members of the AASM based at the Antalya Museum visited İotape in 2001, 2002, and 2003, conducting a salvage operation to remove 12 stone weights and anchors and lead anchor parts. Our visit there in 2004 included both a snorkel survey and diving to further document broken column pieces in the water, stone weights and anchors, and an unusual underwater formation that may be the remains of an anciently constructed harbor structure. Currently 6 m beneath the sea, it rises about 3.5 m above the seabed. Broken ceramics and large cobbles are abundant within what seems to be its concrete construction. Further

Res. 4 2004 yılı çalışmaları sırasında saptanan yaklaşık 100 çapanın coğunuğu, bu resimde görülen ve Halil Limanı'nda bir kayalıkın dibine yapmış, 1. yy.'a ait 1 metre boyundaki sağlam çapa örneği gibi küçüğedir.

Fig. 4 Most of the nearly 100 anchors located in the 2004 survey were relatively small like this intact, 1-m-long example from the first century, concreted to the base of a rock outcrop at Halil Limanı (H. Öniz photo).

Sonuçlar

Pamfilya Körfezi'nin doğu kısmı, geçen binlerce yılda erozyon ve müteakip sedimentasyondan çok etkilenmiştir. Ancak 100'den fazla taş ve demir çapa ve diğer objeler, bölgenin diğer denizlerle ekonomik bağlarının gelişimini tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Karada uzun süredir gerçekleştirilmekte olan araştırmaların sonuçlarını destekleyen denizde ilgili kronolojik göstergeler özellikle önemlidir. Artan deniz ticareti, bölgede korsanların faaliyette bulunduğu dönemde tamamen çıkışmaktadır. Şarap ve zeytinyağı gibi tarımsal üretim fazlasının gelişmesi, aynı döneme ait çapa ve taşıma amforalarıyla desteklenmektedir. Bulgularımızı geliştirmek amacıyla 2005 ve 2006'da çalışmalarımızı sürdürmeyi planlıyoruz.

Teşekkür

Bana bu araştırmaya katılma fırsatını sağlayan Purdue Üniversitesi'nden N. Rauh ve Dağlık Kılıkia Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi'nin eş-başkanlarına teşekkür ediyorum. Deniz kıyısı projesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve temsilcisi G. Savran'ın büyük destek ve yardımlarıyla gerçekleşmiştir. Tamamen gönüllü Amerikalı, Türk, Kuzey Kıbrıslı ve Norveçli öğrencilerden ve AASM ve Doğu Akdeniz Üniversitesi'nden sualtı kameramanı H. Öniz'den oluşan uluslararası ekibimize müteşekkiriz. 2004 yılı çalışmaları National Science Foundation (Ulusal Bilim Vakfı) Grant BCS-0240211, Florida Eyalet Üniversitesi ve Deniz Arkeolojisi Araştırma Fonu ve yine adı geçen üniversitenin Akademik Dalış Programı tarafından sağlanan dalış ekipmanı, ve Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından sağlanan kamera ekipmanı ile cömert şekilde desteklenmiştir.

analysis and examination of this 65-meter-long extension into the sea is required before it can be fully interpreted.

Conclusions

The eastern portion of the Bay of Pamphylia has suffered from a great deal of erosion and subsequent sedimentation over millennia, but more than 100 stone and iron anchors and other artifacts help to describe the development of the region's economic links to other maritime regions. Of particular significance are the maritime chronological indicators that support the results of the long-term terrestrial survey. Increased seaborne commerce is indicated at the exact same time that the pirates were operating in the region, and the development of surplus agricultural crops such as wine and olive oil is accompanied by increased numbers of anchors and transport amphora dating from this same period. Additional survey work is planned in 2005 and 2006 to build upon these discoveries.

Acknowledgments

I thank N. Rauh of Purdue University and the co-directors of the RCASP for the opportunity to join them in this research. The maritime project relied on the strong support and assistance of the Ministry of Culture and Tourism and its representative G. Savran. We are particularly grateful to our all-volunteer international team of American, Turkish, North Cypriot and Norwegian students and archaeologists and our underwater videographer H. Öniz of AASM and Eastern Mediterranean University. The 2004 survey was generously funded by a National Science Foundation Grant BCS-0240211, Florida State University, and the Nautical Archaeology Research Fund at FSU, with equipment supplied by the Academic Diving Program at Florida State University and camera equipment from the Eastern Mediterranean University.

Dağlık Kilikya Yüzey Araştırması Projesi: Mimari Çalışmalar 2004

The Rough Cilicia Survey Project: Architectural Work 2004

Rhys F. TOWNSEND - Michael C. HOFF

Dağlık Kilikya Yüzey Araştırmaları Projesi mimari ekibi, çalışmalarını Kestros ören yerindeki ana yapılar üzerinde yoğunlaştırdı. Aslında çalışma bir önceki yıl başlamıştı ancak cihaz arızası nedeniyle tamamlanamamıştı.

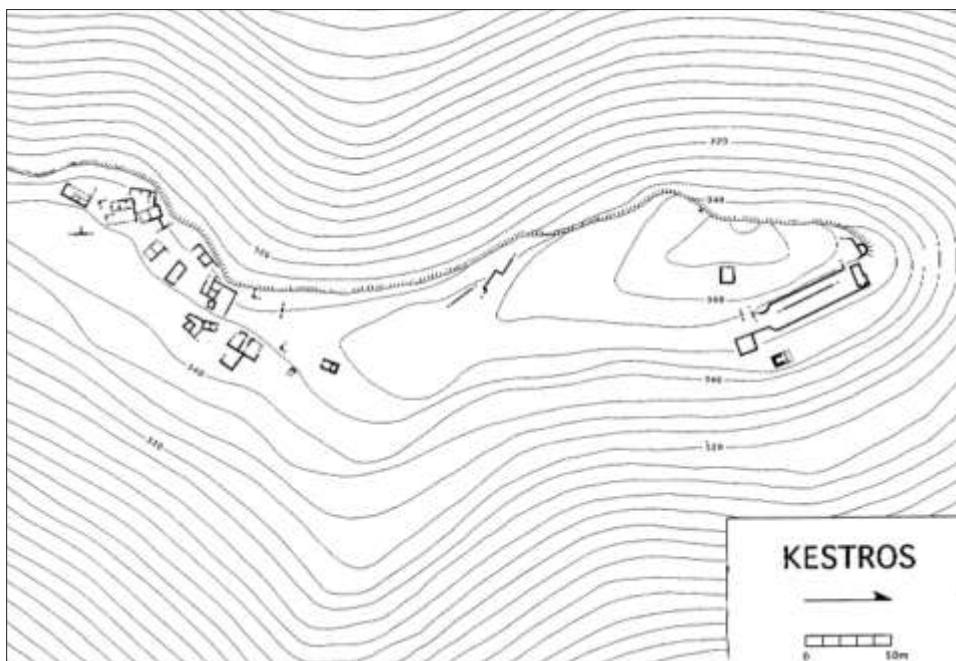
Ören yeri, yaklaşık kuzey-güney doğrultusunda uzanan küçük bir sırt üzerindedir. Mimari kalıntılar, sırtın tepe hattı boyunca ve de bir miktar da eğimin görece az olduğu doğu yamaçta yer almaktadır. Sırtın tepe hattının hemen altında uzanan batı yamaçındaki sarp uçurum, bu yönde inşaat yapılmasını kısıtlamıştır. Tüm yapılar yaklaşık 450 m. uzunluğunda, 70 m. genişliğinde bir alana yayılmakta olup en iyi korunmuş kalıntılar ise kuzey ve güney uçlarındadır. Ara bölgelerde duvar kalıntıları, yapıların aşağı yukarı tüm sırt boyunca inşa edildiğini göstermesine karşın, orta kısmında bugün görülebilenler yalnızca kaçak kazılarla ortaya çıkanlardır. Yoğun canlılık ve bitki örtüsü nedeniyle anlaşılır bir plan çıkartmak mümkün olamadığı gibi (bir iki istisna dışında ören yeri haritasında görülmezler, Har. 1) kente Eski Çağ'da hangi yoldan ulaşıldığı da anlaşılamamaktadır.

Ören yerinin kuzey ucundaki en dikkate değer kalıntı, zirvenin hemen altında güneye bakan uzun terastır (Res. 1). Toplam uzunluğu 85 m.'ye yaklaşan bu terasin ön ve arka duvarı arası 14 m.'nin biraz üzerindedir. Korunmuş haliyle arka duvar, güneye doğru döndüğü noktanın yakınındaki küçük bir kıvrım haricinde, 5 m. yüksekliğinde düz bir hat biçiminde uzanmaktadır. Ön duvar da, güney ucu yakınındaki hafif bir bükülme dışında yine düz olarak uzanmaktadır. Ön ve arka duvarın taban seviyesinde yer alan blok dizisi, bir iç kolonada işaret ediyor olabilir. Terasın arka duvarında heykeller için yapılmış niş dizisinden üçü korunmuştur; 1960'larda G. E. Bean ve T. B. Mitford burayı ziyaret ettiğlerinde bunlardan birinde bir heykel kaidesinin yer aldığı, bir diğerinin de ait olduğu nişin hemen önünde yerde durduğunu

In the 2004 season the architectural team of the Rough Cilicia Survey Project concentrated its efforts on surveying the principal buildings at the site of Kestros. This work began the previous year, but the failure of the survey equipment had prevented its completion.

The summit on which the site is situated consists of a small ridgeline oriented in approximately a north-south direction. The architectural remains occupy the spine of the ridge and continue a short distance down the east side where the slope is relatively moderate. Immediately below the ridgeline on the west, a steep cliff extends the entire length of the summit, which restricted building activity on this side. Altogether the structures occupy an area over 450 m long and approximately 70 m wide; the best preserved remains are concentrated mainly at the northern and the southern extremities. Stretches of wall in the area between, indicate that buildings extended more or less continuously along the whole of the ridge, but today those in the central section have been revealed largely by the trenches of illegal excavators, making it difficult, given the dense overgrowth, to provide any adequate plans (with a few exceptions therefore, these remains do not appear on the site plan, Map 1). The overgrowth also has obscured any trace of the ancient approach to the site itself.

The most prominent feature at the northern end of the site is a long terrace that lies just below the actual summit and faces south (Fig. 1). Its total length extends for approximately 85 m; its width from the front wall to the back is just over 14 m. As preserved, the back wall stands about five meters high against the hillside and runs in a straight line, except for a section that bends forward near the point where the wall breaks off to the south. The front wall is also straight, except for a slight curve towards the southern end. On the level ground

Har. 1 Kestros'un planı / Map. 1 Plan of Kestros

rapor etmişlerdir (G. E. Bean - T. B. Mitford, "Sites Old and New in Rough Cilicia," *AnaSt* 12, 1962; ayrıca "Journeys in Rough Cilicia 1964-1968", Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften, Band 102, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Nr. 3 [1970]). Bean ve Mitford bu ziyaretleri sırasında, yaklaşık terasın orta hattı boyunca dizilmiş üçü *in situ* durumda heykel kaideleri saptamışlardır. Olasılıkla iç kolonadın sütunları arasında yer alan bu kaideelerin bugün hiçbiri yoktur. Son olarak da, muhtemelen tüm bunlardan günümüze sadece üst kısmında bugün okunamayan yazılı bloklar bulunan 1.34 m. genişliğindeki iki basamaklı tek bir platformun ulaşabildiğini belirtelim.

Terasa nasıl erişildiği anlaşılamamaktadır. Kuzeyden herhangi bir giriş, Geç Antik Çağ'da buraya inşa edilen, yaklaşık 14x4.60 m. ebatlarında tek nefli kilise tarafından iptal edilmiş olmalıdır. Yapının bugün en göze çarpan yeri, güney duvarına ait 3 m.'den fazla yüksekliğe sahip devşirme kapı söveleridir. Kilisenin terastan daha sonra inşa edildiği, kalın doğu duvarının içine giren apisten anlaşılmaktadır. Terasın güney ucunda bugün korunmuş haliley yaklaşık 10 m²'lik tek odalı bir yapı yer almaktadır. Arka, yani batı duvarı, terasın kendisidir. Bu yapının terasla ilgili bir işlevi olup olmadığı, yoksa yalnızca oraya mı yapıldığı sorusuna açıklık kazandıramamıştır. Yapı, bu yönde komplekse ait başka kalıntı görülmemişinden terasın güney ucunu teşkil ediyor olabilir.

*between front and back wall there is a line of blocks that may define an interior colonnade. Set into the back wall of the terrace are a series of arched niches for statuary, three of which are preserved; one still held a statue base when G. E. Bean and T. B. Mitford visited Kestros in the 1960s, and another base lay directly below and in front of its niche. (For accounts of Bean and Mitford's work at Kestros, see G. E. Bean and T. B. Mitford, "Sites Old and New in Rough Cilicia," *AnSt* 12 (1962), and *idem*, *Journeys in Rough Cilicia 1964-1968*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften, Band 102, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Nr. 3 (Vienna 1970). Bean and Mitford also observed a line of statue bases running roughly down the middle of the terrace, three of which were *in situ* at the time of their visit. None are preserved today; probably they originally stood between the columns of the interior colonnade. Finally, Bean and Mitford noted that the front edge of the terrace was also embellished with honorific statues. Of these, all that remains today is a single two-stepped platform, 1.34 m wide, on top of which are inscribed blocks (today illegible).*

How the terrace was approached is uncertain. Any entry from the north was interrupted in later antiquity by a single-aisled church, measuring ca. 14x4.6 m. The most prominent feature of the building today are the two reused door jambs belonging to the south wall which still stand to a height of over three meters. That the

Res. 1 Teras, kuzeyden bakış / Fig. 1 Terrace, from the north

Kare yapının hemen aşağısında, terasın doğu ucunda, iyi korunmuş durumda bir "Grabhaus" yer almaktadır. 10.98x7.18 m. ebatlarındaki dikdörtgen yapı, kuzeye bakmakta olup, in antis ön mekana basamaklı bir podyum ile ulaşımaktadır. Ancak sütunlara ait hiç bir iz yoktur. Ön mekan ile mezar odası tonozla örtülüdür. Ana odaya açılan kapının iki yanında birer küçük, yarım daire biçimli niş yer almaktadır. Mezarın kendisi üç seviyeye bölünmüş olup bunlardan iyi korunmuş olan alt ikisinin yan ve arka duvarlarında üçer tane, kemerli arkosolium'un varlığı anlaşılmaktadır. Üst seviyede de üç arkosolium'un varlığını kabul edersek toplam sayı dokuza ulaşır. Podyumun doğu kenarında tonozlu krypta'lara girişi sağlayan kemerli iki giriş yer almaktadır (Res. 2). Mezar yapısı, kalın harç içinde yumruk büyülüğünden kafa büyülüğine kadar değişen moloz taşlarla inşa edilmiştir. Yerli kireçtaşından yontulmuş ön mekanın zemin döşemesine ait bir parça ile parça halindeki bir ante kaidesi devşirme malzemelerdir.

Ören yerinin güney ucunda yer alan binalar grubu, kamu, imalat ve konut amaçlı yapılarından oluşan bir karışımıdır. Bu grubun kuzey ucunda, küçük bir belin iki yanında birbirine bakan iki tapınak yer almaktadır (Res. 3). Bean ve Mitford tarafından bulunan yazıtlara dayanılarak, bunlardan kuzeydeki Antoninus Pius'a (Plan 1A) ve güneydeki de Vespasianus'a (Plan 1B) ithaf edilmiştir. Her iki tapınak da, basamaklarla çıkan bir pronaos ve cella'dan oluşmaktadır. Bean ve Mitford'un sözünü ettiği Antoninus Pius Tapınağı'na çıkışını sağlayan sekiz basamak günümüzze ulaşamamıştır. Benzer şekilde, Vespasianus Tapınağı'nın da ön kısmı kötü durumdadır. Önde ve alta kayaya oyulmuş basamak izleri, girişe ulaşımı sağlayan bir merdivenin varlığını kanıtlamaktadır. Her iki tapınak da içeride harçlı moloz taş malzeme ile, dışta ise daha büyük kare veya kareye yakın

Res. 2 Mezar, doğudan bakış / Fig. 2 Tomb, from the east

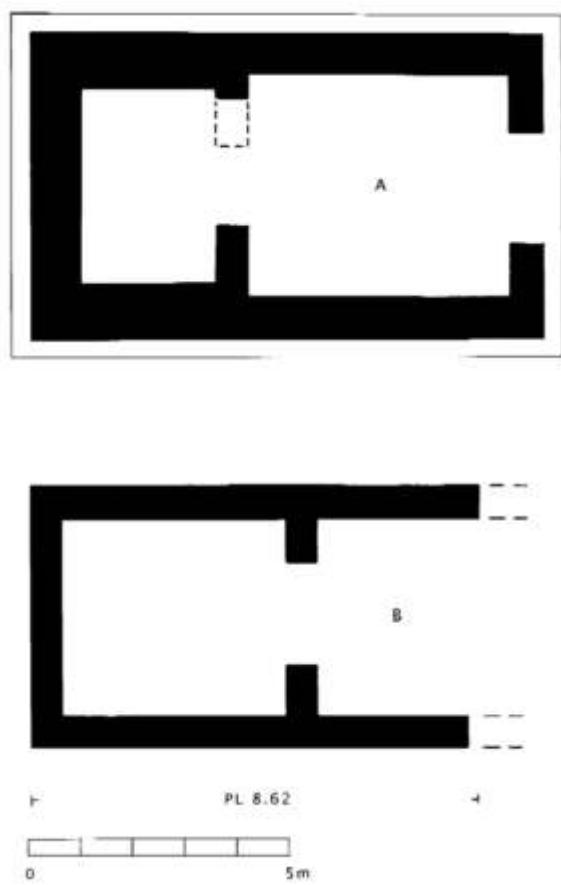
church is later than the terrace is demonstrated by the construction of the apse that intrudes into the fabric of the thick eastern terrace wall. At the southern end of the terrace as preserved is a single-roomed structure, approximately 10 m square. Its rear or west wall is formed from the terrace itself. Whether this structure somehow served a function in connection with the terrace or was simply built against it, is not certain. It may mark the end of the terrace at the south, since no further trace of the complex is preserved in this direction.

Immediately below the square structure at the south end of the terrace stands a well-preserved tomb of the "Grabhaus" type. This structure is rectangular, measuring 10.98 by 7.18 m; it faces north and is approached by means of a stepped podium leading to an in-antis porch; there are no indications of any columns. Both porch and tomb chamber proper were vaulted. To either side of the door leading into the main chamber are small semi-circular niches, one on each side. The tomb itself is divided into three levels, the lower two of which are well preserved enough to show that they each contained three arched arcosolia set into the flank and rear walls; assuming the third level held the same number, there would have been nine arcosolia in all. On the east side of the podium are two arched entryways into vaulted crypts (Fig. 2). The tomb is made up of rubble, ranging from fist sized to head sized stones, placed in a thick mortar. The only exceptions to this material are a paving slab from the porch and a fragmentary anta base, both of which are carved from the local limestone.

The complex of buildings that is situated at the southern end of the site appears to consist of a mixture of public, industrial, and domestic structures. At the northern limit of this complex, two temples face each other

Res. 3 A. Pius Tapınağı, kuzeyden Vespasianus Tapınağı'na doğru bakış
Fig. 3 Temple of A. Pius from north looking towards the Temple of Vespasian

Plan 1 Tapınakların plan şemaları / *Plans of the Temples*

across a small saddle (Fig. 3). They were noted by Bean and Mitford who identified that at the north (Plan 1A) as dedicated to Antoninus Pius on the basis of the inscriptions found within, and that to the south (Plan 1B) as dedicated to Vespasian, again on the basis of inscriptions found in its cella. Each temple consists of a cella and pronaos which was approached from the front by a flight of stairs. Bean and Mitford report eight steps leading to the temple of Antoninus Pius; these are no longer preserved. The front of the temple of Vespasian is likewise very badly damaged today, but traces of rock steps in front and below the temple provide evidence for a stairway of several steps leading up to the entrance. Both temples are built of rubble masonry set in mortar on the interior; on the exterior the masonry is more substantial, with larger square or nearly square cut stone blocks. The construction of the temple of Antoninus Pius is both more careful and more monumental than that of Vespasian.

In the saddle between these two temples are a number of structures, one of which was used as a pressing complex, from the evidence of slots for two press frames found in situ that were built into the interior face of one wall of the building. Numerous other buildings, either domestic or light industrial, crowd the area immediately south of the Temple of Vespasian; indeed one such structure even abuts against the temple itself. Bean and

kesme taşlarla inşa edilmiştir. Antoninus Pius Tapınağı, Vespasianus Tapınağı'na göre hem daha anıtsal hem de daha dikkatli bir işçilik sergilemektedir.

İki tapınağın arasındaki bel üzerinde yer alan yapılardan biri, duvarının iç yüzüne inşa edilmiş ve in situ durumda iki adet pres yuvasından anlaşılaceği üzere presleme işliğiidir. Vespasianus Tapınağı'nın hemen güneyinde, evler ve küçük imalathaneler yer almaktadır. Bunlardan biri de doğrudan tapınağa yaslanmıştır. Bean ve Mitford bir çevre duvarı tasvir etmelerine karşın, bugün ayrı bir kent suruna ait iz görülmemektedir. Ören yerinin güney ucundaki yapılar birbirine yaslanmakta ve dış duvarları uçurumun kenarına kadar uzanmakta olup adeta bir kent suru izlenimi yaratmaktadır. Belki de Bean ve Mitford bu düzenlemeden söz etmektedir. Ve nihayet Bean ve Mitford'un "Grabhaus"un 100 m. kadar güneyinde yer aldığıni belirttikleri mezarlıktan bugün yalnızca belli belirsiz izler seçilebilmektedir.

Mitford describe a circuit wall, but no trace of a separate city wall remains today. The structures at the southern end of the site abut each other, their outer walls extending right up to the edge of the cliff, and in this manner produce the effect of a circuit wall. It may be that it is to this arrangement that Bean and Mitford refer. Finally, Bean and Mitford mention a cemetery that extends for about 100 m to the south of the Grabhaus. Only bare traces of the concentration of small tombs that Bean and Mitford mention can today be located.

Kilikya Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2004

Archaeological Underwater Surveys of the Cilician Coasts in 2004

Volkan EVRİN - Mert AYAROĞLU - Korhan ÖZKAN - Çiğdem TOSKAY EVRİN
Korhan BİRCAN - Murat BİRCAN - Levent ZOROĞLU

ODTÜ Sualtı Topluluğu Batık Araştırmaları Gurubu (SAT-BAG) ve Sualtı Araştırmaları Derneği Sualtı Arkeolojisi Araştırma Gurubu (SAD-SAAG), 1992 yılından başlayarak Roma Dönemi'nde Kilikya olarak adlandırılan ve Anadolu'nun Doğu Akdeniz sularını içine alan bölgede (Har. 1) sualtı yüzey araştırmaları yapmıştır. Kilikya Araştırmaları süresince, değişik bölgelerde ve değişik derinliklerde yüzlerce dalış yapılmış, sualtında pek çok alan taranmış ve önemli görülen değerler çizim ve fotoğraflarla belgelenmiştir. Araştırmalar süresince Antakya-Samandağ ve Mersin-Aydınçık'ta olmak üzere iki adet batık, onlarca taş ve metal çapa ve kayda değer pek çok arkeolojik değer tespit edilmiştir. Elde edilen bilgiler ve belgeler, ulusal ve uluslararası pek çok bilimsel yayın ve konferansta sunulmuştur.

Kilikya Araştırmaları 3 aşamalı bir yöntemle uygulanmaktadır: Bilgi Toplama, Keşif Gezileri ve Sualtı Araştırmaları.

ODTÜ-SAT ve SAD Üyeleri bir araştırma esnasında sırasıyla:

1. Eskinin ve bugünün bilgi ve belgelerini kütüphanelerden, internet'ten ve kitaplardan toplamakta;
2. Dalış yapılacak potansiyel alanları belirlemekte;
3. Bölgeye keşif gezileri yaparak yerinde incelemelerde bulunup, o bölgedeki kültür, altyapı ve coğrafya hakkında bilgi toplayıp, yerel halkla, balıkçılara ve yerel dalgıçlarla konuşmakta;
4. Yetkili makamlardan araştırma yapmak için yetki ve izinlerini almaktır;
5. Dalış organizasyonunu (bütçe, malzeme, etkinlik vs.) yapmaktadır.

Bu kapsamda, 1992-1993 yıllarında Antakya bölgesinde Suriye sınırımızdan başlayarak Arsuz'a kadar uzanan kıyı şeridine keşif dalışları yapılmıştır. Bu bölgede Samandağ kıyısında İ.S. 2-4 yy.'lara ait bir batık tespit edilmiştir.

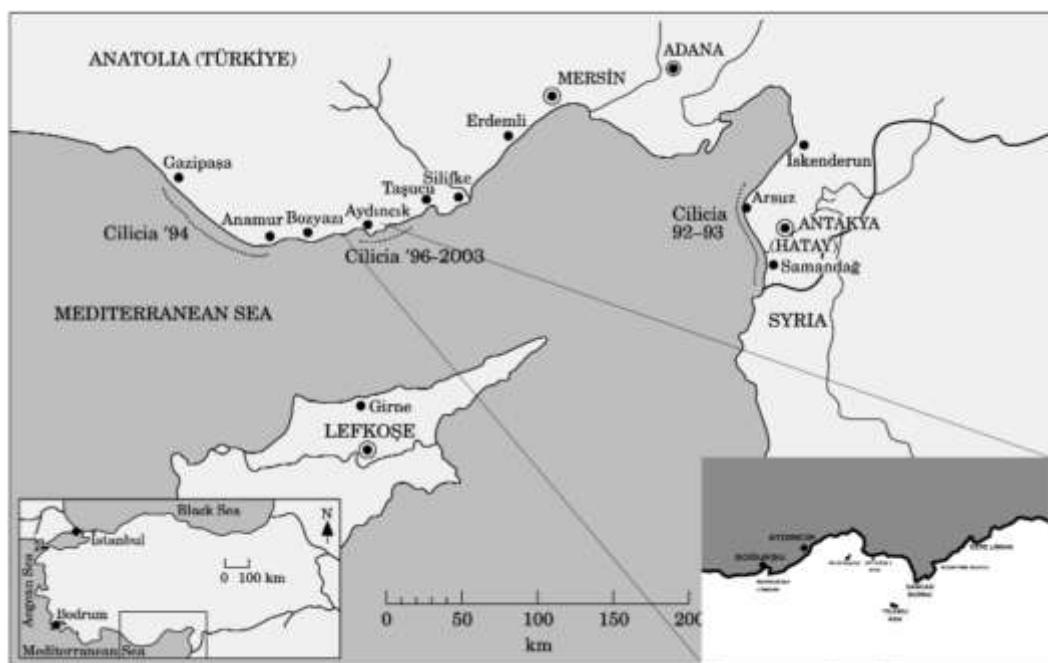
A series of underwater surveys were conducted by the METU - Subaqua Society Underwater Wreck Research Group (SAT-BAG) and the Underwater Research Society - Underwater Archaeology Research Group (SAD-SAAG) along the eastern Mediterranean coasts of Anatolia, from 1992 in the region termed Cilicia in the Roman period.

During these Surveys, after hundreds of dives in various regions and depths, a vast area has been surveyed and the archaeological features of immediate importance were drawn and photographed. Resulting from these surveys, two wrecksites, at Antakya-Samandağ and Mersin-Aydınçık (ancient Kelenderis), many stone and metal anchors and other archaeological features were observed. The findings from these campaigns have been presented and widely published in domestic and international symposia and academic journals.

The Cilicia Surveys are based on a three-tiered system: Collecting Information, Exploratory Trips and Underwater Surveys.

METU-SAT and SAD members apply the following steps in a typical research campaign:

1. *Collecting information concerning the targeted research area from primary and secondary sources, from libraries and the internet,*
2. *Deciding on potential diving spots,*
3. *Making exploratory trips to the targeted region to acquire first-hand experience and knowledge of the culture, infrastructure and geography of the area, and talking to the local inhabitants, to local fishermen and divers,*
4. *Obtaining an official permit for research from administrative authorities,*
5. *Organizing the diving expedition (budget, supplies, the scope of activity, etc.).*

Har. 1 / Map 1

Ayrıca, Kültür Bakanlığı ve Antakya Arkeoloji Müzesi gözetiminde, dört adet taş çapa, iki adet amfora ve iki adet cam külçe su üstüne çıkartılarak müzeye teslim edilmiştir.

1994 yılında Anamur-Gazipaşa arasında kalan kıyı şeridinde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sırasında Anamur antik kentinin kıyısında, sultanda kalmış mimari elemanlar tespit edilmiş ve raporlanmıştır. Antik şehrin kiliselerinden birine ait olabileceği düşünülen bu kalıntıların, deniz kıyısında basit ölçüm ve çizimleri yapılmaya çalışılmıştır.

1996-2000 yılları arasında Aydıncık-Taşucu arasında kalan kıyı şeridinde keşif dalışları ile Kilikya Araştırmaları devam etmiştir. Bu çalışmalar sırasında Aydıncık İlçesi ve yakın kıyı alanında dikkat çekici bulgular tespit edilince, aynı bölgede 1987 yılından beri Kelenderis Kazıları'rı yürütmekte olan Konya Selçuk Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. L. Zoroğlu'ndan yardım istenmiştir. Kelenderis kazıları sırasında, hem kentin mezarlığında, hem de Aşağı Şehir ve Akropol'de çok sayıda ticari amfora ve Kelenderis dışından gelmiş diğer materyaller bulan kazı ekibi için de eksiksliği hissedilen en önemli çalışmalarlardan birisi, liman ve limana yakın çevrede henüz sultalı çalışmalarının yapılamamış olmasıdır. Bu nedenle 2001 yılında geniş bir planlama yapılarak, 2002 yılında Kelenderis kazıları çerçevesinde bir ekibin Kültür Bakanlığı'nın da izni ile söz konusu bölgede sultalı araştırması yapmasına karar verilmiştir. ODTÜ-SAT & SAD olarak geçmiş tecrübelemizden ve bilgi birikimimizden de yararlanarak önemli

To this aim, diving expeditions along the coastline were conducted in 1992-1993 in the immediate vicinity of Antakya (Antioch) by the Syrian border, starting from Arsuz. On the coast of Samandağ, a wreck site dated to the 2nd-4th centuries A.D. was discovered. Under the supervision of the Ministry of Culture and the Archaeological Museum of Antioch, four stone anchors, two amphorae and two glass ingots were brought to the surface and given to the museum.

In 1994 underwater surveys were concentrated on the coastline between Anamur (Anemurium) and Gazipaşa (Selinus). Architectural remains, which possibly belonging to one of the ancient churches on the coast of ancient Anemurium, were discovered underwater and were reported with basic plans and measurements.

Between 1996 and 2000 the Cilicia Underwater Surveys investigated the coastline between Aydıncık (Kelenderis) and Taşucu (Holmoi). Following the discovery of interesting features at Aydıncık (Kelenderis) and in its immediate environs, Prof. Dr. L. Zoroğlu from the Department of Archaeology, Selçuk University, Konya, who has directed the Kelenderis Excavations since 1987, was consulted. The archaeological team at Kelenderis had discovered numerous commercial amphorae as well as other imported material in the ancient city's necropolis area, in the Lower City and on the Acropolis, however the lack of an underwater expedition to provide evidence concerning the commercial ties of Kelenderis in the harbour and harbour area was obvious.

görülen dalış bölgeleri belirlenmiştir. Dalışların büyük bir bölümünü Aydincık açıklarında bulunan Yılanlı Ada çevresinde yapacak şekilde bilimsel ve teknik hazırlıklar tamamlanmıştır. Sualtı çalışmalarının 2002-2004 yılları boyunca ana sponsorluğunu Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı-TINA yapmıştır. Sualtı araştırmaları, Kelenderis kazı bütçesinden de güçlü bir şekilde desteklenmiştir.

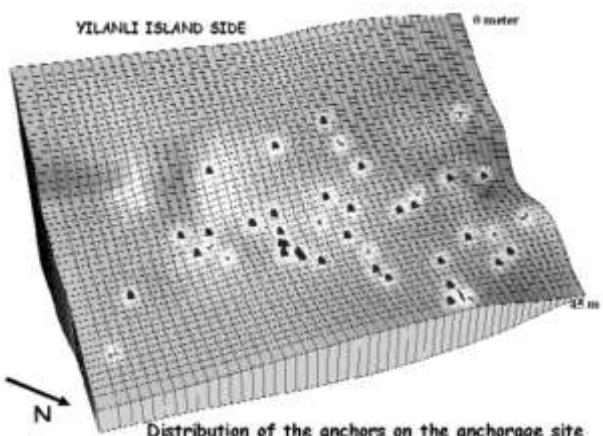
Kelenderis, antik Anadolu coğrafyasında Dağlık Kilikya (Kilikia Trakeia, Taşeli Platosu) olarak bilinen bölgenin önemli bir liman kentidir. Kelenderis bölgesi coğrafi konumu, doğal limanı ve kıyı yapısı itibarı ile Anadolu'nun Doğu Akdeniz kıyılarında önemli geçiş ve demirleme noktalarından biridir. Yakın çevresinde bulunan tatlısu kaynakları, gemi yapımı için büyük önem taşıyan sedir ormanları, Anadolu'ya açılan geçiş noktalarına yakınlığı ve Kıbrıs'ın ana karaya en yakın olduğu bir konumda bulunması nedeniyle de bu önemini hiç kaybetmemiştir. Bu bölgede Prof. Dr. L. Zoroğlu tarafından 1987 yılından beri sürdürülen kazılarda, kentteki ilk yerleşimin İ.O. 7. yy. başlarına kadar uzandığı saptanmıştır. Kelenderis'teki bu kentleşmenin öncesinde de yerleşmelerin olduğu, Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç Çağlarına (İ.O. 5000-3000 yıllarına) kadar geri giden seramik ve diğer arkeolojik malzemenin belgelendiği Gilindire Mağarası ile kanıtlanmıştır. Kelenderis en parlak dönemini İ.O. 5. ve 4. yy.'larda yaşamış, Hellenistik Çağ'da bir süre Mısır'daki Ptolemaioslar'ın denetimi altına girmiştir, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise küçük bir liman kenti olarak önemini korumuştur. Erken Hıristiyanlık zamanında (İ.S. 5. ve 6. yy.'lar) yeni bir parlak dönem yaşayan kentin, antik çağ'a ait bu son evresinin görünümü, Kelenderis Mozaiği üzerinde de yansımıştır. 1991 yılında bulunan mozaik, 12 m. uzunlukta, 3.20 m. genişliktedir. Mozaik üzerindeki görüntünün 3x3 m.'lik panosunda Geç Antik Dönem'e ait Kelenderis'in kent manzarası ile içerisinde iki yelkenlinin bulunduğu limanı betimlenmiştir.

Yılanlı Ada ($36^{\circ} 06' 85''$ Kuzey enlemi - $33^{\circ} 22' 68''$ Doğu boylamı), kuzeybatı-güneydoğu ekseniinde 120-130 m. uzunlığında 45-50 m. genişliğinde ve deniz seviyesinden 25-30 m. yüksekliğinde bir konuma sahiptir. Aydincık Limanı'na 3.3 deniz mili (yaklaşık 6 km.) uzaklıkta bulunan ve Sancak Burnu'na 1 mil karşından bakan bir adadır (Har. 1). Konum itibarı ile tüm yakın kıyıları görebilen bu adanın, eski denizciler tarafından sık kullanılan bir alan olması kuvvetle muhtemel olduğundan Kelenderis sualtı çalışmaları Yılanlı Ada üzerinde yoğunlaşmıştır. Ada önlerinde 50 civarında değişik tür ve tipte çapaya rastlanmış, detaylı ölçüm ve çizim çalışmaları sonucunda 4500 m^2 'lik bir alan haritalanmıştır (Har. 2). Bir, iki ve üç delikli taş çapalar, taş ve kurşun çipolar (kelepçesi ile beraber) ve T, Y ve yay

Consequently an extensive organisational process was conducted in the 2001 season, and in 2002, combined with the land excavations at Kelenderis, with an underwater survey permit from the Ministry of Culture, our first investigations have been conducted. Experience gained from past Cilician Surveys, when METU-SAT and SAD members' acquired technical skills and know-how helped in determining the diving spots at Kelenderis. Most dives were planned for Yılanlı Ada (Spurie Island) close to Kelenderis harbour. The main sponsor for the 2002-2004 seasons' work was the Turkish Institute of Nautical Archaeology - TINA and our underwater expeditions were also well supported by the Kelenderis Excavations.

Kelenderis is one of the important ancient harbour-cities of Rough Cilicia (Cilicia Tracheia, Taşeli Platosu). The geographical site of Kelenderis with its natural harbour and coast provides one of the significant transit and anchorage points in the eastern Mediterranean. The freshwater resources and the cedar forests were important for ship construction in the city's immediate environment, in addition its proximity to the passes leading to the Anatolian plateau and situated where the mainland is closest to Cyprus, all contributed to this ancient city's strategic importance. The first settlement layers of ancient Kelenderis, dating to the 7th century B.C. have been revealed during excavations from 1987 onwards conducted by Prof. Dr. L. Zoroğlu. However, from ceramic and other finds from the Gilindire Cave, it has been determined that the settlement history in this area extends back to the Neolithic, Chalcolithic and early Bronze Age (5000-3000 B.C.). The city had its most prosperous period during the 5th and 4th centuries B.C., during the Hellenistic period it came under the rule of the Ptolemids for a short time, whereas during the Roman imperial period it kept its importance as a lively small harbour town. In the early Christian period (5th and 6th centuries A.D.) there was further activity in the town. The last glimpses of antiquity are thoroughly depicted on the Kelenderis mosaic found in 1991 and which is 12 m long and 3.20 m wide. In the first 3 sq. m. of the mosaic, a town scene of late antique Kelenderis with two merchant-ships sailing into its harbour is depicted.

Yılanlı Ada (Spurie Island) ($36^{\circ} 06' 85''$ N. - $33^{\circ} 22' 68''$ E.) lies in a northwest-south eastern position; it is 120-130 m long, 45-50 m wide and about 25-30 m above the sea level. It is 3.3 sea miles from the Aydincık (Kelenderis) harbour and 1 mile from Cape Sancak (Sancak Burnu) (Map. 1). Due to its position monitoring all nearby bays and the coast, it would have been

Har. 2 / Map 2

şekilli metal çapalar belgelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen çapa haritası, Yılanlı Ada'nın yüzyıllar boyunca bir demirleme bölgesi olarak kullanıldığını ispatlamaktadır. Bu çapalama alanını daha da önemli ve özel kılan ise, tespit edilen çapaların hem çeşit hem de tür olarak Akdeniz sularında Geç Tunç Çağ'ından beri denizciler tarafından kullanılan pek çok tür çapadan birkaç örneği birden barındırmıştır (Res. 1). Aydıncık-Yılanlı Ada bu hali ile doğal bir çapa müzesi konumundadır. Tespit edilen, çizilen ve fotoğraflanan çapaların tipoloji ve tarihleme çalışmalarına halen devam edilmekle birlikte, tespit edilen çapa ve amphoralar Kelenleris kazılarının bulguları ile beraber değerlendirildiğinde ortak paydalara ulaşıldığı görülmektedir. Çapa türleri açısından da Akdeniz havzasında Tunç Çağ'ından beri görülen ve incelenen türlerin pekçoguna bu bölgede beraberce rastlanmaktadır. Yılanlı Ada'yı, sualtı arkeolojisi adına çok önemli bir konuma taşıyan bu bulgular, tek tek incelenerek değerlendirilecektir. Taş çapa türlerinden tek delikli, iki delikli ve üç delikli örnekler, taş çipo, kurşun çipo ve kelepçesi, metal T ve Y çapalar ve yay şeklinde olan büyük metal çapalar sualtılarında birbirlerine yakın konumlarda bulunmaktadır. Sualtı çalışmalarında bu kadar çok sayıda ve farklı türde çapanın bir arada tek bir bölgede bulunması ender rastlanan bir keşiftir. Gerek bölgenin Tunç Çağ'ına kadar uzanan deniz ticaretine ışık tutması açısından gerekse çapa türleri üzerinde yapılacak tipoloji çalışmalarına kaynak yaratması bakımından bu suların hassasiyetle incelenmesine devam edilecektir.

Yılanlı Ada önlerinde bulunan çapaların dışında 55 m. derinlikte bir batık alanı da keşfedilmiştir (Yılanlı Ada-Erkut Arcak Batığı). Batık alanında yapılan dalışlar sonucunda, yüzeyde görünen geminin kargosu olarak yaklaşık 50-60 kadar amfora tespit edilmiştir (Res. 4). Amforalar her ne kadar dağıtık gibi görünse de kuzey-

Res. 1 / Fig. 1

much favoured by ancient mariners, consequently the Kelenderis Underwater investigations mostly focused around Yılanlı Ada (Spurie Island). Lying under water on its north and north eastern sides, around fifty different anchors were discovered, drawn and measured, resulting in a small anchorage site-map covering about 4500 m² (Map. 2). One, two and three-hole stone anchors, stone and lead stocks (one together with its collar) and T-, Y-, and larger bow-shaped metal anchors were documented. The anchorage site-map constructed with the help of these underwater investigations clearly reveals how Yılanlı Ada (Spurie Island) was favoured as an anchorage. Moreover, what makes this anchorage site so special is the variety and types of anchors found here that include types used by mariners in the Mediterranean from at least the late Bronze Age (Fig. 1). Aydıncık-Yılanlı Ada (Kelenderis-Spurie Island) is in this sense an underwater museum of anchors. Studies on the typology and chronology of the discovered, drawn and photographed anchors are continuing, however, from the knowledge gained from these anchors and from the amphorae from the Kelenderis excavations, the relationship between these two classes of finds is clear. The anchor types observed and studied in the Mediterranean basin, that have been employed since the Bronze Age are found together in this region. These finds highlight the importance of Yılanlı Ada (Spurie Island) in contexts of underwater archaeology as this is a singular discovery with such a variety of types of anchors, in great numbers found together in an area. Mainly forming an indication of Bronze Age maritime activities in the region, as well as a detailed study of the anchors, this research will contribute to the overall typology of

güney ekseninde hakim bir yığılma doğrultusu gözlenmiştir. Ayrıca Yılanlı Ada'nın batığa bakan yüzünde, 15-35 metreler arasında dağınık şekilde duran amfora parçalarının çoğunun batık amforaları ile aynı tipte olması, geminin batarken ya yük atmaya çalıştığını ya da kaya-lara çarparak batma anında kargosunun bir kısmını dökerek kumluk zemine oturduğunu göstermektedir. Yapılan küçük çaplı yüzey incelemelerinde de dağınık durumda olan üst katmanın altında en az iki sıra düzenli amfora yığını olduğu da görülmüştür. Fakat, batık alanında daha sonradan yapılacak olası detaylı araştırma ve kazı çalışmalarına zarar vermemek için batık içeriğine müdahale edilmemiştir. Batığın kargosunu oluşturan amforalar Geç Roma 1 (Late Roman Amfora 1) sınıflaması içinde yer almaktadır (Res. 2). Buna bağlı olarak yapılan ayrıntılı görüntüleme, çizim çalışmaları ve inceleme dalışlarından sonra, su üstüne çıkarılan iki amfora ve bir testinin de yardımı ile batık Geç Antik Dönem'e (İ.S. 6-7. yy.) tarihlenmiştir (Res. 2-3). Bu dönemlerde Kelenderis antik kentinin de aktif bir liman olarak kullanıldığı düşünülürse, deniz-kara ticaret bağlantısı güçlü bir şekilde ortaya konulmuş olur.

Yılanlı Ada çalışmalarında 2004 yılında iki amfora, bir testi, üç taş çapa, bir kurşun çipo ve kelepçesi ile bir taş çipo sultından çıkarılmış Silifke Müzesi'ne teslim edilmiştir. Çıkan eserler üzerinde konservasyon ve restorasyon çalışmaları halen devam etmektedir. Bu eserler için Aydıncık İlçesi içinde Kelenderis kazı çalışmalarının da sergilenebileceği bir ortamın kurulması düşünülmektedir.

Keşfedilen ve belgelenen metal ve taş çapalar ile batık bölgesi sayesinde, Dağlık Kilikya'nın önemli bir liman şehri olan Kelenderis'in, Doğu Akdeniz deniz ticaret yolları üzerinde sık kullanılan bir uğrak noktası olduğu tekrar gösterilmiştir. Ayrıca bu çapaların Akdeniz havzasında

Res. 2 / Fig. 2

this class of finds and the thorough surveying of these waters will continue.

In addition to the anchors found around Yılanlı Ada (Spurie Island), a wreck site at a depth of 55 m was discovered (the Yılanlı Ada-Erkut Arcak wreck). As a result of the expedition to this wreck site, about 50-60 amphorae, constituting a part of the ship's cargo lie on top of the seabed-mound, were observed (Fig. 4). Although the amphorae seem to be scattered on the seabed, there is an obvious north-south orientation to this heap of these jars. Moreover, at Yılanlı Ada (Spurie Island) facing the wreck site, at a depth of 15-35 m there is a part of the wreck's cargo assemblage, an indication that prior to the sinking of the ship either some of the cargo had been dumped overboard or at the time of sinking the ship first passed by the rocky edge of the island, spilling some of its cargo there, and then gently sank on the sandy seabed. It is certain that beneath the scattered heap of amphora forming the cargo's surface layer, there are at least two rows of stacked amphorae. In order to preserve the original condition of the site and not to harm any possible future investigation or underwater excavations, no further detailed exploration was undertaken at this wreck. The cargo amphorae are of Late Roman 1 (LR 1) type (Fig. 2). Related to these findings, after the

Res. 3 / Fig. 3

Res. 4 / Fig. 4

varolan pek çok çapa türü ile benzer olması, Yılanlı Ada ve yakın çevresinin geniş bir zaman dilimi boyunca demirleme bölgesi olarak kullanıldığını da göstermiştir. Bunun yanı sıra, Yılanlı Ada-Erkut Arcak Batığı'nda tespit edilen Geç Roma 1 (Late Roman 1) amforaları da Kilikya bölgesinin ve olasılıkla Kelenderis Limanı'nın şarap ve/veya zeytinyağı ticaretinde Geç Antik Dönem'de aktif olduğuna işaret etmektedir.

Kilikya Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları tüm kaynakları ile kendi gençlerimizin yapmakta olduğu uzun soluklu bir çalışmındır. ODTÜ-SAT ve SAD, Türkiye'de genç nesillerin sultalı kültür mirasına daha bilinçli yaklaşımlarını ve onu korumak kadar anlamaya yönelik çalışmaları da içeren eğitimsel ve bilimsel destekli faaliyetleri ile ülkemizde bir boşluğu doldurmaktadır. Bu tür çalışmaların sonuçlarının sultalı arkeolojisine olduğu kadar kültürel mirasımıza olan toplumsal duyarlılığın artmasına da hiç şüphesiz katkısı olacaktır.

ODTÜ-SAT: <http://www.metu.edu.tr/home/wwwsat>

SAD: <http://www.sad.org.tr>

TINA: <http://www.tinaturk.org>

Kelenderis Kazıları: <http://www.kelenderis.org>

Kilikya Web Sayfaları: <http://www.kilikya.org>

detailed imaging, drawing and research-oriented dives, two cargo amphorae and a jug were taken to the surface, which helped in dating this wreck to the late antique period (6th-7th centuries A.D.) (Fig. 2, 3). As the harbour of ancient Kelenderis is understood to have been an active port during late antiquity, some of the land and sea trade consequences can be understood.

In the 2004 season of the Yılanlı Ada (Spurie Island) survey, two amphorae, three stone anchors, a lead stock and its collar, and a stone stock were taken to the surface and delivered to the Museum at Silifke (Seleuceia). Conservation and restoration work concerning these artefacts continues. A facility to exhibit these artefacts and the other results of the Kelenderis excavations is under consideration.

The discovered and documented metal and stone anchors and the wreck site are proof that the ancient harbour town of Kelenderis, in Rough Cilicia (Cilicia Tracheia, Taşeli Platosu) was a port-of-call on the East Mediterranean maritime trade routes. In addition, the variety and number of anchors from different historical periods that have been found together by Yılanlı Ada (Spurie Island) and in its vicinity, show that for centuries this was a favoured anchorage. Further, the Late Roman 1 (LR 1) amphorae found in the Yılanlı Ada - Erkut Arcak wreck indicate the wine and/or olive oil production of Cilicia and possibly the export of such produce from Kelenderis harbour during late antiquity.

The Archaeological Underwater Surveys of the Cilician Coasts are a long-term project totally organised through the younger generation, employing their own resources of technical know-how and academic skills. METU-SAT and SAD encourage the younger generation to maintain and respect the land's cultural heritage, and to take a pro-active stance in its protection through educational and academic projects, working in a much neglected sphere in Turkey. Such activities aim to establish public awareness of both underwater archaeology and our cultural heritage.

METU-SAT: <http://www.metu.edu.tr/home/wwwsat>

SAD: <http://www.sad.org.tr>

TINA: <http://www.tinaturk.org>

Kelenderis Excavations: <http://www.kelenderis.org>

Cilicia Web Pages: <http://www.kilikya.org>

Doğu ve Kuzeydoğu Likya - Güneybatı Pisidya Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 2004

The Epigraphical-Historical Survey Project of East and Northeast Lycia - Southwest Pisidia, Work During 2004

Bülent İPLİKÇİOĞLU

Antalya İli sınırları içinde 1990 yılından bu yana, Avusturya Bilimler Akademisi Küçükasya Komisyonu'nun finans desteğiyle uygulanmakta olan projeye ilişkin çalışmalarla 2004 yılında da 16 Ağustos-5 Eylül tarihleri arasında devam edilmiştir. Yüzey araştırmalarına proje asistanı olarak Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Araştırma Görevlisi H. S. Öztürk ve Bakanlık Temsilcisi olarak Uşak Müzesi Müdürlüğü uzmanlarından S. Doğan katılmışlar ve özverili çalışmalarıyla önemli katkılar sağlamışlardır.

2004 yıl çalışmaları, esas itibariyle, Kumluca İlçe Merkezi'nin 4 km. kadar kuzeybatisında, Saricasu Köyü'nün kuzeyinde, bugün Eskihisar ya da Gavuristan diye anılan Mevkii'de 250 m. kadar yükseklikteki bir tepe üzerinde bulunan antik Rhodiapolis ve Antalya'nın 57 km. kadar güney-güneybatisındaki Olympos kentlerinde yapılmıştır.

Klasik Çağ'dan Bizans Çağı'na kadar yerleşim izleri gösteren ve 2001 yılındaki orman yangınına kadar ziyaret edilmesi son derece güç olan Rhodiapolis'teki çalışmalar son derece verimli olmuş ve bu antik kente, şimdidey kadar yayılmış olmamış 100 kadar yazıt belirlenmiştir. Bunların aşağı yukarı yarısının dokümentasyonu tamamlanmış bulunmaktadır. Onur yazıtlarının ağırlıklı olduğu bu buluntular arasında Germanicus'un eşi Iulia Agrippina'nın, İmparator Septimius Severus ve eşi Iulia Domna'nın, İmparator Caracalla'nın, imparatorlar Vespasianus ve Traianus'un birer valisinin, atlet M. Aurelius Aristodemos'un, Aikhmonoğlu Aristo'nun, Aristobulosoğlu Aristobulos'un, Hermaiosoğlu Semnoas'ın, Hermogenes'oğlu Hermogenes'in, Periklesoğlu Armakotas'ın ve Sokratesoğlu Orkanos'un onur anıtlarına ilişkin metinler ile Rhodiapolisli ünlü Opramoas'ın yaptırdığı bir bina ya da anıt ilişkin yazıt burada özellikle zikredilebilir. Rhodiapolis'teki çalışmalarla 2005 yılında da devam edilecektir.

Our project, initiated in 1990 with the financial support of the Commission of Asia Minor of the Austrian Academy of Sciences within the province of Antalya, continued with the surveys from August 16th to September 5th, 2004. The surveys were attended by Research Assistant H. S. Öztürk of the Ancient History Department of the Faculty of Sciences and Letters of Marmara University as well as S. Doğan of Uşak Museum, who both contributed greatly from their enthusiasm.

Work in 2004 focused at Rhodiapolis - an ancient site located on a hill of 250 m altitude in the Eskihisar area, also known as Gavuristan, to the north of Saricasu village and about 4 km northwest of Kumluca town centre - and also at Olympos, located about 57 km south-southwest of Antalya.

Almost inaccessible until the forest fire of 2001, Rhodiapolis was settled from the Classical Period to the Byzantine Period. The work at Rhodiapolis brought to light about 100 unpublished inscriptions. About half of these inscriptions have been completely documented. Among these, noteworthy are: the honorary inscriptions of Julia Agrippina, wife of Germanicus; Emperor Septimius Severus and his wife Julia Domna; Emperor Caracalla; a governor of each of the Emperors Vespasian and Trajan; M. Aurelius Aristodemos, an athlete; Aristo, son of Aikhmon; Aristobulos, son of Aristobulos; Semnoas, son of Hermoias; Hermogenes, son of Hermogenes; Armokatas, son of Perikles; Orkanos, son of Sokrates, as well as that regarding a building or monument built by Opramoas, the renowned Rhodiopolitan. Work at Rhodiapolis will continue in the 2005 season.

During the work at Rhodiapolis, a base which was understood to have been from Korydalla nearby and bearing an inscription regarding the erection of a statue

Rhodiapolis'teki çalışmalar sırasında, yakındaki Korydalı antik kentinden olduğu saptanın bir kaide üzerinde, oikonomos Hermianus'un kente Athena Nikephoros'un heykelini diktirdiğinden söz eden yazıt ile, daha önce ekibimiz tarafından keşfedilen ve şu sırada Prof. Dr. N. Çevik başkanlığında bir ekip tarafından araştırılması sürdürülen, Antalya'nın 15 km. kadar batı-kuzeybatısındaki antik Neapolis kentinde Prof. Çevik tarafından bulunan bazı onur ve adak yazıtlarının dokümentasyonu yapılmıştır.

2004 çalışma yılının son durağı Olympos antik kenti olmuştur. Önümüzdeki yıllarda, Phaselis kentile birlikte, yalnızca yeni yazıtlarının araştırılmasının değil, aynı zamanda yayılmış yazıtlarının da sistematik bir biçimde gözden geçirilmesinin planlandığı bu kentte toplam 17 yeni buluntu yapılmış olup; bunlar arasında çeşitli adaklar, "Büyük Hamam"ın Vespasianus'un valisi Sextus Marcius Priscus tarafından tamir ettirildiğine dair yazıt, kilise arazisinin sınır yazımı ve muhtemelen Hellenistik Çağ'a ait, Artemidora ve azatlı kölesi Sarapias'ın lahdi üzerindeki mezar yazımı dikkati çekmektedir.

of Athena Nikephoros by oikonomos Hermianus, as well as some other votive and honorary inscriptions from Neapolis -a site under study by a team led by Prof. Dr. N. Çevik- previously discovered by our team, were documented.

The final work in 2004 was at Olympos, where 17 new inscriptions were found. In coming years, a survey for new inscriptions as well as the systematical revision of all the published inscriptions of Olympos is foreseen. From Olympos the noteworthy inscriptions are: that regarding the repair of the Great Baths by Sextus Marcius Pristus, the governor of Vespasian's, the border inscription of the church, and also the nerary inscription on the sarcophagus of Artemidora and her freed slave Sarapias, which probably dates to the Hellenistic Period.

Mersin-Olba (Uğuralanı) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2004

Archaeological Surveys at Mersin-Olba (Uğralanı) in 2004

Emel ERTEN

Olba 2004 dönemi arkeolojik yüzey araştırması, antik kentin nekropolis alanlarının incelenmesi ve geçerli mezar tiplerinin saptanması ve belgelenmesi işlemeye yoğunluk verilerek sürdürdü.

Bu kapsamda, 2003 araştırmaları sırasında ilk belgeleme çalışmaları yapılan doğu vadisindeki kemer lentolu cepheye sahip kaya mezarı kompleksinin ayrıntılı mimari plan ve cephe çizimlerinin oluşturulmasına başlandı. Bu amaçla yapılan ot temizliği sırasında komplekse göre güney yönde yer alan kaya nişlerine, chamosorion tipi lahitlere ve tonoz örtülü anıt mezara ait kalıntılarla rastlandı. Bu yapı, Olba akropolisinin batı ve doğusundaki vadilerin birleşerek, Şeytanderesi Vadisi'ni oluşturdukları noktada yer alan görkemli kayalık üzerindedir. Anakanın biçimlendirilmesi ile oluşturulan düzlem üzerinden yükselmektedir (Res. 1). Yaklaşık olarak kare planlı tek mekandan oluşmaktadır ve cephesi doğu vadisine bakmaktadır. Aynı tarafta, yine kayaya oyularak yapılan bir giriş holü ya da ön avlu vardır. Tonoz örtünün altındaki tek chamosorion kuzey-güney düzleminde uzanmaktadır. Üç fascia'lı bir artırıv üzerine oturan tonoza ait sadece bir tek blok in situ'dur. Duvarlar harçsız ve rektagonal tekniktedir.

Tonozlu mezar anıtı, Olba'da tanıdığımız mezar tiplerine bir yenisini eklemekte; ana kaya üzerinden yükselmesine karşın, taş duvarlara ve tonoz örtüye sahip bulunması bakımından bağımsız bir mimari sergilemektedir. Bu tip tonoz örtülü mezarlardan örneklerine Olba territorium'un da birçok merkezde rastlanmaktadır ve bunların İ.S. 2. ve 3. yy.'lara ait olmaları gerekmektedir.

Bu kesimdeki mezarlık alanının ilk kullanımı Roma İmparatorluk Dönemi içinde başladiktan sonra, Bizans Dönemi içinde de sürmüştür. Yakın konumda, vadinin tam karşısında manastırın yer olması da bu

Surveys at Olba in 2004 focussed mainly in the study of the necropolises, the identification and the documentation of tomb types.

Detailed architectural plan and elevation drawings of the rock-cut tomb with an arch-lintel façade, documented in the eastern valley during the 2003 surveys were initiated. During the cleaning conducted in the area for this purpose, rock niches, chamosorion type sarcophagi and remains belonging to a monumental tomb with vaulting were discovered, to the south of the rock-cut tomb complex. This structure is situated on the large rock where the eastern and western valleys join to form the valley of the Şeytan Creek. It rises on a plane formed by cutting into the bedrock (Fig. 1). It is a single chamber of almost square shape and faces the east valley. There is a vestibule or a forecourt hewn from the rock on the same side. The only chamosorion under the vault extends in an east-west direction. There is only one block in situ belonging to the vault, resting on an architrave with three fasciae. The walls were built in a rectangular block technique but without any mortar.

This vaulted monumental tomb adds a new tomb type to the typology of tombs in Olba. Although it rises on the bedrock, it represents a peculiar and singular architecture with its stone walls and vaulted superstructure. Examples of such tombs with vaulted superstructure are found at many centres in the territorium of Olba and they should be dated to the 2nd and 3rd centuries AD.

This necropolis area came into use in the Roman Imperial Period and its use must have continued well into the Byzantine Period. The fact that a monastery exists on the opposite slope of the valley reflects the importance of this area during Late Antiquity and the Byzantine Period.

Res. 1 / Fig. 1

alanın Geç Antik Çağ - Bizans Dönemi'ndeki önemini yansımaktadır.

Olba 2004 çalışma döneminde, akropolisden güneye doğru derin bir yarık biçiminde uzanan Şeytanderesi Vadisi boyunca yapılan çalışmalarla, bu kesimde de nekropol alanlarının devam ettiği lahit, kaya mezarı ve kaya nişlerinin doğu ve batı yamaçları boyunca uzanlığı anlaşıldı. Şeytanderesi Vadisi'nin doğu yamacında, vadi tabanından ortalama 25 m. yükseklikte yer alan mezar kompleksi, 2004 yılının önemli bulgularındandır. Kaya biçimlendirilerek oluşturulan girişten merkezi avlu niteliğindeki alana ulaşılır (Res. 2). Avlunun bir kenarında kemerli ve tonozlu bir girişe sahip mezar odasına ulaşılır. Mezar odası dikdörtgen planlıdır (yak. 2.10x 4.03 m.) ve içinde, girişin sağında ve solunda, karşılıklı doğu-batı düzlemi üzerinde yerleştirilen iki arcosolium tipi lahit vardır. Mezar odasının girişinin karşısındaki duvarda iki küçük niş yer alır (her birinin boyutu 11x12 cm.). Yine aynı duvarda, kaya yüzeyinde de bir arcosolium tipi lahit yapımının başlangıcını düşündüren kavisli iz rastlanmaktadır.

Mezar odasının dış cephesinde kayaya oyularak oluşturulmuş basamaklı bir düzenlemeye vardır (Res. 3). Bunun dekoratif anlamda olmadığı, mezar kompleksinin işlenmesinin henüz tamamlanmadığı ve bu alanda yeni lahit, kaya mezarı vb. düzenlemeleri yapılmaktayken, işin yarı kaldiği düşünülmektedir. Özellikle de mezar odasının bitişigindeki kaya yüzeyi üzerinde görülen dikdörtgen biçimindeki kesik, yeni bir lahit, mezar odası, kabartma ya da nişin hazırlığı olmalıdır. Söz konusu alanda, merkezi avlunun kuzeyinde kayaya oyularak oluşturulan khamosorion tipi lahit de içi oyulmamış, yine tamamlanmamış bir görünüm sergiler.

Olba akropolisine göre doğu yönde kalan yükseltide, kuzey etekte, bugün Örenköy'e doğru uzanmakta olan

Res. 2 / Fig. 2

Surveys along the Şeytan Creek valley, which extends like a gorge south of the Acropolis, showed that necropoli es extend in this area, as was understood from the sarcophagi, rock-cut tombs and rock-niches along both sides of the valley. The tomb complex that is situated on the east side about 25 meters above the valley floor is one of the most important finds from 2004. The entrance cut from the rock leads into an area that can be called a central courtyard (Fig. 2). On one side of this court is the burial chamber with an arched and vaulted entrance. The rectangular burial chamber (ca. 2.10x 4.03 m) contains two sarcophagi of the arcosolium type, placed in an east-west direction, to the right and the left of the entrance. On the wall opposite the entrance are two small niches (11x12 cm each). Also on the same wall is the trace of an arc on the rock surface suggesting the beginning of the cutting of another arcosolium. There is a stepped arrangement cut from the rock on the outer façade of the burial chamber (Fig. 3). It is thought that this is not something decorative; as this tomb complex was not completed and was abandoned during the process of the arrangement of a new sarcophagus, rock-cut tomb etc. In particular, the rectangular cut in the rock surface next to the burial chamber must have been made in preparation for a new sarcophagus, relief or niche. To the north of the court is a chomosorium type sarcophagus cut from the rock but its basin has not been cut out, again reflecting the state of incompleteness of this tomb complex.

It was understood from the high number of tombs identified on the heights to the east of the Acropolis, along the modern road to Örenköy on the northern slopes that the necropolis also continues in this direction. Termed the East Hill Necropolis by our expedition, this necropolis mainly contains sarcophagi, including rock cut rock sarcophagi, chamosorion and independent types.

yol üzerinde nekropolis alanının devam ettiği, bu kesimde çok sayıda mezarın saptanması sonucu anlaşıldı. Doğu Tepesi Nekropolis olarak adlandırdığımız bu kesimdeki mezarlardan büyük çoğunluğu lahitlerden oluşur. Bunlar, sabit kaya lahitleri, khamosorion ve bağımsız lahit örnekleridir. Çoğunluğu kuzeybatı ve güneydoğu düzlemi üzerinde yer alan lahitlerin önemli bir bölümü süslemesiz olmakla birlikte, tekne kısmında boş tabula ansata, girland ve Eros ya da çelenk bezemelerine sahip lahitler de vardır. Ayrıca, bazı lahit kapakları üzerinde daire içinde yer alan haç işlemesine rastlanır. Aynı nekropolis içinde, Doğu Vadisi girişinde, yan yana iki arcosolium tipi mezar da yer alır. Bunlardan birinin arka duvarındaki yazıtına ait son derece silik Eski Yunanca harfler bulunmaktadır ancak, bunu okumak olası görünmektedir.

Aynı nekropolis alanının bir uzantısı olmak üzere, Örenköy-Kızılgeçit yönünde ilerleyen yolu kenarında, Olba yerleşim merkezinden yaklaşık 2-3 km. uzaklıktaki kabartmalı kaya mezarı da Olba'nın önemli anıtlarındandır (Res. 4). Kuzeye bakan cephede, alınlıkla taçlandırılan dikdörtgen biçimli kabartmada bir banket sahnesi görülür. Kline üzerine bir figür uzanmakta, onun ayak ucunda oturan bir kadın ile yanında oturan bir diğer kadın ile arkada ayakta duran bir başka figür bulunmaktadır. Aşağıda ise, kayaya oyulmuş dikdörtgen planlı mezar odası yer almaktadır. Söz konusu anıt, Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir. Bu, nekropolis alanının en erken kullanımını yansıtıyor olmalıdır. Burada saptanmış diğer mezarlarda, yukarıda belirtilen çeşitli lahit tipleri, Geç Hellenistik Dönem sonrasında, Roma İmparatorluk

Mostly orientated in north-west and south-east directions, most of these sarcophagi do not carry any decoration, while some are decorated with empty tabula ansata on their basins, and garland and Eros or wreathes. Futher, some sarcophagus lids carry a cross motif inside a circle. There are two arcosolium type sarcophagi side by side at the mouth of the eastern valley in the same necropolis. One bears illegible traces of an inscription in Greek on its rear side.

Another important monument of Olba is the rock-cut tomb with relief, about 2-3 km from Olba by the Örenköy-Kızılgeçit road, considered an extension of the same necropolis (Fig. 4). On the façade facing north is a rectangular relief crowned by a pediment. The relief has a banquet scene with a figure reclining on a kline. A woman sits by the foot of the kline and, another woman sits next to her and a third figure stands at the back. Below the relief is a rectangular burial chamber hewn from the rock. This monument is dated to the Late Hellenistic Period and should represent the earliest use of this necropolis. Other tombs identified here, of the types of sarcophagi mentioned above, show that the East Hill Necropolis was in use from the Roman Imperial Period into the Early Byzantine Period.

The "South Necropolis", so termed from the investigations at Olba in the first half of the 20th century, comprises rock-cut tombs and sarcophagi on the slope facing south, located to the west of the Acropolis. A select example among Olba rock-cut monuments, the Ionic rock-cut tomb is located in this area. The Olba monumental

Res. 3 / Fig. 3

Res. 4 / Fig. 4

Dönemi boyunca ve Erken Bizans Dönemi'ne kadar Doğu Tepesi Nekropolisi'nin kullanımının süregünü gösterir.

Olba'da yirminci yüzyılın ilk yılında yapılan çalışmalar sırasında "Güney Nekropolisi" olarak adlandırılan alan, akropolise göre batı yönde kalan ve güneye bakan yamaç üzerinde yer alan kaya mezarlari ve lahitlerden oluşur. Olba kaya anıtları arasında seçkin bir yapıt olan Ion düzenindeki kaya mezarı bu kesimdedir. Olba tapanak planlı anıt mezarı da yine Güney Nekropolisi'ne uzak olmayan bir konumda ancak, düzük alanda yer alır. Daha önce Olba ile ilgili yaymlarda söz edilen yazılı tabula ansata'ya sahip lahit de aynı alandadır.

Bu alanda 2003 yılında yapılan incelemelere 2004 araştırma döneminde de devam edildi ve Doğu Tepesi Nekropolisi'ne benzer bir doku ile karşılaşıldı:

Güney Nekropolisi'nde de chomasorium, bağımsız ya da sabit kaya lahitleri başlica gömü tiplerini oluştururlar. Bağımsız lahitlerin Roma İmparatorluk Dönemi'ni çağrıştıran özellikle olduğu görülür. Buna karşılık, khamosorion'larda haç kabartmalarına rastlanması, bunların Geç Antik-Erken Bizans Dönemi'ne ait olduklarını düşünür. Güney Nekropolisi lahitlerinde, boş ve dolu tabula ansata, çelenk, girland süslemelerine sahip örnekler vardır. Ayrıca, portre kabartmalara sahip iki lahit nekropolis'te yer alır ancak, bunların kırılarak, tahrip edildiği görülür.

Bu kesimdeki en önemli saptamlardan biri de iki kalın kanlı askerin betimlendiği kaya kabartmasıdır. Kabartma, şimdiki toprak yüzeyinden 1.35 m. yükseklikteki

tomb with a temple layout is to be found on a flat area also not far distant from the South Necropolis. The sarcophagus with inscribed tabula ansata mentioned in earlier publications on Olba is also to be found in this area.

The surveys initiated at the South Necropolis in 2003, continued in 2004, and the pattern observed here is similar to that of the East Hill Necropolis:

Chamosorion, and independent or rock cut sarcophagi are the main burial types employed in the South Necropolis. The independent sarcophagi bear features suggesting a date in the Roman Imperial Period. However, the fact that there are cross motifs on the khamosorion suggests their use in Late Antiquity and Early Byzantine Period. Amongst the South Necropolis sarcophagi, there are examples with empty or full tabulae ansata, wreathes, and garlands. In addition, two examples carrying portraits in relief were also found in this necropolis, they were broken and damaged.

An important find from this area is the rock relief depicting two soldiers with shields. This relief was 1.35 m above present ground level, and was carved in the rock above a rectangular niche. However this relief has been cut out from the rock and is today lying on the ground (Fig. 5).

The architectural study of the Roman Imperial Period monument on top of the Acropolis was initiated in 2003. The study of the prostyle structure in the Corinthian order standing on top of a podium, continued in 2004 after cleaning the area of overgrowth. The

Res. 5 / Fig. 5

dikdörtgen bir niş üzerindedir. Ancak, kaya anıtının kabartmalı bölümü kaya yüzeyinden kesilerek, yere düşmüş durumdadır (Res. 5).

Olba'da 2004 araştırma döneminde nekropolis alanlarında yürütülen incelemelerin yanısıra, akropolis tepe noktasında, podium üzerinde prostylos planlı ve Korinth düzeninde bir Roma İmparatorluk Dönemi yapısı olduğu anlaşılan anıtın 2003 yılında başlatılan mimari çizim çalışmaları, 2004 yılında da alanda yapılan ot temizliği sonrasında sürdüründü. Anıtın çevresinde gelişen bir yapılanmanın varlığı süreklilik gösteren duvar, kapı vb. kalıntılarından anlaşılmaktadır.

İçinde, anıtsal yapıının güney-doğu kesiminde, Şeytan deresi Vadisi başlangıcına yukarıdan, akropolisten bakan noktada kaya düzleştirilerek oluşturulmuş bir teras ve kaya sekisi yer almıştır. Bu sekinin tam altında arcosolium tipi bir mezar ile oval ağızlı bir sarnıcı yer almıştır. Bir alt teras yine üzeri düzleştirilmiş büyük bir kaya kütlesi niteliğindedir ve kuzey-güney düzleminde yaklaşık 11 m., doğu-batı düzleminde ise yaklaşık 25 m.'yi bulan bir alanı kaplar. Arcosolium'un doğu tarafında bir diğer kaya sarnıcı vardır. Aynı alanda kaya çanaklarının da yer aldığı görülmektedir. Bu alanın dinsel ritüellerle ilgili bir nitelik taşıyabileceği düşünülmektedir.

presence of the remains of walls and doorways etc suggests the continuity of constructions around this monument.

In addition, to the southeast of this monument, at the point on the Acropolis overlooking the Şeytan Creek there is a rock terrace and a rock bench. Directly below this bench is a tomb of the arcosolium type and a cistern with an oval mouth. One lower terrace is also leveled from the bedrock, measuring 25 meters in an east-west direction and 11 meters in a north-south direction. To the east of the arcosolium is another cistern cut into the rock. Also in this area are rock cut bowls. It is thought that this area may have some connection with religious rites.

Olympos Antik Kenti Çalışmaları 2004

Work at Ancient Olympos in 2004

B. Yelda Olcay UÇKAN - Yalçın MERGEN

2004 yılı Olympos ören yeri çalışmaları Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında Anadolu Üniversitesi'nden Doç. Dr. B. Y. Olcay-Uçkan, Dr. E. Uçkan, Arş. Gör. M. Bursali, Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Öğr. Gör. Y. Mergen, Harita Mühendisi A. Nadir Topograf, Restoratör Mimar R. Yılmaz, Mimar E. Taneri, Anadolu Üniversitesinden Yüksek Lisans Öğrencileri G. Öztaşkın ve H. Yeşilova, Lisans öğrencileri A. Gümüşoğlu, G. Ergün, N. Kart, G. Işık ve E. Aka'nın katılımıyla 20 Ağustos-15 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirılmıştır. Çalışma iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, maddi destek sağlayan Anadolu Üniversitesi Araştırma Fonuna ve Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü (AKMED)'e teşekkür ederiz.

Önceki yıllarda başlanan topografya çalışmaları, yeni tespit edilen yapıların da eklenmesi ile tamamlanmış, ayrıca kentin güney bölümü için öngörülen kesit çalışmasına başlanmıştır. Kent sınırları içinde tespiti mümkün olan mimari ve mimari plastik buluntuların değerlendirme, envanter ve koruma çalışmaları sürdürülmüşdür. Kazı evinde ise önceki yıllarda başlanan kazı evi deposundaki malzemelerin envanter ve düzenlemesine devam edilmiştir.

I- Arazi Çalışmaları

Olympos antik kenti yüzey araştırması kapsamında 2004 yılı yaz sezonunda arazide yürütülen çalışmalar üç ana başlık altında değerlendirilebilir.

a- Yapı Stoklarının Saptanması

Olympos Antik Kenti'nde geçtiğimiz yillardan başlayarak devam eden ve 2004 yaz sezonunda da sürdürülmesi hedeflenen çalışmaların bir diğerinin kent içinde ve çevresinde yer olması muhtemel bilinmeyen yapıların tespitiidir. Bu nedenle, önceki yıllarda "Kuzey" ve "Güney Kent'in" ulaşımının, bilhassa yamaçlarda yer alan bölgelerine ulaşılmıştır. Bu alanlarda bir çok teras duvarları ve bu duvarların oluşturduğu düzlük alanlarda niteliği

The work at ancient Olympos was carried out from August 20th to September 15th in 2004 under the supervision of the Directorate of the Antalya Archaeological Museum. The team comprised Assoc. Prof. Dr. B. Y. Olcay-Uçkan, Dr. E. Uçkan and Research Asst. M. Bursali of Anadolu University, Y. Mergen of Dokuz Eylül University, Cartographer A. Nadir, restoration architect R. Yılmaz, architect E. Taneri, master's students G. Öztaşkın and H. Yeşilova of Anadolu University, and undergraduate students A. Gümüşoğlu, G. Ergün, N. Kart, G. Işık and E. Aka of Anadolu University. We would like to extend our thanks to the Directorate General of the Ministry of Culture and Tourism for granting permission for our work and Anadolu University's Research Fund and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) for their financial support.

The topographic work that was begun in previous years was completed, with the addition of the mapping of the newly discovered structures, and the cross-section work planned for the southern part of the site was initiated. The evaluation, inventory and protection work on the architectural and architectural sculpture remains that had been identified within the city continued. The inventory and organisation work at the excavation house, which was initiated in previous years continued.

I- Fieldwork

The field work at Olympos in the 2004 campaign can be grouped under the following three headings:

a- The Identification of Building Remains

One of the main goals of the work at Olympos is to identify any presently unknown structures within and around the city, consequently those previously inaccessible parts of the "North" and the "South" Cities on the slopes were investigated and surveyed. Numerous terrace walls and many walls belonging to structures of an unclear function erected upon these terraces were

Res. 1
Ortaçag Kalesi ve
sahil girişinin
güney yamaçtan
görünümü

*Fig. 1
The medieval
fortress and the
mouth of the river,
from the southern
slope*

henüz belli olmayan bir çok yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Henüz kazı aşamasına gecilemediğinden küçük buluntuya dayalı tarihendlendirme yapılamamakla beraber; malzeme ve teknik karşılaşması yaparak bu yapıların kent sınırlarındaki diğer ortaçağ yapıları ile benzerlikler gösterdiği anlaşılmıştır.

b- Mimari Plastik Malzemelerin Tespiti

Geride kalan çalışma dönemlerinde tespit edilen mimari plastik malzemelerin dışında, 2004 yılı çalışma sezonunda yoğun bitki örtüsü altında kalan birçok alanda da yeni malzemelere rastlanmıştır. Bu buluntuların suni tahribata açık olup, müdahale açısından aciliyeti olan taşınabilir durumdaki bazı parçalar kazı evine getirilek koruma altına alınmıştır.

Olympos Antik Kenti'nde sürdürülən yüzey araştırmaları sırasında önemli sayılabilen bir buluntu grubunu da yazıtlar oluşturmaktadır. Bunların arasında Roma Dönemi'ne tarihlenen ve güney kente yer alan hamamın inşa ve tamir yazıtları tespit edilmiştir. Ayrıca şehir içi alanlarında kurulan manastır ve kilise komplekslerinde kullanılmış görülmeyen kilise sınır yazılıtı bulunmuştur. Elde edilen malzemeler özgün buluntu yerlerinde ve/veya in situ konumda belgelenmiş, envanter düzenlemeleri yapılmıştır.

c- Topografiya Çalışmaları

Önceki yıllarda çalışmasına başlanan ancak, arazinin topografyası ve çok sık bitki örtüsünden kaynaklı zorluklar nedeniyle bitirilemeyen çalışmanın tamamlanması

identified. As we have not as yet begun our excavations, we are not able to provide a date for these structures based upon any small finds; however, from drawing analogies with materials and techniques, it can be inferred that these structures are of a similar date to the medieval ones erected within the boundaries of the city.

b- The Identification of the Architectural Sculpture

In addition to the material identified in preceding years, in 2004 new pieces of architectural sculpture were discovered concealed within the undergrowth. Some of the portable pieces of architectural sculpture that were exposed to erosion and in urgent need of protection were transported to the excavation house for their protection.

A group of noteworthy finds are the inscriptions that have been identified during our surveys. The construction and the repair inscriptions of the Roman baths in the south city have been discovered. Further, an inscription describing a church boundary, rare for churches or monastic complexes built within the city, was discovered. These materials were identified, inventoried and documented in situ.

c- The Topographic Work

The aim of completing the initiated topographical work could not be realised in previous years because of the dense overgrowth and topography of the terrain. However, in 2004, this was finalised through including in the topographic map the Hellenistic city walls on the skirts

hedeflenmiş ve 2004 yılı sezonunda bu çalışma kentin doğal sınırlarının bir kısmını oluşturan Musa Dağı eteklerinde yer alan Hellenistik Dönem'e ait surların da topografik plana eklenmesi ile sonuçlandırılmıştır (Res. 2).

Topografi çalışmaları hedeflenen doğrultuda, şu başlıklar altında yürütülmüştür:

- a.1 - Olympos antik kentinin çevredeki çağdaş yerleşim alanları ile de bağlantısını sergileycek şekilde topografik haritası,
- a.2 - Arazi çalışmalarının dışında, elde edilen uydu fotoğrafları ile de desteklenen topografik harita üzerine kent planının da tamamlanarak, bu harita üzerine yerleştirilmesi ve "topografik kent planı"nın sonuçlandırılması,
- a.3 - Kenti ikiye ayıran Olympos Çayı (Akçay)'nın güneyinde yer alan ve "Güney Kent" olarak adlandırılan bölgenin 3 farklı düzlemden geçen bakış açısıyla oluşturulmuş, topografik yapıyla da ilişkilendirilmiş "Güney Kent" silueti için gerekli ölçü çalışması ve "Güney Kent" kesitinin hazırlanması,
- a.4 - Üç boyutlu topografik kent planı çalışması,
- a.5 - Memleket koordinatları esas alınarak alandaki yapı stoklarının yayıldığı alanları sektörler halinde belirlemek ve gelecekte yapılması durumunda, kazı çalışmalarına sistematik zemin hazırlamak

of Musa Mountain, which forms the natural boundary of the city (Fig. 2). The topographic work was conducted in the following 5 areas:

- a.1 - *To prepare a topographic map of Olympos that would also show its connections with the contemporaneous related sites.*
- a.2 - *Alongside the field work, the topographic map was supplemented by satellite images and the city layout was extrapolated onto this map forming a "topographic city map".*
- a.3 - *The recording of measurements to establish the profile and cross-section of the South City, located to the south of Olympos Creek (modern Akçay), on three different planes.*
- a.4 - *To prepare the 3-D topographic map of the city.*
- a.5 - *Finally to identify the sectors where the main building groups extend, based on the country coordinates, for the excavations to be conducted in the future, and to identify the necessary polygonal and grid point networks for a grid system of 200x200 and of 10x10 meters.*

II- The Work in the Excavation House

The topographic work was in part carried out in the excavation house and the data obtained was there transferred into the digital medium. 3-D restitution proposals were developed for some of the buildings based upon

Res. 2
Olympos Antik
Kent Topografik
planının Uydu
Fotoğrafi Üzerine
Aplike edilmiş
Durumu

Fig. 2
The topographic
plan of Olympos
applied to the
satellite image

Res. 3 Kentin güneydoğusunda ortaya çıkan olası rıhtım döşemesi
Fig. 3 The pier pavement (?), exposed in the southeast edge of the city.

Res. 4 Kentin güneydoğusunda ortaya çıkan olası rıhtım döşemesi ve liman duvarı
Fig. 4 The exposed, possible pier pavement and the harbour wall at the southeast edge of the city

amacıyla; 200x200 ve 10x10 m.'lik grid sistemi için gerekli poligon ve ağ noktalarının şebekesinin oluşturulması.

II- Kazı Evindeki Büro Çalışmaları

Topografik çalışmaların bir bölümü de kazı evinde yer alan bir ekip tarafından sürdürülerek, verilerin dijital ortamda değerlendirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, arazi-de elde edilen veriler doğrultusunda kent içinde yer alan bazı yapılar için üç boyutlu restitüsyon önerileri geliştirilmiştir; kazı evi deposunda bulunan mimari plastik ve pişmiş toprak malzemenin envanterleme çalışması da sürdürülmüştür.

2004 yılı Ocak ayında bölgedeki kuvvetli yağışlar ve buna bağlı oluşan fırtına, doğudan denize açılan kent planını aydınlatmaya yönelik önemli bir veriye ulaşmamızı sağlamıştır. Zaman içinde dalgaların kıyıya doldurduğu taş ve kumun yaklaşık 2 m. derinlige kadar geriye çekilmesi ile sahilde düzgün yer döşemesi ortaya çıkmıştır (Res. 3). Liman duvar kalıntılarının olduğu bu bölümün rıhtım döşemesi olması muhtemeldir (Res. 4). Önümüzdeki yıl yapılacak temizlik çalışmaları, bu alanın kentin güneyi ile olan bağlantısını ve işlevini daha net ortaya koyacaktır.

the data obtained in the field. The inventory work on the terra cotta material and the architectural sculpture in the excavation house depot was continued.

The storms and heavy rainfalls during January 2004 enabled us to obtain important data in regard to the plan of the city, which opens into sea on the east. Rocks and sand that had accumulated over time were dragged away to a depth of 2 m and a regular pavement on the coast lay exposed (Fig. 3). This is likely to be the pavement of the piers, as the remains of the harbour are in this area (Fig. 4). The cleaning work to be carried out in the next campaign will clarify the function and connection of this area with the southern part of the city.

Likçe Yazılı Anıtlar Projesi: Rhodiapolis, Karmylessos ve Pinara 2004 Yılı Araştırmalarının Bazı Sonuçları

The Lycian Inscribed Monuments Project: Some Results from the 2004 Surveys at Rhodiapolis, Karmylessos and Pinara

Martin SEYER

"Lycian Inscribed Monuments Project" in 2004 yılı çalış-
maları büyük ölçüde Rhodiapolis, Karmylessos ve Pi-
nara nekropollerindeki mezarlardan bilimsel kaydı üzerinde
yoğunlaşmakta idi. Bu sezon süresince, kabul görmüş
metodla (bk. J. Borchhardt - H. Eichner - M. Pesditschek -
P. Ruggendorfer, Archäologisch-sprachwissenschaftliches
Corpus der Denkmäler mit lykischer Schrift, AnzWien
134,2, 1997-99, 11 vdd.), toplam 18 yapının doküman-
tasyonunu yapmak mümkün olmuştur: TL 149, 150
(Rhodiapolis); TL 6-8 (Karmylessos); TL 10-12, 14-21, N
322, N 336 (Pinara). Böylece bu üç kentin nekropol-
lerindeki çalışmalar tamamlanmıştır. Ch. Fellows tara-
findan (Ch. Fellows, An account of discoveries in Lycia
being during a second excursion in Asia Minor [1841] 468 Lev. 36) Pinara'da Pdd[ē]kñta'nın mezarı (TL 13)
olarak tarif edilen ve 19. yy. Avusturya araştırmaları esna-
sında da bulunamayan, mezardır. Bu kayıp olarak kabul
edilmelidir. Buna karşın, ören yeri bekçisi F. Parça yar-
dımıyla henüz bilinmeyen Likçe bir yazıtına sahip kaya
mezarı bulmak mümkün olmuştur (N 336).

Çalışmalar süresince Likyalıların ölü gömme gelenekle-
ri ve Likçe üzerinde elde edilen bilgilerden yararlanarak,
bu yazımızda Pinara Güney Nekropol mezarlardının
tarihi hakkında bazı düşüncelere yer verilecektir. Bu
düşüncelerin sadece bir ön rapor oluşturduğunu vur-
gulamak gereklidir. Çünkü bu fikirlerin ayrıntılı şekli III.
Uluslararası Likya Sempozyumu çerçevesi içinde 2005
yılının sonbaharında sunulacaktır.

Boytuları ve önemi doğrultusunda Pinara kenti, Likya'
da mevcut olan neredeyse tüm mezardır. Bunların çoğu, Dağ Nekropolü,
Dere Nekropolü ve Güney Nekropolü olarak adlandırılan

The 2004 campaign of the Lycian Inscribed Monuments Projects mainly focussed on the scientific documentation of the tombs in the necropoleis of Rhodiapolis, Karmylessos and Pinara. In this season we were able to complete the documentation of 18 structures using the customary method (see. J. Borchhardt - H. Eichner - M. Pesditschek - Ruggendorfer, "Archäologische sprachwissenschaftliches Corpus der Denkmäler mit lykischer Schrift", AnzWien 134, 2, 1997-99, 11 ff): TL 149, 150 at Rhodiapolis; TL 6-8 at Karmylessos; TL 10-12, 14-21, N 322, N 336 at Pinara. Thus, the work at the necropoleis of these three ancient cities has been completed. TL 13, identified as Pdd[ē]kñta's tomb at Pinara by Charles Fellows in his An Account of Discoveries in Lycia during a Second Excursion in Asia Minor [1841] 468 Pl. 36, could not be found, not during the 19th century Austrian surveys, nor by ourselves, and thus, it must be considered to have vanished. However, with the help of the guard of the ruins F. Parça, a rock-cut tomb with an inscription in Lycian was discovered (N 336).

Based on the information gathered on the burial traditions of the Lycians and on the Lycian language itself during our work, we will also include some information regarding the dating of the tombs in the South Necropolis of Pinara. However, it must be noted that these constitute merely a preliminary report as this research will be presented in detail at the Third International Symposium on Lycia in the autumn of 2005.

In regard to its size and importance, the city of Pinara contains almost all tomb types known from Lycia and the number of tombs is extraordinary. Most of the tombs are found in three necropoleis known as: the Mountain

Res. 1

Pinara-Güney Nekropolü,

TL 04.124.18,

Fotoğraf: R. Hügli

Fig. 1

Pinara-South Necropolis,

TL 04.124.18,

Photo: R. Hügli

uç nekropolde yoğunluk göstermektedir (adlandırma için bk. W. W. Wurster - M. Wörrle, *Die Stadt Pinara*, AA 1978, 80'deki plan). Dağ Nekropolü'nün en karakteristik özelliği, bilim dünyasında hala tartışımlı olarak görülen "pigeonhole tombs" iken (son olarak krş. J. Borchhardt, "Hurttuweti von Myra und die sogen. Pigeonhole-Tombs: Eigenstellte Felsfassadengräber in Lykien", bk.: T. Korkut (Hrsg.) *Anadolu'da Doğu*, *Festschrift für Fahri Işık zum 60. Geburtstag [2004]* 145-162), diğer iki nekropol ağırlıklı olarak mimari ögelerle süslenmiş cephelere sahiptir. Likçe yazıtlara sahip 13 mezardan 11'i de bu iki nekropole aittir. Sadece *Ddapssm̄ma*'nın (TL 11) lahit ve yeni keşfedilen yazıtıyla N 336 no'lu kaya mezarı, biraz daha dışarıda yer alır. Dere Nekropolü'nün mezarları; büyülüklükleri ve yüksek kalitesi ile dikkat çekmektedir. Bu özellikleri sayesinde Klasik Dönem Pinara'sının en zengin ve en nüfuslu ailelerinin, buraya gömüldükleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç, hanedanın ikamet yeri olarak düşünülen aşağı kalenin hemen altında yer alan nekropolün konumu ile de kuvvetlenmektedir. Bununla beraber kentin kabartmalarla süslenmiş tek mezarı da burada yer almaktadır (Ch. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor, more particularly in Lycia [1852]* 321 vd.; Wurster - Wörrle, 1978, 89 fn. 40; W. A. P. Childs, *The City-Reliefs of Lycia [1978]* 11 vd. 37 vdd.).

Güney Nekropolü'nün heybetli uçurumu (Res. 1) da kaya mezar yapımına uygun olmasına rağmen, bu bölge bir nekropol için düşünülen ilk yer değildi. Burada bulunan mezarlar, Dere Nekropolü'ndekiler gibi büyük ölçüde ev mezar tipinde olsalar da, diğerlerinden daha geç yapıldıklarına dair birçok ipucu mevcuttur.

*Necropolis, the Creek Necropolis and the South Necropolis (For naming see W.W. Wurster - M. Wörrle, *Die Stadt Pinara*, AA 1978, plan on p. 80).* The most characteristic feature of the Mountain Necropolis is the so-called "pigeonhole tombs", still disputed in academic circles (cf. J. Borhardt, "Huttuweti von Myra und die sogen. Pigeonhole-Tombs: Eingestellte Felsfassadengräber in Lykien", in T. Korkut (ed.), *Anadolu'da Doğu*, *Festschrift für Fahri Işık zum 60. Geburtstag [2004]*, 145-162). The other two necropoleis mainly comprise tombs with facades decorated with architectural elements. 11 tombs from a total of 13, carrying inscriptions in the Lycian language, are found within these two necropoleis. Only the sarcophagus of *Ddapssm̄ma* (TL 11) and the rock-cut tomb N 336 with the newly discovered inscription are located somewhat outside them. The tombs in the Creek Necropolis are noteworthy for their dimensions and high quality and it is understood that the dignitaries and wealthy families of Classical Pinara were buried here. This result is further supported by the location of this necropolis right below the lower citadel, where the dynasts are thought to have resided and further, the tomb with reliefs, the only one in the city, was also found here (Ch. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor, more particularly in Lycia [1852]* 321 ff; Wurster - Wörrle 1978, 89 fn. 40; W.A.P. Childs, *The City-Reliefs of Lycia [1978]* 11 ff, 37 ff).

Despite the fact that the grand gorge of the South Necropolis (Fig. 1) was convenient for rock-cut tombs, it was not the first place utilised for a necropolis. Although the tombs found here are mainly of the large house-type tombs, as in the Creek Necropolis, there is numerous evidence to show that these tombs were built later.

Bu nekropolde Grek kökenli mimari elemanlara sahip üç mezarın olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan ikisi sıra dışı ölçüleriyile uzaktan bile görünmektedir. Söz konusu mezarlardı, Likya-Grek karışımı bir form oluşturmaktadır. Çünkü cephesi Likya ev mezarı formunda olmasına rağmen, çatısı Grek bir alınlığa sahiptir. Bir diğer kaya mezarı ise, tümüyle Dor düzeninde bir tapanak gibi biçimlendirilmiştir. Buna ilaveten, Grekçe mezar yazıtları da ortalamanın üzerindedir, zira nekropolün mimarı ögelerle düzenlenmiş bir cepheye sahip, büyük ölçüde bitirilmiş 24 mezardan beş tanesinde Grekçe yazılmış bir epigram bulunmaktadır. Kaya mezarlarında bulunan Grek kökenli mimari formlar ile Grekçe yazıtlar, Likya'nın Hellenizasyonu'nun bir işaretti olarak değerlendirilmesi gerekiğinden (bk. M. Seyer, "The Lycian Inscribed Monuments Project: Some Thoughts Concerning the Season 2003 Xanthos", ANMED 2, 2004, 85 vd.), sözü geçen mezarlardı bu özelliklerini, oluşumları için İ.O. 4. yy.'in geç dönemine, kısmen Hellenistik Çağ'a (krş. Wurster - Wörrle, 1978, 95) işaret etmektedir.

Güney Nekropol'ün daha geç oluşum tarihi için, birkaç mezar odasında bulunan taş bankaların düzeni de ipuçları sağlamaktadır. Göründüğü kadarı ile mezar sahibinin ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda düzenlenen bu bankaların konumlarında genel bir kural olmasa da, aile mezarlarında, onların çoğunlukla üç duvarda triklinium şeklinde yerleştirildiği görülmektedir. Bu düzenlemenin yanı sıra bankaların yükseltilmiş nişler olarak odanın duvarlarına oyulduğu da görülmektedir. Bu gömülü formu daha geç bir dönemde ait gibi görünümeye ve gömülü geleneklerinin gelişimine işaret etmektedir. Bu gelenek muhtemelen ani bir şekilde kültüre alınmıştır. Çünkü bu nişler, çok sayıda Likya nekropolünün bir çok mezarında, orijinal yapıya ait değil, mezar odalarının genişletilmesi sonucunda oluşmuş görünümü vermektedir. Örnek olarak Myra'nın Güney Nekropolü'nde yer alan Huzeimi'nin (Mezar 50, N 308) mezarı (Res. 2) gösterilebilir (yaziti için G. Neumann, "Die lykischen Grabinschriften von Myra", bk.: J. Borchhardt (Hrsg.) Myra, Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit [1975] 150 vd. Lev. 86 B; G. Neumann, Neufunde lykischer Inschriften seit 1901, 7 Ergänzungsband TAM [1979] 22 N 308). Burada nişlerin ikinci bir yapı evresindeki eklemeği çok iyi izlenebilmektedir. Bunun nedeni hem mezar hem de yazıtın tüm ayrıntıları ile bitirilmişken, nişlerin yapımının anlaşılılamayan bir nedenden dolayı yarı bırakılmış olmasıdır. Arka duvarın oyuluğu bitirilmemiş, sol yan duvara ise hiç başlanmamıştır.

Bir çok mezar tabanında taş bankaların yokluğundan dolayı, bu gibi nişler yegane gömülü imkanı oluşturmaktadır. Göründüğü kadarı ile, gömünün daha yüksekte

Res. 2 Myra'daki Huzeimi'nin mezar odası (N 308), TL 02.127.05; Fotoğraf: Pliesser / Fig. 2 Burial chamber of Huzeimi in Myra (N 308), TL 02.127.05; Photo: Pliesser

This necropolis has three tombs with architectural elements of Greek origin. Two of the three are visible from afar due to their extraordinary dimensions. These tombs constitute a mixed form of Lycian and Greek practice as they have a Greek pediment crowning a Lycian house-type tomb facade. Another rock-cut tomb is designed entirely as a Doric temple. In addition, the Greek tomb inscriptions are more frequent than the average as five tombs from a total of 24 tombs with a facade with architectural elements and completed to a great extent, have epigrams in Greek upon them. The architectural forms of Greek origin and the inscriptions in Greek observed on these rock-cut tombs should be regarded as a sign of the Hellenisation of Lycia (see M. Seyer, The Lycian Inscribed monuments Project: Some Thoughts Concerning the Season 2003 at Xanthos, ANMED 2004-2, 85 ff), thus a date in the late 4th century BC, partly in the Hellenistic Period, is indicated by the features of the tombs in question (cf. Wurster - Wörrle 1978, 95).

The arrangement of the stone benches in several burial chambers also provides us with evidence for a later date for the South Necropolis. Although not a general rule, it is inferred that these benches were arranged generally as a triclinium along three walls, according to the demands and needs of the tomb owners. In addition, there are also examples where these benches are carved in the walls in the form of niches beginning above floor level. This type of burial seems to belong to a later date and displays the development of burial traditions. This tradition was probably taken into the culture suddenly, as these niches do not seem to belong to the original structures but rather seem to have formed with the subsequent enlargement of the burial chambers. An example is the tomb of Huzeimi (Tomb 50, N 308) in the

Res. 3 Pınara'daki Wazala'nın mezar odası (TL 16), TL 04.109.22A, Fotoğraf: R. Hügli / Fig. 3 Burial chamber of Wazala in Pinara (TL), TL 04.109.22A, Photo: R. Hügli

yer alması tercih edildiğinden, bu banklar artık ihtiyaca cevap vermemeye başlamıştır. Daha geç bir tarihleendirme için kabul edilen bu gelişim, Pınara'nın Güney Nekropolü'nde oldukça etkileyici olarak görülmektedir. Burada bu nişlere sahip toplam on mezar yapısı mevcuttur. Bunlardan yedisi, gömü geleneğinin ayrı bir formu olarak karşımıza çıkmaktadır; Wazala'nın mezarında olduğu gibi (TL 16) (Res. 3).

Son olarak yazıtların paleografisi de Güney Nekropolü'nün daha geç döneme tarihleendirilmesini engellememektedir (paleografik analiz için Bayan L. Kogler'e teşekkür borçluyum). Mevcut olan yedi epigramdan özellikle TL 14, 15, 16, 17 ve N 322, İ.O. 4. yy.'ın ikinci yarısına ait Grek yazıtların etkisini göstermektedirler. Diğer ikisini (TL 18 ve 20) kötü durumlardan dolayı, paleografik açıdan değerlendirmek mümkün değildir.

TL 14'de ve 15'te, genellikle yatay olarak işlenen "i", "ñ", "ã", "t" ve "w" harflerinin üst bölümleri fark edilir şekilde yuvarlak bir forma sahiptir (Res. 4). Bu paleografik özel formu, yakınındaki Tlos'un üç yazıtında da tespit etmek mümkündür. En yakın benzerlik ise, TL 25 (E. Kalinka, Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti, TAM 1 [1901] 24 vd. TL 25) oluşturmaktadır. Bu yazıt, Likçe-Grekçe çift dilli bir yazittır ve Grekçe metni daha evvel Benndorf tarafından da (Kalinka 1901, 24 vd. TL 25'e göre site edilmişdir) İ.O. geç 4. yy.'a tarihleendirilmiştir.

Son araştırmalara göre, öncelikle "χ" ve "n" harfleri tarihleendirici özellikleri taşımaktadır. "χ"'in çapraz orta çizgisi örneğin, daha geç bir tarih için ipucu oluşturmaktadır, Zira "ēnē...χñtawata" tarihleendirme formülü sayesinde İ.O. 5. ve 4. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen yazıtların neredeyse tümünde, orta çizgi dikey durumdadır. Bu harfin gelişimi Pınara'da çok net olarak

South Necropolis of Myra (Fig. 2) (for its inscription see G. Neumann, "Die lykischen Grabinschriften von Myra", in J. Borhardt (ed.), Myra, Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit [1975] 150 ff Plate 86 B; G. Neumann, Neufunde lykischer Inschriften seit 1901, 7 Ergänzungsband TAM [1979] 22 N 308). Here it is clearly seen that the niches were added in a second building phase. Both the tomb and the inscription were completed in every detail but the niches were left incomplete for unknown reasons and the carving of the rear wall was unfinished and the left wall never began to be carved.

In many tombs, such niches are the only places available for burials due to lack of these benches. As could be understood, these benches did not answer to the requirement, as it was preferred to have the burials placed at a higher level. This development, taken as indicating a later date, can be observed impressively in the South Necropolis of Pinara where there are a total of 10 tombs with such niches. Seven of these tombs stand as examples of a variant in burial traditions, as in the tomb of Wazala (TL 16) (Fig. 3).

As a final point, the epigraphy of the inscriptions does not prevent us from dating the tombs to a later date (I am grateful to Mrs. L. Kogler for the palaeographic analysis). Epigrams TL 14, 15, 16, 17 and N 322, out of seven, show the influence of Greek inscriptions of the second half of the 4th century BC. The other two (TL 18 and 20) cannot be evaluated in regard to palaeography because of their poor state of preservation.

In TL 14 and 15, the letters i, ñ, ã, t, and w generally worked horizontally have slightly round tops (Fig. 4). This specific palaeographic form is also found in three inscriptions from the nearby city of Tlos. The closest parallel is TL 25 (E. Kalinka, Tituli Lyciae Lingua Lycia conscripti, TAM 1 [1901] 24 ff TL 25). This inscription is a bilingual in Greek and Lycian, and the Greek text had already been dated to the late 4th century BC by Benndorf (cited according to Kalinka 1901, 24 ff TL 25).

According to the latest research, χ and n bear characteristics that facilitate the dating of inscriptions, for example, the diagonal middle line of χ provides evidence towards establishing a later date. Due to the ēnē...χñtawata formula for dating, the diagonal middle line is vertical in almost the inscriptions dated to the 5th century and the first half of the 4th century BC. The development of this letter can be easily followed in Pinara. On the sarcophagus of Ddapss̄ma (TL 11) from the reign of Arttūmp̄a, the older version with a vertical middle line is employed, while in the inscription on the rock-

Res. 4 Likçe Yazıt TL 04.124.09, Fotoğraf: R. Hügli / Fig. 4 The Lycian inscription TL 15, TL 04.124.09, Photo: R. Hügli

izlenebilmektedir. *Arttumpara*'nın hükümdarlığı sırasında inşa edilen *Ddapssma*'nın lahtinde (TL 11) dikey orta çizgili eski formu tercih edilirken, *Xisterija*'nın kaya mezarında (TL 19) her iki form beraber yan yana yer alır.

"n"nin geç formu ise, dikey sağ çizgisi ve onun solunda yer alan iki çizgili açı ile kendini gösterir ve hem Dere Nekropolü'nde (örneğin TL 12; bu yazıtta "χ"in geç formu da mevcuttur), hem de Güney Nekropolü'nde (N 322 ve benzer formda TL 14 ve 15) görülmektedir.

Güney Nekropolü'nde daha eski yazıtlara (yak. İ.O. 360 yıllarına kadar) işaret eden paleografik verilerin yokluğu dikkat çekicidir. Diğer nekropollerde karışık tarihler söz konusudur.

cut tomb of Xisterija (TL 19), both forms occur side by side.

The late form of n has the vertical right line and the two-segmented angle to the left and it is found both at the Creek Necropolis (e.g. TL 12 has also the late form of χ and at the South Necropolis (N 322 and similarly at TL 14 and 15).

It is worth noting that no palaeographic data exists in the South Necropolis pointing to earlier inscriptions (to before ca. 360 BC). The other necropoleis have mixed dates.

DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI / OTHER REPORTS

Burdur Müzesi Çalışmaları 2004: Gölhisar, Yusufça Erken Bizans Dönemi Kilisesi Kurtarma Kazısı

Work conducted by Burdur Museum in 2004: The Rescue Excavation of the Early Byzantine Church in Yusufça, Gölhisar

H. Ali EKİNCİ

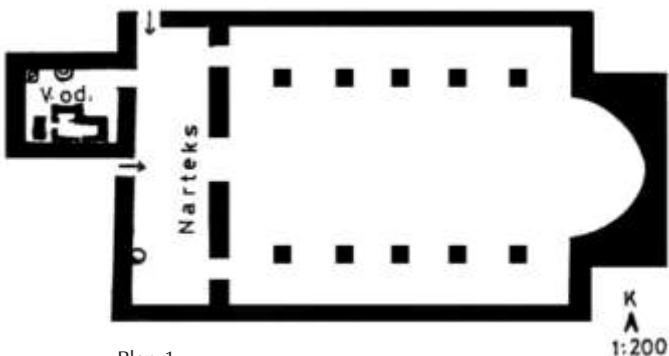
Gölhisar İlçesi, Yusufça Beldesi, Freng alanı Mevkii'nde bulunan, Erken Bizans dönemi kilisesi kurtarma kazısı 2004 çalışmaları, geçen yıl açılamayan Narteks bölümünde, 11 kişilik bir ekip ile 20-29 Eylül 2004 tarihleri arasında yapılmıştır.

Alanda ilk olarak yaklaşık 1.5-2 m.'lik dolgu toprağı temizlenmiş (Res. 1), ardından narteks'in dış duvarlarını tesbit etmek amacıyla, kapı girişlerine göre üç ayrı açma açılarak narteks'in batı duvarının arkasındaki mekanların batı duvarı ile narteks'in güney duvarını bulmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Güney duvarının netleşmesiyle, batidan biri vaftiz odasına, diğeri sokağa açılan iki giriş; doğudan geçen yıl ortaya çıkarılan asıl mekana üç giriş olaan, 15.80x4.32 m. ölçülerinde, kuzeye doğru daralan dikdörtgen planlı, mozaik zeminli bir mekanın narteks olarak kullanıldığı görülmüştür (Plan 1). Kiliseye asıl giriş orta kapıdan olmalıdır, diğer iki kapı sağ ve sol neflere açılmaktadır. 80 cm. kalınlığındaki duvar moloz taşlarla örülmüş, genellikle tuğla parçalarının yanı sıra mermer lahit kapağı gibi devşirme malzemenin de kullanıldığını tespit edilmiştir. Çalışmalar doğu batı eksenli duvar boyunca devam ettiğinde, narteks'in batı tarafındaki mekanda 5.60x3.90 m. ölçülerinde vaftiz odasına rastlanılmıştır. Odanın batidan kademeli bir girişи vardır. Bu kademe için kesme taş ve sütun parçaları kullanılmıştır. Merdiven olarak değerlendirdiğimiz bu kademe ile muhtemelen vaftiz odasının üst katında bulunan farklı bir mekana geçiş sağlanıyor olmalıdır. Oda içerisinde kuzey duvarına bitişik Korinth sütun başlığı in situ olarak bulunmuştur. Odanın doğu duvarı ile güney duvarının birleştiği noktada (Vaftiz havuzunun doğu duvarı köşesi) zemin seviyesinden yukarıda duvar içinden geçen

Rescue excavation work at the Early Byzantine Church in the Freng area of Yusufça, Gölhisar, was carried out from the 20th to the 29th of September 2004. The work with a team of 11, focussed on the narthex of the structure, which could not be unearthed the previous year.

Firstly, the filling of 1.50-2.00 m was removed (Fig. 1). Then, three trenches were opened, situated according to the locations of the doorways, to identify the outer walls of the narthex, the western walls of the rooms adjoining the western wall of the narthex and the southern wall of the narthex. When the southern wall was also identified, the narthex was then understood to be a quadrangular hall measuring 15.80x4.32 m, becoming slightly narrower towards the north, with three doorways opening into the main hall unearthed last year, and with two doorways on the west, one opening into the street and the other opening into the baptistery. The narthex has a floor paved with mosaics (Plan 1-2). The main doorway to the nave should be the one in the middle while the other two led into the side aisles. The 0.80 m thick walls are built with rubble stones with brick pieces and, here and there, re-used materials such as marble sarcophagus lids. As the work progressed along the east-west wall, a baptistery measuring 5.60x3.90 m was identified as the room to the west of the narthex. The baptistery has an entranceway with a level difference to the west. This level, formed from cut stones and column fragments is understood to be a stairway, which should have led to the upper floor of the baptistery. Inside the baptistery, a column capital of the Corinthian order was found in situ adjoining the northern wall. Where the eastern and the southern walls join, at the

su künküne rastlanılmıştır. Bu künk ile vaftiz havuzundaki su, narteks'e yukarıdan boşaltılıyor olmalıdır. Odanın güney duvarı bitişliğinde vaftiz havuzu yer almaktadır. Havuzun su girişi, odanın batı duvarı içinden gelen bir künk ile sağlanmış olup, havuzun kuzey duvarına "L" yaparak suyu boşaltmaktadır (Res. 2). Havuzun doğusunda, üzerinde yer yer korunmuş renkli siva ve harç izleri olan iki basamaklı merdivene rastlanılmıştır. Moloz içinde rastlanılan kırmızı bordürlü mavi ve açık yeşil renkte fresk parçalarına göre, vaftiz odasının duvarları da fresk ile süslenmiş olmalıdır. Odadaki çalışmalar esnasında havuz girişinin kuzeybatisında ki dolgu malzemenin içinden, halka kaideli mermer bir tabağ'a ait parçalar bulunmuştur. Yine bu alanda, PT unguentarium, kandil, fincan parçaları, bazıları bezekli ince ve kaba seramik kap parçaları, cam kırıkları, demir çiviler ile bronz haç ve gümüş kaşık bulunmuştur. Kilisenin planı netlik kazandıktan sonra, narteksin içinde bırakılan 5 cm.'lik toprak da kaldırıldığında, tüm zeminin mavi, kırmızı, siyah ve beyaz renkli tesseralardan oluşan ve 12'şer panolu iki sıra halinde toplam 24 panolu bir mozaikle kaplı olduğu görülmüştür. Mozaikler genel olarak duvar dibinden itibaren dört sıra halinde damalı bir bordür, ondan sonra baklava dilimi ve iç içe iki dairesden oluşan rozet şeklindeki daha ince ikinci bir bordür ile mekanı çepçe çevre dolaştıktan sonra (Res. 3), ortada iki sıra halinde 12'şer panodan birer atlayarak gamalı haç, çarkifelek (Res. 4), balık sırtı, hasır örgüsü, birbirine geçen 4'lü giyoşlar, saç örgüsü gibi bezeklerle devam etmektedir. Bu bölümdeki mozaiklerin 2003 yılında açtığımız kilisenin ana mekanından daha az çöküntü ve tahribata uğradığı görülmüştür. Yine bu mekanındaki mozaiklerin zamanında tamirat geçirmiştir olması önemli bir ayrıntıdır. Bu tamirat giriş kapısının (orta kapının) güney tarafında damalı bordür üzerinde yama

Plan 1

corner of the eastern wall of the baptismal font, a water pipe was found inside the wall above the ground level and this pipe must have facilitated the emptying from above of the water in the baptismal font into the narthex. The baptismal font extends along the southern wall. The water was conveyed into the font through a pipe coming from inside the western wall and reaching the northern wall of the font forming an elbow (Fig. 2). On the east side of the font are two steps with traces of painted plaster and mortar. The fragments of blue and light green frescoes with red borders suggest that the baptistery was decorated with frescoes. To the northwest of the font, fragments of a marble bowl with a ring base were found. Fragments of terra cotta unguentaria, lamps, cups, potshards, some of which belonged to decorated fine pottery and to coarse-ware examples, glass fragments, iron nails, a bronze cross and a silver spoon were recovered from this area. When the layout of the structure was clarified, the remaining 5 cm of deposit was removed. The floor is paved with mosaics of blue, red, black and white tesserae, designed in two rows of 12 panels. Starting from the walls, firstly there is a border of 4 lines of checkerboard design, then a

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

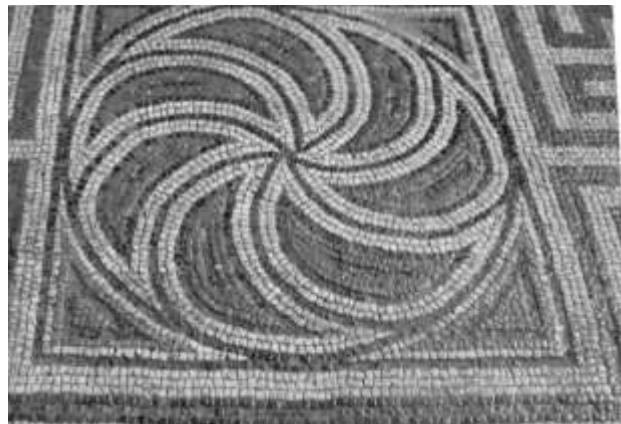

Res. 3 / Fig. 3

işlemi olarak karşıımıza çıkmıştır. Salonun kuzey tarafında da geometrik bordürde daire motifinin göbeğine tuğla konularak harç ile sabitlenmiş olması da ilginçtir.

Açılan mekanlardaki bitki kökleri yok edilmiş ve bunlara mozaiklere bir daha zarar vermeyecek şekilde şırıngaya kurutucu kimyasal uygulanmış; mozaikler yıkandıktan sonra, bozulan alanlarda konservasyon çalışması yapılmıştır. Daha sonra narteks bölümü ve vaftiz odasının zemini plastik brandayla kapatılarak üzeri dere kumuyla duvar seviyesine kadar doldurulmuştur. Bütün bu çalışmaların ardından kazı alanını oluşturan kilise mekanıyla birlikte, takribi 1500 m²'lik bir alanda çevre düzenlemesi ve bitki temizliği yapılmıştır (Res. 5).

Bundan sonraki çalışmaların hedefi, yapılacak olan bir sundurma projesi çerçevesinde, kilisenin üzerinde örülerek, kenarlarda oluşturulacak bir gezi yolu vasıtısıyla ziyaret edilebilir bir duruma getirilmesidir.

Res. 4 / Fig. 4

narrower border of lozenges, and two eccentric circles like a rosette, all encircling the narthex (Fig. 3). The two rows of 12 panels in the main field are decorated with alternating motifs such as swastika, wheel of fortune (Fig. 4), fish scale, interweaving, interlacing quadruple guilloches and hair-braid motifs. The mosaics of the narthex are in a better state of preservation than those of the congregational hall. Another important point is that these mosaics were renovated at some point, as can be observed from the patch made to the checkerboard border to the south of the middle doorway. A curious feature is the brick fitted with mortar set in the centre of the circle motif of the geometric border to the north of the hall.

The plant roots in the areas exposed were removed and herbicides were applied using syringes. Following the washing of the mosaics, the sections that had suffered deterioration were conserved. Then the floors of the narthex and the baptistery were covered with plastic canvas and river sand was spread out up to the level of the wall. After all the work was completed, an area of approximately 1500 square meters including the church, was landscaped and cleansed of undergrowth (Fig. 5).

The aim of the next stage of the work is to protect the structure with a roof and to facilitate visits to the site by building a walkway around it for the visitors.

Res. 5 / Fig. 5

YAZARLARIN ADRESLERİ - ADDRESSES OF THE AUTHORS

Prof. Dr. M. Oluş ARIK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Terzioğlu Kampüsü - Çanakkale

Prof. Dr. Cevdet BAYBURTLUOĞLU
Turgutlu Sokak 15/7
Gaziosmanpaşa - Ankara

Prof. Dr. Refik DURU
Yazanlar Sokak 2/6
Suadiye 34740 Kadıköy - İstanbul
rfkduru@yahoo.com

Prof. Dr. Eugenia Equini SCHNEIDER
Dipartimento di Scienze Storiche,
Archeologiche e Antropoligiche dell'Antichità-
Università di Roma "La Sapienza"-Piazzale A. Moro
5- 00185 Roma - İTALYA
eugenia.equini@uniroma1.it

Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı
34459 Vezneciler - İstanbul
nmozsai@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Harun TAŞKIRAN
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı
06100 Sıhhiye - Ankara
taskiran@humanity.ankara.edu.tr

Prof. Dr. Levent ZOROĞLU
Selçuk Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Kampüs - Konya
Izoroglu@yahoo.com

Prof. Dr. Jacques des COURTILS
Maison de l'Archéologie
Université de Bordeaux III
F-33607 Pessac Cedex - FRANSA
jdes-courtils@wanadoo.fr

Doz. Dr. Thomas MARKSTEINER
Institut für Klassische Archäologie der Universität Wien
Franz-Klein-Gass 1
A-1190 Wien - AVUSTURYA
Thomas.Marksteiner@univie.ac.at

Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Beytepe - Ankara
yotoken@hacettepe.edu.tr

Prof. Dr. Fahri IŞIK
Akdeniz Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
07040 Kampüs - Antalya

Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi K. Arkeoloji Bölümü
34459 Vezneciler - İstanbul
h.abbasoglu@superonline.com

Prof. Dr. Marc WAEKLINS
Katholieke Universiteit Leuven
Sagalassos Archäological Research Project
Blijde Inkomststraat 21, B-3000 Leuven - BELÇİKA
marc.waelkens@arts.kuleuven.ac.be

Ülkü İZMİRLİĞİL
Restorasyon ve Konservasyon
Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü
Eski Darphane Binası
Sultanahmet - İstanbul
izmirligil@yahoo.com

Doç. Dr. Remzi YAĞCI
Dokuz Eylül Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Kaynaklar Yerleşkesi, Buca - İzmir
remzi.yagci@deu.edu.tr

Yard. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER
Çukurova Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Kampüs - Adana
sergir@mail.cukurova.edu.tr

Doç. Dr. Sema DOĞAN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Beytepe - Ankara
semadogan@superonline.com

Yard. Doç. Dr. Hatice PAMİR
Mustafa Kemal Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Tayfur Sökmen Kampüsü
31034 Antakya - Hatay
hpamir@mku.edu.tr

Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK
Akdeniz Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
07040 Kampüs - Antalya
ncevik@akdeniz.edu.tr

Asst. Prof. Dr. Cheryl WARD
1847 West Tennessee St.
Florida State University
Department of Anthropology
Tallahassee, FL 32306-7772 ABD
cward@fsu.edu

Assoc. Prof. Dr. Rhys F. TOWNSEND
Clark University
Department of Visual and Performing Arts
Worcester, MA 01610-1477 ABD
rtownsend@clarku.edu

Volkan EVRİN
Karel A.Ş.
Organize Sanayi Bölgesi
Gazneliler Cad. No: 10
06935 Sincan - Ankara
volkan.evrin@kilikya.org

Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU
Marmara Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı
81040 Göztepe - İstanbul
biplikcioglu@marmara.edu.tr

Doç. Dr. Emel ERTEN
Mersin Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
33342 Çiftlikköy Kampüsü - Mersin
eerten@mersin.edu.tr

Doç. Dr. B. Yelda Olcay UÇKAN
Anadolu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
26470 Eskişehir
byolcay@anadolu.edu.tr

Dr. Martin SEYER
Institut für Klassische Archäologie der Universität Wien
Franz-Klein-Gass 1
A-1190 Wien - AVUSTURYA
Martin.Seyer@univie.ac.at

Hacı Ali EKİNCİ
Müze Müdürlüğü - Burdur